

АНТОН СТРАШИМИРОВ

С Ъ Ч И Н Е Н И Я

В СЕДЕМ ТОМА

Под редакцията на

Д. Б. Митов, Жельо Авджиев, Илия Волен,
Минко Николов, Пенчо Пенев.

БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ
София * 1963

АНТОН СТРАШИМИРОВ

С Ъ Ч И Н Е Н И Я

ТОМ ПЕТИ

РОБИ

БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ
София * 1963

СЪЧИНЕНИЯ

АНТОН
СТРАШИМИРОВ

5

С Ъ Ч И Н Е Н И Я

АНТОН
СТРАШИМИРОВ

том пети

137 лв.

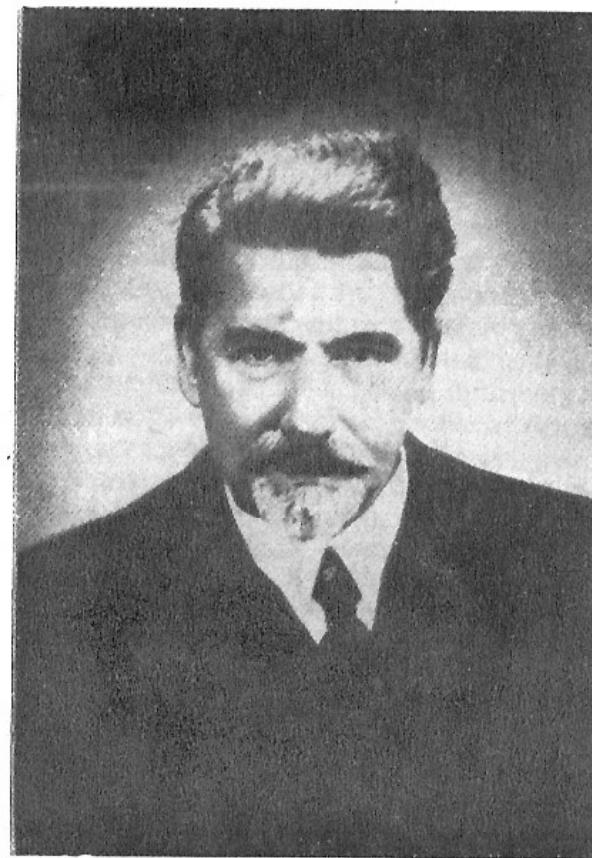
Български писател

АНТОН
СТРАШИМИРОВ

5

Редакция и бележки

Д. Б. МИТОВ



Д. Б. Митов

В РЪКОВЕДЕНИЕ НА
СОФИЯ • 1983

ЧАСТ ПЪРВА

І. КЪРВАВ ВЪЗЕЛ

То беше в края на току-що изтеклия век. През една есен зина целият Солун: дъщерята на сарафина Елиас Бенбасат, малката Ема, постъпила в института на католическите сестри! Хората не си доверяваха на слуха: еврейка в християнски пансион? И се проточиха езичите. Но и веднага се свиха: Елиас Бенбасат беше очилатият дявол на солунската пиаца.

Отначало малката еврейка посещаваше родителите си, колчем пожелаеше. И тогава християни, турци, евреи — всички се озъртаха да я видят. А малката вървеше надут край бащиния си гавазин и нехаеше.

Но после и това спря: Ема вече не излизаше никак от католическия пансион. Види се, родителите ѝ бяха я отклонили да ги посещава. В тази работа имаше нещо скрито. Можеше ли обаче да се знае какво ставаше в семейството на милионера?

Католическите сестри позволяваха на своите пансионерки да се губят в маслиновата горичка край високата ограда на института. Разбира се, това не беше съвсем безопасно. Може би палавите малки момичета хвърляха записки през високата ограда и получаваха такива отвън. . . Но нима можеше да се попречи на това, колкото и строги да бяха сестрите!

И един ден стана нещо съвсем неочаквано: в същата уличка зад католическия пансион се намери убит тъмнокож низамин, а до него лежеше в несвист Ема, дъщерята на сарафина!

А-а! Хората полудяха: убийство за любов? И уличките около пансиона се задръстиха със свят. Но после

опустяха тревожно: в християнски квартал беше убит турски войник!

Така полетя из града вест като вихрушка. Тя изпълни най-напред големия и тъмен безистен на Солун. И се допълни тук: едно гърче — гимназист — се любело с невръстната дъщеря на сарафина Елиас, та някакъв тъмнокож низамин ги издебнал в сляпата уличка над католишкия пансион — и гърчето убило низамина...

Допълнена така, вестта слезе на пристанището. И се блъсна о стените на гигантското Канликуле. По решетъчните прозорци из петте етажа на средновековното венецианско страшилище задрънкаха вериги: ще се явят нови поселенци тук.

А вестта-вихрушка летеше. Тя избръмча по телефонните жици на европейската колония из мраморните палати на квартала «Пирги». Отвори се много врати на балкони и се дигнаха много зелени кепенци по прозорците. Лицата, които се подаваха, изглеждаха злоради. Те бяха единодушни: нека само гръцката митрополия успее да им прехвърли тук храброто момче! О, те ще го укроят на всяка цена и ще го препратят по живо и по здраво — в Елада.

После вестта прошумя също из ниските прагове на българите дебрия в квартала «Трансваал». А тук тя пробуди явно възмущение. «Шчо-о — свеждаха дебрияните капи над вежди. — Сос керката на сарафинот Елиас се мазнеше едно християнче, ама защо да е гърче, а?»

А вестта се беше вече извила под хълма на Солун и се залута из мухлясалите стени на мрачното Едикуле. Звъннаха и тук вериги по множество решетъчни прозорци. «Шчо ке речеш, Месреф ага — подвикваха гласове през решетките. — Ке ти докарат гръчко месо, а?» «Ишааллах, Унчо ефенди — отвърщаше гръмогласно Месреф ага. — Мераклия сум на гръчко: яйлин сет, како шатоци¹ по харман.»

¹ Тлъсти са като патоци.

Когато обаче вестта се изви из турските махали по самия хълм на Солун, положението в града стана изведнъж опасно. Наизлязоха из харемлици и тремове ханъми и кадъни, изпълниха дворищата и закряха като ята гъски пред буря. А едноман шумно се отваряха къщни порти и на каменните стъпала пред тях заставаха белобрадци с големи гъжви на главите. Те свирепо смъркаха емфие и в сълзящите им очи святкаха зелени пламъци.

Скоро улиците се изпълниха с бегове и бегчета, които бяха набучили на поясите си ушати ножове и табанджи със сребърни дръжки. А по тях се повлякоха и тълпи цигани, задигнали брадви и сатъри.

Сега вече се знаеше какво може да стане. Пиацата прълпа! Изложената пред дюгените стока се заприбира трескаво и се дигна оглушителен шум: заключваха се железни каси и се залостваха тежки кепенци.

Паника — позната и пак сякаш небивала! Оупстват улиците, по вратите на магазините висят грамадни катанци, трамваите са набъкани с варосани от уплаха лица, мъртвее градът и само по кръстопътищата тежко стъпват военни патрули, бледни като видения.

Между това вестта-вихрушка все още летеше. Тя прехвърли една след друга двете железнични гари на Солун и прислезе в ниската вардарска част. Най-напред прекоси Кукушката махала. И подигна нови възмущения. «Шчо-о? Гърче да било, казуваш?» — свеждаха се и тук капи над вежди. «А бре с керката на сарафина Елиас се лъготеше едно майчино-бащино, ама... па-ликаре¹ да е било? Вятър!»

Най-после вестта зашега по сгърбушените рибарски колиби в устието на Вардара. Тя се затури тук из високата и безкрайна тръстика, сред която — далеч, над бездънни води — се губеше черен чун². В тоя чун лежеше хланак³ с къса куртка на гимназист-пансионер. Чисти бяха и куртката, и ръцете на хланака: по него не

¹ Юначага.

² Лодка.

личеше никъде кръв. Но той беше устремил към небето своите стъкленосини очи. А те бяха цели в кръв. . .

Градът се вълнуваше: хората се затвърдяваха в убеждението, че хлапакът убиец трябва да е гърче. Преди всичко злополучният тъмнокож низамин беше мушнат откъм гърба. Прочее допускаше се, че отначало хлапакът убиец умишлено е оставил либето си — малката еврейка — в ръцете на азиатца, та е успял така да го обходи и да го мушне изотзад. А такъв коварен и вероломен хлапак не можеше да не е гърче? При това нанесеният така изотзад удар наистина може да се окачества за жесток: той беше улучил самото сърце на жертвата. А такъв свиреп убиец не можеше да не е гърче! Хората в Солун не искаха даже и да спорят по това.

Само влиятелните «дъонмета» (потурнаците евреи) подигаха и по това спор. Наистина, те не възразяваха открито. Но свиваха рамене, усмихваха се подозрително, мънкаха. Личеше: подушили са пак кое-що. Или поне са намерили основание за по-други допускания. И с право може би. Непременно ли трябва хлапакът убиец да е гърче? Защо в това злополучно и нечаяно убийство се търсеше — и откриваше — някакво коварство? Наистина, хората никак не се питаха за това, но то не беше право!

Всъщност обяснението на кървавата случка се криеше може би другаде. Влюбените гимназист и пансионерка са били (в сляпата уличка зад института на католическите сестри) tête à tête. Анадолецът войник се е явил навярно из някоя своднишка къщурка. Бил е, значи, настървен на плът. И се е хвърлил върху богатото еврейско момиче тъй животински, че и сам е изложил гърба си под ножа на християнчето. . . Какво по-просто от това!

И после: защо се търсеше в случая жестокост? Наистина, смъртоносният удар не можеше да се окачества като зломишлен: хлапакът убиец е имал око! Но все пак момчето се беше задоволило само с тоя един-единствен удар, т. е. то не беше намущкало жертвата си още

поне двайсет пъти, както можеше и трябваше да се очаква от един солунски грък!

Не, държането на дъонметата намираще известни основания! При спокойно вникване в кървавото събитие можеше да се дойде и до по-други изводи. Защо да не се възприемеше напр. гръцкото твърдение, а именно, че хлапакът убиец е може би българче? Кой в Солун не знаеше, че тъкмо в това некултурно племе хората са отсечено корави и сурово влюбчиви. Даже те, българите, се фанатизират до религиозен екстаз, та проявяват известни сектантски домогвания, които нерядко избиват в позорни и опасни за държавата дързости.

А положението в града ставаше от час на час все по-критическо: турските тълпи искаха да се залови убиецът на правоверния низамин. И властта вършеше повсеместни обиски. Жандарми и суварията¹ обсаждаха квартал след квартал, тършуваха къщи, дюгени и работилници, откриваха неподозирани тавани, изби, че дори и изкусно нагодени скривалища. Но си оставаха с пръст на устата, уви! От невръстния убиец нямаше ни следа. . .

И ето, почваше да се чувства, че цялата тази печална история се превръща на някакво предизвикателство. Всички в града вече знаеха, че малката еврейка Ема, дъщеря на сарафина Елиас, се е любила със своето християнче още от дете. И хората се питаха: може ли такава любов, която е траяла с години, да е избягнала хилядите очи на махленското любопитство и да не е била достойние на стоногото човешко хлевоустие? Не! Кой знае колко семейства — па даже и цели квартали — са следили отдавна влюбените еврейка и християнче, т. е. кой знае колко хора в града познаваха страшния сега хлапак: знаеха неговата народност и религия, неговите родители и роднини, квартала, в който живее, даже и къщата, в която се крие. . . А ето, спотайваха се всички! Никой нищо не издаваше: градска тайна! Мълчи всеки — целият град мълчи. . .

¹ Конни стражари.

Но това би разярило и далеч по-питомни владетели, отколкото бяха турците!

Да, положението ставаше неудържимо! И властта накрай се стресна: тя взе изключителни мерки — съгъсти съвсем военните патрули в християнските махали на града. Но кого можеше да успокои и това! Не бяха ли турци — и само турци! — онбашините, чаушите, милязимите? Жандармите и суварията не бяха ли все азиатци? И не личеха ли вече между тях предрешени цигани...

Все пак хората се мъчеха да си дават кураж, разбира се. И с право — донякъде. В Солун надали вече имаше невъоръжен мъж. Особено гърци и българи — всеки от тях криеше някакво оръжие било в джоб, било на кръста. Че и самите кротки евреи не ходеха вече с голи ръце. Впрочем никъде в света не биха се намерили такива смели и буйни лодкари и носачи, каквито бяха по онова време евреите, работници на солунското пристанище.

Всичко това беше така. Но какво важеше и то! Кой в империята на султаните би взел смелостта да се дигне открито против турчин? А да се стреля на военни патрули — не, това не можеше и да се помисли в Турция! Че защо бяха — ето, тук, в тоя многоезичен Солун — злокобните многовековни страшилища Канликуле и Едикуле? Първата — висока, обла и ръждясала сграда — се дигаше до пристанището като изправен на задни нозе звяр и с кървавата си слава омрачаваше даже величието на Олимп, който — в другото дъно на залива, далеч на юг — допираше с бялото си чело небето. А Едикуле, построен по високия хълм на Солун, издигаше срещу слънцето някакви стени, назъбени на истина, но кухи като тъмните уста на скелет. ... Доста беше да дигнете очи към тях, за да се почувствувате безоръжен и немошно плах: влагата по тези мухлясали стени беше, уви, от буйната кръв на безброй поколения. ...

Така уплахата в града растеше. Благомислещите хора почваха да се отчайват. И един след друг напускаха своята умереност — повишаваха гласове: време беше

властта да прояви воля и твърдост! Преди всичко тя трябваше да тури ръка на сарафина Елиас. Какво от това, че еврейнът водеше жена алжирка, имаше големи връзки в Лондон и минаваше за милионер? Кой вече не знаеше в целия град: сарафинът е дал есенес дъщеря си в института на католическите сестри само защото е знаел историята ѝ с християнчето, та е искал да я отбие от него. Прочее тъй ще да е проучил още на времето какво момче е това християнче, от каква народност и чий син е, в кой квартал живее и в коя къща. Нека бъде заставен сега сарафинът да разкрие всичко! Защо трябва да страда — за одного — цял град, сърцето на Македония, пазарището на милиони хора?

Такъв беше гласът на отчаянието. А едновременно всеки чувствуваше, че и положението на злополучния милионер (тъй като в случая сарафинът Елиас Бенбасат все пак беше един злополучен баща, нали?) е трудно, даже безизходно. Нима тоя богат човек трябваше да пропълзи дотам пред дивите турци, щото и сам да окачи на въжето — с ръцете си, тъй да се каже! — геройското онова момче, тоя от неизвестна народност гимназист, който все пак беше рискувал главата си, за да спаси малката Ема от ръцете на бесния азиатец? Защото това не се оспорваше от никого! — нещастното еврейско момиче беше избягнало една потресающа възможност. Чернокожите низами не се никак церемоняха с жената, която пожелаваха. Възпротиви ли им се тя, те я измушкваха сред бял ден.

Хората чувствуваха всичко това. И влизаха в положението на нещастния богат еврей. Не, сарафинът Елиас не би се решил да предаде на турците спасителя на дъщеря си! Това би възмутило даже и ония, които го желяеха. ...

А трябваше да се спасява и градът, уви! Не можеше да се стои със скръстени ръце, когато всеки час можеше да се почне клане — общо, безогледно турско клане.

При това зараждаше се в душите и нещо скрито. Човешкото любопитство вече се хващаше о една, за таена дълбоко в дъното на нещата, въдица. Какво би

било наистина, ако в края на краищата турците все пак дръзнат и турят ръка на милионера Елиас Бенбасат? Последствията биха били може би съдбоносни. Евреите са сила, владеят богатствата на света и ще скочат навярно като един човек по всичките части на земното кълбо... А тогава — свършено е с гнилата Турция, ха-ха-ха!

II. КЪМ БЪДЕЩЕТО

Така е винаги с хората: наруши ли се делничното еднообразие в живота им, те отначало се сепват (някои даже пребледняват), а после, щом се окопитат, и сами вече желаят — или поне очакват — още и още усложнения.

А в случая нямаше какво повече да се очаква: убития погребяха, убиецът се укри — сарафинът Елиас Бенбасат не биде обезпокоен: властта прояви благоумие.

Така хората наново се убедиха, че всичко е добро, щом свършва добре: нали турците не предприеха клане!

Но малката Ема, дъщерята на сарафина, заболя. А после се разчу: тя се опитала да избяга от родителите си. Упорито момиче! Казаха, че се е губила из вардарската част. А когато я открили, извършила нещо неочаквано за годините ѝ: посегнала на себе си! Даже малко останало да свърши най-трагично: изгълтала главичките на цяла шепа кибрит.

Пази боже от ранна истинска любов! Докато душата на човека е още детска, тя нито разбира езика на старите, нито пък съумява сама да се открие пред тях. А в края на краищата горко на родителите, разбира се.

Не ще и дума, Елиас Бенбасат би съумял да избави невръстната си дъщеря от нейното ранно увлечение. Би я прехвърлил даже през океани. Да, в Америка би я изпратил или в Австралия, или в Индия! Къде евреите не биха посрещнали най-сърдечно простреляната от Купидона сарафска дъщеря?

Но можеше ли това? Беше ли възможно да се надвие на майка ѝ, която беше родена в Алжир, а при това в жилите си е имала, казваха, и корсиканска кръв?

И когато градът най-после се успокои, Елиас Бенбасат постави хора, похарчи много пари и откри следи-те на опасното християнче.

Трябва да се предполага, че младите тогава са имали и срещи. Разменяли са и писма навярно. За всеки случай по едно време в печата се изнесе някакво прощално писмо на християнчето убиец до дъщерята на милионера евреин. Това се случи, разбира се, след години, когато Ема живееше вече в Цариград. Тя се беше свързала там с бляскав кандидат от известната ангросистка къща «Езра Арие Меворах». Двете големи еврейски фирми устройха тогава шумна сватба на младите: с катери по Босфора. А само след месец Ема погази всичко това: тя избяга в Египет с военното аташе от италианската легация. И младият съпруг на Ема — Сами Меворах — не понесе случката. Казаха, че се бил подхлъзнал по стълбата у дома си, но това не се потвърди: той всъщност е добил удар (пълничък беше човекът). И лекарите не можаха да го спасят: помина се хубавият мъж. Всичко това тогава беше наистина много странно. Щом Ема узнала в Египет за станалото, отблъснала своя италианец и се яви в Цариград потресена. По всичко изглеждаше, че скръбта ѝ е дълбока и искрена: тя дигна веднага великолепен паметник върху гроба на злочестия си съпруг. И осъмваше при него всяка заран. Но хората от къщата «Езра Арие Меворах» се оказаха непримирими. Те се опитаха да забранят — чрез властите — пристъпа на Ема до гроба на жертвата ѝ. А щом не успяха, наеха хора и една нощ разрушиха до основи дигнатия от нея паметник. Не, такава вражда между видни еврейски къщи не бе запомнена тук! Наистина, казваха, че поводите са били и от финансов характер: покойният Сами Меворах бил завещал нотариално цялото си състояние на своята невярна жена. Но даже и така да беше, пак избухналата вражда бе прекалена: тя прехвърли всички допустими граници.

Ето по тоя случай страните прибягнаха до средства

за взаимно очерняне, които са въобще недопустими. Така цариградският жълт лист «La Turquie» даде тогава онова прощално някога писмо до Ема, което било пратено уж от тайнственото християнче убиец на чернокожия низамин. Това писмо беше написано на някакъв италиански диалект — нещо, което изглеждаше странно и усъмняваше читателя. Но тъй като никой не се яви да опровергае съдържанието му, хората останаха с впечатление, че писмото може да е истинско, а може и да не е. За всеки случай ето какво беше това писмо:

Малка моя еврейко,

Ние се дигнахме високо над планините, които ни деляха, подадохме си ръце и — протривахме чоките си, сливахме своите гушки.

То беше сън, уви!

Прочее да го забравим.

Така, любима, не ме мисли вече: моят живот ще бъде къс — аз ще се пожертвувам за своите.

Все пак не ще скрия: в часа на гибелта моите устни, които ти намираще за «кораби», ще шепнат пак кораво «Е-ме»¹.

И ще легна аз в земята с твоето медальонче на шия — медальончето със сноп коси, които скубах от къдрите над челото ти.

Но ако, любима, съдбата раззине някога пак зверина паст над твоята къдрава главичка, тогава спомни си ти за мен и се отнеси до къщата, в която опахаха като надгробни цветя нашите целувки. Знай: ще се явя! Разбира се, ако смъртта не е вече победила живота.

Асен.

III. КОЛОНАТА НА АПОСТОЛ ПАВЛА

Какво са в живота радости и скърби! Дни, месеци, години... И занизаха се те, както са се низали от незнайното си начало. Богатата Виктория Бенбасат,

¹ Игра с името на Ема, което значи «любя».

майката на Ема, напусна скоростижно света. И право е може би, че дял от вина за това падаше върху соне- нравната ѝ дъщеря — с оная нейна неприлична история още от дете. Наистина, старият сарафин съумя да укрие кое-що пред хлевоустието на хората: той отведе дъщеря си овреме през море — в Александрия. И мълвата в Солун долови тогава само една частица от истината: тук останаха с убеждението, че недоносчето на малката Ема от хлапака убиец е било погребано някъде в Египет или даже захвърлено в Нил... А всъщност то се роди здраво и читаво — бабанка момченце! — и биде поверено на един чича на Ема — някакъв беден часовникар в Кайро.

Няма съмнение, едничката тая история, макар и доста срамна, не можеше — сама по себе си — да скъси дните на младата и хубава още жена на сарафина. При това и Ема вече правеше всичко, за да не накърни положението, което родителите ѝ заемаха в света. Тя даде — само с домашна подготовка! — бляскав зрелостен изпит. Даже прояви дарби — особено по музика, — които изненадваха. Целият роднински кръг остана с впечатлението, че Ема трябва да постъпи в консерватория. И така би станало навярно, макар че баща ѝ не искаше и да чуе за това. («Консерватория ли? — викаше той. — Никога, докато съм жив! Там се събират само вманиачени фантасти. А не оцелява от тях даже един на хилядата: всички изчезват в клоаците на живота.»)

Но — Ема разби тези надежди. Веднага след зрелостния си изпит тя изпадна в необясним унес. Забрави рояла, стана неуважителна към всекиго и към всички и съвсем се затвори в себе си; сякаш е глуха и слъпа — никого не вижда и никого не чува! Та че и онемя — дума не може да се изтръгне от устата ѝ. Отначало се мислеше, че тъгува за детето си. Даже майка ѝ веднаж ѝ подсказа, нека иде да си го види. Но скоро Ема изпадна в друга странност: почна всеки ден да се губи из турските квартали по хълма на Солун. Наистина, домашният гавазин я придружаваше винаги, но нима можеше това да успокои старата! Не беше ли и тя жена (при това родена и расла под палящото слънце на Ал-

жир), не знаеше ли как може и как трябва да се обясняват такива причуди в живота на едно момиче, което току-що е стъпило в света?

И ето това навярно стопи снажната и хубава още милионерка: увехна тя и заболя — не спеше по цели нощи! Убиваше я може би мисълта, че някой хубавец турски бег е прекосил вече жизнения път на дъщеря ѝ. За какво друго би могла Ема да снове все по горните (с криви и тесни улици) турски квартали на града? И да се унася дотам, че да забрави даже музиката?

Добрата благовъзпитана жена не знаеше — не можеше да знае! — че горе, над амфитеатрално снижените турски къщурки по хълма на Солун се крие оная корубеста мраморна колона, от която някога апостол Павел е вестял на идолопоклонците солуняни възхода на нов живот.

— Нов живот, ха-ха-ха. . .

Колко дълбоко съжаляваше Ема своята добра майка!

И в тъмни зори или вечер при залез слънце, а също и през пълнолуние тя бързаше, следена от домашния гавазин: поемаше тесните извилисти улички по хълма на града.

Албанецът — посивял, но мъжествено снажен и цял в сърма и доспехи — спираше до снабдената с вътрешни стъпала изкорубена мраморна колона. И обикновено не поглеждаше нагоре, където Ема — малка, матовобяла, с бухнати смолени коси и с маслинозелени очи — стоеше вторачена в далечините. Винаги припряна, тя движеше неспокойно ръце по ръба на мрамора — търсеше може би да се опре тъкмо тъй, както ще да е правил ученикът на Христа преди толкова векове. Овалното ѝ лице се обтягаше, изостряше се малката ѝ брадичка с едвам видима гълъбова гушка, зелените ѝ очи хлътваха и устните ѝ разцъфваха сочни: те горяха като узрял нар.

Младото момиче се мъчеше сякаш да обозре нещо далечно и необозримо.

Търсеше да вникне в тайната на вековете може би. . .

В зори тук денят се зараждаше много рано, докато слънцето е още в далечните бездни на изтока, зад Хал-

кидон. Градът немееше в просъница. И спеше заливът, огледално неподвижен. На запад, пред пороите на Вардар, той биваше съвсем бял, а кристалносин се губеше на изток под сенките на маслиневите гори, сред които се издигаше солунският палат на султаните.

Ема очакваше деня бледна, но със загорели очи: посрещаше сякаш настъпващата си съдба. (Впрочем нима можеше да се знае какво е в душата на младо момиче, което влиза в живота като наследница на милиони, а е оставило сноп от къдриците на челото си по косматите гърди на незнаен убийца?)

Сиянието на деня цъфваше най-напред по бялото теме на Олимп — допрял небето далеч и дълбоко на юг, в дъното на занемелите води. По него почваха да се преливат краските на дъгата. После заиграваха далечни отсенки на пламъци. И накрай белезнината на снежните върхове пламваше като от свян.

Право е може би, че в изгрева на слънцето винаги се чувствава непостижната ласка, която крие всяка детска усмивка към майка. Ема се подаваше напред — над мраморния стълп, — готова да литне към юг като лястовица наесен. Маслинозелените ѝ очи се давеха в сълзи. Но скоро те възпламваха пак. Тогава тя се обхващаше от смъртен копнеж и търсеше — търсеше с ръце, с устни, с цялата себе. . . Кого? Асеня навярно, убийцата! Не беше ли се явил и той като огненоплодна лъча в просъницата на живота ѝ?

И не в себе си, Ема простенваше. После загорелият ѝ поглед падаше хищно върху мъжествения гавазин долу — тъй гиздав в своите сърми и доспехи. Суровият планинец тръпнеше — снажен и посивял.

А в лунните нощи тук сянката на албанеца се губеше в тъмното подножие на мраморния стълп: той стоеше там като силует на звяр в клетка или като сянка на верен пес.

Дълбоко в полите на хълма тънеше многоезичният град. А под него се протягаше — сънлив и сладен — заливът, обхванал плътно гиганта Олимп.

Тишина, копнежи и желания. И премала...

Но изведнаж всичко се превръщаше на сън — видение: над водите тръгваше луната в сребърна колесница!

Ставаше страшно: Олимп се сепваше и се надигаше — ще се хвърли на борба бесен и могъщ. Но скоро той протягаше безпомощно ръце — ревнив и умоляещ. После сломен, гигантът се отдръпваше назад. Даже се сносишаваше: дебне затаено тържеството на луната в сладострастието на залива... Но и това биваше за малко: скоро белоглавият исполин се дигаше пак на цял ръст и по ревнивото му чело заиграваха синкавите пламъци на страстта: на него се очертаваше дивна корона с ослепителни брилянти...

Олимп! Планината-храм на безброй векове! О, колко диадеми красяха куполите му — диадеми на измрели божества...

Ема стоеше с полуразкрити устни. И тръпнеше като над бездна. Ръцете ѝ една след друга прекарваха нервни пръсти по смолените ѝ коси...

И на връщане, в късна нощ, гавазинът чувствуваше, че младата господарка премала от скръб: тя цяла се отпусна на ръката му. Посивелият албанец недоумяваше. Какво липсва на Ема? По що чезне в цветуща младост дъщерята на сарафина? Суровият човек не знаеше — не можеше да знае! — колко е страшно, че даже боговете не са безсмъртни... Той нищо не знаеше. И нищо не проумяваше. Подкрепяше само сочната си като смоква господарка. И скърбеше може би, че не е млад.

През огнените слънчеви залеzi обаче преобразяваше се и коравият планинец гавазин.

Отначало Ема стоеше при него в подножието на колоната. И облегната о мрамора, следеше в притома слънцето, което морно се привеждаше над Олимп. А щом огненото кълбо обагреше вечните преспи, тя възлизаше на колоната и се възправяше, разпуснала коси като сирена.

Ослепителният небесен огън откриваше страшни

бездни зад куполите на планината: празнини, в които предстоеше да се провали денят. После огънят се приплесваше над преспите. И Олимп се заливаше с разтопено злато.

Това вземаше очите. Ема замижаваше с болно свити устни като на погребение. Но къдрите ѝ трепереха в златен прах и пламваха, ланитите ѝ горяха като узрял нар.

Долу, в подножието на стълпа, снажният гавазин почваше да мести нозе като оседлан жребец. По увехналите му бузи бликваше кръв. Широките му рамене се надигаха. И извил остър поглед към стълпа, той туряше ръка на мустак. Не гаснеше ли дивен ден и горе по запалените от вечерния пурпур шия, рамене и гърди на узрялата за нощта си господарка?

Сега обаче Ема стоеше замижала. Даже и погледът на душата ѝ беше заслепен. Нощ беше в нея, уви! И албанецът свиваше неволно рамене: не можеше да вникне, види се.

А потоците от злато по челото на Олимп прислизаха поройно надолу и скоро целият залив се забуляше във виолетовите отсенки на необятен пожар.

Не, това вече захващаше море и суша, небо и земя! Ема се надигаше на пръсти — горе, на мраморния стълп. И припламваше цяла от нажежени игли. Те избиваха в лявата ѝ гръд, минаваха на дясната, поемаха после нагоре и се забиваха в мозъка ѝ. Буйната еврейка хвърляше ръце над косите си. И все още полузамижала, но вече с пяна по ъглеца на устните си, тя се втурваше надолу — из тесните улички на града и на живота.

Албанецът я догонваше. И верен, покорен, безмълвен — той недоумяваше пак. Не знаеше планинецът — не можеше да знае, — че така е било, уви, и така ще бъде винаги: страшно е, когато допрете до устни чашата на живота, а я намерите... празна!

А отсам тогава годините се нижеха оловно тежки: под Витоша се строеше нова столица. Но младите не чувствуваха това: те строяха въздушни кули. . .

Стаята на д-р. Байлов кънтеше: гостите — с рошави коси, с бухнати вратовръзки — горещо спореха. А през отворения прозорец гледаше юлски пращен ден. И се доземаха отблизо и далеч кръсци на продавачи, оглушителен тропот на коля, някой револверен изстрел и — полицейски пищялки, препущане на конна жандармерия, тревожни викове.

Д-р Байлов слушаше усмихнат младите си гости. И свиваше в щипки мустачките си.

— Човечество! — говореше той. — Съберете само трима наедно, стигат. Няма много да чакате: ще се сбият — непременно! И който победи, ще яхне другите, ха-ха-ха. . .

Но гостите не чуваха: всеки слушаше себе си. А великите учители — Маркс, Толстой, Бакунин, — заковани в рамки по стените, гледаха безучастни.

И д-р Байлов освободи мустачките си от щипките. При известна философска ширина споровете са наивитет. Инак — Исус или Спиноза, Толстой или Маркс, че даже Достоевски и Бакунин — няма всички без изключение не откриват едни и същи хоризонти на надеждата? Пословиците нищо не казват наистина, но не е ли все пак истина, че всички пътища водят за Рим? Няма съмнение, диктатурата на пролетариата не ще открие на човечеството тъкмо мечтания Едем. Но въпросите не трябва да се предрешават — особено с всеопрощаващата любов на Толстою. Такава любов не е съществувала, нито ще съществува. Нима човечеството може да се превърне на рояк от божи кравици? . . .

Хубавият лекар чувствуваше как назидателно играят русите му мустачки, освободени от щипките. И не се обръщаше към гостите си. Но от тъмния ъгъл на стаята се дигна човек — с рошава черна брада, в окъсана куртка и цървули. Той досега лежеше на очи върху

кушетката. В едната си ръка държеше черешово цигаре, а с пръстите на другата барабанеше по пода. И сега стана — възбудено усмихнат, с нечисти зъби. Засука дълъг мустак и откри входните врата. Очите му загоряха. Той измери с повелителен поглед голобрадите, които спореха. Заповядваше ли им нещо? Кой знае! Те го не разбраха. И брататият почна: хващаше с корави шепи двама по двама младоците и ги изхвърляше навън. А когато си свърши работата, затвори вратата.

И в стаята се възцари весела тишина: странният човек се завъртя на пети, изсвири като славей, после замемека като яре. . .

Д-р Байлов стоеше зинал — разкрачен, с ръце на хълбок, с разрошавени мустачки. Той отначало се поразтревожи — допусна може би, че ще бъде изхвърлен и сам. Но после се разсмя:

— Ей че си бил, Дандана, тю-ю! Дявол да те земе, ха-ха-ха!

Данданата се сложи на стол.

— Така-а. Хъ кажи сега да донесат малце ракия.

Когато ракията се яви, Данданата повиши глас:

— Докторе, без срѣдня: прясно сирене са яли тия! Разпрали си устата, да ме простиш, като. . . Пфу, офунели репи! Не дружи со таквиа, г-н Байлов, ке се сториш како нив. — Хъ, кажи да донесат и малко мезе.

После, дигнал високо огоряното си черешово цигаре, Данданата поизтъни глас:

— Джаф, джаф! Хе море де ми са, че да ги видя, когато е ред да се коли жив човек. . . С куршум, докторе, е друго; друго е и с бомба. С куршум, с бомба — и баба знае. Токо идва ред, когато не е работа, да те чуе и дяволът. Тогава? Ще колиш!

Докторът все още се смееше.

— Ой, че си бе, Дандана, ха-ха-ха! Казвай! Мъчно е да се коли жив човек, а? Ха-ха-ха!

— Е, мъчно да е, не е, токо ела да те видя — засука Данданата дълъг мустак. После повиши фалцет и закърши някакъв заучен от него македонски говор. —

Фатиме, дофторче, во Малешевското помак Геля — ба̀шот на контрабандистите. Сила чоек, ти кажуем — ламя! Висок, снажен — како канара! 30-годишен, не повеќе. Ка̀ те погледне — на-а... И сега ми го не фата умот за̀що ни се даде жив во раките. Виде оти не сме аскер, а му не сече гла̀тата, що сме — неук како мене. Е-е, не ми даваше сърцето да го заколам, вистина! Ама на менека се падна, ща да̀ чинам? И ка потеглив на кай него — разбра! Брех! Метна се чоекот, дофторче, како мрена риба, на три педи — тю-ю! Не би го заклал јазка, бога ми, љо, за нищо на светот! Ама що да̀ чинам, на менека се ладна.

Данданата махна тъжно ръка. И си изпи ракията.

— Да, г-н Байлов, кажеш си: «Не бери гайле, юнак: ние също идем по тебе» — и му теглиш сатъра. А ти е мъчно после — остави се...

Сега хубавият лекар отсече кисело лице:

— Кому ги разправяш ти тия, Дандана? Кой е порил помак Геля полужив, а?

Братият човек тури ръка на мустак.

— Какво било?

— Ст! Аз знам всичко. Срам е това, което сте вършили с помака. Срам е и грях. Не е ли човек и той — с жена, с деца. Това не ви се прощава, Кърсто!

Данданата помълча. Вратът му гореше: той мигаше като пред следовател. И заговори после глухо:

— Бива, докторе, и така бива: широк е гърбът на Данданата, носи. А няма такова нещо — не! Да си къса главата, който ти е разправял. Наистина, аз разпорих гърдите на Геля — това е тъй. Първо го заклах, легнах после до него, та го галих, докато изстина, и чак тогава направих другото. Но не на своя глава — не: г-н Ацко ми заповяда! «Юнак човек е — казва, — да му земем сърцето: ке го турим в спирт, да го занесем на доктора в София.»

Данданата изохка. И наподоби пак някакъв диалект:

— Е, зедовме му сърцето. Во спирт го пушимве. И го донесовме тува, на тебека. Не си го получил юшче?

После, като си наливаше ракия, изохка:

— Ех! Мило ми е, г-н Байлов: юнак човек!

Докторът присви очи: недоверяваше. Данданата пи, запали цигара и помълча мрачен, комай зъл.

— Да си къса главата, който ти е разправял — продра той пак дрезгав глас. — Ще се гавря с труп! Със заклан-недозаклан! Това не е работа. Да е шпионин някой, предател да е — разбирам. Тогаз може. И трябва — за обичка на пълзлювците.

Изразът на бледото му лице отпадна — той повиши глас:

— Аз да се гавря с трупа на Геля? А бре, хора, и тарторът от пълкото да беше при нас, пак би заплакал!

И като помълча, заговори изведнъж почти весело:

— Не, братец ти мой, да беше само отнейде да гледаш! Захлах го и дръпнах после ножа по гърдите му. Е, какво ще му е, студен труп вече! Дръпнах ножа, ти казвам, и ми се взе умът: хубост, г-н Байлов — диня сякаш разрязах! Ония месища — панджар! Кокалите — слонова кост, толкоз бива! А белите дробове, бели-те-тю-ю! Големии и пембени — пръхкат, играят, — да речеш, ненки на първеския! Да ти се порев-не, истина!

Докторът изрева:

— Мълчи-и бе!

Хубавият лекар си стискаше главата. И после изохка:

— Озверихме се съвсем — фю-ю! Озвериха ни цивилизованите злодеи!

Данданата зина. И това било доктор — ха-ха! Погледът му измери младия човек от глава до пети. «Женка трябва да е: язык за мустачките!» — смеяха се очите на братията дявол. И разля той фалцет:

— Брр... Жив човек може да пориш и да осакатяваш, а трупа му — не бива! Тъй ли, докторе? Ха-ха-ха!

«Не, само Мечката е човек, г-н Ацко» — Данданата запали цигара от догорялата в цигарето си. Той е вече пийнал, но какво от това. И закърши пак диалект:

— Со него — за Мечката ти сборуем, дофторче, за г-н Ацко, — со него не ти се мрие, вистина. Сто годин

комита да одам, па не ке ми ет много! Ама защо? — ке прашаш. — Така! За да видам, шчо ке има да станува по дунята сега, кога се е родил таков аждер во народот.

Д-р Байлов вече не слушаше. И забърза, ще излиза. Е, нека: може и работа да си има човекът, лекар е. — Данданата подигна напълнената си чаша — радва се на бистрата ракия. Не, човек като Мечката — като г-н Ацко — не се е още раждал на света!

— Да ти раскажа, г-н Байлов: в Радовишкото ни емна аскер. . .

В дол били, погнали ги табори от две страни и те — хайде по чукарите.

— А сме без хляб, г-н Байлов; зинали са и опинците ни! Че няма и вода. . . Тю-ю, ще ни се пукат пак устните като гъби, ако ни заприщят читаците.

Д-р Байлов го прекъсна — ще тръгва:

— Излизам, Дандана, та виж какво —

Данданата изви огнен поглед: жив ще изяде лекаря. И викна:

— Слушай сега! Такъво чудо не ще чуеш и на оня свят.

На четниците се е взел умът; пълзят те по голи чукари, а — хоп — изедни д ж е н д е м и долу, запъплал е друг аскер — мравуняк! Брех! Ами сега? Търсят момчетата войводата си, г-н Ацка. А той забил нозе под една канара: мери да я катурне върху аскера долу! «Остави — думам му на г-н Ацка, — време ли е сега да бием шега!» А той: «Каква ти шега, Кърсто — вика, — такъв лов се пада на сто години еднаж!»

Д-р Байлов тръгна. И Данданата изви оглушителен фалцет:

— Слушай бре, дофторче, ке има на старост шчо да пейш на внучинята си през зимните нок'и, ха-ха-ха!

Докторът се застоя на прага — ухилен. Данданата продължи:

— Турнавме малце динамит на канарата изотзадика и я парнавме. Е-ей, дофторче! Га се залюле планината и га юрна наа канара по аскерот доло: майката! Па га цврѣцна и дивеч — волци ли сякаш, лесици ли. . . и диви котки се заметаха по врѣх дѣбоете, ха-ха-ха! А га ревна и една мечка — тю, ха-ха-ха!

Данданата се смееше от сърце, макар че докторът си излезе, без да го изслуша. Нищо! Чудо станало, че абаджийският чирак от Панагюрско — старшият унтерофицер Кръстьо Данданата — е намерил време да сръбне тук, на слободия. Чудо станало! В Македония — с месеци — даже и вода няма. Мляко само. И един тютюн. Пък и той суров. Отрова — джигера да си изхрачеш! Нищо — какво? Кръстьо Данданата не е тръгнал по света, за да яде — не! Толкоз! Виж, тютюнът е друго: без тютюн не може.

И извади да запали пак цигара. Но скочи и отпусна почително ръце: идеха Савата, Карчо, поетът Цоньо и други още. Последен влезе Мечката — висок, рус, раздвоил червеникава брадица, теснолик и със скрити под меснати вежди стъкленосини очи.

Стаята се изпълни с корави лица — обтегнати от пек и студ, от глад и жад. Раменете са тежко отпуснати и плещите поиздадени назад, товар сякаш са понесли. Товарът на вековете навярно. И далечни са погледите им: очите тъмнеят — потънали в неznайни дълбини. В дълбините пак на вековете, види се.

Мечката изгледа накриво смутения Дандана. И процеди през зъби:

— Ке пцеосаш от тази пукница, Кърсто.

Вратът на Кръстья пламна. То се знае, от спирт човек може да псевоса. Но —

— Пукница-ва, г-н Ацко, била, кажуе, антисептик, а? Анти-септик спроти джуркани чорапки, а?

Отсече се строг смях.

Стаята се беше изпълнила, дойдоха още снажни и мрачни хора. И замълчаха. Но се чувствуваше: брѣмчат пчели зад челата.

Данданата цедеше чашата ракия — бавно, сякаш от майчина грѣд суче. После предаде — също вече мрачно наежен — порѣчката на доктора — за че «не се е още получило нищо».

Няма и да се получи навярно. Чуха се изпѣшквания. Ония от Солун не разрешават. Не скланя и Ѓорче

тук — да си къса главата. Хе, като че ли е припарило на някого да става разбойник! А трябва пари — оръжие трябва: как се дига въстание с голи ръце? Е, то на Цоньо, поета, устата миришат на мляко, то се знае. За него въстанието е фокус-бокус: ще развееш байрак и — хоп — народът ке юрне с брадви и с мотики.

— То не е да дялкаш стихове, Цоньо-о! — зави широка длан по врата на поета директорът на горноджумайските училища Савата. Той завъртя поета сред стаята като пумпал.

Мда, народът не е дете. И не се лъже лесно. Но — ще се хвърлят оттук няколко въоръжени банди в Малешевнята. Това е...

— Че и оръжие ще отнесат. Иди ги гони после.

Врачанецът каза това — Александър. И някой изсумтя на кушетката в тъмния ъгъл. Главите се извиха: там лежеше на очи Ацко — Мечката. Данданата се запали: това е, виж, приказка! И дигна черешовото си цигаре срещу врачанеца. После потърси ракията си. Но Савата, директорът, я беше вече скрил. Нищо, разбира се: до ракия ли е сега? Кръстьо Данданата може и без ракия. Кръстьо Данданата може без всичко!

— Това е, виждам аз, приказка! — сипна той дрезгав глас. — Ке ти струпат оръжие, де колко сакаш, и ке го дигнат въстанието — они! А ние, що сме го джургнали¹, сеир ке чинем!

Мечката изръмжа от шезлонга:

— Пий си ракията, Кърсто.

Данданата пак сви врат като ударен:

— Зедоха ми я, г-н Ацко! Речи на баш даскалот да си не яде...

...Инак Серско е добре. Но Струмишкото трябва да се засили. Там е ключът: Беровското. Черногория проклета: ни се кара, ни се води!

— Пушки трябва, верселям! — отсече Карчо кукушанецът.

Разбира се. Само така ще може да се отбие ударът оттука. Данданата дигна пак черешовото си цигаре —

¹ Нагласили.

човекът не можеше вече да мълчи: взели му бяха ракията.

— Това велям и язка бе, брате. А вие се смеете. Требе хайдутлук — малце! Турчин ли ке ет, али еврейин, али влах — все едно: откуп да дае! Ама тъй — до дваесет хиляди турски лири, не сакаме повеќе. Толкоз! За първо време стигнуват: 2000—3000 манлихери со все патроне. Толкоз!

Шезлонгът заскърца — дигна се Мечката.

— Хайде, Кърсто, вѐн!

Понесе се смях. Данданата стана лениво, но отпусна войнишки ръце — ще се подчини, какво ще. Разкри се обаче широко вратата и се яви — малко пребледнял — домакинът, д-р Байлов. Той носеше телеграма — къса:

«Кожите капаросахме. Пратете веднага експерт. — Разложки.»

Изгъняха загорелите шиш, протегнати над телеграмата: хората се задъхваха от възмущение. Данданата — още отпуснал войнишки ръце — беше избелил очи, опулено кривнати към телеграмата.

— Тука е! — шепнеше д-р Байлов сред развълнуните мъже. — Залови се о мен като шпионка: иска да види «страшни люге, на кои услужава».

Че еврейката ще играе на две страни — това се разбира: милионите си защитава жената, ха-ха. Но — услужва! Пък и какво може? Савата, горноджумайският директор, беше съгласен: да дойде еврейката! Той даже е любопитен да види отблизо една милионерка. Та че, казваха, хубава била — царигражданката...

— Не е хубава — изръмжа от тъмния ъгъл Мечката, който се беше изтегнал пак на шезлонга. — Не е от Цариград — солунчанка е.

Данданата се позабрави — тури ръка на мустак. От Цариград била или солунчанка — да дойдит еврейката! Кой ке бега от джуркани чорапки? Но Мечката се дигна пак от шезлонга. И Данданата с мерни стъпки напусна стаята...

— Не струва, Сава! — зацеди Мечката през зъби. — Какво има да види жената тук: нека иде в менажерия, щом е любопитна. Кажй й, Байлов — обърна се той към домакина, — да не бърза! Все ще ни се изложат някога трупове на показ из Македония. Ще има време да ни погледа жената. . .

Мечката не беше прав, разбира се, ха-ха! На милионерски вдовици сега се кланят и царете. Домакинът излезе да доведе еврейката. И Карчо, черният като егюпец¹ обушар, изблещи очи:

— А бре щомка е богата, а? Токмо работа! Ке я капаросаме надве-натри и хай из Пиринот! Яз ке я носам!

По суровите лица заиграха тревожни усмивки.

На вратата се изправи жена в траур. Дребна, мургава, с бухнати смолени коси. Но сочна: обли рамене и висок бюст. Дигна гъстия си воал и се откриха странни очи — бледозелени.

— Извинява се — разля тя глухо глас. — Върна г-н д-р Байлов от път без церемон. Е, трябва: получи телеграм. А сега сметна себе во право да види страшни люге, на кои услужава.

После се обърна към д-р Байлова на френски:

— Mais monsieur le d-г, те действително наподобяват мечки: бих си умряла от страх да ги срещна в гора!

И сега стана нещо неочаквано. Мечката прекоси зад всички със скрит под вежди поглед. Спря пред огледалото (може би ще следи еврейката). И каза на френски:

— Пазете се прочее, мадам, да ви не срещнем в гора.

Лицето на гостенката се заля в кръв, после пребледня. Погледът на широко разкритите й очи се пречупи. Надви си тя обаче. И плесна ръце. . . Ха-ха! Нима из македонските планини воюват парижани?

— Mais monsieur le d-г? — обърна се хубавата жена към домакина.

Тоя се смееше. И обясни: в македонските планини не воювали наистина парижани, но между воюващите

¹ Циганин.

там се намирал и един. . . един бивш студент от Сорбоната.

А! Гостенката метна глава назад, като да носеше царска диадема. И измери с корав поглед Мечката.

— От парижката Сорбона?!

В тоалетното огледало на д-р Байлов се отразяваха свирепо искрящи очи и полуразкрити уста с бянали зъби. Страшният човек не се обръщаше.

Домакинът д-р Байлов почака ухилен. И обясни после на френски:

— Бяхме заедно в Париж, chère madame¹ Меворах. И заедно записахме медицина. Но ето, другарят предпочете политическата хирургия. . .

— Любопитно! — потрепера гласът на гостенката. — Яз желаем види отблизо тоз политически хирург.

Но Мечката избели към нея поглед и каза на френски:

— Пазете се, madame: не сме в гора наистина, но не сме и в клетка тук. . .

Д-р Байлов беше готов да се разсмее пак. Възпря го обаче смущението на гостенката. Очевидно, тя още не вярваше, че пред нея стои бивш парижки студент. И с право, разбира се. Мечката — снажен, с тежко отпуснати широки плещи и с дълги орангутански ръце — напомняше по-скоро лаз² или еврейн носач от понтоните на Босфора.

Но сепна се и хубавият лекар. Сега стана нещо съвсем неочаквано. Мечката — корав и уж нехаен — освободи съвсем сините си очи изпод меснатите вежди и вторачи в гостенката метално зъл поглед. Младата хубава жена, която беше пристъпила към него, изгуби стъпка, лицето й пребеля, тя даже протегна ръка да се хване о д-р Байлова.

Това трая само миг. Свитите тънки устни на страшния човек потрепераха и се отпуснаха виновно меки. И младата нервна богаташка се съвзе: тя прехвърли

¹ Любезна госпожо (фр.).

² Селянин от Мала Азия, рибар по пристанищата на Черно море.

траурния си воал през рамо и насочи показалец в него:

— Вий — не Асен?

Стаята онемя. Мечката отплесна страшния си поглед настрани.

— Не, за жалост. Наричам се Адко.

И по тъглеца на устните му заиграха сминови гънки. Впрочем те бяха може би случайни: дългестото му тъсно лице с медночервен цвят пак се обтегна, строго и зло.

Възбуждението на жената се пречупи съвсем; погледът ѝ се залута и разби; сви се даже и цялата ѝ фигура като очукан от градушка храст. Все пак тя намери сили да попита още:

— Не сте учили в Солун?

— Не. В тоя град не съм бивал.

Тя направи стъпка назад. Полича: не повярва. И наново се развълнува: устните ѝ посиняха — треперят. Но се напрегна — удари с извадената ръкавица свободната си ръка. После я протегна на Мечката.

— Яз се извинява. Моли прошка, г-н Асен. . . pardonne, г-н Адко. Може да каже вам сбогом?

Мечката задържа в лапите си меките матови пръсти. И се гледаха — врагове. Той каза:

— Телеграмата, която ни донесохте, е важна. Ние бихме желали да ви се отблагодарим. Прочее, ако ви потриват някога хора, които са обезценили главите си, съобщете. Парол: Мечка. Ще се явим непременно. Разбира се, ако смъртта не е още победила живота.

Коравият човек разчлени последните думи. Той направи това съвсем меко, но то стигаше. По ланитите и шията на еврейката полетяха огнени облачета като пред зора. Маслинените ѝ очи се замрежиха, силите ѝ я напуснаха пак, тя отпадна на стол. И промълви едвам чуто «мерси». После залута поглед. И го спря на д-р Байтова. Заговори глухо — със звучна френска реч:

— Всеки със своя жребий, monsieur le d-g. Преди три години бях и аз в Париж. . . Бих постъпила също в Сорбоната. . . Затова отивах. . . Знаях защо отивам. . . Е-е —

Тя стана.

— Отбиха ме — родители, доброжелатели, роднини. Съумяха. Отклониха ме от моя път. И ме повърнаха при себе си. Затиснаха ме в улея на вековете. Да, всеки със своя жребий!

Тя търсеше сега погледа на Мечка. Но той стоеше обърнат към прозореца. И нервната жена наново каза към домакина:

— Страшно е да се признае, но — така е, monsieur le d-g, животът за всекиго е-е кристална ваза — лесно се троши.

После прокара ръка по воала си и разчлени:

— Но аз съм родена в Македония. И съм ваша. Употребете ме: готова съм на всичко.

Беше топла и пак строга. Поклони се измерено. Изви очи по лицата — ред по ред. Търсеше да бъде еднаква към всички. В края обаче очите ѝ се откраднаха към Мечка. И погледът ѝ се изостри в тъмно хищен. Но страшният човек не се обърна.

Навън еврейката спря в недоумение. И ѝ бликнаха сълзи. Д-р Байлов я настани в купето. Той беше дълбоко удивен. И се сбогува почти мълком.

После, когато младият лекар прегръщаше — за дълга раздяла — своите планински гости, той подхвърли на Мечка:

— Дъмбев, на твоето място аз не бих напуснал днес София.

— И аз — на твоето място, гнида!

VI. СТРАННИ ПЪТНИЦИ

Извисило се е високо юлското небе: погледът се къпе в бездънна синева. Но Витоша е гола, набръчкана, безцветна. Нищо: в какви лесове ще се облече тя някога! И каква красавица ще бъде!

Цоньо, поетът, се любуваше на бъдещето. Той е намислил чудна поема за това бъдеще. Но ще я напише по лобните скали на Македония. А сега е пиян от възторг. Люби небе и земя, гори и поля, реки и морета.

Ненавижда само тази София, която тепърва се строи: неугледна, без сенки сред продрани от пороища долини, проснали се дълбоко в дъното на някогашно езеро... или на сегашно бласто, пфу!

— Бунище от варосани къщурки — и нищо повече! Картонени кубчета, набъкани с лилипути — и нищо повече!

Данданата дигна черешовото си цигаре високо нагоре.

— Това е, виж, право. Майката! На София — те некия газ и нищо повече!

... Летният ден е дълъг: слънцето се е заковало на небето. Мечка и Сава се насочили мълком напред — четата едвам ги догонва. Савата е с дълъг врат и юлският пек вече го е опърлил. Всички са строги и гладни: ръфат, вървейки, наядения хляб, който всеки е стиснал под мишница.

Карчо, обушарят (височък и плещест кукушанин), е дигнал капа на теме. И пее: «Плачи! Там край град София аз видях, стърчи черно бесило.» Данданата го гледа накриво. Дяволите е видял Карчо! Де е това бесило, де стърчи то «край град София», макар че всички там са за бесене, тяхната...

Мечката, далеч напред, се вслушва. И подхвърля:

— Да живееш, Дандана! Кажй сега и защо са за бесене, тяхната —

Как защо? Данданата изви фалцет. Работа ли е и прилича ли на баш директора, г-н Савата, да псевоса по кръстопътища? Ето, слънцето го е вече опърлило, директорското му вратле гори, като че ли Данданата го е измерил със своите пет!

Савата си пипа врата. И подхвърля — малко през нос:

— Харно думаш, Дандана: опитай се.

Хм, нима думата е за опитване! И защо се зъби Савата? Вратът му наистина е пламнал, като да го е измерил с opakото на ръката си колагасъ от Горна Джумая.

— Думата, братец ти мой, не е там! — засуква Данданата надлъж мустак. — Глава ли би заболяло

Фердинанда, ако се сетеше да ни изпрати тук, да речем, една от своите яйлии коля! Майката! Още тази нощ бихме осъмнали в Рилския манастир.

Лицата са оживени — осъмнали биха, разбира се, ха-ха-ха! Смее се даже Мечката. Не, наистина добре е намислил това Данданата! След ден е храмовият празник на Рилската обител: ще тръгне свят натам; не е чудно Фердинанд да изпрати тук някои мокри поли в своите яйлии коля.

— Не бихме ги пропуснали, Дандана! — вика Мечката.

Изморените мъже се споглеждат обнадеждени.

... Изчезнали са хлябовете изпод мишниците, оръфани са обущата и лицата са кални от прах, пек и умора. А Фердинанд не е патриот — не! Вървят за сбора на Рилската обител толкова селски коля — и ни една дворцова, тю-тю...

Впрочем...

— Я, риба, я! — метна назад негърски голямата си и къдрава глава врачанецът Александър. — Тъй речи, Фердинанде!

И Карчо се обърна към Данданата:

— Да живее Бугария, Кърсто! Фердинанд ни прака не яйлия кола, а цял автомобил!

Лицата просияха: недалеч пред схлупен хан пухтеше дяволска кола. Дворцова ще да е, то се знае: кой друг би разполагал с нещо подобно в това царство на лъжа, подлост и прочее.

Стъкленосините очи на Мечката се извиха изпод меснатите му вежди. Те спряха на кукушанеца — на черния Карчо. И му смигнаха. Тоя замята стъпки към автомобила, като че ли нива мери. По него замери шосето със също такива стъпки и Данданата. Савата се разтревожи. Той догони Мечката.

— Остави, Дъмбев: боя се, ще омочим джамията без време.

Бронзовото лице на Мечката се проточи. Щели да омочат джамията! Но тази глупава поговорка е за четиреноги, Сава!

— Това е автомобил! Капаросаме ли го, който може да ни догони?

Шофьорът се прохладяше с бира. Автомобилът идеше отгоре — отива за София. Той беше празен. А нямаше царски пътници нито в хана, нито зад него. Какво можеше да значи това?

Мечката спря при шофьора — ще го заговори! Но тоя бързаше — махна му с ръка; наду тръбата. И лицето му пребеля: видя се под насочен наганти.

Изморените и мрачни сега мъже изпълниха колата и се начучулиха по страните ѝ. Шофьорът я върна — какво можеше да прави! И подкара. А после почна да се заглежда в Мечката, който стоеше прав зад него, вече без револвер, студен, с бронзово лице. Автомобилът е бил в Рилския манастир. Там князът — и други още — устроили лов из горите, избили сумати дивеч. . .

Шофьорът гъкна: погледът на Мечката му прониза черепа.

— Ти кого вози? — изшипя страшният човек.

Шофьорът се учуди.

— Аташето на легацията, кого друг?

— Каква легация? Чия е колата?

А! Шофьорът даже позабави ход: обнадежди се. И хитро смънка:

— Трябваше да видите герба отзад. . .

— Много ни е дотрябвал.

И човекът пак сви врат. Той бил пратен сега в Дупница за зеленчук. Князът бил с цялата си свита в манастира. Не е добро това, което правят господата македонци: компрометира се България.

— Автомобилът е на италианската легация — усмихна се пак хитро шофьорът. — Не биваше да правите това!

Но строгото лице на изправения до него страшен човек се отпусна, даже повеселя.

— Виж как! — смигна той. — Дипломатически, значи? Карай тогава: и ние сме от карьерата.

И бедният шофьор скърши врат — повдигна се и той, види се: пусна волно колата.

VII. БУНТАРСКА ДЪРЗОСТ

. . . Тътнат усойте на Рилската река: бучи автомобилът. Селото се минава на един дъх, то се знае. Цоньо, поетът, изправен току зад шофьора, пее: «С еснаф шегата не би-и-и-ва-а!» И бучи пак колата — тътнат усойте. Привежда се — далеч назад — слънцето: потъва в море от планини. Но денят гасне зад Царев връх: над него се реят пламтящи облачета. Впрочем те може да отразяват и пожарища: там е Македония.

По тъмното корито на манастирската река се губят багрещи отсенки: край високите зидове на великата Рилска обител шумят хиляди сборници. Вече пламтят огньове, размахват се люлки и се въртят гигантски каросели.

Почва годишният събор на манастира: стичат се богомолци отблизо и далеч. Пред кованите манастирски порти се дигат стройни калини — преплитат клоните, обвиснали от гроздове. Те са ярко червени и земат очите: много кръв се е ляло през вековете тук. . .

Приказка от незапомнени времена! Обширни многоетажни чардаци, цветисто построени сред високи до небе планински гребени. И лабиринт от тъмни тремове: прислизат и се качват един в друг като епоха в епоха, век във век. А виши над тях чело мрачната Хрелъова кула, очукана от бури, обгоряна от мънии. Тя е приведена — от тежестта на вековете, разбира се. . . Приказка от незапомнени векове!

— Е, за децата е тя!

Данданата блъска наляво, а Карчо — надясно: работят свирепост с лакти. И човешкият мравуняк се стъписва плахо — прави път на царските гости, токущо пристигнали с дяволски кола.

Карчо извърта очи назад: шофьорът ги следи! Май с филибешки павликянин — роб на господаря си, глупав и тъп. . . Нищо! Карчо дига глава над навалищата и се заканва с избелени очи на шофьора:

«Заповядай!»

А Данданата сумти. Де бела, де! Ама то — яре се коли най-лесно сред стадото...

Тъмен ъгъл. Килия. Мъждее светлина. Савата почука, после притисна рамо о вратата: не, яка е, дъбова. Тогава го измести Мечката: също почука, па натисна — и бравата отвътре отскочи.

— Я! — вторачи се гневно из мъждеещата в килията светлина снажен чернец. И — ни едно, ни две: изпсува. Но се стъписа с дигнати нагоре ръце:

— Лале! Па вие ли сте били бе, братчета! Ама как щях да изпсувам!

И ги запрегръща. Мечката сви дългата му брада в шепата си.

— Остави — ще намериш тая вечер какво да прегръщаш. Ха разпореди за топла храна: не сме яли от вчера.

Чернецът се заогъва; дошел князът — с генерали и дипломати, — разположил се. . . Тази вечер не ще имало даже и монасите с какво гърло да залъжат!

— Шчо било-о? — избели очи Данданата. — Нема, кажувеш? Тебе ке опечем, кѐшиш¹, и па ке ручаме!

Чернецът скри голямата си глава между раменете и цврѐсна навън.

Мъждее кандило. В килията е полумрак — тъмнеят само по ъглите изправени карабини, а по стените висят каракачански кеби, раници, цървули, сумки.

Дигна се прах — стана задушно: под кандилото се замятаха каракачанските кеби и раниците. Стените се оголиха и отразиха се по тях мъжествени сенки със затиснати каскети и с карабини под мишници.

Лицата бяха тъмни и езиците — свити.

Чернецът се завърна — водеше игумена. Тоя също замърка: дошел Фердинанд — с генерали, с дипломати, имало и жени. . .

— Заеха ни магерната, братя мили — така, като да си е тяхна — съвсем!

Данданата изохка. Тю-ю!

— Е? На сух хлеб ке ни оставите наред сборот

¹ Поп.

ли? — зашепна той уж, а изведнаж разля дрезгав бас: — Хей, кара папаз¹, ке колам!

Карчо си пристягаше цървулите, та дигна глава седешком:

— Каков е толст, светиия му, Дандана, метни га на огин, свѐтот ке облажи!

Игуменът се хилеше виновно. И Савата замърка до брадата му:

— Цялата ли магерна е заета, отче игумене?

— Цялата бе, брате! Изхвърлиха и казаните ни. Бог вижда, утре не ще има с какво да нагостим даже благодетелите на манастира. Пръснали са сега по всички огньовете бекаси, речи, яребици. . .

Данданата изохка. Брех, майката!

— Открадни бре, кара папаз, малце за назика! Езикът ми се удави во слюнки. . .

Мечката подхвърли:

— Обърши си брадата, Дандана.

И пристъпи до игумена.

— Хайде! Накладете огньовете някъде вън и хвърлете няколко копани за нас.

— Но кой, г-н Ацко? — разпери ръце игуменът. — Князът води само един-едничък готвач! Всичко друго вършим ние. Кое по-напред?

Всички манастирски братя били превърнати на слуги, нямало нито един свободен човек! Мечката кривна глава.

— Само калугери ли са в магерната? Няма ли адютанти, телохранители?

Игуменът се огледа:

— Всички са вън — с женоря, за срамотите!

Князът е сам-самин, в салона: да искаш, г-н Ацко, жив ще го хванеш, хи-хи!

Мечката изви поглед към хората си. И поведе. Игуменът зина опулен:

— А бе, брате, г-н Ацко, ние все ще намерим нещо за вас! Чекайте, молим ви се.

Щял да намери! Трай сега. . .

¹ Черен поп.

Каракачанските кеби се снизаха едно след друго. Тъмни коридори като окопни ходове. Пълзи няма верига. Савата диша в тила на Мечката.

— Не ни трябва на баир лозе, Дъмбев: можем и без яребици!

Зад него е Цоньо поетът. Той поправя:

— Не са яребици, Сава: бекаси!

Дворът е като набъбнал мравуняк — гъмжи свят: сякаш риби се протриват в блатна вода. Карчо мушна Данданата. Извиха и двамата шиш назад. Следеше ги пак павликянецът шофьор. Май с роб!

— Речи на войводата, Дандана — шепне Карчо, — по е харно да мръднем долека, в навалищата. Че ни стори бела тоя синковец — павликянецът.

Данданата се е насочил напред — на печени яребици му мирише.

— Остав го, Карчо, мекере такъво.

Шофьорът обаче припираше. А полица — с него върви и друг. Бела! Когато рече човек да убива, ке пресече и три турски вериги, то се знае. Но защо да се убиват свои братя? Карчо задиша в тила на Савата:

— Шофьорът, Сава! Сам беше, сега са двоица... Бела е: дебнат ни.

Обърна се и Мечка. Но Данданата изшипя:

— Карчо е будала! Кой какво може тук — в тая нощ, сред хиляден народ и при турската граница? Такава паника би се дигнала!

— Ние тук, г-н Ацко, можем игра ръченица по бели гащи!

Вратите на магерната зейха широко разкрити: блещат огньовете и се носи мирис на дивеч.

Царският готвач беше седнал на стол до вратата отвътре. Пред нозете му се редяха пълните блюда — от една страна печените, от друга — които ще се пекат.

По буйна жаравя — върху дълги скари край ъглови стени — се пържеха и димяха птиците. Над тях се привеждаха чернеци, опитваха ги един през друг и облизваха пръсти.

[И — огньовете погаснаха: царският готвач залепи

гръб о стената, скръсти кротко ръце върху подут ко-рем; чернеците се наредиха след него — все край стената, благоговейно смирили като на литургия.

Възцари се тишина — пренос минава: юнашките раници се пълнеха с царски бекаси, яребици, гълъби.

И лапаха гладните мъже мълком и лакомо. Само Цоньо поетът благослови:

— Така е било, канени сватое, откак се Бугария помни: все, ще е царско — народно е!

— Кюти сега! — сгриза го Данданата. — И гол-тай — все целички: княжески сет — во гората ке ги пуснем комитски...

Но пред зиналите към тъмния коридор врата на магерната се яви млад мургав човек с къпинови очи. Той беше в изящен ловджийски костюм. Веднага зад него се очерта гузната фигура на павликянеца шофьор.

— Bonsoir, messieurs!¹ — поздрави ловецът.

Той се усмихваше — дружелюбно важен. Карчо прекоси край него. И минал в тъмния коридор отвън, насочи черен наганти.

Прочее ловецът с шофьора се наредиха до стената — край готвача и чернеците. И бледнееха. Но ловецът се съвзе най-после и заговори. Шофьорът превеждаше. Г-н аташето се чувствувал приятно изненадан — на-истина и съвсем искрено! — че тъкмо неговият автомобил днес е послужил на храбри българи —

— Македонци! — коригира строго Савата.

— Македонци, пардон! — преведе шофьорът. — Съм, messieurs, Марикио ди Торе, италианец, майор от гвардията на негово величество, а по произхождение албанец. И ви проследих само за да ви изкажа своя възторг. Браво, герои! Брависимо! Така е дей-ствувал и нашият велик Гарибалди.

Савата метна пълната раница на плещите си:

— Разправяй на калпака ми!

Дългите блюда се изпразниха едно след друго.

¹ Добър вечер, господа! (Фр.)

После Мечката се обърна към аташето — също на френски:

— Г-н майорът знае навярно: в Македония не долюбват дипломатите.

Италианецът зина. О, господи! Значи, те може да разговарят направо? Той сипна изящна френска реч:

— О, славни капитане: Македония и Албания — мили, нещастни страни! И нямат те по-искрен съюзник от Италия.

Дай боже, дай боже. Мечката скри очи под меснатите си вежди. Натъпканите раници се лепяха по гърбовете. Италианецът стоеше тревожно усмихнат, но изправен като войник. И се осмели пак — сипна отново изящна реч:

— Наистина, храбри господа, не дипломат стои сега пред вашите симпатични погледи. Желаем да ви се открия — и ви се откривам като албанец, който е дълбоко проникнат от съзнанието, че Македония е българска и само българска —

Мечката натърти:

— Тя е робска и само робска. Аз дължа тази малка корекция, г-н майор.

И му протегна ръка, като метна каракачанското си кебе през рамо. Сега той каза на някакъв италиански диалект:

— Ако смея да ви стисна ръката? Наистина, простете за неприятността!

Каква изненада! Марикио ди Торе слушаше своята реч от македонски патриот тук, сред Рила! Не, каква изненада наистина!

— Позволявам си да заявя, капитане — повиши тон хубавият ловец, — от днес имате моята кавалерска дума, ето аз, Марикио ди Торе, съм цял ваш — с душа и тяло!

Дотрябвали са някому душата и тялото на дипломата! Впрочем все едно. Мечката на излизане каза подчертано — пак на италиански диалект:

— Благодарим ви, г-н Марикио ди Торе. Ние отиваме сега в Македония да устроим вам и на вашата ко-

легия един забавителен спектакъл. Прочее помнете кавалерската си дума: ще чакаме да ни аплодирате!

Аташето сви лукаво сочните си устни. Но очите му гледаха опулени. И блуждаеха по суровите лица. А тези изчезваха — неми, с леко кимване на главите. Само Цоньо поетът пришепна на шофьора:

— Желаем да се донесе на негово царско височество: молим го да ни прости! Бяхме гладни, а сме тръгнали по важна работа: отиваме във вечността!

VIII. РИЛА

Цъфнала е кадифена нощ като черна роза. Небето е поръсено с диамантен прах. Мадам генерал Бижева, госпожата на военния министър, е в умиление. Тя държи подръка един гвардеец отдясно, а отляво пръстите ѝ играят в шепите на друг.

— Не, господа офицери, няма нищо тъй божествено по своята мистична тържественост, както умен цар на трон и звездна нощ над Рила.

Разбира се. Но не намира ли госпожата, че огньовете край манастира — и миризмите — нарушават мистичната тържественост на нощта?

Може би. Да, малко нещо. Нарушават действително! Госпожата намира това. А и въобще участието на много хора винаги нарушава мистичната тържественост на нещата. Най-добре е да се уединят в лоното на природата — сред леса!

— Съгласни, да?

Господата са съгласни. Те са румени като ружи и стегнати са като манекени. Генералшата — между тях — е на криле. Да, в тайнствения лес — по-скоро! Долу ще вонни човешкият мравуняк, а ще трептят горе звездите: два мира, които са се отричали — и ще се отричат — на вечни времена.

— Не так ли, залатая маладеж? — радва се министершата.

... Под манастира се стелят сенки: огньовете дип-

лят кадифената плащ на нощта. И скрибучат гигантски каросели като криле на ръждиви векове.

Шум, суета, тревога: тичат лакеи.

— Натам, г-н офицер: в леса!

(«Какво се е случило ма, какво има?» «Търсят генералшата.» «А, оная ли, с мустачките? Ха-ха, наистина, завлякоха я офицера в леса — току-що!»)

— Мадам генерал Бижева! Фю-ю!

Намерила кога и къде! Впрочем да не е тази позорна история сега с бекасите...

— Мадам Бижева! Фю-ю! Е-о!

— Е-о! Е-е-е-о-о-о!

Министершата е удивена: вика я самият адютант на негово царско височество! Гвардейците са топли: те биха понесли министершата на ръце. А — жалко все пак за божествения час наистина!

— Е-о-о! И-и-и-деем!

Боже мой, каква нощ!

— Не, маладеж, помнете: няма по-велико от нощ над Рила —

... Ка-ак, г-н майор? Бекасите? Що говорите! Всичките, до един?!

Погази се кадифената плащ на нощта. Генералшата не можеше да разбере. И пъпреше ръце. Македонци да са извършили това?

— Вие казвате — македонци, г-н подполковник? Ах, не, не! Аз твърдя: не!

Генералшата се задъхваше. То е немислимо! И не бива да се допуска: в македонското дело днес е цветът на нацията...

В манастирския салон беше смут и униние. Старият генерал Басараб клатеше отрицателно глава (голяма, с лице на мавър): не допуска! То е някакво недоразумение сигурно! И ще се оправи, непременно! Как е възможно: да приберат даже хвърлените върху огъня птици, да задигнат всичко — и бекаси, и яребици. Аташето, италианецът, е млад човек — той преувеличава навярно.

— Но там бях, генерале, гледах — с моите очи! —

обясняваше аташето и в гласа му се кършеше смях. — Разговарях с хората: гиганти мъже, ви казвам! И европейци, даже парижани, истински парижани: заговориха ми на такъв френски език, на такъв! А когато им се открих, веднага ми проговориха и на италиански — веднага, ха-ха-ха!

— Възможно е, г-н майор, възможно е.

— Извинете, генерале: вий казвате «възможно», но аз твърдя, че съм ги видял. Не, вие нямате представа с какви впечатления съм аз от тези хора! Това са високо интелигентни мъже, най-сериозно! Спокойни, проникателни, въобще хора на проникновение. И духовити по-ра-зи-тел-но! Моят шофьор им заявява: «Автомобилът е на италианската кралска легация; помислете какво правите.» А те: «Значи, дипломатически? Браво! Карай тогава: и ние сме от кариерата!» Ха-ха-ха...

По челото на генерала бликаше пот. Всичко това можеше така да е и пак не беше за допусчане!

— Не допускам, г-н майор. Може и така да е, но аз не допускам.

Аташето се наведе до ухото му:

— Много интелигентни хора, генерале! Постъпката е навярно добре обмислена. Отиват в Македония да вдигнат въстание, та... устройват политическа демонстрация: враждебни са уж на държавния глава в България, т. е. действуват — и ще действуват — мимо него и против него...

Генералът отпусна тежко клепачи. Уморен, старецът — и гладен. Обаче трябваше веднага да се възправи и той: разкри се широко страничната врата на салона, яви се князът. Пристъпва тежко, а след него върви като сянка госпожата на военния министър.

Нощта се възцари по челата. Очите се вторачиха във владетеля. Висок, почти исполин, широкоплещ, с грамаден таз. Дълголик и млечнобял, с тънки устни, осенени от голям, остро наведен нос. Бледосини очи, ненавистно наблюдателни, но омекчени от неотменна хитрина и преситеност. Пристъпи, открил енергично легнало назад широко чело. Огледа бавно всички. И спря при черния генерал.

— Жестока обида, старий ми генерале. Но — твърде поучителна. Ние тук сме в нашата свещена Рила планина —

— Тъй вярно, господарю!

— Оттука изтича Искър за Мизия, Марица — за Тракия, Места — за Беломорието и Струма — за Македония —

— Тъй вярно, ваше царско височество!

— А главата на водите в една страна чертае нейната история, генерале мой. Българите винаги са прислизали от Рила, когато са побеждавали, и винаги са пропълзвали към нея, когато са бивали побеждавани —

— Разбирам, господарю!

— Прочее тук е ключът на земите ни.

— Тъй вярно, ваше царско височество!

— И докогато ще има български области, откъснати от ключа на българските води — откъснати, искам да кажа, от българската корона —

— Слушам, господарю!

— Дотогава, старий ми генерале, тук по Рила и самият аз, вашият господар, не ще бъда сигурен даже за своя лов. . .

Старият генерал не знаеше какво да извика. И остана зинал.

После князът взе подръка госпожата на военния министър. И лицето му гневно позеленя. Македонските революционери предприемат ето кой знае какъв «спектакъл» в южните граници на държавата. А това узнава — съвсем случайно — един чужденец! Правителството и държавният глава стоят в пълно неведение — по-чужди и от чужденците в тази страна!

X. МАДАМЕ МЕВОРАХ

Юлска горещина над София. Градината на хотела се оживява — масите се заемат: окото се гали от японски шатри-чадъри, от широк павилион сред градината и от красиво пропълзъл по стените бръшлян.

Елиас Бенбасат, старият солунски банкер, се заглежда над очилата си към смесената група млади хора в павилиона. Докторът често е там — д-р Байлов. И пак е с офицери. Хм, пропаганда прави, все пропаганда. «Балкански куршумено солдат — на война играй, хи-хи!»

— Ема, дъще!

Ема не се обърна. Унесена е. Трябва да е срещнала вече своя италианец. А се кълнеше в гроба на мъжа си — на нещастния Сами Меворах, — че никога не ще иска да види аташето. Мъчна е Ема! Какво беше някога и с българчето, с хлапака — убиец на низамина в Солун, фю-ю!

— Дъще, Ема, днес си очарователна, можеш да ми вярваш.

Ема пак не се обърна. Банкерът побутна с косматите си пръсти мъничката ѝ ръка.

— Видя ли г-н доктора, дъще? За д-р Байлов казвам. В павилиона е, с офицери.

От павилиона се поклониха. Ема взе в мъничките си шепи тунтурестата ръка на баща си. И се показва внимателна към дошлите при тях млади одрински брашнари. Те още се бавят в София. Тук уж не текат Тунджа и Марица, а, види се, и на сухо се ловят шарани, ха-ха-ха!

Ема хвърли поглед през масите. И посрещна нечия реплика:

— Как, мадам Бижева? От Рилския манастир? Ноще? Не е възможно!

Младите евреи наостриха уши. И зашушукаха със стария Бенбасат. А Ема положи на стол своя мъничък траурен чадър — лъскав и мек. И се изгуби между масите, метнала ръка назад. Баща ѝ я проследи с очи. Не, Ема вече се чувства в България като у дома си.

Госпожата на военния министър посрещна еврейката с протегнати ръце.

— Позволете, мадам Меворах: мойт кавалер от романтичното пътуване през тази нощ — аташе при италианската легация.

Генералшата зина: ушите на нейния кавалер загоряха, той протегна и двете си ръце към еврейката.

— Но вий се познавате? Ах, боже мой, та кажете!

Генералшата разшири зениците на очите си. Те — тя и г-н аташето — нощес са пътували — съвсем сами — с автомобила на легацията — едно великолепно купе — съвсем сами!

Устните на италианеца бяха пребледнели, а и еврейката менеше цвята на лицето си. Това между тях трябва да е нещо сериозно. Генералшата продължи:

— Ида с такива чудни впечатления, мадам Меворах, а-а, чудни! Може да е още малко дива нашата страна, но е перл, казвам ви, перл на земното кълбо!

После сниши глас. Мадам Меворах не може да не се интересува от това. Една пикантна история — и нищо повече, разбира се! — само една пикантна история.

— Разкажете, cher monsieur Марикио. На мадам Меворах можем да се довериме. Даже сме длъжни.

Нервната брадичка на еврейката се изостри. Очите на аташето — големи, къпиновочерни — я бодяха. Тя едвам схващаше — някаква странна история: лов, девствени гори — с княза начело — с целия му антураж. А някъде — в бездни — лагер на македонски въстаници!

— Въстаници, в пълно въоръжение, chère madame!

Погледът на Ема се разби пак: не схваща — или вече недоверява. Въстаниците заловили аташето! Да, съвсем като в плен под насочен нагант!

— Но другите около вас, monsieur ди Торе? Негово царско височество и антуражът?

Италианецът се поколеба. Да, с тоя човек трябва да се е случило нещо по-изключително. Той е още възбуден. И преувеличава навярно. А може би и не открива всичко. Ема посви изпитателно очи. Министершата я следеше възбудена. Не, еврейката и италианецът не са чисти помежду си!

А аташето разказваше. И свърши сериозен: в Македония предстоят събития!

Ема не можеше да съвлადее онова, което ѝ се откриваше. А не можеше и да вникне защо именно на нея

се откриваше то. Спектакъл в Македония, който щял да се следи от столиците на цял свят. . . Нима такова загатване можеше и биваше да се тълкува ето по масите тук?

Но генералшата ѝ застиска ръцете:

— Това не ще е твърде сериозно, мадам Меворах, повярвайте ми!

Тя, генералшата, е вече успяла да разпита. Почнала е от зори по телефона, а после и лично: не, никой нищо не знаел и никой нищо не очаквал!

— Нашата столица е наполовина македонска, мадам Меворах: тук имаме преселници от всички южни градове. И ако никой не знае нищо, значи, и нищо не предстои.

Разбира се. Ема се мъчеше да се усмихне, но беше силно разтревожена. Тя се взираше остро в големите с изкуствен блясък очи на министершата. После ѝ стисна ръката:

— Много благодаря, светла госпожо, че ме удостоихте с доверието си при такъв странен и многозначителен случай. И скърбя, че с нищо още не съм заслужила това ваше доверие. . .

Погледът ѝ додаде недоизказаното. Всъщност еврейката питаше: наистина ли положението в Македония е вече тъй сериозно? Лявата буза на министершата нервно трепна. Усмихна се важно и загали топло ръката на Ема. Тя ще разбере, г-жа Меворах веднага ще разбере! Балканските държави са под кръстосания огън на големи интереси, нали? Тук външните въздействия са често по-силни и от самата местна власт, защо да се крие?

— Една — да речем — туркофилска власт у нас, мадам Меворах, е ненавиждана и игнорирана от — от турскофобските комитети, нали?

Тревогата на Ема се усили. Тя се обърна към аташето на италиански. Но и веднага хвърли на френски към министершата:

— Простете. Малка дискретност. Ще ви стане веднага ясно

И продължи на италиански с аташето:

— Войводата говори коректно френски, да?
Дипломатът отсече хитро лице.

— Да, напълно. А италиански — само диалект.
Лицето на Ема се омрачи: тя е забравила може би, че тоя войвода говори и италиански. . .

— Така. И. . . носи жълта раздвоена брадичка, да?
Италианецът ѝ грабна ръката. А!

— Но, мадам Меворах, мадам Меворах! — шепнеше той. — Помогнете!

Министершата беше извила сърпове с писаните си дълги вежди. Тя схващаше. Италианецът ѝ протегна ръка. Поздрави я: мадам Бижева е проникателна! Тя е казала на г-н аташето: «Тук жена ще ни помогне.»

И го въведа в хотела нарочно за мадам Меворах.

Ема беше съсредоточена: съобразяваше. Министершата зашепна важно:

— Видите ли, мадам Меворах, аз пресметнах: капиталът е втори монарх в живота! И си рекох: мадам Меворах ще ни помогне. Една банкерска къща в Солун не може да стои сяпа пред надигащите се събития. И — ето! Прочее на предмета. Аз мисля, *chère madame*, че странният войвода — инак очевидно високо интелигентен човек, почти гордост на нацията! — ще да е прибягнал може би — така, на лека ръка — до б л ъ ф или поне до в и ц? Но питам се аз: какво би постигнал тоя войвода, който владее два европейски езика, какво би той постигнал с такъв, тъй да се каже, безсолен б л ъ ф или в и ц? Забележете: загадката се хвърля при обстоятелства, върху които, за жалост, сме принудени да пазим — и аз, и многоуважаемият г-н ди Торе — известна д и с к р е т н о с т, знаете. Мда! Но такива обстоятелства, *chère madame* Меворах, такива обстоятелства, че. . . как да кажа. . . но да, просто изключват всяка игра на думи! За всеки случай не допускат блъф или виц — по никакъв начин!

Ема стана строга. И отсече:

— Познавам войводата, госпожо: той не блъфира.

— Ето, видите ли! Но какво значи тогава всичко туй! И нямаме ли право да очакваме изненади?

Може би. Нима мадам Меворах трябва да знае имат

ли право те — и князът, и министри, и министерши в тази страна — да очакват изненади! По устните на Ема заигра лукава усмивка. Тя стана. И спря странен поглед на аташето. Той трябва да е нещо провинен пред нея, ха-ха! Но това беше само миг — лицето на еврейката просия, — тя му протегна и двете си ръце.

— За всеки случай, *cher monsieur*, загадката е по-важна за самата мен, нали?

После протегна ръце и на генералшата:

— Щастливи обстоятелства ми позволяват, мадам, да добия обяснение за случката. Надявам се да ви зарадвам след малко тук.

Генералшата сияеше. О, тя ще съумее да се отблагодари на мадам Меворах!

И зашепна към аташето:

— Ще услужи — непременно! Има защо. . .

Да, мадам Меворах ще разузнае. За евреите няма нация, отечество, държавни граници. Няма и скрупули, ха-ха! При това бащата на еврейката — солунски банкер — очаква да хване тук шаран, ха-ха!

Около масата на стария Бенбасат настъпи смущение. Лицата се насочиха към Ема. След малко младата се кланяше към масите. Погледът ѝ намери къпиновите очи на италианеца. Но спря повече на рошавия д-р Байлов в павилиона. Офицерчетата около него наостриха уши като жребци.

Ема изглеждаше пак малко не своя. Пръстите ѝ залудуваха по клавишите на рояла. . . Старият, баща ѝ, разпери ръце. Нима е време за музика! Ема трябва да се подготви за срещата си с д-р Байлов. Конспираторите в света съперничат с полиците — по ум, хитрост, лукавство.

Ема не слушаше. Клавишите най-последно избръмчаха под пръстите ѝ като строшени. И погледът ѝ замря, изгубен далеч — през планини.

— Какво става с теб, дъще? Какво има?

— Нищо. Седни. Виж — днес задряхах в кушетката тук — само минутка —

Старият сне очилата си. Ема беше съвсем снишила глас и погледът на зелените ѝ очи се губеше пак уне-

сепо далече. Тя е имала днес кошмар: видяла се е в Едикуле, окована във вериги... Абсурд!

— В Едикуле, казваш? Глупости, дъще, ха-ха!

Баща и дъщеря се гледаха опулени. И се разсмяха. На Ема отначало се привидяло, че е по планина. Изведнаж се разраснал гигантският бор, настигнал слънцето и го закрил. У-у!

— Страшно уж, тате; ясно се съзнавам в затвор — даже чувствам веригите студени, тежки — и пак надеждно ми е на душата: крепи ме някаква очаквателна радост; вярвам в нещо съвсем определено — а не знам в какво.

... Д-р Байлов влезе неуверен. Ема го измери с нечист поглед. Мда, той си е въобразил вече, ха-ха! Всеки мъж е отбелязан с ахилесовата пета на глупостта. Впрочем докторът не може да има успех: той е женствено приятен, сладчив. Е, все пак е мъж, разбира се.

Ушите на младия човек пламнаха: какво ще е наистина това, което се е случило в Рила? Той бързаше да съобрази — и не успяваше.

Разбира се, д-р Байлов има повече от всеки друг основание да е чувствителен към онова, което става в Македония.

— В общата робска участ там аз съм оставил, мадам Меворах, стара майка и немощен баща.

Устните на Ема потрепераха.

— Простете, cher monsieur! Наистина, много се извинявам, простете!

Тя се даже просълзи. Трогна се и д-р Байлов. Мадам Меворах трябва да вярва: причини за опасения в Македония още няма. Наистина, народът е лишен от земя, от права, от каква и да било сигурност и от какво да е правосъдие. Значи, може да се допусне, че той е в състояние да изненада един ден даже и себе си.

Лицето на Ема изстина; в погледа ѝ оживя пак недоверие.

— Именно, cher monsieur, видите ли?

— Но, madame, населението там е вече сплотено в своя негласна държава — с идеално правосъдие, с

беззаветна полиция, даже с наченки на своя войска.

— Значи, още повече, cher monsieur: очевидни условия за избухване!

Докторът отсече тъжно лице. Тя ще разбере, мадам Меворах ще разбере. Душите са още патриархални — там, в робската страна. Ръководните сили чувствуват своя народ като фетиш: той им е светилия.

— Ние ще гинем един след друг, madame, но няма сами да подложим народа си на клане.

Младата жена примижа съсредоточена. Тя почваше да схваща. Македония е шепа страна, а цариградското правителство има зад себе в мохамеданския Анадол фанатични и варварски тълпи.

— Всъщност нашата задача е не по силите ни, мадам Меворах — говореше д-р Байлов, — Македония е пред вратите на гигантска Азия.

Ема спря пред рояла. Клавишите обаче хвърлиха дисонанс — тя се обърна загрижено:

— Тогава, monsieur?

Д-р Байлов недоумяваше. И младата жена пристъпи внушително.

— Mon cher, вашият страшен човек — с жълтата брадичка — не обича блъфа. Аз го познавам по-добре от вас. Познавам го от дете.

Цветът на лицето ѝ се менеше пак. Не, тази жена знае нещо повече може би! Байлов наостри слух. Ема понижи гласа си:

— Monsieur Байлов, по ония лесове вчера е станало... трябва да е станало нещо повече! Македонската чета там не ще е пленила само италианеца. Това е съвсем ясно.

Когато князът води лов — а участвуват при това и лами, — въстаниците не може да са се явили сред тях случайно. Не, онова, което те са извършили, е преднамерено. И е може би от съдбоносен политически характер: то е предупреждение към цял свят! За някаква случайност в станалото не може да се говори. Наистина, не може! Здравият разум не допуска. При лов от такъв шумен характер екът на тръбите и джавкането на палашите биха предупредили македонската чета

на километри далеч — и тя би се изтеглила овреме, ако е трябвало.

Д-р Байлов вникваше. Да, еврейката имаше всички основания. Но —

— Ще ми простите, мадам (младият лекар се ухили затруднено). Ще се осмеля да попитам: италианецът, военният аташе, не е ли. . . не ще ли е пресъздал случката. . . така, по сила на южански темперамент?

Ема се смути. Даже се огорчи. Впрочем д-р Байлов не познаваше аташето.

— Той не е лек човек, cher monsieur.

Цветът на лицето ѝ пак се менеше силно. Тя се вълнуваше. И каза почти шепнешком:

— Те не ми откриха всичко наистина — крият нещо. Но —

Ръката ѝ трепереше, сложи се почти гальовно върху рамото на доктора:

— Доверете ми, cher monsieur Байлов, доверете ми поне онова, което смятате за позволено.

Лекарят се размекна съвсем. Славянин! Обясняваше многоречиво: ако той би допуснал, макар и за момент, че онова, което е станало — и е било казано — там, в Рила — въпреки че то очевидно е нещо съвсем инцидентно, нали? — о, той д-р Байлов —

Ема припря:

— Не би ли могло с по-малко думи, monsieur le d-r? Извинете за тона. Вие не знаете: в случая аз имам право на доверие. Да. За всичко, което е във връзка с името и съдбата на вашия — на вашия страшен човек, — аз имам право на доверие!

Какво искаше да каже еврейката? Байлов премигна — не можеше да съобрази. А Ема изпадна в транс — не знаеше какво да прави: отиде на пианото, разкри ноти — ще засвири може би!

Но се обърна пребледняла:

— Monsieur, аз трябва да бъда държана в течение на всичко онова, което става — и което може да стане с Асен Дъмбев. Да. Знайте: той ми е съпруг! Съпруг по законите на човешкото сърце.

Младият човек даже зина. Впрочем той сега мо-

жеше да вярва, можеше и да не вярва. За всеки случай допусна, че еврейката играе. Изразите ѝ, макар и смели по мисъл, напомняха френски роман. Той по-примижа пак. Да, можеше да се допусне, че еврейката играе — защита на милионите си, разбира се. Но тя играе на «ва банк» очевидно, ха-ха!

— Ще минат седмици, chère madame, ще минат и месеци, ние пак ще се срещаме и вие ще се убедите, че аз държа, поне в този момент, да бъда достолепен и в самата си дискретност.

Д-р Байлов беше почти тържествен — френската му реч бе плавна и звучна:

— Знайте прочее: в Македония не предстои нищо по-изключително от онова, което се е предприемало и се е изпълнявало вече нееднаж.

Сега беше ясно. Ема прекара ръка по бухнатите си коси. Значи, в Македония можеха да се очакват пак атентати или нещо подобно.

XI. ТЕМПЕРАМЕНТ

Глухо беше в стаята. Ема заходи доволна, даже повеселя. Но скоро изпадна пак в тревога. Нерви. Понабра ѝ се през последните дни. В игра бяха и къпините очи на италианеца, разбира се. Той чака сега дома отговор, ха-ха! А и д-р Байлов — сладчив, но на моменти е интересен.

Ема залепи длани по бузите си. Стана ѝ ясно: разстрои я всъщност — тя вече от дни е така! — разстрои я тази неочаквана среща у д-р Байлова — срещата с Асен — след толкова години, след толкова години!

Старият banker сложи гальовно ръка върху рамото на дъщеря си.

— Ема, ти игра чудесно!

Ема се разтрепера — ще писне. Бащата дигна сликано ръце:

— Но аз подслушвах само, което мене интересува, Ема!

Странна чувствителност у това момиче! Жена вече, даже и вдовица, а ето. . . Не, това не е хубаво, не е!

— Ти трябва да се земеш в ръка, дъще. Не струва така. Не си дете най-после, разбери: ще се погубиш!

Само ония хора в живота са безпомощни — да, само ония, — които са с голи ръце, които не са съумели да се снабдят с оръжие. Но узрее ли в човека разум, изработи ли си той воля, осигури ли си богатство —

Ема отпадна на стол, даже простена. Не, странна е тя, съвсем е на майка си! Старият я разбираше сега — поне след онова, което беше подслушал. И спря до нея.

— Ти трябва да си щадиш сърцето, мило дете: не може така!

И защото Ема съкрушено мълчеше, той ѝ взема ръцете.

— Какво ти е? Но разбери: ти имаш младост и богатство! А какво повече трябва в живота? Стани, стани да излезем! Хайде!

Ема въздъхна. Даже се поусмихна. И изведнаж каза като на сцена:

— Къде ще излизаме ние, папа. Къде ще излизам аз. Не съм ли отдавна вън от живота? Къде още?

А-а! Банкерът я гледаше над очилата си. Ема уж захвърли вече книгите, не ги чете — тия дебели френски глупости, — а ето я пак с книжни отчаяния.

Старият охранен човек се изпъчи и заходи из стаята, извил назад къси ръце. Той не се съмняваше в дъщеря си: тя е даровита, мъжествена е, с воля. О, да, да, тя ще избие нагоре: непременно! Само трябвало е може би старият Бенбасат да я отбие по-рано от книгите, от тия френски глупости.

— Така, значи, мадам: остава да прегърнеш християнството и да идеш в манастир, така ли?

А Ема гледаше настрани — бледа и студена. Старият спря пред нея.

— Погледни ме. Така. Знай: човек познава другите, а себе си — не. Всеки познава най-малко себе си, Ема! И ето аз ти го казвам, твоят баща: ти когато още пишеше в ръцете ми като пеленаче, аз видях: стомана си, дъще, злато, платина! Да, и далеч ще идеш ти, далеч!

Банкерът размахна весело ръце. Хе-хе, излязла била вече от живота! Вън била!

— Но ти тепърва влизаш в действие, мадам. Виждам те като на длан! Да ми помниш думите! Ти едвам сега почваш, Ема. И те съветвам сериозно, най-сериозно: щади си сърцето! Да! Дръж го настрани!

Хе-хе, човек трябва въобще да е много предпазлив и много внимателен със своето сърце. Трябва да го щади. Защото — нали? — то има тежка и от върховно значение за живота функция: движи кръвта!

— Малко ли е това, Ема? Малко ли е, мислиш? Кое е по-съществено тогава? Кое?

Ема беше вече прояснила лице. И стана.

— Продължете, папа: животът е изкуство и т. н. Аз почвам даже да ви разбирам.

— Надявам се, Ема. И време е.

Ема спря:

— Но, папа, ако животът е изкуство, то. . . нали изкуството е въпрос на темперамент — или как?

Старият поотпусна очилата над носа си.

— Темперамент, Ема? Но кой не знае какво е темперамент? Кой не знае къде той води?

— В гроба, къде другаде — ха-ха!

— В гроба? Не, дъще! Гробът е още далеч. Има пред него прагове, трапища. . .

Старият заходи пак. Хм, гроб! Гробът е нищо: той е спасение. Има по-страшно от гроб. Ема ли не знае това?

— Темперамент! Човек трябва да се вземе в ръце, дъще. Кой няма темперамент? А върши ли всеки убийства?

А-а! Ема изкрещя:

— Папа, забранявам!

Лицето ѝ позеленя, шепите ѝ се гърчеха. Старият се стъписа. И след малко молеше:

— Прости ме, дете, лошо не съм помислювал, повярвай! Само вниманието ми се отплесна — съвсем неволно — в онази страшна наистина, но все пак случайна история някога — при католишкия пансион. . .

Ема се беше вцепенила. И гледаше настрани с из-

цъклени очи. Не, старият не биваше да я довежда тук — в тази страна на сурово фанатични хора: ето че тя още не е забравила своя убиец от детинството!

Впрочем той все пак е баща на детето ѝ — убиецът. . . Разбира се!

— Но, Ема, така е все пак: ти поне нямаш основание да говориш за темперамент въобще. . .

Ема се потресе. И загледа плахо баща си. А не беше права тя!

— Ти кълнеше тогава камата на българина, дъще, рибарския му нож кълнеше. А напразно, съвсем напразно. То всичкото върви заедно, повярвай ми. Че той тогава — тоя Асен! — хе, ѝ с ръце би удушил оня низамин. Или допускаш, че би хукнал да вика на помощ съседи, хора, полиция, както е било разумно? Не. Онова момче камък би дигнало и пак би убило низамина. Непременно! А това е тем-пе-рамент, Ема! И води той. . . води в Едикуле!

В Едикуле? Баща и дъщеря се спогледнаха изненадани. Не, странно беше наистина, че Ема днес е имала такъв кошмар. . .

В Едикуле? У-у!

ХІІ. ДАНТЕВИ КРЪГОВЕ

Безднени усои — недра на шеметни гребени. Тържествен покой: Рила встъпва в нощта си.

Но звездите се палят на юг като стражни огньове. И осветляват пустинни пътеки: натам е турската граница.

Из теснините на Гръмливия дол се сипна чета: водите на Илиинската река отразиха каскети и карабини — край тежко натоварени коне.

— Сава, ке кажеш на Яне и на Черният да не почват нищо: глави ке падат.

Конете вече се двояха — раздвоиха се и хората.

— Това за главите, бай Гоце, е нищо: те са за падане. Но — проагитирахме вече в селата. А сега — чакай! Как се чака?

— Както се е чакало през векове. Всеки ке къса от залък за оръжие — още година, две.

Савата замълча. Мълчаха и безднените усои. А звездите се палеха и на север — по тъмните лесове над Рилската обител. Те ще осветляват пътищата на хилядния народ, стекъл се на сбор: там са освободените.

Савата процеди през зъби:

— Голи са хората, бай Гоце, без залък са: от що ке късат за оръжие?

И Гоце изсумтя:

— Как тогава?

Мечката стоеше настрани — ням и тъмен. Той знаеше — как. Знаеха и Гоце, и Савата, и всички: нали това обмисляха през целия ден в «арсенала» тук. И го отрекоха! А то остана в душите им. . . Ех, струва си! Изхрачѝ се върху света — целия! Не е ли той, който те дави в кърви?

Гоце се обърна:

— Кажи, Асене!

Гледаха се: Гоце — мургав, снажен, меснат, широкоплещ, с изблещени огнени очи, а Мечка — възтънък, жилав, укротил поглед и отпуснал благоговейно ръце — дълги, орангутански.

И занемяха. После се прегърнаха. Нима Гоце не знаеше какво ще каже Мечката?

— Сбогом, Асене. Ти помисли върху онова, що ти говорих.

— Кое, бай Гоце?

— За Солунското. Тук не е за теб: граница е, ке се заплетеш в нещо.

Мечката ще помисли. Но той е добре и тук.

— Сбогом, бай Гоце! Поздрав от Шар до Пинд!

. . . После главите дълго се извъръщаха: пътят на Гоце бе зад Царев връх към Струма, а Савата поведе към Радъов гроб на изток.

Мечката мълчеше. Не, той не е още за Солунското. Там трябва улегнала кръв: поле е, ще се наложи да се ровиш в земята като къртица.

Впрочем, щом Гоце каже. . .

— Ти какво ке речеш, Сава?

Какво има да каже Савата! Пред тях сега е Радьова хълбок, извишил се до небето — лепи на темето си звездите.

— Ке помислим, Дъмбев. А сега — да ускорим сновалките. Закъсняхме! Да не прием утре салеп по турските постове. . .

Савата беше посинял от пека в-Софийското поле за-вчера. Но сега вървеше като жребец — метнал глава назад. Е, по Рила са. . .

— Обичам я — дигна той ръка. — Обичам Рила!

А за Солунското — Мечката не е още за там. При това — тук е сега възелът. Да! Савата се понаведе:

— Да ми помниш приказката, Асене: олабим ли границата тук, харамите ке ни изринат зад Бела-сица.

Но Данданата чу. И смушка Карча: това е, виж, приказка! Баш е така, майката!

Цоньо, поетът, разля фалцет:

— Да живееш, Сава! Не даваме си Мечката: кой ке свърта тогай мечинята тува?

Приказки! Всяка глава не струва повече от един куршум. Впрочем какво разбира поетът? Солунското поле не е за всяка уста лъжица: може би тъкмо там са потребни и Мечката, и мечинята. Пък и — въобще не е к е л е п и р да бъдеш началник на полски район.

— То не е, като да дялкаш стихове, Цоньо! — под-би се поласканият от всички Мечка.

Тъй ли? Поетът заби нозе о земята.

— Така, значи. Добре!

Мечката наведе лице — свенлив като никога. И поетът му викна:

— Тамо да те видам, батинка!

Не е достоен войник тоя, който не мечтае за гене-ралски еполети: толкоз! Цоньо беше тържествен:

— Тамо те сакам, хала! Со една длан да държиш планината, а со друга — морето.

— Брр — подби го пак Мечката.

— Така е, Дъмбев — смекчи изведнаж глас по-етът. — Ти можеш. Ще преплетеш златните къдрици на своето утро с черните коси на многовековната нощ.

И ще замръкнеш пак там, където си осъмнал: в Со-лун! Да, батинка: там ти е пътят! Там ще напишеш ти дългата поема на своя живот. . . макар и по топящия се ледник на вековете.

Савата дигна ръка:

— Лъжеш, поете: ние дълбаем имената си не по ледник, а в златната книга на народната история!

И обви с тежка лапа врата на поета. Така тоя вед-нага разбра, че всичките поеми — и дългите, и късите — се пишат сега по тила му.

— О-ой, стига, разбраф!

Заговори и Мечката. Не, наистина, Цоньо — като е тръгнал сега пряко границата — трябва вече да се надъха с вяра, че ще напише огнена поема не по лед-ник, а по живата кожа на собствената си гърбина. И да плюе на всичко книжно. Да. Защото книжното е лъжа, гнусна лъжа. Фокусът ѝ е: братство, човеко-любие и не знам какво още.

— Човечност ли, Цоньо? Да не си я поменувал в стиховете си — откъсвам ти главата. Ние сме роби. И ще убиваме. Защото ни убиват. Толкоз.

Карчо, общарят от Кукуш, плесна с длан ман-лихерата си.

— И-их, да е тува екзархът наш да чуе — носът ке му окапе!

Те — Карчо и Данданата — вървят по самите стъп-ки на Мечка. И слушат Цоня — поета: той обяснява защо му се е разлишила вярата като гнила прежда. И Данданата чупи врат:

— Тю. . . Види, види!

Не, как наистина да не е човек готов света със зъби да разкъса! Ето, така е: малките царчета са палаши на големите. Едни на тези, други — на онези. Същото е и с Фердинанда.

— Види, види, тю-ю!

Не, на Цоньо поета устата наистина миришат още на мляко, но — знае момчето! В София да си е останал той, политика да бистри, ха-ха!

Цоньо отсече:

— Да, батинки, война ще стане, всеобща война!

И всичко ще се удави в море от кръви: и слава, и безсмъртие.

Данданата изохка. И закърши птичи глас:

— Така ет, майката! И защо е дошла повела на Фердинанда наш да стегнит гемот на народа. Ке чекаат да му дойдит времето, както що вели ресенецот — неговата, тамо нему. . .

Понесе се кикот по веригата назад. Данданата запали цигара.

— Е, шчо, а? Така си ет: стегат ни гемот сега, за да ни фърлаат после у кланницата — нихната тамо, по цял свят — а-а!

. . . Дълбоко зад тъмен лес шумят води. Илиинската река е — наляво, в бездни. Тя там е спъната в Клаузата: влачи Балабановите трупе. Скоро ке влачи тя и други трупе, е-е-е-е. . . Данданата все още мърка. И псува — така, за себе си. Псува целия свят.

Конете спряха: пристягат ги, ще поемат безкрайните стъпала по Радьова хълбок. Карчо, кукушанинът, изпъшка:

— Ке се вратим ли още еднажки по теа места, а, Дандана?

Кой знае!

— Сега веке надве е, Карчо.

— Защо?

Черната брада на Данданата е мокра от пот, превърнала се е на къделя. Той я стиска и шепне:

— Минеш ли подръка на «главорезот», на Янета, мани надвеет! Черниот е друг: гледаш, свие веги — ламя: ке те глотне. А га ти се усмивне — солниче.

Черният е друг! А Яне — махни: изяда човека. Цоньо поетът слушаше. И Данданата му стисна ръка:

— Ти се не бой! Со нас ли ет г-н Ацко, арно сме. Со него язка и солтанот фатвам у среди Стамбол.

Пръхат конете — по стъпала из безкраен Дантев кръг. Не, тази планинска стена наистина отива в небето. На Цоньо, поета, се е доплакало. Тю, де по пръждомите е тоя Радьов гроб? Тцъ, тцъ. . .

— Не, братленца, стига: убедих се!

— В какво, Цоне?

— В това: мъчен бил пътят до гроба!

Мъчен е, ха-ха! Мечката взе манлихерата на Цоня. А Савата го сви подръка.

— Особено е мъчен, Цоне, пътят до Радьова гроб.

— Защо, Сава?

— Е-е, по-страшен е той и от смърт.

Поетът спря. Не можеше обаче да проговори от умо-ра. Тфу, Савата — висшист уж, и директор, а нищо не разбира! Нима ще се намери нещо по-страшно от милионите червеи в гроба.

— Са-сава, няма по-страшно от гроб о-освен човешката глупост.

— Мерси! — поведе директорът.

И шепнеше после: той се е качвал тук още като хлапак със своя професор от София, та е узнал и онова, което не трябва да се знае, дявол да го вземе!

— «Радьов гроб» горе е затиснат, поете, от връх Черна проклетия.

Цоньо зина. Но Савата си глътна езика: стъпалата на Дантевия кръг бяха опасно преплетени с корени.

. . . Тераса, развалини, извор и лозе от френско грозде. Наврѣх Рила! Да голямо лозе, безкрайно — от боров лес до елхов. Насадил го е дядо господ.

Цоньо хвърли снага в шубрака. И дигна пестник срещу небето. То пак тържествува — нагиздило се е с хиляди диаманти! Пфу, навеки тъпо и бездушно. Поетът не можеше да допусне, че небето се радва на дядо господевото лозе от френско грозде.

— Хà, казвай сега, Сава: разкажи за Черната проклетия. . .

Дишат тежко — сред онемялата дивна нощ. Мечката стои прав — няма време за почивка. Пък и — какво е това любопитство у Цоня? Като че ли не носи и сам черната проклетия на челото си!

— Остави, Цоне, чернотията. Изкови по-добре някой куплет: я, каква е красота!

— Бà, на Мечката се е дощяло поезия, ха-ха! Впро-чем той се видя в София със своята милионерка —

— Как я викат, Дъмбев?

Данданата, потръгнал с Цоня, изшипя:

— Голтни си езикот, поете, да го не прехапнеш —
Цоньо би си глътнал езика, но мълчи ли се тука,
на един посег от небето!

Говори, Сава, разкажи за проклетията. Инак — ще
заблъскам с прашка звездите: ей че се готвят да на-
кацат по челата ни, за да осветят ерама по тях.

ХІІІ. ЧЕРНА ПРОКЛЕТІЯ

Надоблачните висини възбуждат — Савата разказ-
ва: върхът Черна проклетия бил кухият череп на
Рила. Той се е образувал някога от глетчери, а сега
бил грамаден котел, черен като катраника на вековете.

— Нощни са още българските пътища по Рила,
Цоне. И малцина познават чернотията тук. Ей сега
ще се открият трите снежни върхове. Единият се вика
Радьов гроб. Забягнал някога тук българинът Чобан
Радьо от туна турска беда. Но го настигнал кадията
с дългата брада и с големия ятаган. . . Другото е на-
лице: безкръстен гроб наврѣх Рила. . . А до него е
Кадиин врѣх.

. . . Звездите заиграха по самите хребети: скоро че-
тата ще ги лови като светулки. Цоньо вече замахва с
кривач.

— Мухи ли ловиш, Цоньо?

— Звезди.

Не, завидна е участва на Чобан Радя: кадията му
е окачил дървен кръст сред толкова звезди тук. . .

— Доразкажи, Сава, на каквото те е научил твоят
професор, бог да го убие!

— Още малко, братче: горе, при самия гроб, аз
ке ти изпея и песента на Чобан Радя.

Цоньо преглъща от удоволствие. И крета: последни
стъпала са по рида. Но се досеща — и забива нозе:
лъже горноджумайският директор! Щял да пее
горе! Че нали там е турската граница? Впрочем все
едно: на Цоня не е припарило до народна песен. Да-
дено ли е на роба да пее? Той знае само да хленчи.

Обширни ливади — бавно се надигат и допират не-
бето. Трева до пояс — и корава, лакирана е сякаш.
Подплъзне се Савата, изпсуе и тананика робската пе-
сен на Радьо — чобана: тъжна и безкрайна. Цоньо
преглъща.

— Така, Сава? Сега разбирам: празна е всяка бъл-
гарска поезия след тази, която робството е написало
по черния грѣб на нашата свещена планина. . .

Савата го гледа зъл. И тананика песента. Прославил
се е Чобан Радьо с много стада наврѣх Рила. Но чул
го Сюлейман бей от Сер и му се наложил за съдружник.
А до годината развалил бегът съдружието и отишел
по Рила да се дели с Чобан Радьо. А водел той и ка-
дията със себе си. . . Цоньо изохка. И изпсува — на-
рода и поезията му. Савата избели очи:

— Пази си ушите, поете!

— Плюй!

— Пази си шията бре: ке те заколя!

Цоньо обтегна шията си:

— Заколи! Отця ми се и борбата ви, и живота.

Не, то е съвсем ясно! Стига човек да разбира малко
от физика. Удариш ли гумена топка о земята, тя ще
отскочи на главата ти — то се знае! Едни кръстоносни
походи, втори, че и трети — все са удряли о земята
гумената топка на Анадола. И топката отскочила най-
после, та — върху темето на Рила: де другаде? Нали
тя в Европа се е случила тук, пред вратите на необятна
Азия. . .

— Млъкни, Сава, изплюй тази проклетия от уста-
та си: сгриза ми ти сърцето и мозъка!

Впрочем то е измислица! Страшна, убийствена из-
мислица! А и всичко в света е измислица, всичко. Да
имаш шест века държава, да си дал на половината свят
писменост, философия, изкуство и не знам още какво,
а. . . ето: дошли шепи диваци от Азия и с едно само
замахване на ятагана заличили като с мокра кърпа
всички твои златни словеса, които си везал през веко-
вете по уж свещеното табло на човешките надежди. . .

Конете се свиха на коло: хората преглеждаха оръжието си — пушки, револвери и нанизани на пояс бомби. Стърчат вече назад като сфинксове трите снежни чела на Рила. Черна проклетия все по се издига към небето — ще го промуши. Впрочем какво ли друго ѝ остава, след като е яхала живота толкова векове? . . .

Цоньо лепи ръка о челото си. Тю-ю! А все пак — лъже горноджумайският директор, да!

Че се е развял някога тук зловещ парцал с полумесец — прието-о! Че тоя парцал е измел земи и царства; стигнал еднаж до Виена, стигнал е и втори път — добре: прието!

Но другото?! Онова за пчелния кошер по брега на Босфора, в който са пръквали хиляди бегове и бегчета? Не-е, то е непонятно, до погнуса е непонятно, до полудяване! Някаква блудна царица е несла — дни, нощи, месеци, векове! — несла все търтеи. . . Пръквали те по Босфора, протривали пипалца и — прр! — отлитали всеки в свой спяхилък: край Марица и по Искър, пряко Струма и Вардар, по Дунава и Морава. . . А-а! И робите бягали! Трошели нозе като пощръктели от муха: затурвали се по скали и пущинаци. . .

— Но защо? Къде са били ръцете им? И къде — сърцата?

Цоньо беше пребледнял: косите над челото му играеха. И се обърна гневно назад към трите върха на Рила. Но се сви като ударен: зад Черна проклетия беше подал рог кървав полумесец. . . Поетът извика:

— Ей, пазете се!

Всички се обърнаха. И недоумяваха. Но Данданата разбра, засука дълъг мустак:

— Майката! Ке я изям!

Цоньо се хвана о него:

— Стреляй, Кърсто! Ти орли биеш на полет: сваля това чудовище от небето! Стига е мърсило света. . .

И Данданата, като събра отровата от спирт и тюн в гърдите си, изхрани я с всички сила срещу полумесеца.

XIV. ГРАНИЦАТА

Звездите стоят на небето като детски играчки — бледни и дребни: висока е Рила и необятно е нейното било.

Конете са пристегнати наново. Маршът е вихрен: тичат добитък и хора.

Раниците вече не тежат на раменете — умората се е провалила назад, в безднените кръгове на Радьова планина. И сновалките леко предат, каскетите са метнати на теме, юнашките сърца тревожно бият.

Да, леко е по вишини. Който не се е губил с дни из планински върхове, той не е бивал никога достатъчно добър. . . и достатъчно зъл, разбира се. Небето е близо тук, съвсем близо. И сякаш земята се изплъзва изпод нозете. А е затънало всичко в безмълвие — странно и чудно: почти небитие! Потърсиш ли се — ще откриеш, че всичкото добро и всичкото зло са се скрили някъде дълбоко в душата ти. И се дебнат. Цоньо, поетът, разбираше всичко това! Савата и Мечка са напред: шепнат нещо припряно — спорят, види се. Горноджумайският директор почва да се опасява може би. Позакъсняха и ще осъмнат навярно пред граничните постове. Там има и гора наистина, но все пак — не е ли по-добре да дочакат следната нощ?

Данданата е присвил дебели устни — фюфюка: лек е вече той, пораснали са му криле. И току се привежда доземи — кланя се пред царството на султана. Цоньо вниква най-после — и почва също да се кланя: зобеше на ход боровинки, едри като трънки.

— Савата е прав — дума Карчо, — коне имаме, не е шега!

— Що си таков бре? — избялва очи Данданата. — Со господин Ацко ли сме ние, а? Е, харно: со него я фатвам и Фердинанда у среди София.

Впрочем, не е най-мъчното да се хване Фердинанд, че било и сред София. Нито — да се мине Айгидик сред бял ден — даже с натоварени коне.

— Мачно ет, Карчо, да дигнеш еднажки народот! — зоби боровинки Данданата. — А сега — хе! — бугарска

войска, отведе — народна милиция: що могат бре, сто улови манафье, откъснати от светот овдека?

А изтокът се мъти — диплят се сенките на нощта далеч към запад. Цоньо търси с очи тоя прословут Айгидик, където афионлият ага все още седи кръстато на българска земя и смуче наргиле. . . да пукнеше!

Не се вижда обаче нищо: просна̀ли се голи рътлини и небето — вече бледо — се лепи от тях.

Само. . . нещо са се смълчали хората. И се привеждат, проточили шии напред като под ятаган. А и конете — привели са също глави и стъпват ситно-тревожно като над пропаст.

Помръкна пред очите на поета: в гора са. Брр, тук ще да е той — тоя Айгидик!

Конете заситниха съвсем. По двете страни край тях запълзяха — Мечка и Данданата отсам, а Сава и врачанецът — оттатък. Другите се снизаха един след друг зад конете. Цоньо се развълнува: с кого да върви сега? И пропълзя на четири — догони Данданата: да става, що ще! Впрочем, турските постове не ще се обадят: Цоньо е слушал толкова разкази за минаване на границата! Султанските граничари се излежават в постове си, сърбат кафе и се псуват със своите началници. А залаят ли постовите псета, низамите грабват наистина своите маузерки, но залагват. . . пред своя пост пак, ха-ха!

Да, някога някакъв страшен лъв — с червен фес на глава — е прегазил тук царе и царства. Но охлузил се е после тоя лъв и стои сега пред света опърпано плашило за свраките. . .

Цоньо пълзеше храбро. Е, подрусваше се пушката му, взета през рамо, но — то се подразбира най-после! Нов е той в попрището на роба: кракът му тепърва ще гази царството на султана. . . проклет да е!

Пушката съвсем заблъска рамото на поета. . . щраусово перо е сякаш. . . щраусово перо по шапката на софийска министерша. . . Тю-ю, роб! Изправи се Цоньо разярен: да стреля кучето-турчин: нека запояда! — И заора по очите си: екнаха изведнаж пустинните вишини — паф-фю-чат!

— Я! — Данданата залегна и щракна спуська на манлихерката му. — Ке ни сгреят манафята, види, види!

Стреляха наистина! Стреляха от другия пост. Биеха Савата. Впрочем, кой знае. Цоня парна нещо в лявата ръка, когато се беше изправил. То може и нервно да е, разбира се. Даже му стопли нещо мокро пръстите, но — после ще види, после. . .

Мечката изсъска свирепо към конете. После се обърна все тъй свирепо към Данданата:

— Ставай! За кого скъпиш тоя пипон на раменете си?

Данданата пропълзя — с пламнал врат. Цоньо попила с дясната си ръка лявата: да, лепи се, кръв е. . . Може и да се е одраскал, разбира се. И го догневя — сне пушката от презрамо. Сега тя е лека — ха-ха! Перодръжка е сякаш: дайте само време — ще бликнат пламенни куплети. . . Но лявата ръка засмъдя. . . Хм, ранили са го май! Екнаха залпове и от всички страни. Цоньо сви вежди, долната му челюст изтрака. Пълзеше обаче. И видя: Данданата е изкривил очи — следи го с ъглов поглед. А! Даже му се плези. . . Безобразник! Цоньо се поотчая. Пък и натежала беше съвсем лявата му ръка. . . И потърси погледа на Мечка. Но и тоя намери време: изплези му се. . . Пфу, другари уж!

Бързат конете, наострили уши. И пълзят хората край тях, дебнат изблещени — ловци са сякаш. А куршумите пицят някъде далеч и пукотът иде откъм гърба. . . Хм, какво значи това? Нима границата е прекосена? В царството на султана ли са вече? Пълзи Цоньо, изплезил по своему език; очите му изхвъркват из орбитите. Но се мъчи да се усмихне. А не може: лявата ръка вече боли.

Спъна се кон в бързината и приклепна под товара си. Мечката изпсува, пропълзя и го дигна. Данданата се обърна най-после към Цоня и зашепна — все на ход:

— Арно я изкарафме, подете! Подуши ни манафинот — неговата! — даде изстрел, а това и чекаат нашите: знаят, оти чета минуе, и — ха на нив. . . Такваа е работата — на: бугарските офицерье сет таквие-онакви, тамока, у София, ама тува? Видя ги, на! Не братчето ми, кръвта вода не става и това си е.

Цоньо знаеше — така се е наредило отдавна: по македонската граница стада вече не пасат и не сноват контрабандисти — четите само се движат тук. И затова гръмне ли пушка — дене било, или ноще, — българските граничари знаят какво е, та дават в огън турските постове. . .

Цоньо знаеше това. И търсеше усмивката си. Но тя се беше скрила. И каза:

— Аз съм ранен, Кръсто.

— Стой — не думай! — изблеши се все на ход Данданата и забрави заучения диалект.

— Леко — в лявата ръка.

— Нищо-о! Юри сега! Ей ги долу изворите на Джу-майската Бистрица: там ще те превържем.

Обраслият с висока гора рид, по който вървяха, беше открил дълбока теснина. И се понесе натам сега мечка стръмница: разбъркаха се хора и коне — бързат презглава по стръмното надоліе.

И мълчат — шуми в паника само гората.

XV. ВОЛЯ НАРОДНА — ВОЛЯ БОЖИЯ

Сведената в бездни гърбица на Айгидик стана съвсем стръмна. Мечката изшипя нещо, обърнат назад. И мъжете се втурнаха пред конете — въздържат ги. Впрочем, избягната е вече може би и всяка опасност. Цоньо се оглеждаше, хванал с дясна ръка сдървената си лява. И проточи шия почти ужасен: той не би могъл да си представи нищо подобно! Насреща през зелената дълбока теснина се издигаше някаква излегната и страшно начупена гранитна стена — необятна, стига далеч на юг небето, а открива само проломи сред исполински канари — и никъде пътека!

«Ето, тук ще да е работил Сизиф — през милиони години!» — проблясва образ в главата на поета.

Но го побиха морниците на възторга: долу, в зелената, се отекна многогърло «ура». . . Че нали са уж в Турция?

Бликнали са сълзи в похлътналите очи на поета — бърза и той. И скоро се изгубва в тълпа въоръжен народ: прегръщат го, целуват. . .

— Чакайте бе, братя: аз съм ранен — плаче от радост Цоньо. Но и виква пак: — Нищо! Карай-те-е! Воля народна — воля божия!

Натоварените коне са нападнати като от разбойници: милиционерите ги разтоварват с необяснима трескавост. Настрани гърлата на войводите вече боботят:

— Много закъсняхте бе: чакаме ви от миналата нощ!

Чакали са те, но лесно ли се пристига от София.

— А снощи ни забави и Гоце — обясни Савата.

— Гоце? Къде? — гъкна тревожно единият войвода — брадатият исполин, метнал глава назад. Той беше надвишил на цяла педя всички в утринната дрезгавина.

— В Гръмливия дол. Той тръгна за Битоля.

— Е? Ке ни тепа ли?

— На такова мирише. «Кажете на Яня и Черният — дума, — глави ке падат.»

Цоньо беше приклепнал до плета на обширна каракачанска кошара: превързаха му ръката. Понадула се е тя, дано му не отвори работа. . .

— Види! Види! — тухка се Данданата. — То язка се сетив, оти на нас удриха. И приклепнав. Ама г-н Ацко ме сгрея и хъ, по конете.

Мечката прекоси край ранения поет. И подхвърли:

— Не е на добре, Цоньо.

— Защо, Дъмбев? Чакай де!

Но коравият човек беше вече сложил тежка лапа върху врата на Данданата. Тоя бе клекнал недалеч и палеше цигара.

— Стига си брътвил, Дандана — посвири!

И се обърна пак към Цоня.

— Такова е поверието, Цоне: когото клъцне куршум на границата, не е му на добро. Може и да не се върнеш вече при студентките в София. . .

Цоньо зина. Но езикът му се сви: болеше ранената ръка. Надви си обаче и сдъвка под нос:

— Пред смъртта човек... даже и когато е Мечка... изпада в мистицизъм... и вярва в суеверни глупости.

И забърса очите си — сълзяха те (болеше все по-силно проклетата ръка!). Но и веднага се заозърта: току до него изкукудяка яребица.

— Я!

Изви и кос.

— Чакайте бе! — просия лицето на поета. — Кой си яде...

Но преклекналият недалеч Дандана зачупи такава утринна песен на славей, че раненият поет пропълзя до нозете му, забравил болките си. Виж ти — умираният на тютюн и спирт Кръсто!

— Ке те бацна, татул вонещ! — задържа го поетът със здравата си ръка...

А хората се бяха вече навърволили на юг, по стената от начупени гранитни блокове.

— Хайде, хайде-е! — подвикваха глухо един след друг.

Нарамили са всички товара от конете — и милиционери, и четници, и войводи. Нагоре нямало пътека, зеяли само проломи сред канарите — де би могъл да мине оттам натоварен добитък?

— Тука, поете, се движим само ние и орлите! — шепне Данданата и подкрепя отпадналия Цоньо.

Само за това се е предпочитала границата по Айгидик, когато се кара товар — турците не припарвали в каракачанските кошари тук, те за тях били капан.

— Залегни сос три пушки тува, Цоне — ке разгошиш цял табор низами доле. Зато се вика планината Капатово — демек, затворено поле, ке рече: капан за турци — хе-хе!

А се снишаваха — все пак! — хората един след друг — търсеха трънките, хилавите клончета и гърба на канарите: от Айгидик насреща агата все още можел да си направи «кефот».

... Няма свършек: скачат от блок на блок — все нагоре. Цоньо е отпаднал: той изгуби доста кръв. И вече го подканят — нека яхне, когато желае... А тъй

ли е лесно това? Най-последен някой изръмжа зад него «хайде» и го дигна като дете на рамото си. Мечката! Цоньо се остави и трепереше.

— Пусни ме, Дъмбев, срам ме е:

— Що-о? — разля фалцет Данданата. — А бре от що ке те е срам? Гордей се море: носи те Мечката стръвница на робска Македония!

XVI. НАД БЕЗДНА

Разстлало се е поле — голо, без дръвце, без трънки. Скала — безкрайна, обрасла с хилава трева. Мъртва площ, която се надига на юг и крие света. А на север е Рила, поснишена и изравнена. Може би тя не е даже по-висока. Небето се е свишило и е вече синьо; слънцето трябва да е изгряло някъде в бездни наляво, натам кръгзорът пропада безкрайно далеч и не открива земя.

— Пусни ме вече, Дъмбев.

И Мечката сне поета от рамото си, бащински топъл.

— Много ти благодаря, бате.

— Бива де.

— Знаеш ли какво ще каже в такъв час «благодаря»? Знаеш ли?

— Отде ке знам.

Цоньо загледа съкрушен Мечката:

— Не бивай такъв: дай да те бацна — магаре!

... Вървят, хванали се за ръце като девойки. Четата е напред. Но тя скоро ще спре. Мечка постисва ръката на Цоньо:

— Сакаш ли да погледаш чудо невидено и нечуено?

Цоньо дигна удивен поглед: Мечката никога не поваляше говора си. Той не долюбва диалекти, а употребяваше «ке» само защото било по-звучно. И ето сега... Какво ли има?

— Води ме, Дъмбев. Нещо възхитително, да?

— Не. Няма възхитително по земята, ти трябва да разбереш това. И дълго не ке има. Даже никога.

— Не ща — тогава.

— Както желаш!

— Ха, води.

Тръгнаха пак — все наляво. И Цоньо изведнаж приклекна — коленичи. Това, което видя, бе наистина чудо: забил се беше в небето Пирин. Поетът почувства с целия себе, че такъво нещо не може да се «съчини». Поникнал из незнайни недра морав к р и н — висок от земята до небето. И възпламнал е сега от огнено утро, което е цъфнало в невидими бездни отляво.

Цоньо чувствуваше, че не бива да дигне само едната си ръка — тя е за прокълнаване. А не можеше да дигне и двете. И промълви:

— Дъмбев, ти си безбожник!

— Тъй вярно.

— Мълчи. Подигни ми по-добре сдървената ръка: искам да се моля!

Не, Цоньо не би могъл да си въобрази нищо подобно! Нито е срещнал нещо такъво някъде — в чуждите фантазии.

— Непостижна красота е Пирин, Дъмбев! Непостижно величие!

— Ке идем и там, Цоньо. И ке видиш: осеяна е тази красота с безкръстни гробове.

Цоньо си запуши едното ухо със здравата ръка. Осеян бил Пирин с гробове! Нима не е осеяна и цялата земя?

Не, не! Цоньо е скитал по Тиролите, из Швейцарските Алпи, но...

— Разбери, Дъмбев, аз такава красота не съм виждал! И до днес не бих могъл да си представя нещо подобно!

— Добре, добре. Да вървим сега.

— Добре съм тук.

— Остани — потръгна Мечката.

— Къде, Дъмбев?

— На Хайдушките кладенци.

— Хайдушките? Какво има да правим там.

— Ке отсечем гордиевия възел в хайдушката съдба на племето си.

Уф! — Цоньо стана. Но не можеше да откъсне поглед от Пирин. Той отблизо не ще е такъв, разбира се... Това тук е сън... мечта... живот и смърт... вечност...

— Полъга ме човекът наляво — мърмореше Цоньо, — прокълна земя и небо; каза, че ще ми посочи най-страшното чудо в света, а сега, когато го видях —

— Нищо не си видял, Цоньо — изръмжа Мечката.

— Нищо! — насочи се поетът цял към Пирин: — Това се вика нищо, а?

— Голям, картонен нос в кървавия маскарад на земята. Тук има живо чудо, Цоньо. Такъво, пред което и аз потръпвам. Върви наляво — ке видиш слънцето.

— Ах, слънцето! — просия хубавият поглед на поета.

И забърза наляво. Но Мечката го задържа — с тежка лапа:

— Спри. Не чуваш ли: кънти скалата под нозете ни. Тя е продънена може би.

— Продънена?

И Цоньо потръгна след Мечката, който беше проточил шия — дебне сякаш змия усойница. Направиха само още няколко стъпки — и очите на Цоньо се замъглиха. Раздрусаха се и коленете му. И страшният Мечка, също понастръхнал, избели зъби:

— Упой се сега от слънцето, Цоне. И любивай се пак на Пирин.

Поетът стоеше бледен като мъртвец. И се задържа назад.

Те бяха над пропаст, която откриваше някакво страшно, много страшно дъно на земята — котловина.

Не, това долу беше мънинка и изтрита стенна карта, наплюнчена от мухи: по нея се пилееха точки... човешките поселения навярно.

— Ке ти полошове — отдръпна го Мечка, устните на когото също бяха посинели.

За човека няма по-страшно от бездна, от неизмерима бездна, която се открива изведнаж сред равно поле.

Двамата млади мъже с пушки през рамо, с бомби на

пояс, тръгнали на смърт, сега се стъписваха неми и ужасени като деца.

Скоро обаче поетът пръпна пак:

— Искам да надникна още веднаж, да видя!

Мечката беше вече с открито и вдъхновено чело. Такъв е той навярно в сражения. Устата му бяха полуразкрити и издаваха хищните бели зъби. Той каза малко през нос:

— Искан човек, а не може. Силни са желанията ни, Цоне; стискаме се цели, свити на топка като змия-стрелок: ще се хвърлим . . . А — на лъжка е сякаш всичко у нас! Я не пристъпвай!

Но Цоньо настоя: иска да надикне пак. И пристъпиха наново.

Не, страшно! Поле — мъртво, равно и високо, при облаците, изведнаж се отсича — отсича се на километри дължина и — и открива по отвесна стена бездна на хилядо метра дълбочини.

Цоньо съзнаваше: това не може да се обхване! И не може човешкото хладнокръвие да надвие тук! Той се държеше — със здравата си ръка — о Мечката. И викна:

— Не ме оставяй: ще се хвърля!

Да, бездната дърпа човека — с оловено тежки топузи, с канджи¹, с магия.

И Мечката държеше поета — все полузинал, с бялнали хищни зъби.

Дълбоко, пряко неизмеримата пропаст, се разкриваше разбунено от ураган море. То бяха необятните Родопи, пропъзтели като стада китове: напират със страшна сила и разделят Рила от Пирин. Но двамата мъже не поглеждаха натам: ужасът убиваше красотата.

Мечката каза:

— Когато за пръв път се изправих тук, над тази продънена планина, Цоне, бях също. . . поет. Не се смей: бях! И оттогава — не съм. А-а! Да тръпнеш пред някаква зинала на пътя ти дупка на земята. . . и да

¹ Железни куки.

се мислиш пак за крилат! Лъжа, самохвалство, плювковщина. . . Върви!

Мечката не беше прав, не! Защо да се самоунижавате? — Цоньо вървеше като пиян. Ще тръпнеш, то се знае: не те е излял Ехова от стомана! От кръв и кости те е направил. И поетът току се извърещаше пак наляво.

— Все още ме тегли, тю-тю! Е, казваш, тази стена държи километри разстояние, а, Дъмбев?

— Картата го казва.

— И сме тук на 2000 метра височина?

— Ако картата не лъже.

— А Разлогът долу е само 800 м високо?

— Стига, Цоньо: не се мери ужасът с метри.

XVII. СОВЕТ НЕЧЕСТИВИХ

Капатово — безкрайно поле, което се губи в облаците — е прихлътнало на юг и открива легла на някогашни езерца. Из тях бликат и сега извори — Хайдушките кладенци. Цоньо лежи на гръб, сложил ранената си ръка на гърдите. Нощ е пак и се движат тайнствени сенки: наблизко боботят много гърла — войводите са свикали на съвет ръководителите от селата.

«Хамлетовци, не могат да решат: да бъдат или не?»

Ако продължат още, Цоньо не ще издържи: ще отиде сред всички и ще обяви как може и как трябва.

Наляво, в бездната, е Разлог. Безднено е и небето — високо и пак ниско: звездите блещат по него далечни и съвсем близки. . . като детски очи. И виши над тях клон като литнал орел ненагледни Пирин. Не, Цоньо не може да усвои всичко това! То надхвърля всяко уразумение и всяка фантазия.

Безумие! Неизмерима пропаст със стена, която не можете изходи с часове. . . Стена, по която няма стъпки даже за диви кози. . . по която се вият само орли. . . у-у!

Инак всичко това е съвсем ясно, о, да! Някога земята тук се е продънила наполовина. . . Можела е, разбира се, и съвсем да се продъни, вълци ѝ гложали скалите. . . Но все пак ще да е било страшно — а-а! Възбунили се преизподните и разпукали земната кора. . . Наляво тя се е надула и се е понесла към небето като пъп на гигантски корем —

Пфу, сравнение! Не може! Рила е нещо по-друго. . . макар че изглежда орангутански разлята и космата пред девствено разцъфналия Пирин. . .

Все едно впрочем. По-важно е ето това: ако мравката е нещо пред човека, то човек не е и мравка тук, по това Капатово, което е на небето, а се е навело и се готви да се провали в бездните на земята.

Цоньо се опря на здравата си ръка и стана. Дявол да го вземе! Ето тук трябва в края на краищата да се заточат всички земни тирани, когато настъпи свещеният час!

Да. Място има — за всички властници от всички векове.

И ще юрнат тълпите да ги търсят. А докато намерят пътека по тия от хилядо метра високи стени. . . да, докато намерят такъва пътека. . . хе-хе, ще се изпари всичката им отмъстителност, макар и набрана от безчислени векове.

Така! Цоньо потръгна доволен, че е решил най-трудната от задачите на бъдещето. Но тупна с крак: той е оглупял! То иде и от ранената ръка, разбира се. Малко треска навярно. Обаче — оглупял е! На земята винаги ще има царе, войводи и роби. И не ще се дочака никакво второ пришествие. . . никакво!

. . . А гърлата на войводите боботеха. Цоньо се вслуша: всички се боят от ония в Солун — от централните! . . . Те ще са сега земните тирани в Македония: изместили са и султана, и екзарха, и Фердинанда, ха-ха-ха!

Цоньо се наежи.

Но нали на смърт са решени тия хора тук? Прочее от какво се боят?!

И потръгна с твърди стъпки. Даже не чувствуваше

вече ранената си ръка. Какво? Той, поетът, ще се нагърби с всичката отговорност!

Сред колото ръководители, които бяха насядали кръстато, чернеяха възправени силуетите на двамата войводи. И в настъпилото мъртво мълчание се чу гласът на Яне — корав и дрезгав:

— Ние поемаме всичката отговорност. Нека ни съдят и осъдят после: ке си теглим куршума.

Мълчанието продължи още миг. И изведнаж се сипна в нощта отсечено и многогърло «ура»!

Устните на поета замърдаха — с огън в очите: той репетираше нещо. Пристъпил до колото на делегатите, дигна високо здравата си ръка:

— Чуйте, брая, така ет!

Когато гневно се скършуе вратое
и си разрошави Съндански перчемот:
тогай да знаете, канени сватое,
оти е совет нечестиви советот!

Отсече се суров смях. «Майката! — плесна някой коляно. — Все от куршум ке се мрие!»

. . . И защо наистина тоя Американски Борд, който харчи милиони, за да калъпи в Разлога протестантски душеспасители на раята — защо той да не даде сега няколко торби злато на същата рая — пак за богоспасяеми цели?

Решението трябва да беше отдавна узряло в бездната на робските души. И сега хората го изплюха — така, в лицето на света. . .

XVIII. ПРИ МАРЧЕТО

Яне отведе настрани Мечката. В мрака едвам личаха мъжествените им силуети. Пиринският цар обвинята на любимца си и му прищепна:

— Ако успеем, Мечка, ще пратим Марчето в някой санаториум.

— Цяла Македония е санаториум, Яне.

— Но Марчето не е добре, Асене: пак е повръщало кръв. Няма да го бъде това момиче.

Мечката зафюфюка. Нищо ѝ не е на Марчето.

— Тя е жилка, Яне: ке служи още дълго.

— Кой знае. Сега вече не ми хареса. Пренесохме я у Монката в Банско. Гласът ѝ се изгуби съвсем.

— Тя и друг път си е губила гласа.

— Иди да я видиш, ако искаш: има време.

А! Мечката се вторачи във войводата.

— Истина ли ке умира нашето момиче, Яне?

Големите уста на войводата се кривяха в лукава усмивка.

— Знам ли. Тя сама се е изплашила, та... ке иска да се изповеда: поп търси.

— Хайде и ти... Марчето да търси поп?

Лошата усмивка на Яне угасна.

— Аз се смея, Мечка. Но Марчето е зле. Може и да се дигне, токо — сега е зле. Имала да каже нещо — само на теб, — преди да умре. Открила се е на Монката.

Свитите вежди на Мечката се отпуснаха. Бедното Марче! Впрочем, какво би имала да му изповяда тя?

— Ке ида, Яне. Стига да имаме време.

— Иди. И ке проследиш там кога ке потегли керванът с американката.

Марчето няма да умре. Тя е яка жилка: ке служи още дълго. А е душа човек! Да не е женско, да е мъж, цена не би имала!

Страшната гранитна стена на Капатово е зинала над безднено хлътналото Бачево. Сякаш хиляди настръхнали тигри се нахвърлят над кротко свилото се долу робско селище. Тъмната сянка на стройния овчар мятеше нозе от зъбер на зъбер. А дебнеше го небето с хиляди пламтящи очи. Не, Марчето няма да умре!

Жена е тя все пак, разбира се. Славно дете, макар и болно. С педа гърдички. То е нещастие за нея — то се знае. Да се родиш с такава душа — и в такава тяло, пфу!

Нищо. Тя ще да е почувствувала братската целувка — тогаз, в Пирина — по-иначе. Все едно. Жена е най-

после, мда. А жената е мъртва, ако не е възмечтала образ... отделен образ... За нея всичко друго е схоластика.

Погледът на стройния овчар се мятеше от Рила до Пирин и далеч по загорелия на изток океан на Родопите. Не, как е могло да се осъществи това наистина! Шепи азиатци, които отначало не са били на брой даже и толкова, че да обхванат ето тоя лабиринт от планини...

... Марчето няма да умре, то се знае!

А владеят векове! Как е могло да се осъществи това!

... Да, да, Марчето трябва да се отведе в Искрец...

Впрочем, не!

Овчарят спря. Ръцете му се отпуснаха сдървени. Не може в Искрец. Натам е Ема. Не се забравя онова в Солун. То не може да се забрави никога! И не бива.

Тихо. Шипи кандило — мъждее. Разпнатият в ъгъла Исус е съвсем опушен. И с право: две хиляди години! А толкова живи огньове горят оттогава...

Марчето се усмихна. Лежеше на гръб неподвижна и гледеше разпятието. Мъничкото ѝ лице е сминово-жълто, но по скулите ѝ играят огнени петна. Горят и очите ѝ — черни, големи и мъждеещи като кандилото.

Исус е опушен — много огньове, много... Е, да тлеят! Има какво да гори... А има и защо... Даже те наново ще възпламнат — огньовете!

— Бати Моне, когато умра, отрежете ми косите и ги изпратете на мама. Тя ги обичаше много: все в тях си изплакваше сълзите, когато убиха татка.

Монката — висок, мургав и рошав, страшно рошав — ѝ гали ръцете. — Добре е всеки да помисля за смъртта. Това пречистя човека: избистря душата му. Не се ли мисли за смъртта, човек е в тъмно. И е способен на големи геройства, но и на големи лошотии. А правият път — единственият — е в търсене на истината... онай неизвестната истина, която е вън от геройства и лошотии.

Монката е мислил — само мислил — в своето пу-

стинничество из Пирин. Две години! Разглеждал е той живота като смърт. Защото — какво е пустинничество? Отказване от живота, минаване приживе в смъртта.

— И досега ми е мило, Марче, за пустинничеството. Бих се върнал пак — при мечките, вълците и лисиците. Но — не намирам вече смисъл. Това е: премислих всичко. А когато човек изчерпи мислите си, все му е едно, сред хората ли е, или при вълците. Сродиш се със смъртта и ти е безразлично. Ето нà, стоя тук и все ми е едно.

Марчето поклати показалец. Не, това не може да е тъй! И Монката се ухили широко. Разбира се, то не е тъкмо тъй. . . макар че си е пак тъй. Ето, влезе и той в организацията. Влезе! А защо?

— Аз имам, Марче, още сила да вървя срещу течението. А все пак —

Това е: Монката има «гнило» място. . .

— Красотата обичам — в образ, в мисъл, във вяра, в дела. — Обичам, Марче! А не знам защо.

Да, това е. И Монката знае, че. . . че е егоизъм това: да обичаш красотата. Суета е и кой знае какво още. А не може да се отърси. Наследственост някаква навярно.

— То иде от дядо ми, Марче, от малера!

Черните очи на Монката — с тъмен поглед — се дигнаха към стената. Изви поглед към нея и Марчето. Там висеше маслен портрет на стар свещеник. Гледа съсредоточен, с вяра. Гледа далеч — през вековете. Тоя свещеник е бил баща на малера, който се е учил в Будим града, та е рисувал после баща си, свещеника. Образи от миналото — някогашното незнайно минало. Мда, живот е кипял тогава тук, в Банско, под Пирин. Богатства е имало. Кервани са вървели — с плода на благодатното Серско поле. Кервани през София и Ниш, през Белград и Будим, че до Нюрнберг и Париж. . . И са бивали отвеждани деца от Банско нататък, по света. Деца, които са ставали министри на чужди държави — и дипломати, поети, музиканти, живописци. . . Ксга е било то? И защо не е сега? Монката не знаеше. И никой не знае това. Останала е обаче ето тази картина изпод четката на дядо малер, от когото, види се, Мон-



Страшимиров сред близки по време на юбилея си

ката е наследил своето презиме, а също и «гнилото» в душата си.

— Обичам, Марче, до болка, до самозабрава обичам красотата.

Младият човек — до вчера саможивец из Пирин — посегна сега да закрие очи с косматите си ръце. Но в тях попадна треперещата ръка на болното Марче. Тя прошепна със замъглени от сълзи очи:

— Това е най-светлото в тебе, бати Моне.

Кой знае! Лицето на момъка се отпусна в свенлива усмивка. Какво е всъщност да търсиш красота — и да я обичаш?

— Ето аз обичам. . . тоя блясък в твоите очи. . . блясък с жажда за живот! А знаеш ли? Еднакво бих те обичал, Марче, и ако този блясък в теб беше. . . от радост пред смъртта. О, да! Еднакво бих се опиянил. Бих даже сложил глава до своята, за да умрем заедно. . . Що е тогава красота? Кое аз обичам — кое в тебе?

Марчето изтегли полечка ръката си от шепите му и изви очи към стената.

— Аз съм вече самата смърт, бати Моне. А смърт не се обича. Смърт не може да се обича!

Помълча и после се обърна към него виновно умоляващо:

— Прости, Монка. Ще те питам. . . Не се сърди. Ацко — Дъмбев Асен — дошел ли си е от България? Наистина ли си е дошел?

Свенливата усмивка по лицето на младия човек прося. Наистина, това стана с колебание. Но сиянието постепенно надви — бистро, спокойно, добро.

— Непременно, Марче. Чакаха го още вчера. Може да се е позабавил. Но днес-утре той е тук. Непременно. Чакам го и аз.

— Обичаш ли го, Монка?

Широко разкритите очи на Марчето се давеха в уплаха. Но лицето на момъка сияеше чисто. И болната се усмихна, преди още той да разлепи устни.

— Бива ли да ме питаш тъй, Марче? Кой е като него! Кой друг!

По сминовите ланити на Марчето се потърколиха сълзи. Тя хвърли пак ръка в шепите му.

— Няма и като теб друг, бати Мони.

Монката я гледаше кротко, почти с умиление. Какво то търси тук — в тези тъмнини, — това момиче!

— Боя се, Марче —

— Кажи, Монка!

— Не си ти за между хората. От друг свят си дошла сякаш. Е, аз виждам, ти си имаш криле, носиш се високо, а все пак —

Болната недоумяваше. Какво иска да каже Монка?

— Ето това, Марче. Те гласят пак нещо сега. Нещо страшно. И то тук — около нас и заедно с нас.

ХІХ. ЯСТРЕБ И ГЪЛЪБИЦА

От двора се понесе лай на псета. Очите на Марчето загоряха. Монката изскочи навън. После влезе старата Молерка — хитро ухилена.

— Гост имаме. Хъ, речи кой?

Широко разкритите ресни на Марчето запъпраха. Тя се надигна на лакти. Но старата приклепна до нея.

— Немой, лежи си. Той ке дойде. Ей сега ке влезе.

На пруста се сипна гласът на Дъмбев:

— Тръгвам още тази нощ, та... Лепката да дойде веднага! А ти, Монка, остани.

Лицето на болната цъфна като ранило цвете: оздравя сякаш. И впери тя щастлив поглед към вратата. Мечката влизаше усмихнат, а заговори строго:

— По заповед на Централния комитет забраняват се, Марче, всички заболявания в царството на робите. Хъ, добър ви вечер!

Старата Молерка го кертоса майчински:

— Ух, каков си ми, синок! Хъ, дал ти бог добро. Дъмбев сне от плещите си тънкия хитон на родопски овчар, захвърли кирливия си фес и извади нещо от метнатата през рамо торбичка.

— Молерке, хвърли това на жаравата. То е печено

от онзи ден, токо ти го напечи пак. Царско ядене, Марче, нещо като светена вода. Ке вечераме заедно.

И седна при болната. Монката остана прав — висок, чорлав и кротко ухилен.

Кандилото мъждееше пред опушения Христос. От платното в черни рамки на стената гледаше белобрадият протонерей — прадедът на Молеровците. Болната се понадигна пак на лакти. Мечката не посегна да ѝ помогне.

— Ке станеш? Хъ де! Е, не можеш... Нищо, лежи. Ке те дигнем после.

Болната отпадна.

— Не мога... уф!

И заплака. Нека — сълзите отлекчават. Мечката сложи тежка длан на челото ѝ. И ѝ зашепна — кой знае какво. Монката недочуваше. Но после се вслуша. И зацъка съвсем ухилен. Ей, странен е тоя — Дъмбев! Марчето умира, а той бие шега: предлага ѝ да се побратимят — съвсем тъй, според обряда — ха-ха!

— В тоя обред има велика мъдрост, Якимова! — шепнеше важно Мечката. — Съдбата е везни: на едната паница подскача като опашат дявол смъртта, а на другата стои изправен, с венец на глава, животът...

Да. И везните се клатушкат вечно. Защото няма същинска победа — не! Има само временно тържество или на живота, или на смъртта. И народът, който е против смъртта, ето създал е своя хубав обред на побратимяването. Подскачат ли нечии везни нагоре...

— Като твоите, Якимова... тогава се повиква един здравеняк като мен. И наведе се тоя здравеняк ей така и налее ти в устничките дух свети —

Мечката се навеждаше над болната. И тя се наежи като котка: кръстоса с опакото двете китки на ръцете си и с тях пазеше треперещите си устни. Той каза вече задушевно:

— Но то е обред, момиче!

Очите на болната потъмняха:

— Не, Дъмбев, заклевам те, ти трябва да живееш

— Но аз имам здраве за сто болни, Якимова.

Сега тя остави шепичките си в ръката му и каза спокойно, даже твърдо:

— Пък аз имам вече в гърдите си отрова за хиляди здрави.

Стаята онемя. Шипеше глухо кандилото. Те се бяха опознали зимъс, когато войводите свикаха окръжен конгрес. Той се състоя в Пирина, то се знае (за да са свободни делегатите: да се карат и мирят, да крещят, да псуват и да се стрелят, ако трябва!). И ето тук сред снежните преспи една нощ се явиха Марчето и Монката. Предателство имало, целият аскер от Мехомия бил потеглил за Пирин! Марчето узнало това от дядо попа в Гулиина баня. И веднага поела на своя глава пътя за Банско. А после извила направо за Пирин. Какво ли би могла да направи тя сама, разбира се: кога е бродила радовишенката учителка из Пирин! Но през есента другари я били водили по Бъндарица при философа на Разлога, саможивеца Монка. И сега тя още по пътя си намислила: ще намери Молера в мечата му дупка и ще го придума да я отведе при войводите. И успяла...

Разказваше Марчето тогава — задъхана, а хората не си вярваха на очите: мънникото Марче, с педя гърдишки, спасяваше целия конгрес! Най-чудното обаче беше, че тя е успяла да измъкне този идиот Молер, саможивеца, от мечата му бърлога. До оня час Молерът беше непоколебим в своето презрение към всяка суета. А ето, Марчето го бе дигнала да спасява «кърволоците» войводи! Това беше чудо! Турците бяха «мешинили» тоя глупак Молер из «каушите» си поне сто пъти, за да не живее в планината! Даже и организацията го заплаши със смърт: нека се махне оттука, да се запилее в България да не смущава духа на борците!

Но Монката пак не беше мръднал. (Впрочем, организацията би му теглила куршума: тя не си поплюваше! Но тогава се застъпи за него Мечката: «Оставете го — каже, — не е лошо да имаме и един смахнат сред нас!») А ето, Марчето беше надвило на този щур богомил! Не, това бе съвсем неочаквано и съвсем възхитително! Трогна се през оная нощ даже Мечката. И

направи нещо, което може да става в Париж, но беше съвсем нередно за в Пирина: той зима мъничката учителка изотзад под мишниците, подигна я високо и се пропя:

Ей я нашта горска птица,

ей я нашта годеница!

А после я целуна хубаво по бузата...

Работа ли е! Марчето — макар и немошно — все пак е женско. А за жената целувката е всичко...

Пък и — затваряха я после турците, влачиха я и до майка ѝ в Радовиш, та трябваше тя да напусне учителството. Стана нелегална, беше куриер. А вършеше и друго (убийството на шпионина в «Ханот» май че беше нейна работа...).

Седяха сега глава до глава. Мечката — строен момък с жизнения дъх на Пирин, а Марчето — умиращо купче от кожа и кости.

И стоеше сред стаята висок, космат и окъсан като катунар Монката Молеров: гледа и се хили добродушно, чуди се сякаш на себе си, че е тук, при тези ястреб и гълъбца, които си гугукат.

Мечката пое дъх:

— Но, Якимова, нима ке умираш? Срамота!

Тя се ухили широко.

— Некем и аз, Дъмбев. И няма да умра, само да видиш!

— То се знае. Ке ти се заповеда — и ке живееш, какви ке ги бъркаш. Тъкмо сега работа ке вършим:

Вратата се открехна и се подадоха чифт големи руси мустаци, обвиснали надолу.

— Аха, Лепка! — посрещна го Мечката.

XX. ВЕСЕЛ КЕРВАН

Разлога допира земния огън: в самото ѝ дъно, в селището Гулиина баня, бликат кипящи извори — тук няма студени води!

Котловината запълнят само толкова села, колкото

апостоли е имал Христос. И може би това не е съвсем случайно: Разлог, макар и безднен, е близо до небето — той стои хилядо метра над морета и океани. Навярно затова и Американският Борд е избрал за средище на балканската си христоролюбива пропаганда именно тоя небесен кът. Няма съмнение, за тоя избор е помогнало и това, че селата тук, които са тъй близо до небето, мъчно си доставят земните блага, без каквито не се може. В Разлога се произвежда, уви, само катран и комай нищо друго. И затова разложанките не делят догмите на различните християнски черкви: дават с благодарност децата си на протестанти.

Така Разложката котловина, която през последния век е давала на Отоманската империя толкова вещи обучени в тайни училища просяци, колкото и прочути майстори за калъпене на калпави пари — същата тя изкарваше отлични питомци на Американския Борд: протестантски учители и учителки. Те се пилееха по цяла Македония и поучаваха турските роби на американска набожност.

Всяко лято в Разлога пристигаше иззад океана пратеник на Борда. Той спираше в Банско — малката столица на небесната котловина. И свикваше тук прибрадите се в своите гладни села протестантски учители и учителки. Беседи им държи, служебните им списъци преглежда, опознава ги поотделно, та прави после ново разпределение на силите по села и паланки. А през август всички тръгваха вкупом начело с пратеника — една кавалкада от 30—40 души: навестяваха всяко достъпно вече за пропагандата поселище и му оставяха определения учителски персонал.

Такава беше възприетата отдавна американска практика.

А през това лято оживлението сред евангелистите в Разлога бе и по-особено. Пратеникът на Борда сега беше прочута жена: известната в цял свят мисионерка мис Агнес, прославена със своите приключения в далечния Китай. Снажна, възстара жена, със светещи сини очи и с червено като рак лице. Детски любвеобилна, но твърда и смела (навярно и сега би могла —

при сгода — да държи в една ръка евангелието, а в другата — револвер). Мис Агнес правеше впечатление на жена, която е искрено и дълбоко проникната от християнска смиреност. Разложките евангелисти бяха в умиление от нея — особено учителките: никоя от тях не бе уволнена.

През първата половина на август цялата работа беше привършена (беседи, съвещания, атестации). Успя се овреме и с новото разпределение на силите. Прочее оставаше да се потегли. И ето, приготвиха се провизии, уговориха се коняри — десетина: всеки с по няколко коня за езда и за товар. И се определи денят за тръгване.

Но — през нощта срещу този ден се случи малка неслучайност: водачът на кервана (главният коняр) внезапно заболя! Цепило го глава, нозете му се пресичали — не се знаело какво може да излезе.

Нямаше що — пътуването трябваше да се отложи. И на утрото Лепката (настоятелят на евангелистите) потърси друг коняр — керванджия. Лесно се намери такъв, разбира се: кой сръчен човек в Разлога не е по баща и деда керванджия? Спазариха новия човек — беше още предобед — и решиха да тръгнат веднага. Но когато вече бе готово всичко — към обед, — изведнаж ни оттук, ни оттам, тоя нагоден човек за водач на кервана се отказа. Ей така, отказа, без никакво обяснение. Раздумал се — и туйто.

Не, всичко това беше много некрасиво! А се бяха нанизали слънчеви дни — отникъде облаче, твърдо лятно време, тъкмо за пътуване: просто бе грях да се отлага. При това мис Агнес почваше да се мръщи: обидно ѝ е вече. . . Очевидно, православните попове интригуваха! Те подсторваха конярите да се отказват един след друг от дадената дума (нима ортодоксалните чернокапци са подбирали някога средствата си за борба!).

Сам настоятелят, Лепката — висок, шишжав, изпотен, — изглеждаше вече зъл и пухтеше. Как се би разпсувал той, но. . . нали не можеше като евангелист да прави това открито! И замърка човекът нещо. Те, конярите, не се конкурирали. Снощният водач може и

никак да не е заболявал. А ще да му се е случило нещо по-друго, някоя несгода — малко ли са те у разложани? Дошел е лихварят на вратата или жената е избягала при родителите си отглади. . . А днес неслогата може да се е уредила и той, снощният водач, е пратил дума до днешния да му не зема хляба. . .

— Нека иде някой при снощния никаквик — натърти Лепката. — Да не одам сам, а то, каквото ми е накупяло —

И така излезе; на снощния водач полошевяването минало; сварили му чай от бабина душица, поразтрили го малко и — дигнал се човекът.

Прочее, можеше да се тръгне. Но, разбира се, пак се позабавиха: децата на водача били изкарали конете на паша, та докато ги докарат и докато ги оседлаят. . .

Така слънцето се наведе назаник. Даже се породи колебание в христоролюбивата дружина: да не отложат ли тръгването за утре? Ако тръгнат тъй късно, ще трябва в петляна доба да минат разбойнишкия Предел — безкрайната тясна клисура на Симитли. Наистина, сега беше пълнолуние, но пак — нали са в Турция!

Когато обаче посветиха и мисионерката мис Агнес в породилото се колебание, тя изправи гордо чело. Глупости! Какво може да ги спре? Ще тръгнат. «Няма страшно за братята и сестрите во Христe.» Тя, мис Агнес, е пътувала през дни и нощи из цяла Азия, та тука ли?

Не ще и дума, всеки от пригответните за път учители и учителки знаеше, че и тук, в Македония, е все още Азия. Но кой можеше да се осмели на пререкание с мис Агнес! Пък и — хората се чувствуваха наредени под недосегаемото многозвездно знаме на великата презокеанска република.

И потеглиха — весели, нехайни. Само Лепката (настоятелят), който ги изпрати докрай селото, изглеждаше угрижен. И току реши:

— Все пак — в Турция сме, ке ви придружа и аз. Вървете, ке ви догоня!

И отърча в къщи за кончето си. А пътем обясняваше на своите съселяни:

— Ке придружа кервана с нашата мисионерка. Имам си и малко работа в Симитлий. Сметам, касно се потегля, а керванът е с жени, ке се случи да ги срещнат заптии, я низами — всичко станува.

Керванът се проточи. Напред вървеше водачът — снажен, набит, с къс врат, с големи татарски скули и с мустаци-паламари: същински банскалия. Той ли да е заболял нощес? Вятър! Яздеше след него мисионерката — снажната мис Агнес. Отляво, край нея, ситнеше кончето на г-жа Богослава Габриел, а до него караше своя албански жребец г-н д-р Габриел, проповедник в Епир. Г-жа Габриел беше разложенка, та бе довела на лятна почивка и своя съпруг тук, който — казваха — по кръв бил по-скоро италианец.

Зад мълчаливата тройка се нижеше шумно кавалкадата учителки и учители. Пазеше се и тук ред, то се знае: идеше първа старата Мара Бъркачева. Правеше ѝ се чест не само защото бе успяла да разположи към себе си важната мисионерка, а и за това, че никакво евангелие не можеше да ѝ свие устата: нейният кръшен език — език на родопска колибарка! — мелеше непрекъснато, а навремени «чукаше» тъй мъжки, че вълните смехове, които будеше, достигаха до последните редове на кервана.

Западният хълбок на Пирин — Попова глава — беше вече засенчил слънцето. Но пътят също водеше на запад, та сегиз-тогиз се догонваше слънцето и се откриваше по някой ослепителен сноп от вечерни лъчи.

Главите често се извъръщаха назад: бай Иван Лепката (настоятелят) се беше отдавна задал на своето бяло конче, а все нещо поизоставаше, не припираше да догони кервана. Извъръщаха се към него и конярите, които водеха товарните коне. Те изглеждаха угрижени — боят се навярно от предстоящото нощно пътуване из безкрайната клисура, която вече зееше далеч напред, между гористия склон на Попова глава и назъбените гранитни стени на недостъпното Капатово.

Сред ливадите, в началото на клисурата, водачът спря: трябваше да се накърмят конете за през нощта. А и пътниците биха могли да вечерят, ако желаят —

Симитлий ще се догони в най-добрия случай към среднощ.

И в окосените вече ливади се изви просторна трапеза. Не, това беше пикник, на който можеше да завиди и сам председателят на звездната република зад океаните! Мис Агнес сияеше. А старата Мара Бъркачева закръши език, не млъква: това тук не е било пикник, а, речи го — хайдушка сватба! Липсвали само младоженците под кървав байрак.

Не липсваше обаче кавал: един от конярите го наду. И закръши извивки — безкрайна робска скръб на дълги векове. . . Водачът на кервана се мусеше. И не издържа — процеди през зъби: време и място ли е за кавал! Ето, нощта настъпва, а напред е Подпряната скала — разбойнишкото плашило на поколенията.

Конярят сви медния си кавал. Веселата стара бърбивка — Мара Бъркачева — обаче закряска:

— Аз не мога да ям без свирня: преседна ми! Свири бре! Ето ти и мед — да си намажеш кавала — като в старовремска сватба — де брече, их-хи-и!

Провикваше се бърбивката и едноман откри бурканче мед — гъст, мътен, центрофугата не е още проникнала в Разлога. Веселата стара учителка бръкна лакомо с два пръста. Медът се проточи. И бурканчето се преполови. Напълни тя устата си, поднесе после на другите, че бръкна пак. И протегнаха си ръце — смях, вик, кръсци.

Обаче водачът се нещо разтревожи. Той гледаше назад. Далеч под ливадите бай Иван Лепката вървеше с друг още конник. Турчин навярно: червенееше фес. Водачът просна длан над вежди — да, турчин!

— Потегляме! — викна той строго. — Замръкнахме.

Прибраха трапезата. А когато да яхнат конете, старата бърбивка Бъркачева се запревива. Колит, късат ѝ се червата. От меда е, разбира се. Дано само с това мине! Качиха я на коня. Загрижи се и мис Агнес — пробърби назидателно:

— Така, нека се помни: наказва се всяко невъздържание!

Нямаше обаче кой да чуе мъдрото поучение: ста-

рата Бъркачева се превиваше върху коня и лицето ѝ вече беше пръстено. А другите учителки се суетяха около г-жа Габриел, която, види се, беше в положение.

XXI. ПРЕСТЪПЛЕНИЕТО ПРИ ПОДПРЯНАТА СКАЛА

Потеглиха. Бъркачева понадвиваше — върху своя кон — на болките си и кършеше пак език: урочасали са я! Ако колитът е от меда, нима другите не лапаха? Е, наистина тя си кусна малко повече, но — не много: само половин бурканче! Пък какво е половин бурканче? Вчера тя сама е изпапала — за изпроводяк — едно гърненце. . . А и сега би яла — напук! Но де мед? Облизах ѝ бурканчето добрите братя и сестри во Христе, а сега ѝ се смеят — отгоре на всичко. . .

Вододелът между Места и Струма беше минат, керванът се губеше в тъмната клисура. Шумеше и се пелеше буен поток отляво, а надясно се дигаше стена от начупени скали, измити в подножието от порои.

Гигантското Капатово е издало един рид току над пътя. Под тоя рид е образувана дълбината. Ето това е Подпряната скала: издадената над пътя скала крие в дълбинатата под себе забити много клечици — да не падне. . . Някой разложки смешник е направил това някога. И продължава поколение след поколение шегата: подпират хората скалата с клечици. . . Толкова свят е избиван в тези теснини от злодеи, а робът все още си прави смешки!

Но — ето пак, — а! Стана навярно нещо — там, далеч пред кервана! Той спря: конете се сгъстиха. Хората изтръпнаха и почнаха да се оглеждат с пребелели лица. Какво става наистина?!

И докато се разберат, всеки се видя под насочени пушки. От гънките на скалите вдясно и из клоните на водните ели вляво гледаха страшни лица.

Керванът беше обхванат. Обхванат и затиснат от голяма банда разбойници в старовремски пискюлии фесове.

Замръзна всеки на мястото си. Сковаха и конете нозе.

А ека и изстрел — далеч, назад, в опашката на кървана. Клисурата страшно проеца. На жените — вкаменени върху конете си — очите изхвъркваха из орбитите.

Изстрелът в опашката на кървана бе даден от случайния пътник-турчин, с когото бай Иван Лепката догонваше кървана. Тоя турчин бе видял какво става и хладнокръвен, както подобава на владетел, отби веднага коня си до дърво — за пусия. После изтегли табанджата си и гръмна нагоре, види се, с намерение да изплаши разбойниците. А бай Иван — малко позеленял от уплаха — сбута също своя кон до тоя на турчина и почна, кой знае защо, да тършува из дисагите си. И след малко стана нещо, което никой не видя — нито даже самият храбър мохамеданин: в ръката на бай Ивана (настоятеля на евангелистите в Банско) блесна робско оръжие — малка със съвсем къса дръжка брадвичка. Тя се завъртя във въздуха. И храсна — остро, страшно — гъжвата на друговеца. Храбрия турчин се повали от коня като отсечен бор. От кървана не се обърна никой — хората отездваха конете си с разтракани зъби. Разбойниците действаха светкавично: те сипеха по плещите на кого как дойде град от удари с гърба на грамадни ятагани.

Ето какво бе станало в началото на кървана.

Щом конят на американката мис Агнес се изравни с Подпряната скала, главният водач на кървана изведнаж грабна юздите му и се закова — заедно с него — като пън о земята. Едновременно с него направи същото и един от конярите, който водеше добичето на заболялата от лакомство Мара Бъркачева — грабна юздите и закова нозе о земята като по заповед. После вече никой не знаеше какво става. Група страшни хора — със зацапани от сажди лица — смъкнаха от конете двете жени. Кротката мис Агнес избели очи и зашари по кръста си — търси револвер, за да се възпротиви може би. Но някакъв млад човек със стъкленосини очи я сви в ръцете си и я понесе като яре към реката. Ще я коли там навярно. Американката дрезгаво изрева. Но

исполинът ѝ запуши устата, без да спре. И изчезна с плячката си през реката.

А тези, които бяха смъкнали старата учителка Бъркачева от коня ѝ, нещо се затаиха. Дали главният водач на кървана успя да им пришепне нещо, или сама бърбивата Бъркачева свари въпреки уплахата си да им обади, че е болна или даже и отровена — това никой не разбра. Може би и сами разбойниците схванаха, че старата Бъркачева не беше за влачене. И се забъркаха, разваляше се очевидно предварително начертаният им план. А време за двоумение нямаше. И разбойниците сграбиха младата госпожа Богослава д-р Габриел. Мъж ѝ, бедният д-р Габриел, който беше до нея, обгърна я отчаяно: нека минат през трупа му! Хубавият човек кресна нещо много внушително — и то по албански, дано го разберат разбойниците, види се. Обаче излезе, че тежките гърбове на пиринските ятагани не разбраха езика му: те сипнаха жестоки удари по ръцете на бедния проповедник. И човекът се повали на земята. Така изчезна от очи и младата г-жа д-р Габриел.

Между това в кървана всеки беше погълнат от личната си участ (по-право, от участва на плещите си, по които се сипеха удари с опакото на тежките ятагани). И никой не схващаше какво става. Нападнати са от разбойници — това беше ясно. И ще бъдат обрани, после и изклани може би. Нищо повече. . .

Но разбойниците отделиха — все с трескава бързина — хората на една страна, конете — на друга и ги поведоха през реката. После поеха страшно стръмна козя пътека по гористия склон на Попова глава. Всички пъплеха нагоре — падаха и ставаха по-право, — но без глас, даже без пъхтене, тъй като болката по плещите на всякой от опакото на ятаганите беше още жива.

И скоро се видяха сбити в куп — хора и коне — на висока тераса пред отсечена и цяла в мъх скала.

Нощта се възцари. Тъмно е и страшно — луната още не изгряла. Внуши се шепном на всички да насядат. И да си глътнат езиците, разбира се.

Звездите блещукаха близо — по къс небе между мъхнатата скала и връшните къдри на вековни елхи.

А долу — дълбоко някъде — бучеше реката. Стана студено. Пленените се търсеха вече с очи. Някой ох-каше между тях. И скоро всички знаеха: дясната ръка на злополучния д-р Габриел бе строшена от свирепите удари на разбойниците.

Луната изгря. И скоро всички прехапаха устни: не можеха да открият помежду си мисионерката мис Агнес и бедната г-жа Габриел. . .

Нямаше ги!

Не, това беше съвсем невероятно!

И първа старата Бъркачева (която вече беше оздравяла от своите колики) престаши — завика:

— Мис Агнес! Мис Агнес! Майчице, де си?

Уви, под тази мъхната скала на страшния Пирин не се образуваше даже ехо, което да залъже душите!

А хората се вече опомниха. И подземаха един след друг:

— Мис Агнее-ес!

— Благодетелко, мис Агнееес!

Не, отглас нямаше, не се отзоваваше никой, съвсем никой! А тъй като не се обаждяха и разбойниците, за да забранят поне усилваните викове, то хората се окуражиха: шурнаха околоръст.

Страшно! Мис Агнес и г-жа д-р Габриел липсваха. . . Отвлечени са навярно: нямаше никого и от разбойниците!

Да, пленените — хора и коне — бяха оставени сами в планината, съвсем сами. . .

Общото настръхване изби у жените на плач. Помагаха сега на това и трогателните провиквания на бедния епирски проповедник г-н д-р Габриел. Той бе обхванал с лявата си ръка строшената дясна и изви-ваше с безпомощно треперещ глас:

— Бо-го-слава-а! Де си, лю-би-има?

Не, хората бяха готови да се хвърлят един другиму в прегръдките и да се разрезват като изоставени сира-чета.

А проговаряше и страхът вече: да бягат — колкото се може по-скоро!

Поведе крак бай Иван Лепката — настоятелят. Той

имаше причини и да бърза може би: току бършеше нещо по дрехата на дясното си рамо. Пък и — каква смисъл имаше да се бавят: реката долу бучеше; ще я минат и ще поемат шосето назад, за Банско. Ще си яхнат пак конете, разбира се: поне тях разбойниците не отвлякоха! При това — нали? — ще трябва час по-скоро да съобщят на хъокюмата¹ за станалото. . . че да бъдат на чисто пред турците — как инак?

Бедният епирски проповедник! Бедният г-н д-р Габриел! Той един не намираше сили да се откъсне от лобното място. И къде можеше да иде той сега? Как би се явил пред света? Изтръгнали бяха от самите му ръце неговата съпруга!

— Осакатиха ме — ридаше той. — А трябваше да ме убият! Къде ще вървя аз? Бо-го-сла-ава, де си, любима?

Съдба! Така е обаче сътворен човек: примирява се с всичко. Потръгна г-н д-р Габриел с кервана, а после падна ничком и вопия високо:

— Исусе, помилуй! Не изоставяй невинната ми другарка! Не изоставяй, господи, и моята ожидана и възжелана рожба!

XXII. В ПЛЕН

Пирин е извишил стоманено чело: надига се, ще стигне луната. А тя се е откъснала от звездните простори и стои опулено над черната земя: дочува може би стенания.

Тихо е: глъхне далеч екът на падащи води.

Глъхне шумът и на много стъпки по безкраен скалист гребен. Тъпи, тежки стъпки: вървят по един — на дълга върволица — черни силуети. Затиснати с каскети до над вежди. Приведени, мрачни, понесли бремето на вековете. И лъщят над раменете им стоманени цеви.

Яздат на мъски само пленничките. Американката

¹ Управление.

е вече намерила себе си: при завой оглежда спокойно тъмните лица на разбойниците. Би искала да заговори. Но никой не дигаше очи.

Нищо: тя ще победи! Защото е познала бога — въздесъщ и всеведущ. И защото чувства, че благоволенieto е вредом: всичко е премъдрост!

Мис Агнес е упоена от своя истина. Тя е — поне сега — в далечните сфери на великата любов, която не търси отделен образ, защото постига вечното безлично небитие.

Другарката ѝ — на мъска след нея, млада, сочна — навремени проплаква. Тя още чувства по себе любещите пръсти на своя съпруг. И вижда ятаганите, които с тъпи удари обезсилиха ръцете му.

Страшно, колко страшно, боже мой! Тя се уплаши от ударите. . . не им се подложи. . . не се притисна о своя Йони. . . Остана безчувствена, бездушна!

А не беше ужасена — не! Ето, не е ужасена даже и сега.

Страшно! Но защо е тя таква? Откога е това тъй с нея? Та Йони е съсечен, може би съсечен! А тя — ето, върви безчувствена, готова да продължи живота. . . да го продължи без милия, радостта на съществуването ѝ — без Йони!

Навремени зениците в големите винени очи на младата жена се разкриваха широко. Тя се вираше може би в зад пределното. И ловеше някаква своя истина — по-друга от тая на мис Агнес. Истина, която надхвърля всичко друго в нея: надхвърля и безмерната ѝ скръб. Лицето ѝ отпаднаше. Преплитаха се ресните на очите ѝ. И с тихо умиление тя прекарваше ръка под гърдите си, там, където вече у нея бликаше нежна премала на майка първеския.

Да, Богослава д-р Габриел не принадлежеше вече на себе си! И ще преживее тя, ще трябва да преживее, каквото и да става с нея и около нея!

Защото няма небитие.

Животът е безкраен, вечен: той е безсмъртие.

О, Богослава д-р Габриел ще живее! Ще живее за новото, което е в утробата ѝ. Кое то зрее и ще дойде.

Ще дойде, за да отрече всяко небитие!

И да възвеличи бога във въплотението на Йони с Богослава — във вечното единно.

. . . Младата жена дигна молитвено лице към небето. Сега ланитите ѝ се къпеха в едри сълзи. Челото ѝ беше ясно; устните ѝ — сочно разкрити — шепнеха молитвата на душата ѝ; ръцете ѝ се лепеха по корема.

А мис Агнес — поизвърната — видя сълзите ѝ и като не познаваше другата истина — тая на г-жа Габриел — загълча я кротко:

— Сестро Богослава, ти забравяш нашия бог-господ, въздесъщ и всеведущ! Да се подчиним, мила, на премъдростта и да се отречем от самия живот, ако е нужно. Грях е да роптаем, мила, повярвай ми!

Старата девственица не подозираше прозренията на младата жена. Мъжествената мисионерка живееше само със своята истина, която изпълняше душата ѝ. И под гърдите ѝ беше пусто.

. . . Планината се разгърна. И блеснаха огледални води: езеро! Горно езеро под луна — с отразени в огледалото ѝ величави зъбери. Слън е сякаш, дивен слън! Мис Агнес дигна ръце и заговори, кой знае защо, на повален френски език.

— Сестро Богослава, хората, които ни водят в тези небесни красоти, може вече да ни поднесат чашата на смъртта: ние ще им останем пак благодарни и ще ги поменем в последните си молитви! О, това тук е наистина божествено!

Американката се възхищаваше искрено. Обаче говореше малко по-високо, отколкото бе нужно. И човекът, който вървеше край нейната мъска (със стъклени очи, с раздвоена червена брадица, същият може би, който я беше понесъл през реката и из козята пътека в часа на ужаса), сега сипна глух глас:

— Успокойте се, госпожо: красотата облагородява и разбойниците.

Старата мисионерка прекара ръка по челото си. Това бяха първите думи, които тя чуваше от тъмните и страшни хора, в чиито ръце я бе хвърлил сега же-

стокият случай. А тези думи бяха изречени на френски. Господи, разбойниците са християни може би!

— Незнайни брате — закърши глас пак на повален френски говор американката, — вий казали правда, света правда. . . Сте християнин?

Настъпилото мълчание се преля в нямото величие на планинския кът под лунната нощ. Най-послед русият човек дигна пак чело.

— Мадам, вие сте в ръцете на разбойници. Не е ли безразлично към коя черква те принадлежат?

Но като помълча пак, добави:

— Впрочем вий сте прави — все пак. Религията не е черква. За нея няма разбойници. Тя е красотата: в нея е бог.

Боже-господи, не сънува ли мис Агнес? Какъв е тоя човек, който ѝ говори така? И не води ли я той — в тези небесни висини — пред самия божий трон: на съд страшен и вечен?

Снажната мисионерка стоеше на седлото върху своята мъска полузина, втрещена. И не намираще какво да каже. Помогна ѝ г-жа Габриел. Тя беше, види се, също много изненадана, заекна се да проговори, но не можа. И горко зариде. Това опомни американката. И я сътресе. Навярно безплодната девственница едвам сега се побоя за младата бедна жена. Обърна се тя към нея, но не успя да ѝ проговори: задавиха я също сълзи. О, наистина, колко ще трябва да е дълбоко отчаянието на г-жа Габриел!

— Простете ме, сестро Богослава, аз почвам да ви разбирам! — забърса мис Агнес сълзите си. (Като продължи обаче да говори пак на своя повален френски език.) — Искам да кажа: потърсете все пак утеха в това, пред което благоговейт и тези, които ни причиняват страдания! Ето, проникнете се: тази небесна красота тук, в която наистина се чувствува бог, е достояние на вашия бащин край, на вашата родна страна, на най-скъпото за човека — на отечеството ви!

Мис Агнес изпадна в привычното си мисионерско ораторство, защото се беше трогнала. Колчем заиграваха сълзи в очите на добрата американка, по какъвто

и да било повод — тя изпадаше в проповеднически транс. А сега прибягна и до патриотизъм само защото беше съвсем очевидно, че разбойникът, който вървеше до нея, не е турчин. Тя даже галовно спря хитър поглед на неговото строго лице. . .

Но г-жа Габриел не се затрогна. Тя дигна възмущено ръка. И прокълна може би. Прокълна дълбоко в душата си: ръката ѝ тежко отпадна. Очевидно, скръбта на младата жена отрече и бога, и отечеството.

Сега страшният разбойник — със стъкленосините очи — изостана стъпка назад, вторачи се в наново разридалата се млада жена и се наведе кротко до отпадналата на коляното ѝ ръка.

Какво той прави? А! А! Разбойникът целува ръка на г-жа д-р Габриел!

Мис Агнес се беше обърнала цяла и се поколеба върху коня си — ще падне: съвсем невероятно ѝ се видя това, което ставаше!

А страшният човек проговори сега на български:

— Плачи, сестро! Твоята родина наистина има едно величие, но от него бликат само горчиви сълзи: страшното величие на робството!

Върволицата от въоръжени хора се сгъсти. И страшният човек със стъкленосините очи сне двете жени от мъските.

Тръгнаха нагоре по стъпала из пропадна скала. Тя висеше над езерото. Беше страшно, но не и съвсем опасно: пленничките бяха усукани по кръста с обтегнати въжа и разбойниците ги теглеха.

Спряха на тераса пред пещера — неголяма, но с отделения. И жените разбраха: това ще е тяхната лобна скала.

Стаята, в която ги въведоха, беше тъмна. Само отнякъде проникваше сноп сини лъчи: навярно по свода на скалата се криеше цепнатина, през която се провираше луната.

В дъното гореше кандило, но икони нямаше. Под кандилото личеше масичка с книги. Американката, която беше вече спокойна и правеше, види се, някои

утешни догадки за своята съдба, забърза към книгите. И кривна устни: «Княз Серебрений» от граф А. Толстой. «Le voleur» от Dargien, «Капиталът» от Карл Маркса. Мисионерката дигна ръка от книгите — наистина не като попарена, но все пак... Извади после от пазвата си мъничка библия и като я притисна о гърдите си, зашепна молитва.

А младата г-жа д-р Габриел постоя като зашеметена и закри безпомощно лице. Тя също искаше да се помоли, види се, но съзна, че не може: душата ѝ беше притъпяла, скръбта ѝ убиваше молитвата.

XXIII. ДЯВОЛ СТРАЖ

Сипнеше ли зора, над пещерата почваше феерично утро: чупеше глас славей, чуруликаше високо чучулига, свиреше кос, агнета бляеха и мемекаха ярета...

Сън е сякаш! Пленничките скачаха от коравите черги, на които лежеха, и бързаха навън.

Но пред пещерата и под нея — из брега на окованото в отвесни скали бездънно езеро — беше глухо и мъртво: не бляеха никакви стада околоръст и не предиташе ни една птичка! Ще извие само изрядко орел над страшно настръхналите горни зъбери.

Двете жени гледаха огорчени: не, тук нямаше никъде следа от живот! Далеч само, по отвъдния бряг на огледалното езеро, тъмнееха лесове, личеха пасбища и изрядко, когато лъхнеше сприя оттам, се доземаше лай на каракачански псета.

А отсам цареше тежко, непоколебимо безмълвие. Стоеше само пред входа на пещерата ето тоя, заковал нозе и глътнал езика си страж, който напомняше дракона пред вратите на преизподнята...

Пленничките недоумяваха. Откъде идеше измамата — тия птици чуруликания и това живо блеене на стада, които тъй блажено изтръгваха измъчените им души от тежкия затворнически сън?

Не устройваше ли всичко това тоя страж? Но, боже мой, той беше същински дракон! Къс, широколик, с хлътнали мургави страни, разкривено плещест, с рошава черна брада и облечен в допотопни куртка и панталони...

Мис Агнес почна да го следи. И ѝ се стори, че тоя човек е може би маскиран: в погледа му понякога проблясваше дяволитата игривост на птичка, а се разливаше и кротостта на агне...

И мис Агнес довери на другарката си своите подозрения: звучният утринен хор, който ги будеше, може да е някакво благодатно изкуство на тоя маскиран човек... Не, навярно някои лоши хора са дикизирали тъй безобразно — кой знае по какви тъмни побуждения! — тоя беден човек, който всъщност е може би небесен ангел, поставен тук единствено, за да разтушава измъчените в страшната участ техни души.

Така г-жа Габриел изчака случай и седнала на камъка пред пещерата, проговори на стража:

— Можем ли да знаем името ви?

— Моето, госпожо? Можете, ама... що файда? Язка си немам име.

— Че как? Без име ли сте?

— Е, нѐ сум без име, ама това, що ми го дал кръстникот, аз сум го изгубил.

— Г-жа Габриел превеждаше на мис Агнес. И продължи:

— Сега, значи, сте без име?

— Е, нѐ сум без име, ама... не ет име, како шо треба — прекор ет.

— Него можем ли да знаем?

Стражът отпусна сини устни на усмивка. И си попипа брадата.

— Що файда, госпожо — не ет прекор, како прекор.

— Макар —

Стражът кривна глава.

— Оставете се, госпожо: дигат ме и слага-ат Дан-дана —

Пленничките повеселяха. Мис Агнес зашепна нещо.

И г-жа Габриел открито попита брадация човек: всяка заран тук ги будят птички. . . Лицето на Данданата просия:

— Къде тува птици, госпожо: високо ет. То —
язка си свирам — утрин — за менека си свирам —

Мис Агнес плесна ръце от удоволствие. А г-жа Габриел попита пак:

— Говорите като задвардарец: бърсяк ли сте?

Данданата повеселя.

— Нё сум, госпожо, ни бърсяк, ни мияк —

Г-жа Габриел се удиви. Тя е учителствувала по Пелагонията. И не можеше да се лъже в говора на тоя страж. Но Данданата отсече строго лице:

— Кога токмо сте учителствувала тамока?

Госпожата спомни времето. Данданата склочи съвсем вежди.

— Е, тогай и язка учителствувах по Крушовското — со пушка, госпожо —

Пленничките се топяха от хубави чувства. Г-жа Габриел подхвърли:

— Е, можем ли да знаем: откъде сте?

Данданата тъжно засука мустак. И изостави диалекта:

— Това може, госпожо: аз съм от Татарпазарджишко: баща ми е бил в хвърковатата чета на Бенковски.

Хубавите вежди на г-жа Габриел изписаха големи дъги. Тя обясни на мис Агнес това, което беше чула. И американката дигна ръце: ето че тя не се лъже! Тоя човек е дикизиран: той е артист!

После лицата на двете жени се обтегнаха: по тях мина черна сянка. Те се посъветваха. И г-жа Габриел — малко смутена — каза:

— Моята другарка се вълнува. Тя е американка. Предстои ѝ дълъг път. Та — би искала да знае: защо сме тук? Докога ще бъдем държани?

Данданата махна ръка. Аудиенцията беше свършена. Той онемя.

А на следното утро славей пак сипна глас пред пещерата, извиши се чучулига, свирна кос. . .

XXIV. ЕДНО ПИСМО ДО АМЕРИКАНСКИЯ БОРД

Слънцето трябва вече да е изгряло: синеят езерото, планините, небето.

На площадката пред лабиринтната пещера чакай войводите. Дошли са през нощта. Те са хвърлили вече разбойническата си премяна: в спретнати куртки са и със закачени на рамо карабини. Ловци са сякаш или туристи, дошли да видят романтичния кът. . .

Но лицата им ги издаваха.

Единият — много висок, с кестенява и раздвоено спусната по гърдите брада, тройно тънък, но с исполински плещи. Хищно лице: челото е енергично легнало назад, ушите — големи и щръкнали, устата — продрали дълбоко страните. Човекояд. . . Изразът на очите му обаче е съвсем странен. Неголеми, почти сиви и некрасиво изпъкнали. Но сковават с поглед. А биха могли да изтръгнат усмивка и от пеленаче.

Другият — среден ръст, набит, широк, възпълен. На къс и дебел врат стои голяма и съвсем валчеста глава. По нея всичко е кръгло: бузи, устни, нос, уста. Без брада е и гризе със зъби мустачките си. В очите му — неголеми, винени — блещи непоколебима и открита храброст. Гледат обаче те плебейски: без гордост и кораво. Устата му — малка, с нервно сухи устни — не е приспособена за заразителен смях. Но тя отпуска от двете страни гънки на опасна усмивка — еднакво и когато се обръща към равен, и когато сгризва подчинен.

Данданата изведе пленничките от пещерата, изнесе после масичка, също и дървена пейка.

Американката беше неспокойно-весела: схващаше, че е настъпил решителен час. В погледа на очите ѝ играеше смелост и хитрина. Ще потърси случай навярно и ще прибегне до мисионерското си красноречие. За първа стъпка обаче спря завистлив поглед на китката пресни, току-що откъснати еделвайси, с които се бе закичил снажният войвода — брадацият, човекоядът. Тоя премрежи погледа на страшните си очи

и ѝ поднесе китката — без усмивка, без лицеприветие. Американката се трогна — червеното ѝ като рак лице загоря.

— Ах, това е трогателно! — поднесе тя китката на другарката си. — Съвсем пресии, току-що откъснати! Благодарим ви от сърце, сестро Богослава!

А едноман я превари — обърна се и сама към братия:

— Наистина ви благодаря, непознати господине. И дължа да ви кажа, че съм трогната от благородството ви — ние очакваме да ни колите, а вие. . .

И се просълзи — не съвсем пресилено, разбира се.

Младата г-жа Габриел преведе. И страшният поглед на горския исполин се пречупи. Той се усмихна бегло. Но и веднага устните на широко разлетите му уста заиграха зловещо. И смънка малко през нос:

— Рано е да се радвате; то още не ви е минало.

Лицата на пленничките се обтегнаха пак.

Сега вторият войвода — къс и набит — отпусна поглед на устните си привичните две гънки на своята опасна усмивка. И им посочи с пръст дървената пейка до масата.

Двете жени насядаха — с трепета на подсъдими.

— Ние сме разбойници — завъртя език в малките си уста късият войвода. — Заловихме ви за откуп. Ако не получим такъв, ще ви заколим.

Двете жени се спогледаха плахо. И съвсем изтръпнаха. Мис Агнес веднага отсече — пак на своя език:

— Преди да ме убият господата — за мене си казвам, — ще трябва да се погрижат и за погребението ми, тъй като аз в своя живот не успях, уви, да спестя даже и толкова пари, за колкото се купува последното жилище на земята.

Г-жа Габриел преведе. Гласът ѝ се давеше в плач. Но сълзите ѝ застинаха веднага: страшният войвода — с брадата, човекоядът — тури пръст на мустака си:

— Предайте на чужденката, ако не разбира от езика ни: погребението при нас е безплатно, ке го извършат орлите.

А късият заповяда:

— Земете перото.

И като помълча, добави:

— Ние не очакваме да сте спестили в живота си толкова пари, колкото ще искаме за главите ви.

Мис Агнес се подчини. Скоро обаче перото падна от ръката ѝ — 200 000 долара откуп! Не, това беше смешно. По-добре господата да свършат с тях, да свършат веднага! Кой е луд да даде толкова пари за главите на две нещастни жени?

После обаче тя разбра, че когато една американка е пленена от разбойници в Турция, всичко може да се нареди: Американският Борд ще плати откупа, ще го получи после — в ефектив — от Високата порта. . .

И мис Агнес написа:

Сър,

На пътя от Разлог за Горна Джумая ние, придружени от тридесет учители и учителки на Американския Борд, бяхме нападнати от въоръжени хора. Не знаем нищо за участта на другарите си. Но подписаните — мисионерка Грети Агнес и г-жа Богослава Габриел, съпруга на г-н проповедника в Епир д-р Йони Габриел — се намираме в ръцете на нападателите си и засега сме здрави и читави. За главите ни е определен откуп 200 000 долара. Бог да ни е на помощ!

Писмото прибра едно снажно и елегантно момче, което се яви при другите кой знае откъде. То беше облечено в хубав туристически костюм и прехвърлило беше през рамо грамаден зелен хербарий — студент-естественик навярно. А може би е и млад асистент на професор при някой европейски университет. Момъкът в ръка с някакъв речник прочете внимателно писмото, и то скри. . . в своя хербарий! Тъкмо когато той вършеше това, пленничките дигнаха очи на него. И на мис Агнес се стори, че ѝ са познати стъкленосините очи на това момче. Но време ли беше сега да си спомня какво и да било?

После тоя момък поведе пленничките. Данданата

усука пак една след друга двете жени с въже и ги за-спуска в пропастта към езерото, а момъкът с хербария ги поемаше стъпка по стъпка надолу.

XXV. ПРЕД НЕИЗВЕСТНОСТ

В подножието на скалата, при самите води, се губеше черен чун. Малко настрани върху скалист нос над водите седяха снажен каракачанин и съвсем дребна каракачанка. Тази бе младичка — момиче навярно. Но то бе с такова мъртвешко лице, че сочеше като да е излязло от гроб.

Те не вдигнаха глава нагоре към тез, които слизаха по отсечената стена и които, ако въжето би се откъснало, биха се строполили върху тях.

Каракачанинът шепнеше:

— Не, Марче, тази работа не е добра и не може да се изкара на добър край. Само да видиш какво, ке стане! Не е редно да настървиш цял свят срещу себе си. Аз четох в турския вестник, че...

Момичето въздъхна.

— Остави, бати Моне! Защо четеш турски вестници? Не чети! И плюй на света — на целия! Плюй!

Мъжът поклати глава.

— Инак, Марче, ти ке бъдеш добре при каракачаните: млеко ке имаш, колко сакаш. И можеш да се закърпиш. А за другото — то не може да се изкара на добър край. Не!

Сега и малката поклати глава.

— Но тогава — щом не вярваш, бати Моне — да кажем на Янета: нека ти възложат друга работа!

— Защо? Аз така — въобще. Пък и — не си добре ти, Марче, за теб мисля: трябва да си починеш ти, да се съвземеш. Аз ке ти помагам. Е, не крия: за мен е добре, където... където си ти.

Болната се нацупи.

— Какъв си! Правилното е, бати Моне, да служиш на делото, а не на себе си или на мене.

Въжето, по което се снемаша пленничките от пещерата, настигна чуна. И снажният турист — с хербария — настана пленничките в него една след друга. А после откри пак своя речник и почна да се рови в него с очи. Туристът съставяше по речника фрази.

— Момичето — това тук — е съвсем с прогнили гърди — обясняваше той на пленничките със скърпените си на английски език фрази. — Но то е любимка на колибарите из тия планини, та може да ви бъде полезна при нужда —

Пленничките бяха още твърде смутени и мъчно разбираха туриста. При това мис Агнес беше познала в него оня страшен човек, който я грабна от коня през нощта на ужаса, та я отвлече в планината. И сега се ежеше от потрес.

Но туристът нехаше: ровеше се с очи в речника и обясняваше — все на английски (бои се може би да го не разбере болното момиче).

— Болната ще ви бъде полезна. Пригалете я и вие. Ще ви бъдем всички благодарни. Особено аз. Ето, вам ще е приятно да имате малка библиотека от книги на вашия език, да? Дайте списък — аз ще ви ги доставя.

Мис Агнес не можеше да надвие на органическото отвращение, което чувствуваше към «евреина», както беше нарекла в душата си страшния разбойник. Предложението му сега беше обаче спасително: да имат книги в тази пустиня тук! Тя пъргаво хвана тежката си дреха (предрешили я бяха също в каракачанка): седна в чуна да пише списъка на потребните ѝ книги.

А туристът отиде при болното момиче. И зашепнаха. Но Монката Молеров проточи врат:

— Е, защо, Дъмбев? Това не бива да стане!

— Не казвам, че непременно ке стане, но — може да чакаме и това. Отговорността поеха Яне и Черният. И те ке платят с главите си може би.

— Но пред кого ке отговарят?

— Пред комитета. Съд ке има.

— Що е комитетът, Дъмбев? И кой ке ви съди? Не е ли народно дело?

— Да, народно дело! Но ние сме само част. Цялото

е комитетът. Осъдят ли ги, ќе се покорят. И ќе си теглят куршума.

— Но народът не ќе ги даде!

— Ќе видим.

Туристът пое ръцете на болната и я подигна.

— Сега — сбогом, Марче. Може комитетът да заповяда — още днес, още утре — да се освободят пленничките. Тогава вие ќе ги снемете по Бъндарица през някоя нощ и ќе се изтеглите пак тук. Така или инак, ти ќе помниш: ќе лежиш весен на слънце, ќе се наливаш с млеко, не ќе мислиш за нищо и — ќе слушаш Монката. За всичко него ќе слушаш: той ќе ти е ангел-хранител.

Марчето се нацупи пак. Но ѝ потекоха сълзи. И като впи восъчни пръсти в ръцете на туриста, хубаво се разрида. Той ѝ целуна къдриците. И каза шеговито:

— Аз не ревнувам Монката, не се бой!

После я отнесе на ръце в чуна. И остана на брега — с дигнат високо каскет.

По огледалното езеро се плъзна грамадна дървена коруба. Скоро войводите — високо над скалата — дигнаха също каскети. А от срещния бряг — далеч — тревожно залаяха гърлести каракачански псета.

XXVI. ТРЕВОГА

Светлината на юлския ден се губеше зад плътни завеси. И звуковете на рояла глъхнеха сред тежка ориенталска мебел. Мадам Меворах свиреше непознат къс — своя композиция може би.

Аташето беше закрил лице в шепи. Не плачеше ли? Домакинята — госпожата на турския посланик в София Ферух бей — го загледваше сладчиво. Мадам Меворах е жестока! Впрочем като всяка артистка...

— Поздравявам ви, мадам Меворах. Чудесно! Вашата композиция може би?

Хубавата туркиня играеше с очи и отведе погледа на пианистката върху италианеца. Тоя — вече открил

лице и щастливо отпуснат на креслото — не скриваше сълзите си. Ема го погледна снизходително. И се обърна към домакинята:

— Вие се смеете, мадам Ферух бей: аз не композирам.

— Вий, мадам? Ха-ха-ха!

— Не, наистина.

— Аз си позволявам да ви напомня соарето — у вас, в Принкипо, по-миналата зима —

— Не, съвсем не мога да спомня, г-жа Ферух бей.

— Прекрасно! — скочи и сочно се разлюля туркинята. — Аз разполагам, за щастие, с неоспорим документ: нотна импровизация с ваш подпис. Ще ме извините — за малко.

И ги остави. Тя хитрува, разбира се. Аташето се изгуби в чувствата си. Ема се оставяше. Погали му даже и косите. Каза обаче сухо:

— Между нас стои гроб, Марикио. Това не може да се забрави.

Но домакинята се върна с бързи стъпки. Разлято-то ѝ красиво лице изразяваше дълбоко учудване, протегна ръце напред и събра шепите си: в Македония се е случило нещо небивало! Българският комитет е нападнал голям керван от чужденци и е отвлякъл в планините някаква много известна американска мисионерка!

Ема и аташето се спогледаха.

— Но защо? С каква цел? — питаше Ема пребледняла.

— Как защо, мадам — отсече зло лице госпожата на посланика. — Ще искат откуп, за какво друго? Как инак тия хора от българския комитет ще посрещат тук разходите си по камелиите, които изписват от Париж!

Г-жа Ферух бей беше дълбоко възмутена. Легацията не разполагала, за жалост, с никакви подробности още. А случката ще да предизвика може би големи усложнения. Майор Марикио забърза: той трябваше да узнае нещо повече.

Ема му задържа ръката. Новината беше от значе-

ние и за финансовия свят, нали? Баща ѝ ще се разтревожи.

— Задължете, скъпи г-н ди Торе: аз и сама се чувствам потресена от това чудовищно деяние. Най-после родена съм в Солун, живея в Цариград — Турция е моето отечество!

Двете жени си застискаха ръцете. Майорът се почувствува поласкан. О, той ще потърси г-жа Меворах още тази вечер! В хотела ѝ може би, да?

Ема напусна легацията твърде възбудена. А когато влизаше в купето си, нозете ѝ се вече прекосиха. Страшното злодеяние в Македония беше навярно във връзка с телеграмата, която тя предаде на доктор Байлов. Ема е съучастница!

По улиците бяха разлепени големи вестникарски афиши. Ема купи всички вестници! И изпадна в паника — трагедията с бедната американка мисионерка се е разиграла в Разлога, зад Рила, току до българската граница! Не, в това имаше нещо общо с историята на Марикио в Рилския манастир.

И в хотела вече Ема изгуби нервите си. Тръпнеше цялата предна част на тялото ѝ. Също като някога в Солун, след убийството на тъмнокожия низамин. Страх, който слиза до сладна притома.

Зъбите ѝ тракаха. И не търсеше да се съвладее. Шури из стаята и чупи пръсти. Съдбата я преследва! Мъртъвци стеле тя по нейния път, само мъртъвци! «Ако Асен Дъмбев се избави даже и от тази страшна история — да, ако той...» Младата жена повлече от шезлонга кавказкото одеяло. Но забрави защо — изтърва одеялото и замря сред стаята. Погледът ѝ се спря на огледалото. Лицето ѝ се сви: очите ѝ бяха пак противно бледозелени. Пфу! Брадичката ѝ се издаде гневно напред. Така: сега очите ѝ не бяха противни! В ъглите на устните ѝ се очерта пеница. Очи, които горят в зелените пламъци на омразата, не са противни! А-а...

Устните ѝ се свиха и замърдаха:

— Кучи живот! Куча душа! Куче тяло!

Не, тя трябва сега да надвие на съдбата си... или

да загине! Това у нея — към Асеня Дъмбев — не е любов или поне не е вече! Разбира се! Някакво опияняващо подчинение пред властен поглед — да... И още: страх може би от усмивка, която открива бележната на хищни зъби... Да, Ема не се лъже! Не се лъже тя, която е възненавидяла даже детето си... и която е минала през трупа на любещ съпруг...

В стаята беше глухо и страшно. Ема запристъпва — дебне сякаш съдбата си. Побиха я ледени тръпки. И пак пое одеялото: отпусна се на кресло и се зави през глава.

Любещ съпруг! Не — Сами Меворах беше тюлен, само тюлен. Да, той се лепеше о нея, космат и потен, като пропълзял из влажните мрачини на крайморски пещери. У-у, тюлен!

Одеялото отпадна и на лицето ѝ замря крива усмивка — ледена и зла. Виждаше може би италианеца. И в съзнанието ѝ оживя пак ужасът сега от страшното злодеяние в Македония. По устните ѝ заиграха игли: няма ли да се изпълни кошмарът ѝ — че е в Едикуле, окована във вериги? Защото сега е съвсем ясно: онази телеграма...

Стана — смела, наежена. Стига Асен Дъмбев да не загине. Той би я извел и от дъното на океана!

Но Ема трябва да направи всичко. И ще направи — всичко, всичко! Италианецът ѝ е подръка...

Спря сред стаята и прекара ръка по челото си. Мислите ѝ се забъркаха. Съзнаваше, че ако Асен Дъмбев не загине, ако може да бъде спасен сега, то... извел би той Ема наистина и от пъкyla! О, да! Би влязъл за нея в самото Едикуле. Ще разбие оковите ѝ и ще я извлече. А после — ще потърси да види детето си — Асито да види, непременно!

Прекара пак ръка по челото си. И забърза, спря трескаво на мъничкото си бюро, извади портрет на дете. Погледа го само за миг и го скри. После беше вече бодро. Разля се в кресло, склучи ръце над косите си и се видя — над море, лунна нощ, параходът се плъзга в разтопено сребро, италианецът е наклонен до ухото ѝ, диша горещо и разкрива ноти, а тя блъсва буйно

клавишите, грабва нотите, готова е да го зашлевистях. . .

«Ха-ха!»

А все пак още същата нощ тя се обвини о него. . .

Разбира се, всичко това сега обземаше Ема, защото. . . да, най-късно утре Аси ще бъде тук. . .

«Но Марикио ще дойде още сега, навярно още сега!»

Стана. В стаята беше светло: пред хотела възпламна електрическият глобус. В градинката на хотела скрибуцаше оркестърът. «У-у, «Мачиш». Ема се излегна на шезлонга с ръце над главата, поразкрила високо лява гърда. Тя ще го привлече — той Марикио — пак. Ще трябва: само той сега ще може да ѝ послужи.

Не, странно чувствава Ема този хубав човек. Като че ли е изгървала скъпоценен пръстен в тиня, та бърка да го търси, бърка с две ръце. И къса. . . да, къса копринените нишки на душата си. . .

Не, Ема вече не е способна да люби! Даже там, по Нил, в нощите си с италианеца. . . Хм, тя се просто тогава омота съсем! Откри му и онова, което не трябва! Пропълзя в нозете му — косматите. . . плебейски пропълзя! Как обгалваше тя този мъж със солена кожа. . . иначе сочно гъвкав, изящно нежен и хубав — о, да! Приятно ѝ звучеше даже името му: Марикио, ха-ха! Впрочем, пфу! Как неприлично го обгалваше тя, пфу, пфу, пфу!

Седна на шезлонга и облакътена на коленете си, триеше очи. Даже се прозя. Тя е змия — Ема. Да, настъпена змия — нея никой не може вече да съгрее! И никого не ще съгрява тя вече, никого!

«Никого?»

Очите ѝ се изкривиха лукаво. Но устните ѝ потрепераха. Мярна ѝ се гробът на мъжа ѝ — на Сами: рохкави жълти буци пръст.

Ема не е мислила да убива никого, разбира се. Тя не е мислила да убива — никога и никого!

«Това може само Асен!»

XXVII. БЕЗРОДНА

Оркестърът долу сфалшиви: пародира сякаш. И на Ема изведнаж стана пак съвсем ясно, че страшното злодеяние в Македония сега е дело на Асеня. Да — и на никой друг!

«Една дързост, достойна за Асен!»

Страшен човек! Той беше чист още, хубав, дете почти, а не умееше да гали. Любеше я лудо и не знаеше да гали!

Ще се изправи до нея — висок, корав, скрил очи под вежди; ще залепи пръсти о бузата ѝ и — немее. Тя тръпне, устните ѝ горят, чака. А той сумти. . . като че ли му е изменила тя! И почне: подбира къдриците над челото ѝ — най-дългите. После — скубе: една, две, три —

— Боли ли?

— Нищо, Асене.

— Да спра ли?

— Скуби-и.

Ха-ха-ха!

Не, Асен няма да залюби друга: не ще може!

Асен няма да залюби никоя друга и никога!

Той люби само еднаж. Люби като тигър и само еднаж.

Ще разкопчее бавно — петелка след петелка — рамото ѝ: ще я превие после с еднага си ръка, а с другата ще ѝ закрие очите. И гледа — голото ѝ рамо. . . Ема тръпне, чака. А той пак сумти, само сумти. . .

Или ще я обхване през плещите, ще ѝ подигне грубо брадичката и ще отпусне властно лакът върху гърдите ѝ. И ще я гледа, открил белезнината на зъбите ѝ. А очите му, остри като нож, горят и проникват в цялата нея.

Но устните му не я докоснаха! Да! И я не докоснаха, докогато. . .

«Боже мой, страшен!»

Ема потрепера сладна и сега. Оживя пред очите ѝ смоквата в тяхната градина. Тя дочака Асена в лунната нощ, решена и сама да действа. О, да! А той

пристъпи запъхтян и сякаш беше предугадил: грабна я мълком и я сви на кълбо в дънера на смоквата.

«Престъпен — у-у!»

Замижала, със свити до болка очи, Ема се проникна от леденото съзнание, че той — бащата на детето ѝ — е престъпен. Да. И я побиха студени тръпки. Не, тя е чужда на Асеня, до ужас чужда! Тя би могла да има от него цял живот деца. . . и пак той ще ѝ е чужд, цял живот чужд: съвсем, съвсем!

Цепеше я глава. И вече преценяваще спокойно, че то не е тъй. Всъщност тя се увлича. Ема винаги се увлича! А разгадката е в това, че тя е свободен, напълно свободен човек. Еврейка! Преди всичко чужда на националната психоза. А-а! Да нямаш родина — отечество да ти е цялата земя! И да се носиш — с любовта и омразата си — пряко стремленията на милиони езичници, опълчени срещу други милиони такива. . .

«Къде, къде по цялата земя хората не са приковани — и заслепени — в свой народ, в свое отечество, в своя държава?»

Ето Асен — тъй непоколебим, тъй цялостен в мисъл, в чувство, в дела! А е. . . вярно на господаря си псе. . . сляпо предано на стадото. . . на народа си. . . в преуспяването на който открива своето стражарско предназначение — ха-ха!

«Роб! Със сърце, с ум, с воля — роб!»

Когато Марикио ди Торе се яви, Ема се чувствуваше дълбоко в душата си изстинала, заледена. И го не зарадва. Сви се само в прегръдките му мека като котка. Но устните му не посрещна: не можа.

Очевидно, тя го не люби. О, да!

Че и той: обгали ѝ само шията! Лепеше нежно сочните си устни зад ушите ѝ, а пазеше да ѝ не развали фризура — ха-ха!

Толкоз по-зле за него, разбира се. Ема го положи на кресло, да е мирен, защото нужно беше да поговорят — нали? Страшното злодеяние в Разлога можеше

да хвърли сянка върху мнозина. Г-жата на военния министър, мадам Бижева, макар и много мила, ще свърже навярно това злодеяние с предшествуващата случка в Рилския манастир. А Ема вярваше, че генералшата тогава остана с впечатлението, какво на Ема са лично познати ония опасни хора. И тъй като г-жа генерал Бижева е твърде близка с милата инак, но сангвинична до наивност г-жа Ферух бей, то. . . Ема се бои! Тя би била опасно изложена пред турските власти в Македония.

Къпиновите очи на дипломата заиграха лукаво. Ема се сепна. И смекчи галовно гласа си. Какво положително е разубедил г-н дипломатът по случката?

Аташето се поколеба.

— За всеки случай, мила мадам Меворах — заговори той отчужден, — събитието разкрива, видите ли, една подробност от съществено значение. В Разлога — в Македония — се оказва, че е пленена — заедно с американската мисионерка — още и госпожата на епирския пастор г-н д-р Йони Габриел, а той е наш поданик, италиански. Така в случая аз се чувствавам служебно ангажиран: тук е в игра вече и престижът на велика Италия —

Ема му плесна ръката:

— Оставете тоя официален тон, Марикио.

И се разсмяха. Марикио беше много сладък. Но Ема не можеше да разбере всичко. Епирският проповедник д-р Габриел е придружавал и сам жена си — пътувал е с нападнатия керван (бил е даже малтретиран от разбойниците). Той е слязъл после в Сер; бил е в Цариград — и сега пътувал — през Рим — за Америка. . .

— Но, мили Марикио, ние едвам днес узнахме за всичко това!

Италианецът обясни: от Цариград са мълчали умишлено. Там са чакали аферата да се оповести най-напред от софийския печат. При това д-р Габриел — пострадалият епирски проповедник — твърдял недвусмислено, че разбойниците са били турски дезертори.

Ема зина. Тя се почувствува даже малко разочарована. . .

— Но, monsieur, сами вие какво мислите?

— Аз, madame?

— Искам да кажа: чие дело може да бъде тази странна история?

Аташето премижа. То щяло да се разбере — ето тази вечер. Проповедникът, д-р Габриел, ще мине с експреса след час.

— Възложи ми се служебно, madame — погледна аташето часовника си. — Трябва да го видя. Интересува се много и госпожата на военния министър, madame генерал Бижева; ще бъдем заедно на гарата.

Ема посви устни — умишлено може би.

— Тя вече се не дели от вас, Марикио.

— О, madame, вие ме ласкаете наистина! Впрочем направете ми това голямо удоволствие: ще мина след малко с автомобила да ви взема, да?

Тя прекара свободната си ръкавица по брадичката му.

XXVIII. СОФИЯ СЕ ВЪЛНУВА

Улиците са придошла река: стичат се поройни тълпи. И сякаш съскат хиляди гъски: над главите се мяркат показалци — отсичат въздуха:

— Не, господа! Събитието в Разлога е такава акция — толкова смела и пак тъй опасна, че последствията може да бъдат даже съдбоносни!

— Ах, златен, как се пенит!

— Остави го бре, шчо разбират чоекот, шоп ет.

— В'истина. А да си сборуеме, бакя, како шчо си му е редот: сака ни се работата да е наш мурафет, ама люгето в дружеството нѐ сет будали: во такваа бела те не влѐгват! Овая си е апачик турска работа!

— Мижи да те лажем!

— Молчи бре, пипонар! Харно сборуе чоекот.

— Не, господа, наистина, ако тази лудория е работа на македонската организация, кукувица ни е

изпила ума! Ние ще опълчим целия свят против нас си! А какво сме и какво представляваме в света, какво? Шѐпа народ!

. . . Съскат — проточили шии — хиляди гъски. Но пищи тревожно автомобил: новото чудо в света. Тълпите затайват дъх. И се изопват шните.

(— Види, види, машина — майката!

— В'истина! А! Та — внатре — леле!

— Како са омаскарила — у-у-у!

— Кюти бре! Тà е жѐната на военниот министер.)

Пълзи автомобилът по паважа — ламя с огнени очи. Генералшата оглежда тълпите. И посреща поздрави под изобилната светлина на електрическите глобуси.

Впрочем лунна нощ е.

— Ето, скъпи ми г-н ди Торе, вижте: тоя народ живее само с една мисъл: Македония! И всички чакат свещения час, за да се хвърлят като един човек в борбата.

(— Ама жѐната на военниот министер ет внатре, а? Шчо се е надула, хи-хи! Да рѐчеш сама е фатила американката.

— Е, знайно: кога има кой да биет даулат, ке се наидит парсаджие.)

. . . Огнените очи на автомобила пронизват тълпите и отминават. Генералшата е възторжена.

— Вярвайте ми, скъпа госпожо Меворах — и разкажете, когато си идете в Солун: тази нощ тия тълпи ще осъмнат по улиците! Събитието е наистина потресающе. Но и народът — ето — съвсем е дете: сега тук всеки се чувствува като съучастник в тази страшна афера — истина!

Мадам Меворах плесна с ръкавица свободната си ръка.

— Но, chère madame, нима тези хора допускат, че извършеното е дело на българския комитет?

Генералшата сви писаните си устни. И попремига. Нищо, разбира се: отплесна се малко езикът ѝ.

— Уви, там е нещастieto, мадам Меворах!

Народът — като народ: мисли, че всичко, което ста-

ва днес в Македония, е по един предварително начертан от София план.

— А това е безсмислица, мила ми госпожо Меворах! Безсмислица е, скъпи ми г-н ди Торе! Станалото в Разлога е вулгарно-разбойничество. И аз отхвърлям енергично всяко подозрение, че то е дело на моя народ. Моля ви да не допускате това в самите си души.

— Разбира се, мадам!

Аташето се усмихна захарно. А г-жа Меворах замрежи очи.

— Изключено е такова допускане, мадам Бижева.

... Автомобилът извиваше по напречните улици като лодка. И генералшата сипеше усмивки и климаше наляво и надясно.

(— Майката! У-бава! Велиш, та е жената на военният министър ли? У-бава!

— Кюти сега! Дай ухо на то, шчо се сборуе.

— Ветър! Комити били! Шчо ти требуе бре, арнаути ли сет, али бугари? Не сме всите подайници на султанот?

— Султанот ке плак'я вер селам.

— Да, господа! Че американците ще платят откуп — и немалък, — ще платят: какви ще ги бъркат. Не, то е вече едно на ръка: откуп ще се земе. Ами после?

— Шчо после?

— Как се пренасят торби лири в планината, а? И кога, къде, чрез кого ще се предадат и как? А ще трябва и да се броят те — хилядите лири — нали?

— Майката! В'истина!

— И после: да речем, откупът е пренесен — скрито от турците — в планината: преброен е и получен. Е? Пленничките ще трябва да се освободят, нали? А как се освобождават живи хора тъй, а? Няма ли те да издадат скривалищата, дейците — всичко?

— В'истина, тую-ю! Е, тогай?

Езиците се свиват. Но и веднага се разпушат пак.

— Шчо се пулиш бре како будала? Защо е речена «революционна организация»? Ке му се наидит чайрето: цел народ е како един чоек!

— Оставете се бре, я тамока един афие¹ се пенит. Елате да видим шчо сака.

— Афие, велаш? Е, шчо ке сака: куршум и толко!

Снажен мъж, мургав, сух, с шарени очи. Гледа изпод вежди. Говори господарски. Това в Разлога не е и афера, а даскалска глупост. От нея ще остане само един срам — за цял народ.

— А ти откаде знаеш бре, пиле, оти е даскалска работа?

— Е, все ще знаем повечко от теб. Трай сега!

— Трай, Унчо! Всичко со редот му, братче. Нека си сборуе чоекот.

— Афие ет! Ке го изям, майката!

Снажният политик се оглежда зъл. Държи ръка в джоба си. Усмихва се. И спира шарени очи на Унча:

— Много ли си юнак? Тука е България: ще говоря, каквото мисля и каквото искам. Ако не ти се слуша, гони си магарето.

— Немой го слуша бре, брате: дете ет Унчо, аджамия ет. Е, шчо велаш —

Кръгът около снажния политик расте. Какво ще казва човекът: глупава история! Всички се сещат, че тя е работа на комитета, както си е. А щом е тъй, не ще се намери в цял свят правителство, което да позволи събирането и изпращането на какъвто и да било откуп. Отоманската империя брой 48 милиона население. Всяка държава има в нея търговски интереси за милиони. Кое правителство ще пожертвува тези си интереси — за някаква кокошкарска афера?

— Да ми помните приказката: още утре самите Съединени щати ще обявят, че се дезинтересират от случката.

Унчо изви оглушителен фалцет:

— Оти пцуеш Македония бре, твоята...

Свиха му ръцете, разбира се. И го отдръпнаха.

— Остави се, Унче, защо си улав?

— Ке го изям, майката! Не видиш оти е афие?

¹ Таен полицай.

— Е, харно де: афие — афие! Ама тува ли, мегиюгете, среди гра̀дот.

Улицата е вече задръстена. Снажният политик се хили — пребледнял.

— Какво се ежи оня там? Македонец съм и аз. Хем от Разлога — там, където-сега се пече. . . яйце. Утре ще плъпнат по селата ни аскер и потери. Е, кой ще страда? Вие ли тук? Тръгни по ума на даскали, че да прокопсаш! Българска работа и това си е!

— Чекай бре, златен! (Пущи, хей, ке тепам!) А откъде знаеш, оти е то̀ бугарска работа, откъде бре —

Чат! Чат! И беганица, чупене на глави, бастуни, ками, револверни изстрели, полицейски пищялки, конна жандармерия и т. н. — по реда му.

XXIX. БЕДНИЯТ ГОСПОДИН Д-Р ГАБРИЕЛ

Перонът на гарата е почернял от народ. Все бомбета — чиновници от външното министерство и от легациите. Също и журналисти, разбира се. Всички знаят: ще мине пострадалият в разложката афера епирски проповедник. Блъскат се пред бюфета — дават ухо към госпожата на военния министър.

— С каква лека съвест гледат хората на работите в Европейския изток — говори тя. — А допустимо ли е това, допустимо ли е! Какво ще постигне Македонският комитет с някакъв въображаем откуп? Че ако ние искаме да въоръжим Македония, доста е само една тайна подписка сред нашия финансов елит в София. . . Или — какво би ни коствувало да хвърлим там няколко от своите складове. . . Смешно наистина, ха-ха-ха!

До госпожата седи непозната дама — миньон: матовобяла, с маслиненозелени очи, в траур. Всички я заглядват: ново. Военният аташе от италианската легация се навежда често към нея: посреща любопитството ѝ.

Семафорът е дигнат, станционният звънец нервни-

чи, всички са на нозе. Генералшата задържа траурната госпожа, която е твърде неспокойна.

— Ще имаме време, мадам Меворах. Аз не съм от много любопитните — за себе си казвам.

Даже надали ще е удоволствие да се види самият злополучен проповедник — тоя беден д-р Габриел. Впрочем то ще зависи от г-н военния аташе.

— Нали, cher monsieur ди Торе? Ако намерите за удобно да изслушаме и сами ние разказа на нещастния човек, вие ще устроите това, да?

О, разбира се! Аташето забърза: машината вече изпъшка пред бюфета и обдуха перона със снежнобяла пяна.

Очакваният проповедник полича: очилат, с превързана ръка (строшили са му я разбойниците). Аташето го отведе в кабинета на станционния началник, накъдето се проточи́ха като опашата звезда и журналистите. Те ще почака́т отвън, то се знае.

Злополучният проповедник зашепна — строг, сух, корав. И къпиновите очи на Марикио ди Торе се свиха. Мда, играта на българите коняри — преди потеглянето на кербана, — мда. . . Значи, бавят се — после и при ливадата, чакат да мръкне. . . Така. . . Охо, разбойниците със зацапани лица? Боят се да не бъдат познати, ха-ха!

Италианецът простря ръце.

— Мерси. А сега, скъпи г-н Йони Габриел, бих желал да ви обнадежда: аз познавам може би хората, които са виновници на вашето злополучие. Вероятно ще съм срещал и самия войвода.

Очите на изстрадалия проповедник изхвъркнаха из орбитите.

— Не мога да допусна, господин —

— Нищо. Не е важно. Същественото е, скъпи г-н Йони Габриел, вие да твърдите онова, което са видели очите ви. Деянието е извършено — по вид — от турски дезертъори, нали?

Това беше много ясно: на аферата трябваше да се отрече какъв да е политически характер. Такова становище ще е най-практичното, а би съвпадало то и с

известна тайна директива в блискоизточната политика на велика Италия.

— Мога да ви доверя, скъпи г-н Йон Габриел, че може би — т. е. навярно — ще ми се възложи задача да ида в Македония и да проникна до четата с пленниците.

Проповедникът протегна разтрепепани ръце.

— Боже мой, боже мой!

Е, да, той не може да схване — бедният г-н Габриел!

Но той ще се убеди, ще трябва да се убеди, че всичките му надежди зависят само от едничкото условие: да съдействува и сам за прокарване в европейския и американския печат вярата, че тази странна афера в Разлог не е нещо изключително в Турция и е даже нещо ординерно — едно от обикновените безчиния на турски дезертьори.

... Сега вече журналистите можеха да се нахвърлят на г-н Йони Габриела. И да го кълват с моливите си. Но за да не прекалят, аташето взе подръка пострадалия и го отведе пред бюфета. Така журналистите образуваха след тях пак опашата звезда.

Двете дами — госпожата на военния министър и другата в траур — отсякоха тъжни лица. Но министерската скоро сипна звънлив глас. Г-н проповедникът е въздържател, разбира се, да? Тогава чай с повече лимон. ... Журналистите нервно плюнчеха моливите си — не ще се отучат от това — все още! И какво много имат да пишат: всичко е ясно! Щом разложките разбойници са дезертьори от армията на негово величество султана, те, значи, не са християни, а още по-малко българи.

— Позволете, добри г-н Йон Габриел; вашата госпожа е българка, казвате? И не е напускала може би никак пределите на Отоманската империя?

Е, да, щом нещастната е съпруга на италианец, все ще е ходила поне в Рим. Ах, как? Госпожа Габриел е свършила американския пансион в Самоков? Министерската дигна строго ръка. В Самоков! Града, който даде възродителя на българската нация — отца Паисий! Родния град на Фотинова — основателя на бъл-

гарския периодичен печат, родоначалника на българската светска култура!

Министерщата се обърна към журналистите:

— Господа! Допустимо ли е — помислете само, — допустимо ли е не друг някакъв комитет, а българският да отвлече в планините българка, възпитаница на нашия свещен Самоков? И за какво? За паричен откуп, ха-ха! Не струва и да се говори. Абсурд.

Проповедникът давеше болката си в глътките чай. Журналистите все още плюнчеха своите моливи. И министерщата вече им диктуваше. Тя е дълбоко убедена, че вулгарното злодеяние в Разлога трябва да се таксува като безумие на отритнати от обществото и, значи, отчаяни елементи, каквито са впрочем войниците дезертьори от всички страни. Инак самото допусчане, че такава една чудовищна авантюра може да бъде дело на идеалисти — самото това допусчане е обида за здравия смисъл, прямо обида!

След това красноречивата генералша се обърна към своя кръг:

— Видите ли, mesdames et messieurs, по-голямата част от българската интелигенция — не казвам една голяма част, а по-голямата, забележете! — е от македонски българи. Това трябва добре да се помни при възможните тълкувания на прискръбния случай сега в Разлога. Да. Нашите генерали, министри и дипломати, нашите професори и писатели — всички са македонци!

Генералшата не искаше да каже, разбира се, че другата част на нацията е по-малко културоспособна — пази боже! Нито даже, че само македонците са най-бляскавите застъпници на българския национален гений — о, не! Но — фактите са от такова естество, че поразяват: даже най-великите хора в страната, народните поети на България, са пряко от македонско произхождение! Няколкото международни представители на българската наука — млади още наистина, но вече с име в чужбина — са македонци до един! И не е имало, няма и нито ще има министерски кабинет в България без македонци!

— Тези са фактите, mesdames et messieurs. Прочее пита се: как трябва да обясним всичко това? И после, щом като е тъй, не е ли наложително да приемем, че именно представителите на македонската част от българската нация — тази нещастна и затова най-беззаветна част! — никога не биха могли да предприемат едно такова безсмислено, жалко, даже смешно — да, смешно! — начинание като това сега в Разлога?

Проповедникът изтърва очилата си над чашата. Мургавката дама в траур заудря с извадена ръкавица свободната си ръка и се намеси:

— Ще позволите, chère madame Бижева... Не е място и време наистина, но — малко локален патриотизъм. Родена съм в Македония — нали? — и ме интересува: на какво може да се дължи това наистина странно явление, че македонските българи играят първостепенна роля в живота на страната ви?

Работата на журналистите беше изчерпана. А биеше вече и станционната камбана. Госпожа министершата стана — ще изпратят г-н Габриел. Тя е трогната, разбира се, от любопитството на милата мадам Меворах. И на връщане в автомобила ще ѝ обясни — с изчерпателни доводи — защо Македония е светая светих на българското племе.

— Трябваше, chère madame Меворах, на българския престол да възлезе един монарх с манталитета и ерудицията на учен от първи ранг; трябваше именно такава една щастлива игра на съдбата, казвам, за да имаме днес едно действително бляскаво разрешение както на всички генерални проблеми, така и на най-фрапантните прояви в живота на нацията.

Експресът пое релсите. Пострадалият проповедник се кланяше мек и печален. Той ще апелира — в Рим и в Америка — към християнския свят за съчувствие и подкрепа. И — добър е Исус човеколюбец! Ще го подкрепи той в страшното сега изпитание? И ще бъде спасена великата благодетелка на толкова човешки души в Азия и в Европа — невинната мис Агнес! И ще бъде спасена добрата Богослава — неговата неза-

менима съпруга! И ще му принесе тя върховната земна радост — жадно очакваната първа рожба...

Не, това беше наистина трогателно. Експресът се закри, но министершата все още бършеше сълзите по големите си тигрови очи. И мадам Меворах ѝ стискаше нервно ръцете. Тя е твърде бледна, мълчи, строга е, с отсечен израз на лицето.

XXX. ГОСПОЖАТА НА ВОЕННИЯ МИНИСТЪР

... Автомобилът цепи с огнени очи пустинния станционен булевард.

— Вие все още се вълнувате, мадам Меворах? — говореше аташетото. — Впрочем трогателно беше. Но при бедния г-н Габриел вие се владеехте, аз наблюдавах. А това е ценно качество у вас, мадам Меворах!

Тя е мъчна — за себе си, — мадам Меворах: бавно се обзема от чувство и бавно улегва. Особено при трагедии като тази. Младоженка, каквато е г-жа д-р Габриел, при това в положение с първо дете, а ето завлечена от разбойници.

— Вярвате ли, chère madame Бижева, идеше ми да кресна в лицето на тоя нещастен съпруг: но къде отивате вие?!

Мъничката в траур еврейка оживя. Гласът ѝ — малко креслив — заглуши мотора, изпълни нощта. О, тя скърби, че е жена: би тръгнала веднага!

— Къде отива тоя нещастен човек? — викаше Ема. — Пленничките трябва да се открият! А кой пръв е длъжен да направи това? Те трябва да се проследят — тези злочести жени, — където и да са отвлечени! Той — тоя беден г-н Габриел — трябваше да се зацепи с нокти и със зъби о разбойниците, трябваше да се катери из урви и скали — или да умре!

Генералшата се псотдръпна. Вплете пръсти в пръсти. Не, тя не може да познае еврейката! Виж, каква била тя!

А италианецът сви смутено къпиновите си очи.

— Но, мадам Меворах, мислите ли, че това е било възможно?

Да е било възможно ли? Дребната нервна еврейка се наежи. Нима в живота трябва да се предприема само възможното?!

— Как е допустимо това, скъпи г-н ди Торе! Как може да бъдат изоставени по такъв начин ония две жени в тяхната страшна участ! Та това е срам за нашите страни тук. Срам за човека и човечността! Срам!

Сега тигровият поглед на генералшата избяга на страни от възбудената мадам Меворах. Писаните ѝ устни се свиха. Хм, еврейка! И милионерка при това — пфу! Впрочем не току тъй дружи тя с туркинята, с тази мадам Ферух бей.

Това беше само миг, разбира се. За генералшата изведнаж стана ясно защо солунчанката снове из София. При това познава и македонските войводи. О, съвсем ясно! Лицето ѝ просия — тя грабна лукаво мъничките ръце на Ема. Тази опасна еврейка е турски детектив; в това министершата вече не се съмняваше.

— Ах, боже мой, мадам Меворах! — викна тя. — Вие тази вечер сте решили да ме удивите, да ме заплените, да ме очаровате! А-а! Та това е наистина чудесно от ваша страна! Чу-дес-но! Браво!

И се обърна към аташето:

— Ето, скъпи ми г-н ди Торе, един образец на чистокръвна македонка! Гореща натура: буйна решителност и благородство. Да. А в тази природна особеност на хората там се крие собствено загадката за голямата роля, която македонците — всички родени в Македония, всички! — играят днес в политическия, културния и финансов живот на Балканския полуостров: Македония е люлката на аристократизма, да, люлката!

Генералшата събра хубавите си вежди и обясни убедително: Македония е изцяло планинска област — истински непроходим лабиринт в центъра на полуострова. А тъй като полуостровът е път — един вид мост — между Азия и Европа, то при всяко нахлуване на големи войски от изток към запад и, наопаки —

при всяко такова нахлуване, елитът на населението в полвострова се е скривал в Македония и там е оставял поколение — все от елит, все от елит!

— А човешкото благородство е в семейството, нали? В произхода, в кръвта. . .

. . . Стъгдата пред двореца все още гъмжеше от тълпи. Автомобилът трябваше да обиколи през други улици: неудобно беше да се разгонва народът с кола, в която е госпожата на военния министър.

И извиха край старинна джамия с множество тежки оловни куполи.

— Нашият археологически музей, мадам Меворах, не сте бивали още, да? О, трябва да го посетите. Ще направим това заедно — някой ден. А сега — да се мернем малко в «Червен рак», да?

Генералшата поведе съпътниците си в локала — дигнала високо чело, царствена.

Дъсчена барака, безкрайно дълга, тясна, разкривена. Оглушителен шум. Гръмко спорят. Когато се смеят, затварят уста си с шепи. Ругаят се с келнерите. И консумират лакомо: звънят паници, вилици, ножове.

Масите са заети — никъде свободен кът. Не, грешка е, че министершата влезе направо: трябваше да разпоредят още отън за маса. Ето, раздвижиха се всички офицери: стават, внимателни, козируват.

— Сбъркахме — шепне генералшата. — Трябва да се изтеглим веднага: тази вечер «Червен рак» не е тъкмо за мен.

Но беше късно: пътят за отстъпление бе обходен. Млад гвардеец — планински висок, с неотризима усмивка, сияещ като слънчоглед — завъртя пета пред министершата: да заповяда госпожата, гостите — да заповядат! Маса има — ще се освободи — където и която е потребна.

Милото момче! Генералшата обгали с жадни очи стройния хубавец.

— Не е удобно, ротмистър. Пъстра публика, много пъстра, м-да. . . А ргорос, бяхме на гарата, мина с ориентекспреса — на път за Рим и оттам за Америка —

г-н д-р Габриел, пострадалият в онази отвратителна разложка афера епирски проповедник. Е, добре! Човекът е албанец от италианско поданство и пак декларира: разбойниците са били турски дезертьори, типични, даже в униформа.

Гвардеецът се смееше. Но какво смешно има в това!

— Вие знаете нещо повече, ротмистър?

Гвардеецът ѝ зашепна на ухо. И вратът на министершата пламна.

— Не може да бъде!

Министершата избели очи: четата с пленничките прибегнала даже на българска територия! Пфу!

— Придружете ме, ротмистър! — изви кръг навън мадам Бижева.

Лунна нощ — автомобилът чернее със сянката си. Гвардеецът и министершата се губят под сенките — глава до глава. Аташето настанява Ема в колата.

— Е, monsieur — задържа тя ръката му.

Италианецът се оглежда. Той е готов да се разсмее — лекомислен такъв, ха-ха-ха!

— Mais, monsieur Marikio!¹

— C'est magnifique — tout cela, madame.²

И се заогледа пак. Ема се задъхваше.

— Героите на страшната афера са пак ония, monsieur, да?

— Кои, chère madame?

— Ония от Рила.

— Навярно. Не знам. Но, madame, какво ви е?

Ръцете на Ема трепереха. Страшно, как се тя вълнува от всичко това! А всъщност какво особено има в цялата тази разбойнишка афера? В Арабия не се минава месец да не бъде някой европейец пленен от местните бедуини...

— Струва ли да се вълнувате така, мадам — шепнеше аташето. — При днешните условия на Балканите — при тази заплетеност тук — трябва и може да чакаме всичко!

— Разбира се.

¹ Моля, господин Марикьо! (Фр.)

² Всичко това е великолепно, госпожо (фр.).

Ема разбираше това. Но тя се безпокои, защото... всичко това за нея е въпрос на интереси! Пласирали са вече опасно много капитали... особено напоследък... за една крупна доставка...

Аташето заговори на италиански:

— Доставка на оръжие — за комитета може би, да?

Ема го плесна с ръкавицата си. Как може той даже да помисли това! Особено в страна като България, в която — очевидно! — не се знае кой пие и кой плаща.

Очите на италианеца заиграха.

— Нали? И ние виждаме това, Ема. Но поне вие — финансовият свят, — вие ориентирани ли сте?

Ема сви рамене. Та нали затова са те тук — с баща си. Търсят да напипат пулса, ако само е възможно. Но всичко е тъй забъркано!

— Едно е ясно, monsieur: и правителство, и дворец са отречени — непримиримо отречени — от Македонския комитет. И са във война, в открита война!

Италианецът плесна ръце.

— Как? Вие мислите? А-а! Ха-ха-ха!

По тротоара далеч се понесе гласът на генералшата:

— Не, не, това вече не може да се търпи! Офицерството трябва да поеме всичко в свои ръце. Само така ще сме едно племе с един държавен глава и с една воля.

Ема преведе шепном чутото на италианеца. И попита галовно:

— Казват, генералшата била интимна с владетеля?

... Навалицата по стъгдите вече се разреждаше: ослепителните очи на автомобила не откриваха тълпи. Генералшата се смееше пресилено: отишли са хората да вечерят — тук рано се вечеря. И после ще тъпкат пак из улиците, ха-ха-ха!

— Не бива да се съмнявате в това, г-н ди Торе, не бива да се съмнявате, chère madame Mevorachel! Нашите хора през тази нощ и когато заспват, пак ще са в тоя хипноз: аферата в Македония.

Добрата генералша е нещо раздражена: необичайно свива начервените си устни и току чупи пръсти. А след малко съобщи:

— Очакваме сензацийка — утре. В турската легация ще има прием. И ще се даде известна тържественост на един акт, който... не знам как да кажа... Хм, правителството на негово величество султана щяло да излезе... да излезе с комюнике по разложката афера... и щяло да го с у м и р а не даже като авантюра на българския комитет, не... а като такава на самото българско правителство — ха-ха-ха!

— Скандал! — потрелера гласът на министершата. — А последните сведения, славни г-н ди Торе, — аз вярвам, вие ще предадете това, където трябва! — последните сведения, с които разполагаме, са, че и самият български комитет в Македония ще предприеме — разбира се, със съдействието както на цялото ни население там, така и с това на нашите военни по границата — една ожесточена хайка против четата турски дезертьори, които са отвлели двете нещастни жени.

Мадам Меворах се прозя...

Впрочем хладно е вече, като всяка нощ тук, в София.

— Наистина, колко е особен климатът тук! — отпусна глас Ема. — Не намирате ли, мадам Бижева?

— О, да, дните горещи, нощите студени —

И аташето подхвърли:

— Само политическата атмосфера е еднакво жежка. Генералшата се заля в шумен смях.

— Браво, г-н ди Торе! А-а! Вий сте духовит, браво! Той е изящен, мадам Меворах, кажете! Признайте в очи: изящен!

Ема едвам се усмихваше. И каза пак високо:

— Аз все още мисля, мадам Бижева, върху вашите доводи за особената роля на Македония в живота на народа ви. Македонка съм, нали? — вълнува ме.

— Разбирам, мадам Меворах —

— Не знам дали сте чули: тази година излезе в Париж нова книга върху завоевателя на класическия мир — Александър Македонски.

— Да, мадам Меворах? Интересно. Продължете, моля ви се!

— Бляскаво съчинение, смея да ви уверя. В него

се дава обяснение за особената историческа роля на Македония през вековете. То съвпада с вашите доводи, мадам.

— Истина? Браво! Ну?

— Авторът е обаче твърде пикантен: той обяснява тази роля с азартното число 31.

— А!

Генералшата не можа да се разсмее. Даже се смути: еврейката я подиграва може би. Тази обаче биеше с ръкавици колената си и продължи:

— Боде, нали? Ха-ха! А е научно обосновано.

Ема продължи с изискана реч, плавно, професорски. Италианецът зина: слушаше изненадан. А генералшата посви лукаво тигровите си очи: не, косъмът на тази еврейка не е чист, макар и милионерка! Тя знае много, твърде много... Мадам Меворах говореше:

— Македония е лабиринт не само от планини, а и от котловини. Те са тъкмо 31. И всяка е строго обградена от висок до облаците планински венец. От незапомнени векове в тези котловини е цъфтял живот, необезпокояван от никакви нашествия. Македония никога не е завладявана само чрез нахлуване: такова не е било мислимо. Всяка от котловините е естествена крепост, която е мъчно превземаема, а не представя особена плячка: малка е и бедна. Прочее Македония е завладявана само чрез обхождане. Така населението там не е изстребвано, не е разреждано, не е обезличавано. Значи, през много векове там са наслойвани и облагородявани семейни и обществени традиции. Ето допреди двеста години единствен университет в целия Европейски изток е бил той в Москополе, под Пинд — най-южната граница на Македония.

Генералшата се увлече. Не, без съмнение еврейката — такава, каквато се откриваше сега — не се е току тъй завъртяла в София. Но тъй като и това, което излагаше тя, бе от грамадно значение, генералшата изпадна в транс.

— Ще ви целуна! Позволете! — просълзи се тя и сочно целуна изненаданата мадам Меворах. — О, аз ще предам всичко това на негово царско височество!

И при пръв случай ще ви представя — непременно!

Наистина, къде е собствено Пинд? При Охридското езеро! Значи, университет в Москополис? А!

— Но, мадам Меворах, първият университет — не само по нас, но и в цяла Европа! — е основан собствено пак там: българският университет на Св. Климент Охридски отпреди хиляда години, открит с иждивението на великия покръстител на българите — цар Бориса!

О, боже мой! Не, генералшата ще донесе за всичко това на негово царско височество. И при първа възможност ще въведе тя интересната г-жа Меворах в двореца, непременно!

— Аз желая, мадам Меворах, най-горещо желая да се убедите и сами какво щастие за Балканите и за Европейския изток въобще е това чудно стечение на обстоятелствата, че днес в България стои пак, като преди хиляда години, един държавен глава, който е едновременно представител — бляскав представител — на науката!

XXXI. ГИКИ

Пред хотела чакаше дребничък човек, навярно момче, със светли коси и със смешно големи очила.

— Гики! Кога пристигнахте? С кой трен? Как е Аси? — отрупа го Ема с въпроси на испаньолски жаргон.

Гики стоеше зинал, посвил рамене и отпуснал ниско ръцете си с извити нагоре шепи. Пита може би на кое по-напред да отговори? Но Ема отсече строго лице, сви с два пръста гърбатото носле на момчето и го поведе. Тя се вълнуваше.

— Защо си спрял вън, Гики? Тате е може би горе.

— Дотрябал ми е.

— Гики! Ти говориш така за баща ми?

— Аз подразбирам моя чичо.

Ема го плесна гальовно. Но устните ѝ все още трепереха.

— Аси е добре?

— Като яйце на масло.

— Дразниш ме, Гики. Изразявай се прилично. Зла съм тази вечер. Седни.

Ема се хвърли на кресло, склочи ръце зад теме, замижа. Устните ѝ трепереха, ще заплаче. Но си надви.

— Ой, как съм уморена! От гарата ида и аз. Пък и тия пантофи — уф, леки, уф, а горят —

— Да те събуя, Ема?

— Бъди добър, Гики.

И го забрави. Две години вече тя не беше притисвала на гърди русата главичка на Аси. Две години! Гики, приклепнал, гледаше над очилата си. Ръцете му трепереха: проточи дългата си шия и изплезе език под нос: не можеше да откопчее пантофа, недовиждаше. Но се отмести и зина: какви крачка, боже мой!

— Ема, ти имаш божествени крачка, аз бях забравил това!

Ема не чуваше. Е, да, тя се вълнува за Аси. И навярно веднага ще отърчи при него. Излишно е да я събува сега Гики, съвсем е излишно. Той коленичи, отсече комично лице, дигна и ръце нагоре, със залепени като на молитва шепи. Навеждаше се бавно — целуваше ѝ полите. Най-послед Ема забеляза:

— Без глупости, Гики.

— Сега, сега! Ето — хоп: единкият е събут. Какво изящество!

И Гики целуна обувката.

— Не можеш ме разсмя, Гики. Днес поне не можеш. Остави.

Ема въздъхна:

Впрочем толкоз по-добре: нима Гики е смешник? Най-послед нека Ема да не гледа! Нека си почива и мечтае!

— Мъничките пажове никога и никому не пречат в театъра на живота, братовчедке: царствените особи си мечтаят свободно, колкото и да се вълнуват пажовете.

Сега вече устните на Ема отсякоха лека усмивка.

И Гики я загледа самодоволен. Но това беше само миг: лицето на Ема отпадна пак, тя се унесе.

— Как пътувахте, Гики. . . Добре ли се държа Аси. . . Англичанката доволна ли е. . .

Аси? Аси е хайдук: бърбори наистина не колкото Гики, но действа — ох! Англичанката? Хе-хе, нима ѝ личи кога е ходила на баня и кога на гробища.

— А за пътуването ни, братовчедке —

— Ах, прости, Гики, аз забравям: как е чичо, оздравя ли?

Гики изви дълбоко удивен поглед. Но веднага отсече насмешливо лице. Гласът му обаче потрепера.

— Как мога да знам, Ема?

Погледът на Ема беше унесен. Тя е все още при детето си очевидно.

— Не идеш ли от Кайро, Гики?

Дребничкият момък сви пак рамене с отпуснати ръце и с извити нагоре шепи. Как можеше да се яви тук Аси — със своята англичанка, — ако Гики не е бил в Кайро? Ема се намръщи.

— Бъди сериозен, Гики. Виждаш, не съм весела.

Гики въздъхна. Той е сериозен. Даже до сълзи. Ема се вторачи в смешния човек.

— Сълзи, Гики? Защо?

— Така, Ема. Питаш оздравял ли е тате. А как мога да знам! Трябва, значи, да свикам консилиум в гробищата.

Ема се беше излегнала на шезлонга. И се дигна ужасена:

— Гики? Чичо умря?

— Умря — прозвуча съвсем треперлив гласът на Гики. Но раменете и шепите му се свиха още по-комично.

Ема се ужаси: ще я втресе. Прежълтя даже цветът на очите ѝ. И я обзе болен копнеж — протегна ръка: да е при Аси!

Какво друго има тя — какво друго ѝ даде животът?

Гъстите ресни на очите ѝ обаче се лепяха и играеха като нозе на паяк. И те може би замрежиха проблесналото хубаво чувство в душата ѝ.

— Да не ни се телеграфира! — промълви тя.

— Да не ви се телеграфира? — Гики се хилеше.

Не, Ема ще трябва да се успокои! Какво страшно е станало? Умрял чичо ѝ — часовникарят. Какво друго?

А за телеграма — такава те са изпратили веднага. Били са коректни. Гики я е написал собственоръчно; занесъл я е с нозете си, собствените — на пощата в Кайро и я е предал самолично.

— Това беше, братовчедке, преди пет или шест дни. . .

Гики побарабани с пръсти по челото си.

— Да, не повече. А за толкова дни една траурна телеграма би могла, вярвам, да земе пътя от Кайро дотук, колкото и да е далече.

Малкият човек можеше да бъде зъл, когато пожелае, очевидно! Ема отпадна. И изведнаж съзна, че не бива тази вечер да види Ася. А не можеше да повярва, че не е получена подадената от Гики траурна телеграма.

— Боже мой! Но нашата кореспонденция е най-редовна, Гики: нищо не се е губило до днес.

Раменете на Гики заиграха — той заходи из стаята с дребни стъпки. И гласът му потрепера пак:

— Аз не казах — и не казвам, че телеграмата се е изгубила —

Ема заплака — излегната, бледа, почти зла. Мъничкият Гики се наежи. Извади везана кърпичка от нагръдния си джоб.

— Защо са сълзи, братовчедке? Позволи, позволи, моля ти се!

Но Ема сви жестоко и кърпичката, и пръстите му.

— Пфу! Отвратителен!

И мислеше: значи, те — Аси, англичанката и Гики — са тръгнали веднага след погребението. Чичо умрял! Чичо Нахим — добрият, милият.

Гики разпери ръце. Сега той крачеше широко из стаята. И говореше в трето лице.

— Ема ми се сърди. А без право. И без повод даже. Съвсем! Хм — така е в света: богатият брат забравя бедния. Забравя го в живота. Защо ще си го спомни, когато умре?

Ема го гледаше със сълзи на очи. Той знае — мъничкият, — че не е прав. Но е озлобен. Скръбта озлобява. Гики спря.

— Ето, заявявам: нищо Елиас е прав. Тъй вярно! И сам аз не бих зачел смъртта на баща си — не! Стига да можех, разбира се, хе-хе.

И като насочи показалците на двете си ръце към своите големи очила, почти кресна:

— Толкова професии на света, толкова професии! А той — часовникар станал, часовника-ар! За да ме изкара на света ей тъй — строшено яйце — сля-я-п!

Дребничкият момък — свит и смешен като кукла от говорещ стенен часовник — сне големите си очила и се изправи войнишки:

— Не виждам! Даже Ема не виждам! А-а!

Покашля се важно в шепа и си тури пак очилата.

— Прочее лека нощ, братовчедке. Спи сладко. И не мисли за мъртвите.

Но не потръгна — чакаше. Ема му протегна ръката си. Тоя я взе с двете си шепи.

— А ето що, Ема: трябваше да кажа, че ние пътувахме чудесно! В купето с нас беше госпожа Аника.

Ема трепна.

— Аника Беровска?

— Разбира се: коя друга кукумявка носи в Солун такова име! Тя даже поръчваше, братовчедке, да я навестиш, ако може, още тази вечер. Имала да ти предаде не знам какво. Важно за всеки случай. Така казваше, а може и да не е.

Ема склочи вежди — стана строга. Трябва да е от значение това, което носи Аника.

— Къде слезе тя, Гики? — търсеше вече Ема пантофите си.

— Адресът ѝ е в бележника ми някъде — пипаше джобовете си Гики и коленичи пред Ема да я обува.

— Ще позволиш пак, да?

Ема седна и погали къдравите коси на Гики. Тоя замърка.

— Щастieto е ханаански просяк: не гледа, а вижда — хи-хи! Брр, Гики ще седне във фиакър — до мадам

Меворах! Гики ще я придружи, докъдето може... докъдето тя пожелае! Гики ще чака на пътя, в двора или по стълбите, до домашното кученце! Ще чака Гики, ако трябва, и цяла вечност! Щастieto ще дойде и за Гики — на връщане: не може да не дойде!

Ема му сви ухото.

— Не боли, Ема. Свий още, до кръв!

Ухото хръчна. Гики изохка:

— Доста, Ема. Благодаря. Значи, не бива да мечтая — на глас.

Но Ема му обви шията и му целуна къдрите.

— Милото сираче! А сега — да вървим.

Гики побледня и трепереше — свит, жалък като ударен.

Пред хотела той откъсна от бележника си адреса на г-жа Аника, подаде го на Ема и ѝ се поклони важно почиттелен. Но тя го дръпна във файтона. И Гики сне очилата — трябваше да обърше очите си, те бяха овлажнели.

Мълчаха. Ема изглеждаше угнетена: очите ѝ изрядко се обръщаха настрани, по тъмните силуети на минаващите. И не беше красиво това отплесване на нейния поглед: откриваше се бялото на очите ѝ. Гики вече загледваше братовчедката си закачливо. Разполага с милиони — Ема, красавица е — и музикална при това, а... а не е на нозете си! Не, тя не е по-добре от Гики! Като че ли е също часовникарска дъщеря, хи-хи! Ето, даже не пожела да види детето си. Корава! Не го е виждала две години — и пак! Впрочем тъй си е? Бога-та! Кой богат не е камък, желязо, стомана? Нищо. И Гики ще стане богат — кога да е. Непременно! И ще бъде също лош. О, ще видят те!

Ема изведнаж се нещо сътресе. И дигна ръка да върне файтона. Тя си каза почти на глас:

— Тази жена ми е носила само нещастие в живота!

Файтонът спря. Гики гледаше удивен богатата си братовчедка. Тя му погали рамото.

— Върви си, Гики. Ела утре.

И викна кочияша:

— Площад «Св. Крал»!

Гики заследи с очи файтона и триеше ръце: майката отива при детето си! Ема не е лоша! Ема е добра! И мъничкият човек ѝ изпрати топла целувка.

XXXII. ОПАСНА ЖЕНА

Улиците са глухи — изрядко се мяркат зашлеяни хора. Чиновници навярно: затворени са били цял ден и живеят сега. Ема не се вълнуваше: беше притъпена от затаена болка, нищо не мислеше и облакътена о ъгъла на файтона, наблюдаваше така, по правичка — или от желание да отбие онова от душата си, което дебнеше съзнанието ѝ.

Разбира се, тя би могла да вземе Аси и да напусне за няколко дни София. Да, докато се махне оттук оная — Аника. Ема не бива да се среща с нея сега, когато детето ѝ е тука, това е най-разумното.

«Опасна жена! И странна, пфу!»

Ема се скри съвсем във файтона. И се отдаде на онова, което обхвана съзнанието ѝ: Аника е тук във връзка със страшната история в Разлога. Тази жена е в дъното на всичко! Съпруга на някакъв изтрит български комисонер, дошли кой знае как и защо в Солун... била шивачка някаква...

«А сега е търсена от всички среди там. Даровита!»

Без образование, почти без маниери, нито млада, нито хубава, даже наопаки... Ема я запозна, когато се върна от Египет — след детето. Да, тогава.

«В женското събрание за благотворителност — след голямото наводнение.»

Ема ѝ позавидя тогава — ха-ха! Впрочем Аника разполага с глас, жестове и тупе като мъж.

«Да, странен тип жена.»

Осеяното със звезди небе застина: спря сякаш да диша. Ема огледа хоризонтите, колкото позволяваше широката улица, сред която се движеше файтонът. И стана ѝ също студено. Обяснимо, разбира се: тук не е

Солун. Но тя ще се свие сега при Аси, ще го притисне до гърдите си и ще съгрее помръзналата си в живота душа. А онази Аника Беровска е авантюристка. Няма съмнение, за Солун тя беше тогава нов човек. Бавираше с мисъл и с фраза: «Жената трябва да играе мъжа — и да го изиграва: тогава му е тя сладка». . . «И да му се не дава, докогато може. . . докогато бъде грабната». . . «Защото мъжът е кукувица: протрие се о чужда плута и — прр — да го няма». . .

«Впрочем, тя говореше тогава преднамерено.»

Ема прекара ръка по челото си. Аника е мошеник жена. У нас всичко е преднамерено. Твърде е за вярване даже, че тя е била довереница на родителите ѝ още отначало. Аника идваше и в пансиона, при сестрите. Ема си спомни това добре — после, когато я запозна. И не се знае дали тя не устрои тогава и срещата с Асена — след убийството. . .

«Убийството!»

Файтонът се клатушкаше, но Ема се хвана о кюрека, изненадана от мисълта си: в ужаса тогава — след убийството на низамина — само авантюрист като Беровска можеше да устрои онази опасна среща.

«Наистина!»

Това не беше текнувало на Ема досега! И се насочи напред: побутна с чадъра си кочияша.

— Върни — към Черната джамия!

Файтонът изви назад. Ема ще съумее да изтръгне истината от Аника! Тази жена ѝ носи само нещастие. Такава беше и онази среща — след убийството, — макар и тъй лудо желана от Ема тогава. Тя ѝ реши съдбата: тази среща ѝ реши съдбата.

Ема се сви пак във файтона, почти се скри. Отпадна. А след малко се почувствува наново сред ония страшни хора, неотдавна у д-р Байлов. Не, наистина Дъмбев беше съвсем неузнаваем! Сякаш е някой от онези в илюстрациите — африканските бури. . .

Впрочем такъв беше Асен още от дете. Странен, необикновен. И суров — у-у! Такъв го и запозна Ема. Биеха се тумба еврейски деца с гърчета — и се яви той: пантера сякаш, с изцъклени сини очи. Тогава даже и

Ема го взе за еврейче. . . А-а! Замахваше и което гърче удари, поваляше го. . .

Файтонът прекоси булеварда. Ема прекара везана кърпичка по овлажнелите си очи. Да, тя почувствува Асеня Дъмбев още тогава: побоя му се!

Свита във файтона, малката жена притисна сега лице о коленете си.

«Кучи живот, куча съдба!»

Защо са богатство, младост, красота — щом не посрещат съкровено. . . съкровено!

И пред затиснатите ѝ очи оживя видението от чудната някога просъница на живота ѝ: гимназист — строен и горд. . . горд като Давид.

Простена. Би искала да изридае. Но очите ѝ останаха сухи. Като че ли играеше с болката на увехналата си душа. И изведнаж се метна назад. Зъбите ѝ се впиха в долната устна. Впиха се до кръв. Видя ясно всичко от часа на последната си раздяла с него — с Асеня, бащата на детето ѝ. Тогава — в оная къщичка, у кукушаните — той ѝ протегна на няколко пъти ръка за сбогом, а не можеше: ръката му оловно отпаднаше като у мъртвец. И най-послед очите му почервеняха: потънаха в кръв. . .

«Кървави сълзи у мъж!»

XXXIII. У АНИКА БЕРОВСКА

Файтонът прекоси край ръждиви зидове: очукани и дебели. Зад тях се очерта тежкия купол на джамия. И се заредиха в нощта силуети на разкривени паянтови сгради — високи и грозни като плевници.

Ема пое дъсчена стълба — стръмна, прокарана край зида отвън, лошо покрита и лошо осветена.

— Ах, елате! — посрещна я височка жена. — Ето, чакам ви.

Привлече я малко мъжки и я зацелува. Ема ѝ стисна с пръсти устните — обича я.

Широка стая с нисък таван и с много прозорци. Претрупана с много мебели, купувани може би от разпродажби. Колосално огледало допира тавана. Кръгла тежка маса и над нея висеща лампа, приспособена за електрическа крушка. В тъмен кът ъглова маса с куп неподвързани книги. И телефон.

— Бъдете като у дома си — седна до Ема домакинята и хвърли ръка през рамото ѝ. — Изненадах ви, нали?

Аника не ще се освободи от левантинския акцент на своя френски език. Ема разсея поглед.

— Да, Аника. А трябваше да ви очаквам може би.

— Не разбирам?

Аника сияеше. Тя винаги сияе. Но вторачените ѝ еленови очи пак само светят, а не топят. И бръчки се очертават около тях и около тънките устни. Тя би могла да има и внуци, ако не е бездетна, ха-ха. Впрочем запазена е: раменете и бюстът се чувствуват. Странен тип. И е гореща. Даже неприлично гореща — за годините си. Ема я погледна остро.

— Вий пристигате, Аника, тук навярно в свръзка с тази страшна история в Разлога?

— В Разлога? Каква история?

По лицето на Аника не трепна нищо. Но Ема я познаваше. И ѝ поклати глава. Беровска сви рамене.

— Не, наистина ние там още не знаем нищо.

Ема загледа настрани. Може и така да е.

— Аз ви съм благодарна, Аника: можах да срещна Асеня Дъмбев.

— Да? У д-р Байлов? Великолепно. Затова исках да се видим по-скоро. Трябва да поговорим.

Еленовите очи на стройната зряла жена се заискриха — тя пое ръцете на Ема с любов, почти като на малко момиче.

— Ние ще можем, Ема, да го спасим вече. Ще зависи много от вас.

— От мен?

Ема изведнаж отпадна. Какво тя може вече! Но Аника ѝ стискаше ръцете. И заговори важно. В планините е станало нещо страшно, което може да реши участ-

та на Асеня Дъмбев. Самите негови другари са осъдили и екзекутирали баща му — стария славен войвода Таско Дъмбев — Хаджията!

Ема не можеше да разбере. Турците изиграли българския комитет. Те успели да подкупят един от серските ръководители и чрез него подхвърлили на комитета някаква тапия за чифлик, който уж султанът е подарил на стария войвода Дъмбев — Хаджията.

— Но защо? И какво от това? — недоумяваше Ема.

Тя се вълнува! А работата е съвсем плътка: скроили, че от някое време старият войвода Дъмбев е служвал тайно на турците, та затова е получил султански подарък — цял чифлик. Абсурд! Дъмбевци не са способни на това. Но пиринските войводи се хванали на въдицата. Пролетес е било, отстранили те за малко Асеня — пратили го за нещо тук, в София, и свършили със стария: заловили го, осъдили и...

Ема се задъхваше: сами другарите на Асеня са разстреляли баща му!

— Но той не ще им прости! — викна тя. — Или и сам ще се самоубие!

Разбира се. Беровска галеше ръцете на Ема. Печалната история е намерила неочакван край. Само няколко дни след разстрелването предателят — серският ръководител — се е самоубил, като оставил писмено признание, че старият Дъмбев е бил невинен.

Ема плесна ръце. Бликнаха ѝ даже сълзи. Странна е еврейката! Беровска едвам скриваше учудването си. Тя, Ема, би трябвало собствено да мрази загиналия стар харамия: нали неговата кървава слава в македонските планини попречи на младите — на Ема и нейния главорез — да се съберат.

— О, боже мой! — стискаше сега на своя ред Ема ръцете на Беровска. — А после — Асен?!

Какво е можел Асен? Все пак, разбира се, той не ще е и сега без раничка в душата си. Инак Дъмбев е повеселял като дете, щом узнал, че баща му е загинал чисто. Не са го били виждали никога такъв.

Ема се умори. И отпадна пак. Питаше обаче:

— После? После?

Затова собствено ѝ говореше сега Беровска: едновременно с тази страшна история в планините богатият вуйка на Асеня Дъмбев — бездетният в Гюмендже — се е поминал, като е завещал всичкото си състояние на Асеня.

— Но условно! — изви на сърп вежди Беровска. Покойният иска в завещанието си, щото Асен Дъмбев да свърши медицина и да се настани за лекар в Гюмендже: само така ще получи наследството изцяло.

Ема се отегчи. Тя не беше виждала стария войвода Хаджията — бащата на Асеня — и ѝ беше мило за него. А вуйката — богатия от Гюмендже, — него Ема познаваше: ходила беше у дома му. И сега не почувствува нищо. А и въобще какво значеше... какво можеше да значи всичко това, което Аника разкриваше тъй многогоречиво!

— Оставете, Аника: да минем към въпроса —

— Какъв въпрос?

Ема се излегна настрани. Станалото по Пирин — онова страшно и нечувано — пленяването на американката.

— Това там в Разлога, Аника! Вий не може да не схващате, макар и да се правите, че нищо не сте чули —

В претрупаната с мебели стая тишината тежеше. И се скърши остро: телефонът от ъгловата масичка силно прозвъня. Ема се стресна. Беровска я гледаше удивена: какво ѝ е на Ема наистина?

— Не разбирам, мадам: защо сте такава? Какво чудо е станало в Разлога?

И отиде на телефона. Заговори. Ема не слушаше. Но почна да схваща: Аника скланяше — по телефона — на някаква среща още сега — в дома на зет ѝ, то било близо. Настояваше обаче за утре — сама щяла да се яви.

Ема даде ухо: Аника понижиха тон. Тя е наистина авантюристка — тази жена — ха!

— Защо не в канцеларията — питаше Беровска по телефона. — Какво има? Хайде и вие за някаква история в Разлога? Току-що ме запитаха за същото и тук.

Тя смигна към Ема. И слушаше. После прехапа устни.

— Нима е възможно?! Но това предreshава съдбата на арестуваните в Солун: те ще омажат въжето!

И скоро отсече:

— А-а! Разбирам. Ще дойда още сега. Прочее в дома на зет ми! Тръгвам веднага.

Ема стана развълнувана: тя ще изтръгне истината от тази авантюристка! Но Беровска я положи пак на канапето.

— Ще ме почакайте, Ема! Непременно. Не можах да откажа: всичко това е много важно. Някаква бърза среща — и неотложна. Но съвсем за късо, най-сериозно! Десетина минути, не повече.

Беровска си туряше шапката — широкопола сламенка с едри незабравки.

— Ако обичате, Ема, ще вечеряме заедно — не сте вечеряли, да? Аз ще трябва да срещна и вашия папá — даже, ако може, още тази вечер.

И донесе поднос с тантуресто стъкло ликьор.

— Нов специалитет, Ема; наш, солунски. Харесва ми, ще видите: бие шартрѐза!

Обуваше се малко мъжки — с крак върху крак. И галеше еврейката с кръглите си очи.

— Хубава сте, Ема! Все по-хубава! Защо не съм мъж, ха-ха!

Тя е по-лоша и от мъж, разбира се. Ема ѝ поклати глава.

— Мъжкана сте, Аника.

Беровска сви устни сладострастно. Сега няма време да се живее, уви! Отвратително е вече в Балканите! А Беровска е мечтала тази пролет непременно да отскочи пак в Париж — поне за една-две седмици. Обаче къде при тези събития сега? В Солун са я отрупали с толкова много поръчения, с толкова много...

— Все пак, Ема, най-важното поръчение имам за вас! Ще видите —

Повъртя се пред огледалото.

— Прочее, без сбогом!

И от вратата — с поглед на влюбена:

— Дано не се отегчите! Опитайте ликьора!

XXXIV. ВСИЧКО Е СЪДБА

Ема не можеше да пие — и да се опие: нервен стомах. А обичаше. Ликьорът беше сладчив: ще е приятен след трапеза. Допи чашата и усети тръпки. Нищо. Добре е даже да вечерят с Аника тук, в къщи. Ема ще изтръгне от нея всичко. Защо тя пристига тук тъкмо сега? Втората чаша ликьор ѝ се услади. О, тя би пила тази вечер. А утре ще бъде с Аси...

Излегна се на канапето, склочи ръце зад теме и се почувствува отмаляла от пиетието.

Тишината наново натегна в стаята.

Защо е богатство в живота, защо е младост и хубост, щом нямаш... щом не можеш да имаш съкровено!

Впрочем никой никому не е крив в света.

Всичко е съдба.

Ема си е сама крива. Дръзка е до лудост, а не е повърхностна. За нея... всяка драскулка е кръвопущане! И не се знае как може тя да свърши — в Едикуле или на бесилка, ха-ха! Впрочем то можеше да се случи — с нея и с Асеня — още тогава, след убийството на низамина...

Странен, необикновен човек е Асен. И страшен... Ема му се боеше, смъртно му се боеше, а все пак... Не, към никого не е чувствувала тя това! Впрочем Ема беше дете тогава. Пък и женствена е тя: повече, отколкото трябва! Слаба воля, тъмна чувственост, липса на коравина... и въобще малки дарования, малки...

Ема дигна шишето с ликьора. Но го сложи след първата глътка. А-а! Провали я в Париж Аника. Да. Там Ема би спечелила Асеня — непременно. Пропълзяла би в нозете му като кученце, като котка...

... Тишината в стаята се слушаше. Ема лежеше полузина. Тя замина тогава за Париж, след като посети вуйката на Асеня в Гюмендже. Насърчи я в това и сам старият бездетник. «Защо си жѐна, дѐвойко? Гѐни го и накрай свѐтот! Бѐгата си, лепа и убава: фѐти го! Защо си жѐна?» Ха-ха!

Аника провали всичко тогава. А и въобще Ема не прониква в нещата: сомнамбулна е в живота, действа слепешката и не може да прилага предначертан план.

... Протегна пак ръка за ликьора, но се въздържа: лакътят ѝ падна тежко върху очите. Аника е тъмна до безсрамие, но е умозрително силна и корава като мъж. Да.

Как я тя посрещна в Париж! «За него идвате, нали? Аз го виждам всеки ден. Да ви събера още днес: искате ли?» А вместо това тя я поведе из притоните — пфу!

... Ема дигна сега шишето и пи. Разбира се, баща ѝ, старият хитрец, трябва да беше подготвил всичко онова в Париж. Инак старият е действувал правилно. О, да! Ема е единствена негова наследница, та... турците не биха допуснали неговите милиони да минат в ръцете на Асеня — сина на планинския бунтовник...

«А! Но ето сега: старият войвода е убит, умрял е чичата в Гюмендже, Асен е свободен и богат... поне колкото за себе си!»

Ема се изправи сред мъртвата тишина и сложи ръка на масата — настръхнала, готова за борба. А! Но оттогава — в Париж са само три години... О, боже мой! Та те биха могли — тя и Асен — да останат тогава там и да дочакат!

— Аника е злодей!

Какво не вършиха те — нея нощ — с двете българки — писателката и другата — теософка някаква! А! И когато Ема избяга от притона на опиума и на голите хора — пфу, пфу!

Тежката тишина се разби от остър звук: викаха пак на телефона.

— Легацията! Коя?

Слушалката потрепера в ръцете на Ема. Но тя наподобя френския акцент на Аника.

— Нарочен човек, *monsieur*? Още сега? Но тук не може: имам гости. По южния тротоар на Черната джамия? Да. Парола? Защо парола? Ах, да, щом не ме познава господинът! Значи, паролата? Как? Елиас

Бенбасат?! Но защо? Неудобно: банкиеринът пребивава тук! Ах, простете аз съм забравила! Да, аз сама бях спряла на това име. Добре, добре. Чертите на нарочния човек? *Merçi!*

... Не, всичко това тази вечер е наистина странно! А тази Аника... до вчера бедна и изтрита шивачка... сега е необходима може би и на всички легации в София, ха-ха! Не, Ема ще я хване: ще я земе в шепата си, непременно!

... По тротоара вървеше очертаният човек. Раздвоена брада, бакембарди... Русите не се маскират! — Елиас Бенбасат, *monsieur*.

И потръгнаха. Но Ема скова нозе — не можеше да се съвладее. Да замине веднага? И да изчезнат пленничките? Да се заличат всички следи? Но защо? Да бъдат избити и войводите?

...
Когато Аника Беровска се върна, Ема легеше на канапето мъртвобледа, а на пода се зъбеше разбитата бутилка с ликьор. И тишината в стаята беше пак тежка като в подземие. Домакинята разля неспокойна усмивка по загорялото си от годините лице, тя почувствува предстоящата буря.

Еврейката се дигна бавно; бледомаслинените ѝ очи се вгълбиха и загоряха.

— Аз няма да позволя това — докато съм жива! — изшипя тя и с внезапна нервна сила повали снажната авантюристка върху канапето. Готова беше и да я бие може би...

В стаята замря всякакъв дъх.

XXXV. СРЕЩУ СЪДБАТА

Свита във фойтон, сама в нощта, Ема все още не се владееше. И навремени се потрисаше като отровна. Ах, тази тъмна авантюристка!

Гувернантката, сънена, бавно завъртя ключа. И се

поотдръпна малко плаха пред господарката си: тази изглеждаше като пияна.

— Спи ли — Аси? — процеди Ема през зъби.

Англичанката — висока, суха, лошо сглобена — зина: Аси спи, то се знае — кое време е вече!

И Ема раздруса пак рамене. Потръгна обаче на пръсти.

— Идете си в леглото, мис.

Но английчанката се усъмни: вървеше след нея с птичи стъпки. Те са странни понякога — гувернантките: способни са да ревнуват детето даже от майка му. Ема се съвладя.

— Аз съм развълнувана, мис. Не се сеи́ам да ви благодаря. Но знайте: ако душата ми се изпълва някога с признателност, то предмет на това сте само вие. Повтарям: идете си в леглото. И недейте се смущава, ако чуете, че не спя. Уви, не за успокоение и за сън съм дошла тъй късно при детето си!

Лицето на снажната мис стана строго, тя метна глава назад. Глупава! Не, те са странни в своята доброта — гувернантките. Ема я погледна строго. И английчанката се поклони. А все пак се повърна — намери за какво да влезе в детската спалня след Ема. Вървеше все с птичи стъпки; взе оставената си до кушетката книга и излезе с нов поклон. Бдяла е при Аси очевидно. А сега, в спалнята си, ще бди пак: ще се вслушва — усъмнена и ревнива. Впрочем нейна работа. То и Ема изглежда навярно кой знае как — след всичко онова тази вечер там при Аника. Нищо!

Тишината в стаята скоро се възцари: доземаше се нежното дишане на Аси.

Ема се застоя с ръце над челото си — допираха се само средните ѝ пръсти. Тя бе запокитила шапката си — и не помнеше това. Гърдите ѝ се прегъваха. И замряха.

Русата главичка на детето сияеше в хубав сън.

И майката не запомни колко продължи това, както не помнеше кога и как реши да дойде тъй късно тук. Наведе се върху метнатата настрани малка розова

ръчичка. И не съзнаваше, че плаче: гърдите и ръцете ѝ се измокриха.

Когато детето откри едно след друго сънени очи и ги разшири в радостна изненада, Ема се даже уплаши. Но Аси запъпра ръце. И чудото стана: звънна кристална чаша: «ма-ма-а-а!»

Сега майката хапеше устните си до кръв, за да не писне. Очите ѝ изхвъркваха от орбитите. Тя вече вникваше: Аси ще е очаквало да види мама още на гарата; търсило я е после в купето; протягало е ръце за нея и по стълбите тук. . .

Младата жена не издържа: изпищя.

Така заличи се изведнаж всичко: личната съдба, вчера и утре, небо и земя, живот и смърт.

Детето — тежичко, с окършени вече плещички — пъпреше в ръцете ѝ като крилато. И Ема стенеше, въртеше се с него на пети, търсеше да го откъсне от шията си, за да си го гледа, а то се притискаше, целуваше я и също стенеше. Още малко, и ще се повалят може би на пода! Ще се затръшкат като окаяни.

Но майката се съвладя: заби нозе, откъсна детето от шията си и впери очи с поглед на лудо щастие. После, като го притисна о високите си гърди, дигна лява ръка над главата си и поведе сякаш цяла армия след себе: забърза навън — косите ѝ се развяха. Скоро ослепителна светлина разкри салон-спалня.

Ръчичките на Аси — топли и сладки — лежат кротко върху разголените буйни гърди на мам̀а: то пак спи умерено и щастливо от милувки. Уморена е и щастлива — под тежестта на безсънието си — и мама. Може би тя също е задрямала — за миг — наедно с Аси. Навярно. А може и да ѝ се струва това тъй. Но не: тя съзнава, че е видяла чич̀а си, покойния. Даже се сеща, че то ще е траяло повече: шепнеше ѝ нещо и Гики. Да, за Аника. Ах, тази противна авантюристка! Впрочем утре, утре. . .

«Чичо Нахим умрял! Бедният!»

Ема разкри съвсем очи. И се посепна. Не, тя може би съвсем не беше задрямвала, макар че в съзнани-

ето ѝ се преливаха образите на умрелия чича, на баща ѝ, че даже и на д-р Байлов. . . Да, ней се беше привидяло нещо наяве, съвсем наяве. Тя залута поглед — търсеше Гики.

И съзна, че ще бъдат погубени: и Асен, и пленничките, и всички.

Затова е дошла Беровска в София. Бърза да се срещне и с бащата на Ема. Даже си служи с неговото име в страшните си боравения. А-а!

Ема загали ръчичките на Аси върху гърдите си. Всъщност всички са против комитета — и русите, и българите: всички. И нека — даже е по-добре. Така Асен би могъл най-после да се откъсне. Особено след трагедията с баща му. А е от значение и това наследство, оставено от бездетния вуйка в Гюмендже. . . Странно! Такова богатство у дребен търговец на пашкули в незначителен градец — десет хиляди лири!

Да, с това богатство Асен не би се чувствувал беден пред Ема. Може ли обаче да се вярва на Аника Беровска? Тъмен човек е тя, тъмен! В Солун служи на комитета, тук — на правителството, а зад всички — на русите. Играе с главата си. Впрочем кой ли не играе с главата си — в света?

«Така е даже по-интересно!»

По устните на младата жена замря тревожна усмивка. Снощи Аника Беровска щеше да припадне от уплаха. Повали се в нозете ѝ, моли милост. И пак — езикът ѝ преплете хиляди лъжи. Щяла да ѝ върне Асеня — на Ема да го върне, тя!

Не, на Аника са потребни и Ема, и баща ѝ. Но защо? . . . След малко, метнала крак върху крак, Ема седеше до нощна масичка, отпуснала глава на ръка и разплела буйни коси по раменете си. Ще трябва да помисли. Разбира се, тя не бива да се доверява на своя здрав смисъл: той не издържа у нея. Инак — баща ѝ в трудни минути се съветва само с нея. И неведнаж е признавал, че Ема отива до «проникновение».

«Странно: Аника употребява в своите тъмни боравения името на папă за парол — пфу!»

Впрочем къщата Елиас Бенбасат е реномирано тур-

кофилска. Да. И служи на Аника за прикритие. Разбира се, папă не бива да узнае: би се смутил. Особено сега, при тези преговори тук за голямата военна доставка. Инак —

«А! Името на папă е в игра само край тази доставка! Аника е узнала!»

Ема се разтревожи. Заходи на пръсти, после отвори прозорец. Късата лятна нощ превалаше: изтокът е заруменял, денят се подава като виолетов лист из цветна пъпка. Ема почувствува утрото и погледът ѝ спря на Аси в кревата — също розов като утро. Но сенките на тревога по челото ѝ надвиха. Не, тя не е в състояние да вникне! То не е по силите ѝ! А и сама Аника снощи се бъркаше като с вързани очи. Пратен бил човек от София и той е предал в Солун първите хора от комитета. . . А се е случило едновременно с това и тази страшна история с американката в Разлога. . . Сега арестуваните в Солун ще бъдат избесени, ако не ги спаси Русия. . . Непременно. И затова русите искали потушаването на аферата в Разлога, макар и с цената на много човешки глави. . .

«На Аника не може да се вярва, разбира се.»

Ема щипеше по навик челото си. Асен не е човек, който ще отстъпи! И ще трябва сега да го убият. . . него и другарите му. . . за да спасят ония в Солун. . .

«У-у! Впрочем на Аника не може да се вярва!»

Не, Ема ще действа! Тя сега ще действа! А-а!

И заходи с широки стъпки. Нозете ѝ потъваха в дебелия килим. Това ѝ пречеше. И стискаше нервно малките си пестници. Почна да избялва очи като убийца. Може би и сам Елиас Бенбасат не беше виждал в такава състояние дъщеря си. . .

Когато утрото заля стаята — и Аси се събуди в прегръдките на майка си, — тази беше бледа, с похълтнали очи. Устните ѝ — малко сини вече — потръпваха. Ръцете ѝ трепереха. И гледаше сега тя с тъмен унес. Дигна после високо детето, притисна главичката му на рамото си и спря на прозореца — срещу възцарилото се на изток слънце.

Не беше решила нищо! Нито даже обмислила какво

да било. Но душата ѝ вече знаеше, каквото трябва: тя ще жертвува цялата себе и всичко, което ѝ е подръка. Всичко! И ще победи, сега вече ще победи!

Очите ѝ почнаха да се избялват пак. Младата буйна жена дигна ръка върху главичката на детето; благославя го сякаш. Но скоро ръката ѝ отхвъркна още по-нагоре. И срещу слънцето се насочи малък, гневно стиснат пестник. Изгубеното в къдри чело на еврейката се метна назад.

Не, защо са и богатство, и младост, и красота, ако Ема не ще удари сега съдбата право в лице!

XXXVI. ЛОШ ДЕН

Облачното време гнети духа и разбива всяко настрояние. При това човек се тревожи и от известно число на месеца, от вторника на седмицата и прочее. Мадам Меворах беше неспокойна. Аташето при италианската легация, г-н Марикио ди Торе, ѝ съобщи по телефона, че наистина днес турският посланик, г-н Ферух бей, ще излезе с компание по онази страшна афера в Разлога. И младата жена се разтревожи: беше вторник. Поколеба се даже дали да излезе. Но реши — взе файтон. Италианецът ѝ предложи среща у г-жа Ферух бей, даже галовно настоя, а едновременно съумя да ѝ подсказва, че може да заварят там и приятната мадам Бижева, госпожата на военния министър.

Тази бърлива жена му е вече сянка, ха-ха. Нищо.

Облаците се разбиха, слънцето загледа отвисоко. Лъхаше ветрец и играеше с къдрите на мадам Меворах. Пръстите ѝ — тънки, матови — се губеха в чадъра — черен, лъскав, кадифеномек.

Витоша, надникнала иззад пръснатите далеч къщи, отбули съвсем чело. После изведнаж прислезе с полите си в дъното на безкрайна улица.

Неугледни четириъгълни къщи: двуетажни и за-

цапани. Лъха на гнило от овощия, изложени в газени сандъци пред бакалии. София е още село.

Мадам Меворах се оглеждаше неспокойна. Предчувствуваше: ще се случи нещо. И изтръпна, впи пръсти в чадъра си. Пред полицейски участък се прозяваха стражари, а на тротоара отсреща някакъв бозаджия извъртя стъкленосини очи.

Човек понякога не вярва и на очите си, то се знае. Ръцете на младата в траур жена трепереха: тя се изви на дъга във файтона, за да провери. Но бозаджията сега гледеше назад.

Файтонът беше вече пред турската легация. Във висок ъглов еркер зеленееха палми и фикуси. Надникваха из тях бухнати дамски глави. Едната — госпожа Ферух бей — се издаде навън. Даже протегна ръце — ще ги плесне да поздрави пристигащата мадам Меворах.

Но файтонът с богатата еврейка се изви току пред легацията и се повърна назад.

Не, това беше чудно: мадам Меворах не слезе! Дамските глави в ъгловия еркер на турската легация се издадоха цели навън. Мадам Бижева, съпругата на военния министър, застиска ръцете на сочно разлятата туркиня:

— Чакайте, светла госпожо, тук става нещо!

И госпожа Ферух бей заследи с опулени очи. Но нямаше какво да се следи: широката улица беше пуста; пред полицейския участък се прозяваха само стражари и по срещния тротоар се беше залинкал надолу с жълто ковано ведро в ръка — албанец бозаджия. Албанецът изви по странична улица. Наистина същото направи и файтонът с мадам Меворах. Но нима това можеше да търпи какво да било тълкуване!

Генералшата сниши глас:

— Светла госпожо Ферух бей, файтонът с мадам Меворах гони този бозаджия!

Туркинята дигна високо ръце и ги плесна.

— Но, мадам! Но, светла госпожо Бижева — ха-ха-ха! Ох, боже мой, извинете, не е добро това от моя

страна, но... но малката тази — и мила мадам Меворах разполага с такова бижу.

— Бижу?

— О, да, ха-ха! Италианецът, аташето, хубавият, е луд по нея!

Устните на генералшата засъхнаха. Тя си ги овлажни с крайчеца на езика. И се изсмя сухо. Сериозно ли е наистина това между хубавия италианец и еврейката? Да? Хм, интересно.

— Но в случая аз подразбирам нещо по-друго, мадам Ферух бей — отсече лукаво лице българката. — Може би този бозаджия не е никакъв албанец...

Разлятата ориенталка зина некрасиво; не можеше да разбере. А българката сви очи. (Тя не ще се остави да бъде подведена: госпожата на турския посланик не може да не знае тъмните боравения на тази дошла от Солун опасна еврейка.) Г-жа Ферух бей се превърна цяла на слух. Но скоро големите ѝ очи пламнаха от благороден гняв. Не, това беше невероятно! Как! Но те, в легацията, държат тази еврейка — тази нещастна мадам Меворах — за най-доверената; една от най-доверените!

Сега българката разля захарно лице.

— Но вие сте много впечатлителна, светла госпожо Ферух бей!

Тя, мадам Бижева, неволно се е поддала сега, при тоя подозрителен случай, на известни допускания — не-сериозни може би, съвсем несериозни. Човек става мнителен, когато е посветен в тъй забърканите сега отнoшения на Балканите. При това мадам Меворах е нова в София, не се е още усвоила с отношенията тук и... и не е чудно, че са я виждали даже в среди, където намират достъп известни ръководители на комитета...

Разлятата г-жа Ферух бей съвсем избели очи — ще ѝ припадне.

— Не може да бъде! О!

... Яви се италианецът, хубавият Марикио ди Торе. И смутените лица на жените просияха. А италианецът заговори още от вратата — продължава сякаш

почнат навън разказ. То било нещо великолепно! На това можел да се смее цял век! Стекли се — в салона на легацията — куп дописници от всички народности и вери. Не дишат, чакат бюлетина на легацията по аферата с американката в Македония.

— Ето, заповядайте! — поднесе хубавият италианец бюлетина и сви красиво пръстите на лявата си ръка. — Но бюлетин, mesdames, o!

Трябваше обаче да млъкне: мадам Бижева зачете бюлетина. И веднага го отпусна на коляното си. Даже се просълзи. А-а! Какъв бюлетин! Но това е много! Може би така и трябва — ангажиран е в случая престижът на цялата турска империя, — а все пак е прекалено, да, прекалено! Министершата обърса блиналите си сълзи. — Ако се отдадеше тази — тази потресна история в Разлога — само на българския комитет... това, колкото и да е прибързано, можеше все още да се понесе. Но да се обвинява и правителството на Негово царско височество? Да се държи то отговорно? Отговорно за едно деяние, което не може да не погнуси цялото човечество... защото е позор... наистина позор за цивилизацията!

Италианецът чакаше търпеливо. Снажната г-жа Ферух бей го даже съжали. И седна сияеща до него. Не, милият ди Торе може да продължи! Той е тъй сладкодумен, че светлата мадам Бижева ще може навярно да се поразсее от справедливото си инак огорчение.

— Разбира се! — хвърли генералшата завистлив поглед към младите.

Те я гледаха невинни. Готови бяха даже да се разсмеят. Туркинята премрежи очи и побутна с пръст косматата ръка на италианеца.

— Ах, продължете, monsieur Марикио!

И италианецът продължи: щом секретарят на легацията се явил с бюлетина пред вестникарските дописници, те — всички — проточили шии като гъски под пълна копаня.

Г-жа Ферух бей се залюля от смях: пляскаше ръце и се заваляше ту на едната си страна, ту на другата. Разлюля широки гърди и генералшата. Но италианецът

се държеше: неговият смях се кършеше само в думите. Секретарят на легацията разперил ръце над прото-чените шии и — ко-ко-ко-ко! — изсипал съдържанието на бюлетина.

— А-а, mesdames! — заискри къпиновите си очи аташето. — Да бяхте само да видите: по стълбите стана ей тъй!

Кореспондентите се втурнали да телеграфират, но някой от тях се спънал, заорал на очи по стълбите, а по него и всички други.

— Стана ей тъй, mesdames! — въртеше аташето красиво китките на ръцете си.

И г-жа Ферух бей се повали на коленете му: давеше се от смях, големите ѝ кестеняви очи се смалиха, въртеше и тя китките на ръцете си, после сви с два пръста кутрето от косматата ръка на италианеца; даже го и сгриза със зъбчетата си... дете!

XXXVII. ИНТРИГА

Генералшата вече не се смееше. Даже загледа на-стражи. Чакаше търпеливо. И най-после каза:

— Eh bien, monsieur. C'est fini!¹ А мадам Меворах? Тя се вести на файтон — тук, под балкона, но не ни даже поздрави: повърна се назад.

Марикио беше още весел. И не доразбра казаното. Г-жа Ферух бей се давеше в последните пристъпи на смеха си — вече малко свенлива и все още дяволита. Генералшата продължи: тя предполага, че monsieur Di Thogi ще е срещнал един снажен албанец бозаджия. Да, албанец — размахал кованото си ведро —

— Албанец, мадам?

Марикио недоумяваше. И готов беше да се разсмее на свой ред. Но на генералшата не беше до смях. Разбира се, това с бозаджията албанец беше навярно само едно глупаво съвпадение. Мадам Меворах се е задала на файтон по улицата, стигнала е почти до самата ле-

¹ И тъй, господине, свърши се! (Фр.)

гация, а тук изведнаж се е нещо развълнувала във файтона си и вместо да слезе, заповядала на кочияша да кара назад. Забравила е нещо, разбира се: какво друго може да бъде! Но ето, че тъкмо в този момент по улицата надолу се е линкал с ведрото си оня бозаджия албанец. И се случило нещо съвсем странно: албанецът бозаджия забързал надолу, комай хукнал да бяга, и се е закрил по странична уличка... Глупаво съвпадение! Наистина глупаво, ха-ха-ха! Ще има да се посмеят — о! Стига мадам Меворах да дойде по-скоро...

Но мадам Меворах не се вестяваше. Двете дами изведоха хубавия аташе на еркерната веранда с цветята и му разказаха нагледно случката с мадам Меворах. Туркинята се държеше непресторено. Марикио се пораздразни: склочи хубавите си вежди.

— Но, mesdames — заговори той сухо, — поетите създават от нищо цели романи това е вярно! Обаче те са съчинители. А ние познаваме г-жа Меворах, дружим с нея, възхищаваме се от необичайната ѝ интелигентност и благородство...

Хубавият италианец беше съдържан. Но не изтрая: скочи. Той ще намери мадам Меворах и ще я доведе!

Това го издаваше, разбира се. Двете дами останаха слисани — и смутени.

А Марикио не се върна — не можеше да открие Ема. Тази беше у Аника Беровска — сама в нейната отрупана с вехта мебел квартира. И не си даваше още сметка за онова, което ѝ се беше случило в този лош ден. Тя бе успяла да догони с файтона си съмнителния албанец бозаджия; отмина го, слезе, пресрещна го пешком, поиска боза, даже я изпи и пришепна: «Трябва видим се, Асен.» Тоя изсумтя: «Беровска.» И закрачи към срещния тротоар. Ема искаше да каже: «Тя е шпионка.» Но не успя. И се яви у Аника Беровска. А тази отсъствуваше.

Не, как понякога е противно всичко в живота! Чувствувате се стоманено остър, а не можете... нищо не можете! Ема седеше неподвижна — метнала енергично крак върху крак и запалила цигара. Брадичката ѝ се е изострила — играе. И зъбите ѝ ситно потракват.

На масата до нея лежеше странната бележка, която ѝ се изпрати току-що: списък на английски книги. . . Трябвало да се доставят веднага. . . Списъкът бе написан с едър женски почерк. . . Може би от самата американска мисионерка — пленената в Разлога!

«А-а! Но Аника трябва да се яви!» Ема беше решена да действа! Тази авантюристка трябва да ѝ устрои среща с Асеня — безусловно.

Влезе човек — със скрити под каскет очи. Ема грабна записката: Аника съобщаваше, че ще я потърси в хотела ѝ още днес.

И Ема излезе още по-наежена. Беше обед, а може би и по-късно: младата жена нямаше воля да погледне часовника си. Тя потръгна уморена и разсеяна. И по едно време се усмихна: мислеше за Марикио. Тоя ще допусне, че Ема го ревнува от мадам Бижева и затова не се яви в турската легация. Толкоз по-добре, разбира се!

А горещият италианец обхождаше с автомобиля си града. Осмели се на няколко пъти — потърси я и по телефона. Но се обаждаше старият банкер — баща ѝ. Обезпокоен е и той. Ема не го е оставяла никога в такава неизвестност! Обед минава, а тя все още не се обаждат отникъде. . .

Хубавото лице на аташето потъмня. Не, ще съмнение, всеки има своя здрав смисъл даже и когато е роден съвсем на юг. Но какво може здравият смисъл, когато човек е усъмнен в жената, която желае! При това стоеше налице обстоятелството, че Ема се е явила на файтон пред турската легация — и оттам е завила нанякъде. . . Ония две госпожи не можеха да измислят и това!

Широките плещи на италианеца вече потръпваха. Даже го избиваше на смях. А той се знаеше: почне ли да му досмешава от някоя досада — не е на добро: скоро не ще е способен да се владее. . .

Все пак обядва добре, направи даже и следобедната си почивка.

Но отбягваше от телефона: боеше се. . .

И поръча пак за автомобиля си. Беше валяло, по-разхлади се, улиците се бяха оживили. Автомобилът

вървеше бавно. Марикио следеше трескаво движението по тротоарите. И все по-често си бършеше челото.

И изведнаж къпиновите му очи загоряха, забрави допусканията си — всичко забрави! Ема излизаше от някаква книжарница. А! Тя му се усмихна уморено. — Ема е обядвала във от града, не е почивала, опротивяло ѝ е вече всичко, а се почувствувала изведнаж твърде уморена и тъкмо се е оглеждала за файтон.

— Мое щастие, *chère madame* — предложи ѝ италианецът автомобиля си. — Поуморих се и аз: търся ви от тази заран.

Еврейката склочи вежди.

— От тази заран?

— Обезпокоен е и г-н баща ви. Заповядайте.

Настани я в автомобиля. Беше взел пакета с книги от ръцете ѝ. А той се развърза.

— Вий четете английски, *madame* Меворах?

— Не, Или — да: сега се уча.

— Аз ви чаках — чакахме ви в легацията при мадам Ферух бей.

— С мадам Бижева, да?

Ема е тръгнала наистина от заран също за легацията. Но видяла дамите, стоели на балкона там. . . Впрочем не е важно.

Марикио се съсредоточи.

— Продължете, мадам.

— Да оставим това, Марикио.

Поминал се е чича ѝ на Ема — в Кайро — часовникарят. Навярно Марикио си спомня братовчедата ѝ от Александрия — мъничкия смешник Гики. Ето, неговият баща се е поминал. . . само преди седмица.

— Това е, Марикио. Бях с тоя мъничък и нещастен Гики. Снощи е пристигнал. Впрочем не е важно. Наистина всичко ми е опротивяло. И бих отпътувала веднага. Само да знаех къде и защо, ха-ха!

Ема се отвърна — крие бликналите си сълзи. И веднага си погледна часовника. Нищо: тя разполага още с десетина минути.

Не, с тази жена се е случило нещо! Лицето на италианеца се проточи: извади часовника си и той. Също

бил ангажиран — при своя шеф, в легацията. Но мадам Меворах би могла, ако желае, да му отдели малко време, да? Това не би ѝ коствувало нищо: тя поне няма служебни задължения.

Погледите им се посрещнаха студени. Италианецът повтори:

— Отделете ми, Ема, малко време: това е съвсем необходимо.

— Но, Марикио, сами виждате, днес съм невъзможна.

Хубавият мъж потърси усмивката си, но тя не се яви. И избухна: сграбчи ѝ ръката — бледещ, с треперещи устни.

— Monsieur?!

— Ще идем у мен.

— Не. Пуснете ми ръката: боли. Опомнете се, monsieur!

— Ще ми отделите няколко минути. Това искам!

XXXVIII. В АВТОМОБИЛА

Автомобилът профуча край последните къщи на града. Ветровито е — трябваше да се построи купето. Ема скочи от колата. Тя е вече нежно възбудена.

— Е, monsieur?

Марикио мълчеше, свил посинели устни. После смънка: нека ги настигне автомобилът, в купето ще бъдат по-свободни. За всеки случай той ѝ благодари, че му отдели тези минути.

— Аз ви търсих дълго днес, Ема. И допусках какво не.

— Вярвам.

Вървяха мълком, отбягваха погледите си. После той я загледа остро. И тя изохка.

— Мене ми става все по-мъчно в живота, Марикио.

— Виждам, Ема.

Влязоха в купето. Той дръпна завесите. И я привлече на коленете си. Марикио може сега да я измач-

ка, да я изхапе. И нека. А ако не смее. . . Впрочем той не ще смее! Той никога не смее. . . Марикио се вълнуваше.

— Къде бяхте днес, Ема?

Тя сви рамене. Той изшипя:

— С кого?

Тя повторно сви рамене. И го погледна с горчива усмивка. Той я положи до себе.

— Ето що, Ема: командирован съм служебно в Македония.

— В Македония?! Идете, Марикио.

Ема се облегна насрещно. Погледите им се посрещнаха пак хладни.

— Аз ще очаквам от вас съдействие, madame.

— От мен, monsieur?

— Възлага ми се да проникна до хората в Македония. Да ида, ако мога, и в планините.

— При пленничките може би?

Италианецът се усмихна неспокойно. Той е горд за възложената му мисия.

— Как мислите, Ема: бих ли успял?

Той ще рискува, ако трябва, и с живота си. Надява се — и много — на албанското си произхождение. При това италианското влияние не ще е слабо в Македония: то се чувства вече. Ето, не заговори ли му на италиански даже първият срещнат от него македонски войвода — при оная весела история в Рилския манастир? Това не може да е — и не ще е — единичен случай навярно.

По челото на Ема заигра отсенка на мисъл. Погледът на аташето се оживи. Не, той се не лъже: тя има връзки!

— Кажете, madame.

Ема хвърли ръка в шепите му.

— Това ще е трудно, Марикио. Откъде ще почнете, с кого? Ще се явите в Солун пак като аташе може би?

О, Марикио тепърва ще обмисли това. Ще види. Ще действа според условията. Началото ще е трудно, разбира се. Всяка първа стъпка е мъчна. Но щом в Македония работите са отишли дотам, че две жени —

едната даже в интересно положение, както излиза — са отвлечени в планините, и властта — властта в една многовековна империя — е безсилна да ги издири —

— Всичко това, мадам, разкрива и тежкото политическо положение там. Същността ще трябва да се търси — здравият разум подсказва! — само в съзаклятничеството на много хора, може би на цял народ.

Ема прекара ръка по челото си.

— Не бива да се съмнявате, monsieur. Ние живеем там и го чувствуваме.

Марикио допуска, че ще е доста да спечели доверието на един-единичък от хилядите съзаклятници в Македония — и ще успее.

— Ония хора там не може да не преценят услугите, които велика Италия е готова да им предложи, нали? Потиснатите никога не са били тъй силни, за да отхвърлят ръката, която им се протяга... особено сега, при тази странна афера с пленената американка...

Ема се развълнува: брадичката ѝ потръпваше — ще изхлипа. Той ѝ зема ръката.

— Вие сте добра, Ема. Ние трябва да помогнем в случая на ония бедни хора там... и на двете неповинни в нищо нещастни жени...

Разбира се. Ема даже завижда на Марикио. О, тя и сама би се решила на това, с което тъй благородно се нагърбва той. Но то, уви, не е задача за една жена.

— Идете, monsieur. Вие сте мъж, можете. Да, рискувайте!

Ах, Ема още не иска да прости на бедния оня съпруг, д-р Габриел! Тоя мъж е трябвало да тръгне с разбойниците. Нека го убиеха: какво е човешкият живот? Той се осмислюва само от подвиг и любов.

Марикио се възбуди. Ема е хубава, хубава в самата си душа! Той ѝ загали и двете ръце.

— Вие имате благородна душа, Ема! И сте човек с кураж. Не, вие не ще ми откажете сега вашето ценно съдействие. Не може да ми откажете!

— Моето съдействие, monsieur?

— Да, Ема. Вие сега с вашите широки връзки тук и в Македония бихте ми оказали неоценима услуга.

Челото на Ема потъмня. Тя ще помисли. Всичко това трябва добре да се обмисли: аферата е твърде дръзка.

И му потърси погледа. Италианецът се поколеба. Той хитрува може би. Ема отсече:

— Не, monsieur. За жалост не.

— Ах, не отсичайте, Ема! Аз схващам, че ви е неудобно. Но — нали? — ясно е: вие имате връзки.

Устните на Ема побледняха, но по тях се мярна все пак усмивка. Марикио ѝ зема пак ръката.

— Ние ще обмислим това, мила. Имаме време, аз ще трябва да се побавя тук още ден-два.

Младата жена се сепна, по лицето ѝ се мярна лека руменина като от радостна изненада. Нима това у Марикио е тъй сериозно?

— Само ден-два, Марикио?!

— Да, Ема. Не повече навярно. То е решено: чакаме упътвания от Рим.

И ѝ зашепна: той е използвал оня инцидент в Рилския манастир — представил се е като човек, който е успял да влезе във връзка с македонските вожди. Попресилил е, разбира се, но — нали? — тези работи така стават. А и много е силно желанието му да предприеме тази авантюра: да проникне в македонските планини, да открие пленничките...

— Разбира се, аз се облягах — и се облягам — преди всичко на вашите връзки, Ема. О, вие не ще ме изоставите сега, не може да ме изоставите!

И като я притегли, шепнеше съблазнително:

— Какво ви е, Ема? Защо сте днес тъй хладна с мен?

Не, тонът не беше подходящ за случая! Ема потрепера. И се отдръпна.

Инак — тя ще помисли върху всичко това. Наистина, много я вълнува тази страшна история в Разлога. Даже заспива вечер — и се събужда заран — все с потрес от съдбата... от тази изоставеност на двете

пленнички. О, Ема с удоволствие би ги заменила в тяхната участ сега!

— Наистина, Марикио!

Тя се чувства душевно разбита от тази страшна история. Обзело я е даже някаква мания: влече я да се види и сама погазена... подложена на физически страдания... ранена с нож... вързана и влачена по скали...

Лицето ѝ изстина, излегна се пак насрещно и изшипя:

— Куче живот!

Италианецът се раздразни. Ема навярно играе; това у нея не е естествено. И не може да е естествено. Взима ѝ брадичката с пръсти и устните му посиняха:

— Ема!

— Monsieur?

Тя се усмихна. И той ѝ обви шията — притегли я. Тя се оставяше. Но той я захапа. И Ема го отблъсна нервно. Мъжът се смути. Нима у Ема е угаснала и последната искра любов?

— Толкова ли ви съм чужд вече, Ема, та отбягвате желанията ми даже в това тясно купе... което е може би погребална колесница?

Къпиновите му очи се вгълбиха зловещо. Той се наежи навярно от злокобната фраза, която попадна сега на езика му. Ема плесна ръце: какви страшни думи, ха-ха!

— Погребална колесница, Марикио!

И му затисна устата с цяла малка, топла и мека шепичка. Италианецът възбуя. И я присви, почти разголи. Но еврейката прояви неравна сила: впи нокти в раменете му. Замряха опулено вторачени един в друг. Той изшипя:

— Е, добре: ние сме може би наистина в погребална колесница!

Коленете му тръпнеха и я притискаха. Хубавият Марикио! У него има дързост, ха-ха! Лицето на Ема беше още упорито и не издаваше узрелия в душата ѝ гальовен смях. Тя изшипя:

— Стига! На какво прилича това най-после? Пуснете ме!

Той засмука гушката ѝ, впи и зъби. Луд — ще я удуши. И толкоз по-добре впрочем...

Ема пъпреше ръце:

— Пус-не-те ме! Наистина ще викам!

Но отпадна сладно и му обви шията.

XXXIX. В НИЗИНИТЕ

Всичко това беше наистина весело. Маестро Антонио работеше с увлечение. И пред monsieur Марикио ди Торе — на огледалото се очертаваше постепенно типичен италиански художник-бохем. Извито сключени вежди, рошевки черни мустаци, наполеоновска брада, възбледи скули... Трудно беше с устните: те се чертаяха много тънки, много изящни, а трябваше да са лакомо плътни, както подобава на ломбардиец. Впрочем нищо, те тука са в Ориента, маестро Антонио се възхити:

— Аз почвам да ви завиждам, светли г-н Марикио ди Торе!

Маестрото гледеше широко ухилен. Г-н аташето трябва да си намери вече и подходяще име! Аташето смигна:

— Съчинете го, Антонио.

Синьор Торини? А! Великолепно! Не, маестро Антонио е артист! Браво! Синьор Торини, значи? Великолепно!

Панталоните от изтрито кадифе, изцапаната от бои мантия и широкополата шапка бяха, разбира се, ординерни неща. Новият маестро Торини не им се много зарадва: в тях той не знаеше какво да прави с изящните си ръце. Няма съмнение, дългите му пръсти с прозрачни нокти биха обръщали внимание. Но нали не ще да ходят на балмаске? Маестро Антонио заработи с ножици по изострените нокти на новопокръстения си колега.

После установиха кога е пристигнал маестро Торини. Също — какъв ще е бъдещият му маршрут! Кон-

стантинопол, Кайро, Атина, а помежду може и Солун — нали? Тоя град вече буди интерес: той ще е бъдеща столица на автономна Македония!

Беше звездна вечер. Двамата италиански малери се поведоха подръка. Весело! Маестро Торини се позадъхваше. Не от любопитство или друго, разбира се, а само от изминатия дълъг път: той току-що е пристигнал от Виена (през Унгарската пуста и безкрайната воня на Сърбия — пфу!).

Градината на Щърбана беше изпълнена. Шопският оркестър — в пъстра народна носия — е в пълен състав. Духовите инструменти дерат ушите и оглушително бухат тъпаните. Тоя гам върви обаче нагоре. А долу, по масите, се носи глух говор. Само когато се сипне дрезгавият хор, стихват всички: слушат песента: «Милкано, моме, Ми-илкано-о! — я слушай що велит море сам бегот.»

Маестро Антонио е във възторг: той е уверен, че неговият сънародник (даже съгражданин) маестро Торини не е виждал в живота си нищо по-интересно.

Старият Антонио е във възторг още и затова, че първият човек, с когото той има удоволствието да запознае своя току-що пристигнал в България колега, е именно славният синьор Николи, един истински гарибалдиец от Македония.

Снажен, с внушителна външност българин, който наистина напомняше гарибалдиец. Открито чело под дълги, нечисто легнали смолени коси; възбудено матово лице с татарски скули; хубаво извити вежди над малки кадифеночерни очи, от които едното малко сълзи. Брадата — също смоленочерна — е изискано огладена: търси сякаш женски погледи или покорни очи на тълпи, очакващи пламенна реч. Тя се губи в тъмносиня връзка — на голяма джувка à la Ravachole.

Македонският гарибалдиец стисна горещо ръката на представения му маестро Торини и погали после снисходително коляното на маестро Антонио: старият добряк е винаги щедър с похвали към познатите си. Всъщност синьор Николи е бивал наистина под оръжие

в Македония, но само две-три години, не повече. Инак той е царигражданин, има даже кръстосано произхождение (може би малко левантинска кръв по майка). Прекарал е дълги години из мансардите в Женева и — кажете, нужда ради! — озовал се е един ден учител по френски език при българската гимназия в Битоля. Ето така воленс-ноленс¹, той се е виждал националист, а после е трябвало да избира: или мръсните турски зандани, или — комитаджия из планините с пушка на рамо, то се знае, ха-ха-ха!

— Но видите ли — поглади гарибалдиецът изящната си брада, — всичко в Балканите е още примитивно: хора, идеи, дела. И ето ме сега пак сам. Оттеглих се. Ха-ха, наблюдател в очаквателна поза: т. е. ни рак, ни риба.

Маестро Торини се беше превърнал на слух, къпините му очи се овлажняваха от удоволствие. Не, този български гарибалдиец, който говореше френски като парижанин, беше необикновен човек, необикновен! А при това и духовит — да.

— Синьор Николи, позволете: не намирате ли, че публиката тук, по двете половини на градината, е странно раздвоена: и физиономии, и носите отсам входа са коренно различни от ония в дъното. Това е може би случайно или?

Българският гарибалдиец дигна високо ръце и изръкопляска. Браво-о! А-а, маестро Торини е наблюдателен: той има око!

— Поздравявам ви, маестро! — грабна му българинът ръката.

И я задържа: тя беше аристократично нежна. Нищо от това, разбира се; даже толкоз по-добре: тоя славен маестро Торини е може би отпръск на разорени благородници. А тъкмо такива отпръски — впечатлителни, с тънък усет — са непримирими със света, когато изпаднат в мизерия. С една дума, анархисти са по положение, мда.

Посетителите в обширния открит локал наистина

¹ Волею-неволею.

се деляха. Градината на Щърбана бе дълъг, комай без всяка зеленина двор, който по-рано е бил склад за въглища. Входът — врата с дъсчена арка сега — зееше сред ниска и дълга стена. В дъното наляво се дигаше дъсчената естрада на оркестъра, а всичко останало, целият двор — бе гъсто зает от маси и столове. И публиката по масите пред естрадата в дъното силно се отличаваше от оная по масите от другата страна на входа. Повече от тези — в дъното — бяха охранени, възрастни хора, седяха малко театрално надут и сочеха отруфени: с живописни минтани и джепкени¹, препасали широки пояси и отпуснали през шия тежки сребърни кордони на часовници. Рошави, с дълги засукани мустаци. Носеха наведени над вежди черни калпаци. Бяха в потури с дълги, гайтанлии и закопчани над юфтени обуца крачоли. Те, тези хора, напомняха някакви старовремски мушиери или поне притежатели на големи стада в планините. Имаше между тях обаче и млади хора, които бяха салонно облечени, с изгладени остри брадички. Те носеха на главите си бомбета, очите им неспокойно лъщяха като на полицаи, бяха със стегнати талии, като да са в корсети, държаха се с вирнати глави — началнически важни — и изглеждаха негъвкави: стоят на столовете си като заковани.

А масите отсам входа — хората от другата половина посетители — бяха все голобради, в бозови куртки, с дигнати на теме каскети и обикновено в кози цървули с нехайно усукани навуца. Те седяха разкривени по масите, изглеждаха отегчени и повечето нищо не пиеха (може би нямаха с какво да се почерпят). Между тези групи също се мяркаха добре облечени хора. Но те се носеха също нехайно, метнали на теме рогозени шапки. Всички тези хора сочеха екзалтирано смели, с открити чела, с ясни очи, сякаш са влюбени студенти...

Маестро Торини беше любопитен, много любопитен. Но очите му бягаха повече към пъстрата половина —

¹ Горна дреха.

старите, със старовремските носии. Другарят му, маестро Антонио, беше в нескриван възторг. Та той е всяка вечер тук, в тази шумна градина на Щърбана, а ето — не е забелязал досега това поразително деление на посетителите! Не, маестро Торини има око!

— Компатриоте, вие сте гениален! — стискаше маестро Антонио ръката на съотечественика си.

XL. ЕПОПЕЯ НА РОБСТВОТО

Когато преполовиха чашите бира, българинът, сеньор Николи, почна:

— У нас няма привилегировани съсловия, маестро Торини. Даже няма и деление — в строгата смисъл на думата — между стари и млади. И все пак — там при естрадата са старите, а тук — младите: това личи, нали?

И като поглади хубавите си черни мустачки, той разви — с плавна, даже твърде изискана реч — някаква историческа теза. Тя беше малко отегчителна може би, но италианците слушаха с непресторено любопитство. — Турците са били мъдри завоеватели, много мъдри. При нахлуването си в Европа те не са враждували с населението в завладяваните от тях земи — нито даже с болярите, нито със заможните слоеве — с никого. Заемали само крепостите, въдворявали в тях свои гарнизони и постепенно — през векове — установявали своята администрация. Това не било опасно за владичеството им, защото населението в областите било съвсем рядко. При това не се е променяло и нищо от заварения тук средновековен ред на господари и роби, та нямало е и кой да се почувствува накърнен, за да се опълчи на борба. После обаче дошло време, когато не е могло вече да върви тъй. Западните държави са се стреснали от опасното проникване на азиатците в Европа. И дали кървав отпор: разбили турците при Виена.

— Ето този обрат е най-опасният исторически завои за нас, българите! — дигна пръст лекторът-гарибалдиец.

Той прибягна сега и до чертеж. Турската империя тогава е била необятна. Освен целия Балкански полуостров тя е обгръщала вече Румъния с част от Южна Русия, а също и цяла Унгария.

— Така нашите земи са се оказали в дъното на чувала! — дигна синьор Николи пак показалец.

И разказът му изведнаж стана потресающ. Султаните се изплашили за европейските си владения и предприели съкрушителни мерки: помохамеданчили — с кърваво изстребителство — стратегичните пунктове по адриатически бряг и по високите планински гребени. А всичките военни пътища за Цариград колонизирали с азиатски войнишки поселения.

— Забележете! — понижи важно глас гарибалдиецът. — Народите по адриатически бряг и по горното течение на Дунава са били близо до тогавашните предели на империята и, значи, могли са да бягат, да се изселват. А в нашите земи това не е могло и да се помисли: тук всички са смятали навярно, че турците са завоювали целия свят! И утеснени от поголовните помохамеданчвания и от турските войнигански поселения, българите — в о л е н с - н о л е н с — са се набъкали в непристъпните планини, из които не винаги се е намирало паша даже за козите. . .

Челото на хубавия българин лъсна от пот. Той не можеше сега да намери достатъчно силни думи, за да обрисова страшната трагедия на своето племе. Хиляди, много хиляди семейства са пропълзели като мравуняк по скали и сипеи: назад е бил турският нож, напред — гладна смърт.

— Какво е оставало да се прави, *messieurs*? Разбойничество, то се знае, какво друго?! Убийства срещу убийства, обезчестявания срещу обезчестявания, грабеж срещу грабеж. А-а! Но, *messieurs*, такава борба изтрива всичко човешко у борците: понижава ги и ги оскотява!

Българинът помълча. Изглеждаше разярен и изведнаж метна ръка към масите при естрадата:

— Е, добре, *messieurs*, тия там са традиционните — тъпи и отвратителни — представители на ония оско-

тели борци сред нашия народ: борци на личното отмъщение — на убийства, безчестия, грабеж!

Маестро Торини недоумяваше: българският гарибалдиец беше готов лично да избие, да изстреби, да унищожи ония там при естрадата!

— Извинете, синьор Николи — усмихна се италианецът. — Но вие говорите за трагедия отпреди векове, нали?

— Отпреди векове? Не, маестро! През първите три века на турското владичество у нас ние сме били сравнително добре. Трагедията почва късно — едвам преди два века, след отблъскването на турците пред Виена, както обясних. И продължава до наши дни, до ново време. . .

Ако цариградското правителство е разполагало с известна политическа предвидливост, нали? — или поне с малко човечност — ако то вместо да изгонва българите от полетата в планинските пушинаци или вместо да коли и безчестява, за да ги помохамеданчи — ако вместо всичко това то би предпочело да им предложи области за поселване, напр. някъде в Мала Азия, о-о!

Хубавият българин се позабърка. Направеното от него държавническо допускане беше може би случайно; някое своеволно текване навярно. Но човекът се унесе в мъдрите си тълкувания. И отсече гневно:

— Но не! Азиатци! Предпочели са едно пряко и кърваво завладяване не само на българските ниви и къщи, но даже и на жените и децата им! Излавяли са мъжкото население и са го изколвали като овци, а вместо него са настанявали — в стопанствата и в семействата — турски войници!

Маестро Торини се извърна потресен: не можеше да слуша... Впрочем всичко това му се виждаше може би и съвсем невероятно.

— Не ви се вярва, нали? — отсече огорчено лице българинът. — А то е още живо в паметта на народните ни маси, уви! Трагедията се е продължила — и се е разширявала през много и много години. Почнала от стратегичните турски колонии, тя постепенно е обхва-

нала всички български области. И това страшно злодеяние над цял народ се е вършило тъй системно и толкова неумолимо, че новото време не завари в нашите полета нито едно поселище, законен господар на което да не беше бегът-турчин!

Маестро Торини даже зина: страшно!

— Така, *messieurs* — продължи българинът, — цял народ от 5 — 6 милиона е превърнат на просияшка тълпа от бездомници и ратаи! Народ, *messieurs*, който е бил учител на славянството: дал му е религия, писменост, живопис, изкуство! Народ още, *messieurs*, на който Европа дължи идеите на реформацията, а човечеството — най-крайните и светли надежди на нашето време!

Човекът се разчувствува и се поувлече, разбира се. Маестро Торини му стисна горещо ръката.

— Разбирам ви, синьор Николи! Аз съм също горещ националист — и дълбоко ви съчувствувам.

Но синьор Николи замига смутен.

— Недоразумение, маестро: аз всъщност съм привърженик на княз Кропоткин.

— Княз Кропоткин, *monsieur*? Не съм чувал.

— Не? Ние имаме много последователи в Италия! Аз съм, *monsieur*, анархист.

XLI. ДВАТА ЛАГЕРА

Разбира се, убежденията са въпрос на съвест. Българинът поглади своята красива брада. И доизпиха бирите си.

— Прочее на въпроса, *messieurs*! Така сега тук, в дъното, са старите, а отсам, около нас — младежта. Всички са еднакво бунтари. Ония обаче са вълци от робските векове. Харамии, което значи тунеядци. Въоръженото скитане из планините за тях е призвание — друго занятие те нямат. Малки царчета, студено надменни, но хитри и лукави, зли и жестоки. Боят им се турци и християни. Първите бягат от тях,

вторите им се подлагат. Така те са винаги масло над вода. Но нападат само из засада. Всичката им грижа е да не се видят никога лице на лице с врага. А попаднат ли пред очите на турска войска, о, тогава вече те са диви котки: в шумата се зариват, крият се в хралупи или отхвъркват навърх високите дървета като рисове. И в такъв смисъл «куршум ги не лови», ха-ха!

Сега италианците слушаха наведени над бирите си. Маестро Торини се чудеше на българския анархист. Тоя човек е сбъркал призванието си — той е за професор! И как старешки глади красивата си черна брада!

А анархистът заключи:

— Революционната организация обаче, *messieurs*, очисти вече македонските планини от тези вълци. И те се прибраха тук около двореца —

Маестро Торини се жегна. Но се съвладя. Усмивна се даже.

— Около двореца, казвате?

Анархистът се разсмя добродушно. Това те, италианците, не ще разберат! То е б а л к а н с к а п р о д у к ц и я.

— Сега за отсамните, за младежта — посви той очи.

Но маестро Торини любопитствуваше още за старите.

— *Pardon*, синьор Николи! Между ония там има и млади, които... не знам как да кажа, но които изглеждат на преоблечени военни, ако ме не лъже окото.

А-а! Българинът се разсмя. Не, маестро Торини е наистина забележителна личност. Той има непогрешно око!

— Значи, офицери? — посви лукаво очи италианецът.

— Да, действующие при това...

— Но защо не са в униформите си? Така се губи чинът!

— Балканска продукция, маестро, ха-ха-ха!

Масите се заемаха: прииждаха един по друг пъстри лица, бради, носии. Бяха сякаш грабливи птици: прелитаха изневидело и нацазваха сред своите ята — едни наляво, други надясно.

Скоро и в двата лагера се почувствува внезапно

раздвижване: главите се извърнаха и се проточиха шиите. Явил се беше човек странно параден: с черен редингот, а с орден за храброст на гърдите! С омърсена яка и връзка, а с цилиндър на глава!

Тоя човек — възтънък и проточен нагоре като прът — хвърли царствен поглед по масите, очакваше поклони.

Но такива не последваха — въпреки всичко!

Декорираният вирна презрително глава. И откъм разкривено насядалите наляво младежи в куртки някой разля пълен глас:

— Да живее негово сиятелство барон Кракра Пернишки, «ура»!

Малцина подхванаха «ура»-то — по масите се понесе веселост. И лицето на барона — малко, със замръзнали очи и с остра брадица — видимо посиня.

— Соци-листи! — хвърли той презрително към масите наляво, после тежко се изви и кимна с глава надясно — поклони се.

Оттук му отговаряха дружелюбно — хората бяха весели, накривяха калпаци. Някои го даже и поканиха на масата си.

Баронът се поколеба. И не прие. Поклони се пак тежко. После спря поглед на маса сред градината, между двата лагера. И нея зае — неутрален да е, както подобаваше на аристократ от старинен род. Седна изпъчен и строг като медиум. И натисна с ръце двата края на масата, огледа тържествено цялата градина — всяка маса отделно от ляво до дясно.

Българският гарибалдиец — при италианските малери — се хвана за корема. Смехът му заля и другите маси.

Не, какво значеше всичко това? Маестро Торини беше също готов да се разсмее: сцената беше наистина комична! Но той се държеше. И не откъсваше поглед от декорирания човек. Някакъв барон — в София и сред тази градина тук?! Не беше ли маска това — гавра някаква с родовото благородство въобще?

Оркестърът обаче заработи. И маестро Торини не можеше да разпитува: бумтеше тъпанът и тръбите оглушително ечаха.

Все пак синьор Николи се наведе до ухото му:

— Внимавайте: нашият бъдещ княз!

— Княз?!

— Претендент на българския престол. Съперник на Кобурга!

И когато най-после оркестърът спря, маестро Торини застиска ръката на българския гарибалдиец. Не, онова, което слушаше, не беше за разбиране! Тоя там — «претендентът» — сънувал нещо някога: привидял му се старец с корона — цар! Български цар, разбира се: един отпреди вековете. И прищепнал му старецът в корона: че той, баронът, е пряк негов потомък.

— Sapristi! — прехапа устни маестро. — И затова е той сега барон?

Синьор Николи се разсмя пак — не можеше да си надвие.

— Ох, господи, не! — кискаше се хубавият човек. — Той си е барон отпреди тоя сън!

Маестро не се смееше. И не разбираше.

— Всеки от нас тук си има прякор, синьори! — кискаше се българинът.

Вървите ли в тази страна изправен като в корсет, с наперени рамене, с вирната глава (а тук почти никой не върви така — ха-ха!), всеки ще попита: кой и какъв е тоя пуяк? От това, хоп, прякор — пуякът!

— А от пуяк до барон далече ли е? — питаше синьор Николи и хвърли лукав поглед към нежните дълги пръсти на маестро Торини.

Тоя се изчерви. Нищо — надви си:

— Така, значи. . . Странно. . . А сам тоя човек — какво той представлява от себе си?

— Той, monsieur? Но кой какво представлява от себе си в тази наша славна страна, ха-ха-ха!

Не, наистина маестро не би могъл да разбере всяко това! Баронът бил роден някъде в кози кошари над някакво селце Перник. А там има следи от крепости, които е владял някога известният в историята български боляр Кракра. Прочее малък повод ли е това за родения до това село козар, който е заслужил по

своя вървеж прякора пуйк, да се обяви за претендент на българския престол?

Маестро Торини клатеше глава:

— Но тогава... тоя човек, значи, не е съвсем... Как да кажа? —

— Не е, разбира се! — тържествуваше българинът. — Той е по-скоро един хитър колибар, даже твърде хитър. Ето, господинът не пропуска дворцовите ресепции: има си уговорен кочияш, комуто плаща добре, сяда тържествен във файтона и с едно шибане на конете — вррр — препускат из едните врата на двореца и излизат от другите... Така хората остават с впечатление, че «барон» Кракра е бил на ресепцията — ха-ха-ха!

Сега вече се смееше от сърце и маестро Торини. А после зашепна:

— Но не мислите ли, синьоре, че това е опасна шега? Тълпите не могат без вожд — и при възможни военни неуспехи в бъдеще —

— Династични борби в България? Не-е-е! — отсече българинът въздуха с показалец. — При първия военен неуспех някога тук монархизмът ще бъде пометен. А с това той ще изчезне въобще от бреговете на Дунава. Защото тези трончета тук, в полуострова, са изкуствени.

— Тогава? — удиви се италианецът.

— Тогава, маестро, ще имаме една велика Балканска федерация! — поглади хубавата си брада анархистът.

И италианците загледаха настрани...

— А специално за нас, българите — продължи синьор Николи, — специално за нас, messieurs, хм... национално величие, династии и прочее са... ерунда!

XLII. МАЕСТРО ТОРИНИ

Маестро Торини се видя като лебед сред гъски. Това стана неочаквано. Раздвоената публика в градината на Щърбана изведнаж се оживи. Хората от масите на-

ляво зашушукаха: «Гьорче, Гьорче!». Яви се снажен, на години мъж, с дълга раздвоена брада. Той заглеждаше лицата, които го поздравяваха само с кимване на глави, усмихваше им се сухо и очите му казваха всекому поотделно: «А, тука ли си?»

Синьор Николи пришепна на маестро Торини:

— Представлението почва.

Дошлият с раздвоената брада бил «велзевулът» на «вътрешните». Стар воин с младо сърце: банки обирал из България, агитатори подбирал из Македония, чети организирил и трупал тайни военни складове край турската граница.

Маестро Торини изостри погледа на къпиновите си очи. Но се съвзе. И даже повеселя. Не, това е значителна фигура — тоя «велзевул»! Италианецът малер би дал мило и драго, за да има само един сеанс от него — само един, не повече!

— Тези хора не признават фотографии — и живопис — кискаше се хубавият Николи. — Лисица на пазар не излиза!

Братият вожд — «велзевулът» — се придружаваше от младия лекар д-р Байлов. Направиха им място на близка маса и за щастие на италианците «велзевулът» седна срещу тях. Висок, плещест, малко попрегърбен, със сиви похлътнали очи, пръстено лице и дълги тънки мустаци — също с пръстен цвят, стоят като изкуствени върху гъстата, пак с пръстен цвят раздвоена брада. У тоя човек всичко беше сиво, незначително, селско. Но челото бе сократовско: широко, много широко и четвъртито изпъкнало. Погледът на очите му обаче беше студен и твърд, а синкавите му устни често отсичаха тънка и скрита усмивка.

Маестро Торини беше неспокоен: наблюдаваше, но се боеше да не бъде и сам наблюдаван. И слушаше понаведен анархиста българин. Тоя обясняваше: «велзевулът» бил наистина изключителна личност. Селянче отсред Македония, той е отърчал още хлапе в България — за да се бие срещу сърбите на Сливница и за да гони с шайки русофилите из България... Човек комай без образование, а е бил инспектор на училищата в

Македония, докато стигнал до такова положение, че в едната си ръка хванал всичките владици в областта, а в другата — държал революционерите, ха-ха-ха!

Италианецът недоумяваше: легенда човек! Екзархията в Цариград и правителството в София тържествували: гласели да го подстрижат и да го издигнат във владишки сан, за да държи той в ръцете си и черковници, и революционери. А «велзевулът» лъгал до последен час официалните политици (даже е приготвил военна карта на пътеките в цяла Македония и я депозирал на българското военно министерство). А един ден — ето го, явил се открит вожд на революционерите! Скъсал с официалния свят, заобиколил се с терористи, отрекъл закон, отрекъл черковния и пазарен морал, ха-ха-ха!

Хубавият Николи съвсем залепи устни до ухото на маестро Торини:

— Аз съм убеден, че и тази луда история в Разлога с американката — все ще сте чели в печата, нали? — е пак негова работа.

Маестро Торини се намръщи много остро, а по устните му замря усмивка. Не, синьор Николи тук вече се лъже! Маестро Торини е пътувал — само преди два дни — от Будапеща до Белград с виенски кореспондент, който отивал за Македония.

— Във Виена хората не се лъжат по източните въпроси, синьор Николи — каза маестро малко авторитетно, но се ухили и продължи колебливо: — Поне така ме уверяваше кореспондентът, иначе какво аз разбирам от политика. Но моят съпътник твърдеше, че във Виена са били съвсем категорични по тази страшна афера с американката: тя била завлечена в планините от чета турски дезертьори.

Българинът помълча. Но по устните му играеше скрита усмивка. И каза:

— Може. Дано е така.

После се наведе пак до ухото на италианеца:

— Бъдете уверени, маестро, по македонските планини днес се движат само наши чети: там вече няма дезертьори, няма контрабандисти, няма разбойници.

Маестро Торини замрежи къпиновите си очи. Разбира се, синьор Николи е, който може да знае! И попита за изящния господин, който придружаваше «велзевула» — за д-р Байлова. Младият красив човек бил също интересен тип, изглеждал симпатичен, кой е той и какъв е?

Сега стана нещо, от което маестро Торини се видя наистина като лебед сред гъски. Българинът се изкиска. И сви пак устни до ухото му.

— Вие, маестро, ще срещнете у нас странни типове, м-да. Тоя хубав лекар там ще бъде може би до ден-два разстрелян...

Италианецът дигна чело смутен. Д-р Байлов бил член на комитета, но се е омотал сега в някаква история с една шпионка — млада солунска еврейка, вдовица на цариградски банкер.

Не ще и дума, Ема е непредпазлива! Така тя може да изпадне и в безизходност. Пфу, колко отвратително беше, че Марикио не можеше да напусне веднага тоя си неприятен вече събеседник!

Между това наоколо ставаше нещо тревожно: хората по масите се бяха спотаили. Сред градината беше спрял някакъв карикатурен Фалстаф — по-снажен, по-шишкав от Шекспировия, а космат и черен като дявол. Той се беше вторачил в седящия като истукан барон Кракра Пернишки. И почна да го поздравява по турски — лепи лявата си ръка о челото и о подутия си корем. Това продължи, докато баронът почервения като рак, изкриви големи уста и изпсува. Пернишкият благородник направи това гласно: псувнята се чу далеч. Грамадният Фалстаф разпери ръце, ухили се — показва големите си зъби — и замята биволски очи наляво и надясно. После се изпъчи, колкото още можеше, направи няколко стъпки към масите наляво и се провикна:

— Кой ме пцуе? Бугария! Защо? Защо съм подайник на Абдул Хаида! Е, харно! Чучое, бракя! Когато негово сиятелство боляринът Кракра ме напсува, язка

бев у Бугария! Ама се дръпнав сега наляво, кай нашенското. Е, псувнята негова падни — каде?

И като простря високо ръце към масите надясно, гигантът се препя с черковен бас:

— Та-мо-ка, по светлите боляри на Фердинанда-а!

Последвалото стана много бърже. Някаква запратена бирена чаша полетя пряко главата на черния исполин и се разби в маса наляво. Полетяха тогава бирени чаши и отляво надясно; дадоха се револверни изстрели; нахлу полиция, заечаха оглушително свирки.

Маестро Антонио благоразумно се посви зад синьор Николи, който, пребледнял, откопчаваше скрития си в кръста револвер. А маестро Торини се позабрави: изправи се на цял ръст като наежен петел и къпиновите му очи застрашително се скриха под гъсто сключените му вежди. Сега нямаше кой да го наблюдава, разбира се. . . Все пак когато нахлулата тълпа стражари си свърши работата, синьор Николи сложи дружески ръка върху рамото на маестро Торини:

— Захвърлете палитрата, маестро, и препашете сабя: готов съм да тръгна след вас!

Маестро сви презрително рамене.

— Помислих, че ще почнат да се колят.

— Това беше славно, маестро: вий бяхте заели позата на Наполеона при Аустерлиц!

— Неудобно беше, синьор Николи: няхах даже бастон! Трябваше, значи, да действувам с ръце.

— Да действувате, маестро? Но срещу кои?

Италианецът пак сви рамене. Той би действувал срещу тези, които ще убиват, то се знае. Българинът му стисна любовно рамото:

— Не, синьор Торини, вие ми харесвате!

XLIII. РЕВНОСТ

Бяха излезли от градината. Хората се разотиваха. Сред малка група вървеше македонският водител с раздвоената брада, придружен пак от д-р Байлов. Мае-

стро Торини пришепна нещо и синьор Николи отърча при македонците. Групата се разби: вождът с раздвоената брада и д-р Байлов потръгнаха с италианците. Маестро Торини се оживи. Той носел в портфейла си удостоверения, че е кореспондент на римски вестници и списания. Всъщност маестро Торини е такъв само на голямата римска илюстрация.

— Няма да скрия — понижи глас маестро, — художник съм, а не журналист.

Разбира се, той винаги се е чувствувал ангажиран за правото и справедливостта. Бивал е в Албания: има представа за неравната борба на македонците. Ако господата намират за удобно, може да го използват: той наистина разполага с колоните на видни италиански вестници. За тази цел маестро Торини не би се колебал да мине и в Македония, даже на нелегална нога, ако трябва. Той намира, че заслужава да се направи това сега — след тази афера с американката там, която вълнува ето целия свят.

Македонците мълчаха. Синьор Николи им заговори нещо на български, предава им навярно особените си впечатления от маестро. После братият смънка нещо през нос, помълчаха пак. И д-р Байлов каза на френски:

— Европейският печат ни е враждебен, cher monsieur. И ние го не търсим. Разбира се, искрено вярваме във вашите чувства. И ви благодарим.

Братият поддърпа още нещо през нос. И младият Байлов продължи: аферата с американката не е още ясна даже и за тях; тя е навярно спонтанна работа, ако, разбира се, е дело на македонски революционери. Не е обаче изключено и допускането, че тя е чисто разбойническо начинание. В Македония има мохамедански поселища, които все още не са укротени — нито от турската администрация, нито от македонските чети.

Маестро Торини съвсем понижи глас — шъпнесе: толкоз по-добре, ако тази история е разбойническа! Тя би открила на света оная страшна действителност, върху която се разраства народното движение в Македония.

— А вие, македонците, и в единия, и в другия случай трябва да си послужите с печата сега — трябва да спечелите разположението на известни среди!

Маестро не довърши — влизаха в градината на хотела. И се позабърка: оглеждаше се за познати, готов да поздрави. За щастие, съгледа на маса солунския banker Елиас Бенбасат и се опомни. Къпиновите очи на маестро потърсиха Ема. Нямаше я. Ще дойде, разбира се. Хубавият мъж забрави наново дългите и меки брада и мустаци, в които беше. Устните му се разлепиха сладно, гърлото му се сви. Интрижката на синьор Николи — в онази отвратителна градина на Щърбана — беше мръсна, разбира се. Инак, няма съмнение, Ема се плете в нещо тъмно — с тези македонци. Днес тя се държеше... като фалирал banker. Унесена уж — и чужда, съвсем чужда, а се пробуди изведнаж... Не, страстна е Ема, до лудост е страстна!

Маестро се покашли, за да овлажни засъхналото си гърло. Пръстите на дясната му ръка заиграха над устните. Но шепата му се изпълни от мекия малерски мустак. И хубавият човек се опомни съвсем. Така той седна полугърбом към разлетия недалеч на стол солунски banker. Отляво седна д-р Байлов, отдясно — синьор Николи, а насреща — маестро Антонио наред с брадатия вожд на македонците, който се постави и сам в сянка.

Маестро Торини беше неспокоен. Синьор Николи го наблюдаваше. И скоро му даде знак. Маестро се обърна: явила се беше Ема — с пръстено лице, очите ѝ необичайно горят, устните — сини. Не, какво става с тази жена днес! Тя застана до баща си, но не седна и спря поглед на д-р Байлов. Той се поклони изискано.

Ема спря нечаяно поглед на маестро Торини — привлякоха я къпиновите му очи. Даже полузина. А едновременно замахна значително с веера си: даваше сякаш знак на маестро Торини! И потръгна назад, напусна градината...

Марикио почувствува нозете си под масата сковаани. Д-р Байлов разбра знака на Ема и се наведе — през

масата — към брадатия «велзевул»; прищепна му нещо тоя възрази — уговориха се. И лекарят каза:

— Cher monsieur Torini, ние ще обмислим вашия случай. Вие ще се позабавите ден-два в София, нали? Смятам, че още утре ще разполагаме вече с някои положителни сведения, та... може би вашата готовност да съдействувате ще бъде за нас добре дошла.

И се поклони. Той ще остави за малко приятната компания, но ако господата се позабавят тук, надява се да ги намери пак.

А българинът гарибалдиец буташе с коляно коляното на маестро Торини... Устните на тоя побледняха. И човекът не можа вече да възстанови цвета им: те трепереха и се свиваха... Не, на маестро не му е добре! А обяснимо беше, разбира се: пътувал е той две денонощия непрекъснато. Е, в ориентекспреса има винаги вагон-ли, но... нали?... те са за постоянни кореспонденти на големи европейски вестници, а не за случайни такива, какъвто е маестро Торини, ха-ха!

Малерите се сбогуваха. Маестро Антонио взе под ръка своя компатриот и прекосиха градината. Когато бяха пред вестибюла за горния етаж, на маестро Торини се прекосиха нозете; той даже скръдна със зъби: съвсем му е лошо!

XLIV. ЕМА ДЕЙСТВУВА

Ема беше необичайно възбудена. Но гласът ѝ прозвуча тъп, когато подаде ръка на д-р Байлов.

— Седнете, monsieur. Обезпокоих ви, извинете. Не ми върви днес. И ми се струва, да съм мъж, бих намерила повод да бия... поне камердинера си.

И продължи, като седнаха:

— Преди всичко трябваше снощи да се убедя, че сред вас се движи чужд агент.

— Чужд агент?

— И тъкмо към тоя чужд агент бях отправена днес... пак от вас!

Д-р Байлов разбра. Той бил в течение на станалото

днес. Получил е пратените от Ема английски книги и много благодари. Те били наистина за отвлечената американка.

— Но Аника Беровска не е опасна, мадам Меворах! Тя е мъжкана, увлича се, служи обаче добре. Може да бъде и подкупена, разбира се: обича парите. Но се бои за главата си. И не ще прекали. При това срещите с нея сега са може би по-малко опасни.

— Видите ли, мадам, затиснати сме от такъв небивал досега шпионаж, че... поне донякое време вий ще трябва да отбягвате и мен.

Ема пребледня.

— Благодаря, monsieur. Аз съм много страхлива. Все пак — почвам наистина да се боя за главите на някои от вас.

Погледът на нежния човек доби метален блясък. Но тоя млад лекар е може би по-друг човек, отколкото изглежда! Еврейката се оживи. И зашепна:

— Обидно ми е, cher monsieur. Аз изисках от Аника Беровска да ми устрои тази вечер среща с Дъмбев — с Асеня. Тя не можеше да ми откаже: заплаших я. И ми даде тържествено обещание. А след това се скри: ето, не мога да я открия! И се боя да не съм злепоставена. След всичко онова снощи логично е тя да ме очерни пред вас.

Д-р Байлов загледа настрани. После каза:

— Тя се обърна за тази среща към мен. Но не беше възможно, madame.

— Не ви разбрах: Дъмбев е отпътувал?

— Не.

Докторът мълчеше.

— Eh, monsieur?

— Madame, вие днес сте рискували да се изложите много зле — каза той разчленено.

И еврейката заслуша плахо. Асен Дъмбев водел тук преговори с мисионерите на Американския Борд в Самоков. Да, за откупа по разложката афера. Ема съвсем пребледня.

— О, mon Dieu!

— Наистина, Дъмбев не е познат тук, madame Меворах, той малко е живял в София, но все пак —

Д-р Байлов иска да е открит, защото мадам Меворах го е удостоила с доверие — незаслужено може би. Той, д-р Байлов, е готов да жертвува всичко за нейния човек, за Асен Дъмбев.

— Голям човек, madame Меворах! Почти несравним. А ето сега тази страшна история...

Впрочем разложката афера ще намери скоро своя край. Д-р Байлов потърка челото си. А днес Асен не е могъл да разговаря с мадам Меворах на улицата, нали? И по стара памет, отправил я е при Беровска, с която той отбягва всъщност всяка среща. А друго — с английските книги — устроил после сам д-р Байлов.

Ема се вълнуваше — запали цигара. И каза:

— Той е в опасност, monsieur Байлов. Асен е в голяма опасност. Ще ви моля, предайте му: нека ми се довери!

Д-р Байлов сви рамене:

— Но, chère madame, думата не е за недоверие!

И подаден малко от чувства, той съобщи, че може би още утре Дъмбев и другарите му ще бъдат обявени за разбойници от самия македонски централен комитет...

— Налице е неочаквано усложнение, madame Меворах! Някакво предателство — много страшно, устроено от София тук — ще погуби комитета ни в Солун: нашите вожди там са вече заловени от турските власти.

Ема метна чело назад:

— Но това е играта на Беровска, monsieur! Играта на руската легация тук!

Мълчаха. Д-р Байлов стоеше със свити рамене: чудеше се, че еврейката е успяла да изчопли всичко от Беровска. И каза:

— Mais, madame, аферата с американката е въобще една злополучна история!

Разбира се. Еврейката хвърли крак върху крак. Но тази афера не е дело на разбойници: кой кого може да заблуди вече в това?

— Monsieur Байлов, арестуваните в Солун ще загинат — или ще бъдат спасени, — какъвто изход да вземе аферата в Солун.

— Може би, madame. Но и наистина авантурата в Разлога е предприета мимо съгласието на комитета.

Лицето на Ема пламна.

— Как?

— То е локално начинание. Лично дело на Асен Дъмбев... и на другарите му, разбира се.

А-а! Ема стана. Значи, намерили са и основа за съд, присъда, разстрелване? Тя викна:

— Е, добре, monsieur! Но предателството в Солун предшества аферата в Разлога. То е само по себе една афера. И преплитането на двете събития е само една злонамерена игра. Да, злокачествена! А тази игра цели да убие не само... не само моя човек! Тя ще погуби още мнозина, monsieur! И ще погребее делото на народа ви, на Македония!

Кръвта от лицето ѝ липса — ланитите ѝ трепереха. Докторът обаче не виждаше — притиснал беше челото си. И слушаше. Еврейката подчерта: отстъплението в Разлога би издало важността на солунските арести...

Д-р Байлов сви рамене.

— То е вече свършено, madame Меворах —

— Свършено?! —

Началникът на четите — апостолът — е тръгнал лично за Пирин: отива да освободи пленничките.

Еврейката изтръпна.

— А войводите?

— Ще бъдат съдени и навярно разстреляни.

— Асен знае?

— Не.

— Криете от него?

Д-р Байлов се развълнува, погледът му овлажня. Еврейката сложи бавно ръка на ръката му.

— Monsieur, какво ще стане с Асен?

— С него... още не е свършено — стана той.

Има — все още — надежда, макар и малка.

Условията за откупа — по аферата в Разлога —

били вече протелеграфирани в Америка. Асен Дъмбев вярвал в успех. Това можело да измени положението. Населението в цяла Македония съчувствувало на аферата. Нуждата от средства за оръжие била там обща грижа...

— Шепа народ, madame: роби, лишени от земя, безпомощни, измъчени, зли. Какво искате вий от нас? При това страната ни допира самия Цариград, допира Проливите. И ето, против нас са даже всички, които ни съчувствуват. Ще вършим атентати — да! Ще влачим невинни жени по планините за откуп, да! А после ще се избиваме помежду си и... и пак ще се каем пред цял свят като провинени деца.

XLV. СРЕЩА

Ема щипеше по навик челото си. Може би хапеше и треперещите си устни — не се виждаше това: беше ниско привела чело. После си оправи сколуфите.

— Monsieur, аз трябва да видя още тази вечер вашия... моя човек — Асеня Дъмбев.

Д-р Байлов загледа удивен: младата жена израсна, стана тържествена. Тя продължи — вече разчленено:

— Имам да му открия нещо от изключителна важност. И да направя предложение, което ще е спасително... спасително за пленничките и за всички вас.

Лекарят се дигна. Даже отпусна ръце като пред началство. Повярва навярно, че Ема ще хвърли в игра своите милиони. Младата жена стоеше пред него строга и властна.

— Eh, monsieur?

Д-р Байлов забърза — с готовността на войник. Той ще попита веднага. И ще се устрои срещата. Вярва да може. Щом madame Меворах рискува! Благоразумно е, разбира се, тя да не излиза налице, да не се излага.

Еврейката беше хубава — в своята твърда решеност. Отпуснала ръце, издала напред висок бюст, тя само махна с показалец.

— Сега вече не ще ме възпре нищо, monsieur. Кажете на Дъмбев да се приготви: той ще трябва веднага да отпътува при пленничките, за да превари мисията на началника си там. А другото — преговорите за откуп — ще поема аз.

Нощта беше затаила дъх: страшна тишина. Младата жена слушаше само биенето на сърцето си. Обтегна силно бухнатите си коси и ги преве на вълни в тила: отпусна ги като къдри на овчарка от бреговете на Ефрат. Махна изцяло траура си: облече се в сиво. Коприната лъщеше, но това не можеше да се избегне. Изостави и всичките си скъпоценности: метна само през шия черен шнур и го спусна по раздвоените си гърди като монахиня. Беше изморена и бледа. Това идеше от прекарания лош ден, разбира се. Но животът е изкуство. Тя обагри устните си, подчерни дългите си ресни и наподобяи съвсем овчарка от Ефрат. С очите си обаче не знаеше какво да прави: те бяха сега досущ бледозелени. И дълго се бави между огледалата: измержаваше кога какъв поглед ѝ подхожда. Приблягна, разбира се, и до скрити средства за придаване блясък на очите: това съгъстяваше цвета им. После потърси и естествено държане за ръцете си — менеше в тях веер, бастун, чадър. Но скоро напусна това. Нали че води и Асито? Какво ѝ повече трябва.

Стана обаче нещо непредвидено: когато Гики доведе малкото, Ема не можа да си надвие — бликнаха ѝ сълзите. Детето се уплаши и се притисна о нея. Това стигаше: майката се сътресе, даже изрида — и си развали съвсем лицето.

Не, очевидно Ема не беше актриса!

Гики стоеше зинал. Пристъпи после, даже сне големите си очила и ги обърса: да вижда добре. И притисна пак комично лакти о мъничкото си тяло — с извити напред шепи:

— Е? Аз довеждам Аси, а ти... Защо, Ема? На съд ли ще идеш — за развод?

Развод? Ема се стъписа. Фи, колко е отвратителен Гики понякога!

Трупаха се облаци. Но луната прозираше — малко невесела като болничава. И файтонът се заогъва глухо по разкаляните улици. Той спря пред черква — Гики ще чака. Ема хвърли от плещите си черната мантия, с която беше напуснала хотела. И поведе Аси. Бързаше нервно — натъртва стъпките си. Сега и сам Елиас Бенбасат не би познал своята дъщеря. Сякаш е изоставена майка, която е повела детето си в нощта — за да търсят баща му навярно.

... Постлан с плочи двор — тесен и тъмен. И нова къщичка с каменни стълби. Тя ще е на верующи хора: в трема мъждее кандило пред иконка. Добре е да е човек верующ! Аси се притисна о майка си. Но тя бе нещо унесена. И не забеляза, че тъмният снажен човек, който изникна пред тях на улицата и ги поведе — той сега беше изчезнал. Налице стоеше старица с носия от пряко Вардара: пъстра, с вземо от сърма.

— Повелай, госпожо! — отвори тя стая — чиста, плътно постлана, но с голи стени. — Ке почакаш.

Гостенката е може би прибързала: г-н Ацко още го няма.

— Може и да се побави, госпожо. Е, како сте, арно?

Гостенката премрежи очи и си пригали детето. Не ѝ доверяват: ще почакаат, ще проследят улиците да се уверят няма ли измама... Мнителен народ, студен и корав!

«От Ема да се бои — Асен!»

Нищо. Аси дърпаше ръката на майка си, шепнеше, но тя бе замряла — безстрастна и покорна на съдбата.

После — всичко дойде със светкавична бързина: в стаята влезе елегантно снажен човек. Съвсем салонен — в смокинг, с обръснати мустачки, издаваха го само очите, зловещо вторачени изпод меснати вежди. Не се усмихваше, но заговори меко и звучно като парижанин:

— Простете, Ема: трябваше да извършат привич-

ните церемонии на предпазливост. Ние никому не доверяваме.

Матовото лице на Ема пребеля, после почервения — и посиня: ще ѝ припадне. Но Аси се притисна о ръката ѝ, нервен и топъл като живота. Тя се понаведе, дигна му лицето и посочи влезлия. Каза му нещо на своя език. Старицата хазайка стоеше като мумия. Тя нищо не разбра. Но в мъртвата тишина на стаята прозвучаха две срички от детски уста:

«— Па-пà?!»

Очите на детето се разшириха, лицето се проточи: то не беше подготвено, види се!

И се възцари пак мъртва тишина. Ема се уплаши: свиха ѝ се очите, устните, цялото лице. Снажният елегантен човек също се посви — но малко като натиснат. После обаче израсна — могъщ и пак безпомощен: поразпери ръце, търси сякаш равновесие. И тишината се разби — сипна се тъп глас:

— Нашето дете? Живо? Съществува? Ема!

Погледите им се посрещнаха. И паднаха бавно на детето. То ги гледаше удивено — то: тяхната кръв и плът, тяхната любов!

А! Нощта се обляха от огнен дъх: детето се видя дигнато високо като знаме.

И тишината в стаята се залюля: ще падне и ще се строши...

Ема благоговееше: погледът ѝ се вгълби бавно, прислезе в нозете на мъжа. Приведе се после — все тъй бавно — и челото ѝ. В жената се възцари съпругата: тя се изостави на неизвестното в себе си. И потърси почувствуваното зад пределно... Не крие ли всяка душа своята молитва!

И когато съпругът пристъпи до нея, жената можа да дигне лицето си, прояснено от усмивка, чиста като на дете. Той ѝ взе ръката. Дигаше я бавно. И без да откъсне буза от горещия дъх на своето дете, бащата залепи устни о треперещите пръсти на майка му.

Мъничкият Гики пак недоумяваше: Ема се зададе с луд ход, като че ли са ѝ пораснали криле. А подскачаше до ръката ѝ и Аси — също крилато. Гики ги посрещна с лакти, притиснати о хилавото тяло, и с издадени напред шепи: какво е станало? Но Ема го не виждаше — тя нищо не виждаше сега! Очите ѝ се губят като в ослепително сияние, устата ѝ са поразкрити — ще викне радостно като чайка над разбунено море...

— Кажете ми, Ема: да се радвам и аз!

Ема се вторачи в Гики — не може да го познае! Очите ѝ изразяваха луда радост. И Гики протегна молитвено ръце:

— Боже мой, не е ли слязъл наистина Месия на земята? Моята братовчедка се готви да пробуди и мъртвите... Ема, да не си пред вратите на рая? Но кажи, продумай — хи-хи! Аз не искам половината от бащините ти милиони: ти ми хвърли като на просяк най-малкото зрънце из тия диаманти, които блещат в погледа ти. Хвърли наистина, пожали ме, и аз съм човек, а нямам... нямам никаква радостчица, Ема!

Тя го гледаше все тъй, сияеще унесена. После отклони поглед. Отклони и лицето си. Не, Гики не присъществуваше за нея: не съществуваше. Нищо. Нима Гики не знае, че той въобще не съществува? Но Ема най-после продума:

— После, Гики. Ще вечеряме заедно.

Файтонът се повлече безшумно по неравната улица. И край него скоро полетя човек на велосипед. Той замахна рогозена шапка — поздрави. Велосипедът звънеше — в пустата улица. Аси проточи шия. И рогозената шапка на велосипеда се размаха пак... Сега Ема дигна високо ръка — лакътят ѝ се разголи: тя размаха на велосипедиста разперени пръсти като развято знаме...

Асен отива! А! Той ще догони в Пирин оня, техния началник. И ще отклони най-страшното... О, Ема и тук помогна. Тя ще спаси всички!

В хотела камердинерът подаде на Ема писмо с щемпела на италианската легация. От Марикио ще е. Странно! Той въобще не пише писма. Ема не бързаше — остави писмото и се изгуби. Гики наведе големите си очила до самия плик. После пригали Аси и зачака: овчарката от бреговете на Ефрат ще се преобрази пак в мадам Меворах.

А! Ема се разтревожи: захвърли писмото.
притисна слепите си очи.

Ема взе пак писмото и отпаднала в креслото, разкри го на коляното си. Очите ѝ бяха тъмно вгълбени, премигваха плахо. И прочете пак странните редове с едър шрифт:

целувките Ви чувствавам на устните си! А душата ми е в порой от разтопено олово.

Какво направихте Вий с мен!

Ема, Ема, с кого сте сега?»

Разбира се, те не носеха подпис — тези редове, изячно написани... и противни... Ах, тоя нещастен Марикио! Но това сега може да разстрои всичко!

Младата жена се сътресе. А радостта — голяма, всепобедна — още ѝ пълнеше душата. И не бликваша ѝ сълзите. Нито избухваше гневът ѝ.

Това не трая дълго, уви! Няма в живота радост, която да надвива на ужаса.

68

III Совет перестилух.

Второй изрядт от самими хребтами,
иже мамо - и брата иже и мот, иже и
иже и. Иже, иже, иже, иже, иже, иже,
иже иже иже? иже иже иже.

— Насколько это важно для нас (Господин)

За Таракановича

така на Запад Ръко. които казват е ако
не държи ^{на Гибралтар} русите ~~всички~~ владения.

— Ричардъ, това е държавата, на
която те е изпратил по-рано.

Cabana mesa, campo de la Cruz, B. M. 1900

If one says manna, mowmaw? ~~It's~~
~~just a name, however? It's not a thing~~

аз иже и изъяснения на Галам Риза

Центр уртингуа. Н. Крушин: последние
состояния са. о. руда. Но се днеска - 1.

... в горах, - и
в горах, - и
в горах, - и

мужики — вы да вы — себе, но крестьян
мне! Ну — дайте им с нами работа да се-
тей часе сами заставят.

~~Mutual~~ ~~recovery~~ ~~of~~ ~~the~~ ~~country~~

Chloroceryle
Chloroceryle alpestris - perisperm. N. America
Green - 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 84

В живота въобще няма голяма радост. . .
Сълзите на Ема бликнаха. А после избухна и гневът ѝ.

XLVII. ЗИГЗАГИ

Марикио ди Торе беше от Калабрия. И сега се чувствуваше затиснат от чер облак, в който се кръстосваха светкавици. Заклучил се беше в кабинета си: да е недостъпен. Да, за никого! Нито за Ема. . . А тя ще го потърси, разбира се. Непременно. Ема не е авантюристка. . . Той би креснал сега в лицето на цял свят: неговата Ема не е авантюристка.

Но какво помагаше това! Сочните му устни се лепяха и разлепваха: Ема!

И светкавиците раздираха черния облак на душата му, размъщаха го на валми раздрани краища.

За Марикио не беше без значение богатството на Ема: южаните са сметливи и когато се самоубиват от любов. Но той не можеше да не чувства, че еврейката имаше снага — о! А и страстна беше тя, страстна като жабче! При това игрива — у-у, — игрива като дявол — пфу!

Къпиновите му очи се замъглиха: в тях бликнаха сълзи. Човек се чувства онеправдан, когато умира от глад, от студ; когато е изигран в служебна кариера, в търговия и в любов. И може да заплаче като жена даже и когато е разярен като пантера. В случая Марикио беше жертва, разбира се, преди всичко на онова, което той бе преживял с Ема през първата нощ по Босфора. Само преди една година. . . А-а! Топлата онай звездна нощ — край сенчестите градини на сараите и сред фона на мистично устремените към небето безброй минарета. . .

«Пфу, перфидна!»

При първата стъпка на Марикио тогава Ема беше способна да го удари по лицето с нотите. . . То бе обяснимо, разбира се: той посягаше на младоженка. И все пак — тя след малко се промъкна сама в каютата му!

«Не, перфидна! Перфидна!»

Да, сама! Спря до креслото му бледа, разтреперана. Помълча и каза съвсем просто: «Одеве бях груба — не знам защо. Но сега — ето, дойдох.» И се отдаде просто като субретка. Да не беше тогава поне мълчалива и безстрашна — пфу!

«Странен тип, странен!»

Тръгна после в нощта като пияна. . . ще излиза, а се повърна изведнаж и се повали в нозете му. «Сега може да ме хвърлите в морето — извика. — Аз нямам цена вече и за себе си.»

Младият южанин, заключен в стаята си сега, заходи с широки стъпки. И съзнаваше, че озлоблението му срещу Ема е някъде на повърхността и настрани. А под него стои онова, от което се плаши. И което скъпи собствено. Никоя жена до днес не го е обгалвала с такава горещина и възторг. . . с такваз виновна и пак луда отдаденост. . . никоя! Тя — поне там, край Нил, просто пълзеше в нозете му. . . Ема пълзеше в нозете му покорна и плаха, като че ли нему изменяваше, а не на своя съпруг!

Впрочем така е могло може би: тя имаше някаква тайна там, в Египет! Губеше се с часове. . . и отказваше да обясни. . .

«Ема е непроницаема!»

Всяка жена е непроницаема, разбира се. Преди всичко измама е да се мисли, че жената се чувства паднала, след като се е отдала. Даже най-обаятелната по ум и характер — и оная, която ви пленява с тънък усет, с трогателна реч и брилянтни сълзи, — даже и тя се отдава с вродена порочност и лекомислие като пеперуда. . .

«И може би след това се чувства дважд по-чиста — пфу!»

А все пак какво чудовище е жената, когато захвърли всичките воали на своя привиден свян! Когато разголи страшното безсрамие на своето капризно сладострастие! О. . .

Не, тогава жената може — пък и наложително е! — да бъде псувана, плута, бххтана. . .

«И тъкмо тъй може би ще я привържеш към себе си още по-покорна, още по-отдадена.»

Хубавият южанин не можеше да се успокои. Ако той сега можеше да се вживее само в спомена от обаятелната оная първа тяхна нощ по Босфора. . . о, той би отгонил може би злите си мисли. Но ето, тровеха го, мачкаха и газеха спомените — и мътиняка — от нощите с Ема по Нил. А-а! Тя даже се правеше навремени там по-пияна, отколкото пиеше, само за да е по-безсрамна. . .

«Не, тази жена се гаври и със себе си, и със света!»

Той скри в жилетния си джоб своя миниатюра пи-столет с брилянти. Ема не ще му избегне. Той ще я открие, ако ще би и в най-мръсните притони на тоя отвратителен град тук. Непременно. И ще си я довлече — ето, на тая кушетка. А-а! И ще я измачка до последни сили! И ще я земе после за ръка, ще я изправи до стената насреща —

. . . Отровна чаша на ревността се разби в душата му със сребърен звън: телефонът зафъфли. . . Ема е, разбира се!

Няма съмнение, това се случва и с тия, които не са родени на юг: отпадат волята и разумът и пръпка сърцето в гърдите като птичка.

Когато Марикио пристъпи към телефона, стори му се, че се отекна в душата му и далечният звън на подводницата, в която беше почнал военната си кариера. И се хвана за косите, макар че на устните му вече играеше усмивката на надеждите. Даже му домиля, че напусна пуританското морячество. Тоя празен живот по легациите го води. . . ето къде!

На телефона беше Ема. Марикио не се съмняваше в това, когато пристъпи. Но му притъмня пред очите, щом чу гласа ѝ. И блъсна яростно апарата. Тя! След такова негово писмо. . . Пфу!

Телефонът звънеше пак. Но италианецът затисна ушите си и се сви на кушетката като отровен.

В такива припадъци — това се знае — минутите са дълги като часове и пак са къси като секунди. Човек съвсем не помни кога се е възправил и с ръце на гърди

като олимпиец е потърсил отражението си в огледалото, за да се убеди, че е... безпомощно дете.

Ема още звъни! Не, гордостта на жената е само нейде по върха на носа ѝ... И ще звъни тя — няма къде да иде: гроб я дели от Марикио... И може би гроб ще ги събере пак!

«Да, гроб!»
Възкিপелият наново южанин грабна пак слушалката на телефона: стискаше я в ярост — кръвта избяга от пръстите му. Надви си най-послед, позвъни оглушително и се задави: даде номера на квартирата си. Трябваше може би да каже още нещо, но не свари: блъсна масичката. Можеше ѝ да я ритне, разбира се: отчаянието у някои е по-хитро от спокойствието. Ема веднага ще дойде: тя ще почувствува този жест!

Но телефонът почна пак да звъни — сега вече съвсем настойчиво. Марикио, заходи из стаята с натъртвани стъпки като новобранец при първи маршировки. Крачеше от ъгъл до ъгъл. Тия му стъпки — в такт на телефонния звън — вървяха собствено по диагонала на душата му: гонеха тази, която звънеше и която след малко трябваше да се яви тук самотично, за да бъде охулена, а после повалена на кушетката, измачкана... и застреляна може би!...

Влюбените разполагат с усет, пред който разумът немее. И тъкмо затова е много страшно, когато той усет удари в камък. Но Марикио не можеше да се лъже: Ема ще дойде!

Телефонът беше вече занемал. И хубавият южанин неволно избялваше очи към слушалката. Не, Ема ще дойде: тя е човек с кураж... Разбира се, богата е и дрзка, та може и ръка да махне... Но не, Ема ще дойде!

XLVIII. МАРИКИО И ЕМА

Марикио крачеше по диагонала на душата си. И не трепна, когато се чуха ситните женски стъпки пред заключените врата на кабинета му. Нито се даже обър-

на, когато се почука. Влюбените са уверени като математици!

Нощта замря. После звънна гласът на Ема:

— Не вършете глупости, Марикио.

И Марикио отключи. А докато Ема си вадеше ръкавиците, той завъртя ключа пак. Оттегли се в дъното на стаята, гледаше изпод вежди, посинелите му устни трепереха. Хубавият, той можел да бъде и страшен! Ема го гледаше с ъглеца на очите си. Беше строга.

— Ех, monsieur?

Марикио порасна — дигна се сякаш на пръсти. Еврейката е безсрамна! Впрочем всяка жена е безсрамна в борба с мъжете. И това е, което обижда. Но тя ще се свие веднага: той ще я повлече, ако трябва, за косите и ще я измачка!

Но Ема не се сви: изблеши зелени очи като котка и с нервна сила задържа ръката му, която се дигна бавно и тежко върху ѝ.

— Марикио, вие сте луд!

А след малко:

— Мислите ли, че ще мога да ви простя това?

Тя държеше десницата му. Но той впи пръстите на лявата си ръка в рамото ѝ. То беше много. А това не можеше да не повлияе. И жената почувствува: отпусна десницата му — с презрителна усмивка:

— Това е интересно наистина. Действайте, monsieur! В дома ви съм най-послед; при това — под ключ...

И мъжът отстъпи. Ръката му бавно отпадна, а очите се вгълбиха и потъмниха като на убиец. Едвам след това той изохка хрипло — и се отстрани. Посегна даже за револвера си — навярно, за да го допре о сляпото си око. Но Ема го следеше с унищожителен поглед, после се хвърли на кресло и изшипя:

— Куче живот — моят! Куче живот!

Тя ще заплаче сега, то се знае. Мъжът настръхна пак, избели към нея очи. И пак се излъга: лицето на еврейката беше позеленяло. Не, ако тази жена играе и с всичко това... о, заслужава да бъде застреляна!

Ема беше станала, трепереше като лист, пристъпи неуверено към прозорците, но тук затвърди стъпката

си. И Марикио чу: щорите се дигнаха. Играе навярно: ще го заплаши със скандал. . . да го застави, да пропълзи. . . или да отключи и да я освободи.

Тя отвори прозореца, привлече стол, качи се. Това ставаше уверено. Мъжът побесня: комедия!

— Ема!

И в ръката му блесна пистолетът. Тя не биваше сега да се обърне, разбира се: трябваше да продължи. Но ужасената жена замря, възправена на стола, зинала. . . Не, тя можеше да метне поне крак върху стъпалото на прозореца. Тогава той би съвладял пръста си в спусъка на пистолета и би стрелял!

Да, хората не прокънват никога любовта си само защото тя едновременно им подслажда и живота, и смъртта (гаси и пали слънцето пред очите им). Столът под нозете на Ема се поклати — коленете ѝ се разтрепераха. И пистолетът на Марикио падна бавно с тъп удар на пода.

— Ема, какво ти направи с мене!

Защо е тя дошла тук, ако го не люби?

Марикио закри лице о гърдите ѝ. Чувствуваше високия ѝ бюст. Но защо е скритна тя? И какви са тези нейни тайни? Ръцете му я притегляха и коленете му се лепяха о коленете ѝ.

Ема би трябвало да помълчи още малко. Разбира се! Но тя не пожела.

— Ах, боже мой, аз тичах за вас, човече! Помогнете ме да ви съдействувам да проникнете до пленничките в планините —

А! Марикио си откри лицето. Ланитите му се изваяха в студен мрамор.

— Успяхте ли?

— Да.

Нощната тишина в стаята замря. Устните на мъжа пребеляха — той изшипя:

— На каква цена?

Той би могъл сега пак да насочи револвера си срещу Ема — това не би имало значение. Тя се дигна бавно, туряше си ръкавиците и лицето ѝ също се извая в сту-

ден мрамор; даже и зеленината на очите ѝ се заличи — те бяха сиви.

— Сега не ще потърся прозорците ви, monsieur: отключете ми вратата.

Мъжът се дигна бавно. Той ще отключи. И не ще ѝ продума. Защото ѝ каза, което трябваше.

Но когато отключи, изохка.

— Значи, дойдохте. . . да ме зарадвате, madame? Тя махна ръка.

— Пуснете ме, monsieur. Аз вече не ще пристъпя вашия праг.

Не, това Ема не биваше да каже, ако наистина е решила да му не пристъпва вече прага. Види се, тя не мислеше тъй лошо. Или може би Марикио ѝ е по-необходим, отколкото допускаше и сам. Че и — може ли да се знае? Ема навярно го люби по-силно, отколкото се издава. За всеки случай странна жена! И хубава! Ах, хубава!

— Ема!

Гласът на мъжа беше глух и внушителен. Погледите им се посрещнаха студени, но по ланитите им се кръстосаха сенки на любов и недоволство, на скръб и упоритост. У жената надви обаче злото.

— Monsieur, дайте ми път.

— Сега, madame, след малко.

Той притвори вратата.

— Единият от двамата малери — тази вечер — на масата с д-р Байлов — в градината на хотела ви — бях аз.

— Твърде добре, monsieur. Какво повече?

Ема се даже усмихна — надменна, корава. Марикио отвори широко вратата, но стоеше застрашителен. И жената се побоя пак: гордостта ѝ се сломи. Отвори чантичката си с треперещи ръце, извади само с два пръста хартийка и му я подаде:

— Адресът, monsieur, който ще потърсите в Солун. Adieu! Желая ви всичко добро в живота.

Той не пое хартийката, разбира се: хвана ѝ цялата ръка и нежните ѝ пръсти се начупиха в шепите му. Не, Ема би залюбила сега наново тоя буен и ревнив ху-

бавец! Тя заплака: впи устни в челото му и се разтре-се от хленч. Нима Марикио можеше да си обясни как и защо ставаше всичко това! Той знаеше, че жената е нещо тъмно, но я виждаше светла и ѝ прости в душата си, без да ѝ повярва.

Дигна я от земята (тя беше коленичила), държеше я в прегръдките си; но още я не целуваше.

— Ще дойдеш с мене! Ще тръгнем веднага! Да, Ема!

— Да, Марикио.

Потърси ѝ погледа.

— Но веднага, още тази нощ!

— Както кажете.

— Направо оттук! Обади се по телефона на баща си.

— Добре, Марикио.

След малко, когато се яви на телефона старият банкер, Ема съобщи разчленено:

— Папà, съм с monsieur Марикио ди Торе. Тази нощ заминаваме за Солун, където ще обявим своя год-деж. Благослови ни, папà!

И поднесе слушалката на Марикио.

XLIX. РУБИКОН

Силеше се мълва, обхващаше Европа, вълнуваше Америка и проникваше далеч в Азия. А когато любо-питните по земното кълбо спираха поглед на картата, едвам намираха (а някъде и съвсем не намираха!) то-чицата земя, от която идеше мълвата.

И отсичаха:

Разбойничество без всякакво значение.

Такова си беше то, разбира се. Каква важност мо-жеше да има робското гърчене на половин милион чо-вешки семейства в милиардния нравунак на човешкия род, който при това живее в по-голямата си част може би и по-зле.

Не може да се обхване и не може да се обедини човешкият род: няма чудо на земята, което би стрес-

нало съвестите, и няма такъв писък на страданията, който да удави в сълзи сърцата.

Човечество няма. Разбира се: няма!

... Апостолът беше бледен под сиянието на луната, спряла наврѹх Пирин. Мъждеяха погледите на колото делегати, свили се и стърбушили като пилци под квачка.

А носеше се далеч из робските колиби униние. Беше вече ясно: не току тѹй е побързал да се върне от Битол-ско г-н Делчев! Той там е ходил в затвора, при Да-мата. Не, пиринските войводи са забъркали каша с онази прибързана работа на Предел. А това ще ко-стнува сега навярно техните глави.

И когато Асен Дѹмбев се яви наново отсам джумай-ската граница, не посрещаше го вече никой, съвсем никой. А ония, които той сам откриваше из планин-ските колиби, подаваха му тежко ръка и отклоняваха от него погледа на очите си. «Не òди на Пирин, г-н Ацко — говореха му те. — По-арно врати се пà у София. Завършихте я некаквата у Предела — бегай сега: баре ти си спаси главата.»

Скоро страшният човек — сам из пустинното Ка-патово, ням и стрѹвен — трѹшкаше се на земята, му-чеше като мечка стрѹвница и зрееше да пропѹлзи на четири. . . А! Но той беше облѹхал със своя огнен дѹх даже тиклите по тези схлупени планински колиби. Често с една дума, с един поглед той заличваше чо-вешките вражди, та свиваше окървавените робски дес-ници в братско рѹкостискане. Само с една усмивка укротяваше побеснелите и облагородяваше низпадна-лите. Неверующ в бога на поробените, той пееше псал-ми в техните богомолни домове. Извишил наврѹх пла-нините сребърни камбани за обща пробуда, той при-слизаше дълбоко в низините и с чугунената сила на своите мечи рѹце издигаше по дървените колибарски камбанарии чугунени клепала, които азиатецѹт вла-детел неистово преследваше. Той се беше слял с всич-ки принизени, затѹпели, обезнадеждени: беше син-първенец на всяка майка тук и брат — опора на всяка сестра.

А! И сега — изоставен, чужд, даже отгонван.

Асен Дъмбев не беше допуснал още в душата си чувството на началник. И не беше мечтал за Аустерлиц, та не чувствуваше сега и страшното съкрушение от Ватерло. За него не беше най-страшно и това, че Яне и Черният са може би вече разстреляни. Не бе ли разстрелян и сам баща му — старият крилат цар на Али-ботуш? Пък и не е ли смъртта за предпочитане. . . по-не от време на време?

А все пак ужасът проникваше с парливи пипала в душата на младия и суров мъж. Да, о, да, беше му вече страшно — страшно като никога. И не знаеше защо. Или не си обаждаше — криеше се от себе си.

Няма съмнение, поокършила го е и срещата с Ема. Той бе любил еврейката с всякия огън на ранна младост!

Но време ли беше сега за сърдечни истории!

А ужасът му растеше: замираха му стъпките навремени, долната му челюст се издаваше напред и зъбите потракваха.

Не, очевидно, човек може да се размекне даже когато е мечка! Пък и — наистина това беше съвсем неочаквано! Аси е живо, съществува, не е изчезнало в мътния Нил? А! То — самичко то — обви мъничките си ръце о шията му; лепеше и отлепваше устничките си по коравите му бузи и шепнеше до ухото му като на-сын: «па-пà!»

. . . Нима е било някога тъй страшно да се мре, както е страшно да се живее!

.
Да, размеква се човек даже когато е мечка.

Но то минава.

Всичко минава.

В Пирин Дъмбев бе спрял от предните стражи. И изведнаж му се отяха хората: тръшна се на земята. А стражите обясниха: делегатите решили — и г-н Делчев се съгласил — Яни и Черният сами да си теглят по един куршум. Дали им срок сега досреднощ: чакали него, г-н Ацка. Носи ли той, г-н Ацко, спасителната вест? Защото, ако имало надежда да се

вземе откупът, г-н Делчев бил съгласен да поеме и сам всичката отговорност. . .

Далечко в леса колото на делегатите шумеше. Те спореха сега върху най-трудното: да освободят ли пленничките, или да ги погубят? А тя се е видяла: ще трябва май да ги погубят, защото освободят ли ги, всичко ще се разбере. . .

.
Асен Дъмбев е уморен, страшно уморен. Пфу! Нищо. Той ще дремне — малко, съвсем малко — и ще му мине. Нека стражите обадят там, че той, г-н Ацко, е пристигнал. Но да го не будят, никой да го не буди. . . Или не: да дойде, ако обича, Савата — горноджумайският директор. Да, той да дойде, само той!

.
Колото на делегатите занемя — стражът съобщи:
— Г-н Ацко пристигна!

И стана нещо странно: сред хората изкукудяка яребица, после се търколи някакво голямо черно кълбо, сипна се смях, но веднага секна и кълбото се изгуби като вампир в близък храсталак, от който се чу мъжки плач.

Май с Дандана!

Челата се наведоха. Ясно беше — щом Асен Дъмбев не бърза да се яви сам при другарите си. . .

И Черният каза на Яни:

— Нашата се свърши.

— Така изглежда. Да изпушим по една цигара.

Черният изкриви уста:

— До цигара ли е сега?

И се обърна към стражата:

— Дайте ни револверите!

Но тримата възправени до тях мъже останаха неми и студени като лъскавите ножове на манлихерите си.

.
Савата — свит, попрегърбен, сякаш не е стройният и хубав дойранец — бързаше и нозете му се прегъваха.

Мечката лежеше на очи върху скръстените си жиливи ръце. Той изохка и без да се дигне, протегна лавата си ръка на Савата.

— Откупът ще вземем, Сава! — изръмжа, но така, като че ли съобщаваше погребална вест.

И Савата не повярва — избели само очи. Все пак извика:

— Но това спасява Яня и Черният!

Мечката изохка. После разля пак тъп глас:

— Предайте, каквото казах. Ще трябва още тази нощ да замина за Солун.

Сега Савата повярва. И приклекна готов да целува Мечката.

— Но ти спасяваш положението бе, човек! Защо си такъв?

Мечката откри лицето си. Очите му блестяха стъклени в лунното сияние. Бузите му потръпваха. Корабият човек страдеше. Какво ли му е? Даже се просълзи навярно. Впрочем той не може това: Асен Дъмбев не може да се просълзи! А това, което става с него сега, трябва да е много страшно, . . . Савата го гледаше любовно. И Мечката изръмжа:

— Остави. Ще узнаеш някога. Кажи там: аз ще взема откупа.

Челата са просияли, но устата немеят. И всички очи — на делегати и четници — са вторачени в апостола. Най-после възправи и той просияло чело: големите му черни очи обходиха лицата.

— Какво ке речете? Аз вярвам на Асена Дъмбев.

Някои се задавиха, закашляха се. После се сипна отговорът: нощта се процепи от буйно «ура».

Рубикон беше минат. И след малко екна далеч из Пирин странна песен. Запя отпървом Цоньо поетът, а после подзеха гороломно и всички:

Ти ке станеш, Ристе, млад хайдутин,
млад хайдутин, Ристе, млад войвода.

Ке отмъстиш, Ристе, за татка си,
що го турци, Ристе, погубиха.

За татка си, Ристе, за майка си,
що я турци, Ристе, потурчиха.

ЧАСТ ВТОРА

І. БЛАГОСЛОВИЯТА НА ГИКИ

Гики — малкият човек с големите очила — не можеше да разбере какво става с Аси. Детето беше съвсем неспокойно! Току се лепи о прозореца на купето или подскача като гумена топка от гувернантката при Гики и обратно. А по гарите се взира опулено във всекиго и пляска ръце, крещи за нищо. . .

Гики се боеше, че това с детето не ще е само от многото нови впечатления за него. Защото те — Гики, Аси и тази червенушка гъба — англичанката — пътуваха и преди седмица, нали? И колко дълго още! Преминаха, речете, малката половина на света. От Кайро до Цариград с параход; после с експреса през Одрин, Филипопол, че в София — фю-ю! А детето беше по целия път кротко, даже се прозяваше отегчено. Впрочем то и тогава бърбореше, разбира се, бърбореше повече от Гики, ха-ха!

— Асенце, стига най-после, ха да поспиш.

Аси премижа. Хитрец! И подскочи пак: обви коленете на гувернантката. Тази погали къркочосата главичка, но не можеше да разлепи натежалите си клепачи. Спи ѝ се! Не я вълнува нищо: англичанка. Впрочем има и право: отегчително е вече Аси.

— Ст! — махна му с ръка Гики. — Остави госпожицата на мира!

Гики шепнеше строго. Но малкият хитрец сви тъй дяволито устничките си, че чичото хвана големите си очила и му смигна. Това стигаше: Аси свря главичката си в полата му и замаха нозе нагоре. Не, странно е детето днес!

— Какво ти е бре, Асенце?

Какво му е! Бива си го и Гики, умен е, няма какво

да се каже: намерил как да разговаря с дете! Като че ли това не се случва и с възрастни хора: метнат се на ръце и запъпрат нозе нагоре. . .

— Слушай, миличко, вразуми се най-после! Ти беше тъй кротко — и умно, и послушно, — когато пътувахме толкова дълго само преди седмица.

Лицето на Аси се проточи, запъпраха и дългите му ресни. Мда, то се беше изплашило по пътя от бурята — от бурята край Самос.

— Ха-ха-ха! Помниш ли, Асенце? Помниш ли бурята в морето? Страхът ти от нея държа влага до София, ха-ха-ха!

Аси изплезе езика си. У, колко грозно!

— Недей така, не е прилично!

Но детето вече не слушаше: залепи се о прозореца на купето. И почна да барабани по него с пръсти. А после и с пестници.

— Аси!

Впрочем и да строши прозореца, какво? Аси не е Гики! Елиас Бенбасат може да плати целия вагон. Но то може да се пореже — проклето дете!

— Тук, в къта! Тъй! Какво е това от тебе най-после? Ще стоиш мирно! Чичо Гики е лош — охо! Чичо Гики бие!

Аси кръстоса ръце — покорен и хитър. Клепките на очите му играят и устните му се посвиват дяволито.

То ли не знае, че чичо Гики не е лош!

Чичо Гики е даже добър — по-добър, отколкото е потребно в живота.

Аси знае това! Не порасна ли то в ръцете на чичо Гики — захвърлено от майка си — и без да познава своя баща. Впрочем нима са много по света децата, които познават бащите си. . . И каква полза от това? Ето Гики. . .

Малкият човек сне очилата си да ги обърше: бяха овлажнели. Навярно защото му се мярна пръстеното лице на стария часовникар, когато го спущаха в гроба.

«Бедният татко!»

И засвива поред пръстите на ръцете си: броеше дните от погребението. А после се опули: помъчи се да си

представи онова, което става сега в гроба. У-у! И пак обърса очилата си. Не, човек милее за своя баща даже и когато той е бил часовникар в живота — това е!

Гики гледаше ред по ред везаните цветя по жълтата копринена драперия на купето; не се чудеше, че везмото е досущ еднакво — със съвсем случайни грешки, — и мислеше за бликналите си сълзи. Те са в реда на нещата. Така трябва, бащата все пак е родител!

Но не беше в реда на нещата — даже никак! — ето това, че Асито вчера и днес е лудо. Защото — нали? — това може да е и лошо знамение! Който се много смее, предстои му да плаче.

Разбира се, глупост е да се вярва в такива работи. Да, въобще. Ако предстои нещо лошо, защо да го предугажда само Аси? Нима Гики и гувернантката нямат души?

Инак, то се знае, децата повече предчувствуват. О, да! Те са като малките кученца. Мда, въобще. . .

Гики размахна нозе — бавно, равномерно, като махало на часовник. И сегиз-тогиз потропваше леко с пета о пода. Дявол да го вземе! Той е още с вързани ръце: нищо не може да предприеме, нищо! А ето треновете са празни: в Македония е размътено. . . Пък — нали? — риба се лови в мътна вода. . .

Нищо. Не можеше Гики да продаде бащината си къщурка в Кайро веднага след погребението! Някои правят и това, то се знае. Но то не е прието, не! И не бива. Така въобще: не бива!

Гики пак заблъска тихо пода с петите си. Сега му е все едно, ако в тази Македония изригне даже вулкан. Той ще си начертае план за живота по-късно. И ще избие нагоре, към своя чичо Елиас: непременно! Няма съмнение, в гърдите на банкирина се крие камък вместо сърце, но. . . Да, той ще хване и Гики в своята мрежа, като паяк мухата, но. . .

Аси, възправено до прозореца на купето, запляска шумно ръце. И Гики се намръщи. Дявол да го вземе, помисли, ако можеш, за бъдещето си при това проклето дете! Заповядай, ако можеш!

Но детето посниши глас — малко плахо:

— И-и, вода! Чичо Гики, во-да! Много вода!
Гики погледна. Към юг се разкриваше необятно езеро, бреговете на което се губеха в гора от тръстика. Очилатият малък човек разкри пътна карта на Европейска Турция, зашари с пръст по нея и погледна детето все още сърдит:

— Тахино, Аси.

— Тахино? Какво е то, чичо Гики?

— Море.

— Води ли в Кайро?

— Не.

— Защо, чичо Гики? Щом е море...

— По него няма параходи.

Да, щом няма параходи по това море, то не може да води в Кайро.

— А защо няма параходи по това море, чичо Гики?

— Защото... защото са потънали.

Аси захвапа пръстчето си.

— Издавили се?

— Да, всичките, до един.

Така — на малкия бърбивец! Дано се поуплаши, та да млъкне най-после.

Но Аси избели подигравателно очи — не вярва. Хитрец!

Впрочем то се поразглези при майка си. Хвали се даже, че е видяло своя баща. Възможно е, ако майка му не е погрешила...

Не, Ема трябва да се е хубаво забъркала в живота: не може да ѝ се хване краят! Беше с детето си само една нощ. После — още една вечер. И — хоп — изгуби се. Де Ема? Няма я! А после ето ви телеграма: «Гики, Аси и гувернантката да тръгнат веднага за Солун». ... Брр...

«И Гики най-напред! То е добро, мда, мда. Но и Аси в Солун?! Не, това значи нещо. Охо, даже много значи.»

Не, предстои сватба! Непременно: Гики се басува! Ако не е истинският татко на Аси, то — оня ще е, атакето от Цариград, италианецът. Тъй или иначе, но — предстои сватба, непременно! А малкият дявол

даже не подозира. Миличкият, ще има най-после и той папà!

— Глупчо, ха-ха! Не криви така очите си! У-у, колко грозно.

Аси посви погледа на сините си очи. И се залепи о коляното му.

— Виж какво, чичо Гики. А защо са потънали параходите в това море?

— Буря е имало, Аси.

Малкият пак захвапа пръст. Щом е имало буря...

— Такава ли буря, чичо Гики, като... когато пътувахме от Кайро?

— Такава, Аси.

Мъничкият хитрец изкриви усмивка по тънките си устни: пак не вярва!

Гики го загледа накриво.

— Какво, не ми ли вярваш?

— Нашият параход не се удави, чичо Гики.

Гики дигна големите си очила на челото. Дявол дете!

— Асенце, нашият параход не се удави, защото бурята в онова време не беше голяма. А тука, в Македония, се дигат бури — охо! Македонските бури, Асенце, са такива, че дигат до небето и самите мостове по железниците.

Гики протри ръце: сега би му повярвал и Абдул Хамид, хе-хе! Аси го гледаше опулено. Пада му се на малкия глупчо!

Но глупчото пак отсече хитро лице. Види се, то още не е чуло нищо за Абдул Хаида, та не може да се прихване от македонските страхове. Хитрец! И как дяволски посвива едното си око!

А детето се даже поизплези:

— Може ли буря да събаря железни мостове, чичо Гики?

— Може, разбира се. Съвсем може!

Аси се хвърли на канапето и удари с пестник коленцето си:

— Буря не може да събори железен мост! Не!

Железния мост в Кайро не може да събори никаква буря! Аси се басува!

— Не може, чичо Гики!

— Добре де — щом не може.

— Не може! Не може!

— Стига бре! Тю-ю! Дър-дър! Не оставяш човека да помисли.

Аси извъртя зъл поглед. Не, странно е днес детето! И какви страшни очи! Впрочем може да се предполага от кого му са те...

Гики кипна. Повали Ася на каналето.

— Ха да спиш! Ще ме гледа с такива очи. Да спиш, ти казвам!

Аси писна — не иска. Проклето!

— Срамота е, Аси! Не си дете най-после: петгодишен момчурляк.

— Чичо Гики лош!

— Охо, и още колко!

— Кажу, чичо Гики.

— Какво?

— Може ли буря да удави... трена?

— Трена?! Може. Наистина може. Железните мостове бурята може и да не събори, но един трен тя може да дигне, когато той минава по мост над някоя голяма река, и може да го удави в нея.

Малкият дявол изблеши очи.

— Наистина ли, чичо Гики?

— Уплаши ли се? Ха, поплачи малко.

— Кажу, чичо Гики, наистина ли?

— Стига бре, уф!

— Кажу!

Гики въздъхна — пак добър.

— Казах, Аси: македонската буря може да удави и трена. Но нашия трен тя няма да удави.

— Защо, чичо Гики?

— Защото... нали инак мамã не би ни телеграфирала да тръгнем?

Да, инак мамã не би им телеграфирала да тръгнат...

— Чичо Гики, защо македонската буря не може да удави и нашия трен?

Гики скочи. Аси прекалява!

— Ти се подиграваш, Аси! Ти се подиграваш с мен! Аз ти казах защо.

— Не си казал, чичо Гики.

— Казах!

— Не си-и-и!

Ох, проклето! Гики се предаде пак — зима Ася на коляно:

— Асенце, дядо Елиас е вързал муска на нашия трен. Ето затова бурята не може да го удави.

— Какво нещо е муска, чичо Гики?

— Муска, Асенце, е пълна каса с лири. Ти порасни, че тя е лесна.

— Защо, чичо Гики?

— Пак защо, уф! Казах ти да спиш вече. Ха, лягай.

— Не ща-а!

— Спи бре, дяволче, спи да пораснеш, че каквито очи въртиш — ехе!

— Какво, чичо Гики?

Гики остави Асито. Облегна се пак, захапа долния устна и залюля нозе.

— Кажу, чичо Гики?

— Няма за казване. То не е за деца.

— Кое, чичо Гики.

Гики скочи и заходи с широки стъпки, извил важно ръце назад. После изведнаж проточи врат към Аси:

— Дядо ти Елиас е камък, дърво, пън?

— Не-е-е!

— Да.

— Чичо Гики лош!

Гики се изпъчи тържествен и кръстоса китките на ръцете си върху главичката на Аси:

— Ехова, да бъде това, което казвам: Аси да порасне и да прати дядо си Елиас при Стената на плача. Амин.

Навярно Аси слушаше не за пръв път тази благо-

словия на чичо Гики. То се тръсна на канапето и изкрещя:

— Лош чичо Гики! У-у, лош!

Задрямалата англичанка се сепна. И толкоз по-добре, разбира се.

II. ПОДОЗРИТЕЛЕН ЧОВЕК

Гара, буйни градини, град: джамии, черкви, фабрики. Аси е на пети и пълне ръце, сочи, пита, възклищава. Да му мисли англичанката...

Впрочем и Гики се е заяпал навън: не вижда влезлия нов човек в купето. Италианец ще е: широки кадифени панталони, разкопчано изтрито сако, нахлупена до очи широкопола шапка. Седи поразкрячен. Между нозете му, на земята, е сложена кошница със статуйки: Трите грации, Амур и Психей, Наполеон. В кошницата се червенееха и нарове. Какво търси тоя човек в първокласно купе?

А тренът потегли — и Аси се сви до гувернантката. Скри сините си очи под веждите и не ги откъсва от италианеца. Това е тъй може би, защото също и този е скрил сини очи под сключени вежди и току се вгледва в Аси.

Гики е весел: това дяволче, Асито, най-последно млъкна!

— Monsieur, вие ли работите тези статуи?

— Да, monsieur.

— Продавате ли ги?

— О, да.

— Върви ли?

— Виждате, останали ми са само три къса.

— Вярвам, monsieur. В Македония е неспокойно — търговците трябва съвсем да са се скрили и ако човек е с кураж, може да върши добра работа.

— Имате право, monsieur.

Аси, освободен от погледа на италианеца, пак се залепи на прозореца. Тренът оглушително зашумя:

по мост са. А се усиляше и някакво друго бучене. Какво ли е? Англичанката отиде на прозореца. И след малко обгърна детето.

— Порой, страшен порой! — извика тя на своя лош френски език.

Отърча на прозореца и Гики. Да, придошла река! Назъбени талази се гонеха под арките на безкраен железничен мост. Малкият човек пребледня.

Изправи се най-последно и италианецът, хвърли крив поглед през прозореца и се усмихна — откри бели зъби.

— Това е река Струма — обясни той. — Тя иде от най-високите планини в тази страна. И често залива цялото поле тук.

Непознатият човек откри прозореца на купето. От широко разлените поройни води лъхна влага, хлад и грозота. Детето в ръцете на англичанката настръхна. Човекът го погали с любовен поглед.

— Уплаши ли се, момченце? Не е страшно. Ела да погледаш.

И му протегна ръце. Но англичанката се стъписа — с детето в ръка. По лицето на чужденеца се отсече строга усмивка:

— Дайте ми го, mademoiselle: момченце е, нека се претраши.

Англичанката пристъпи. И попита Ася:

— Искаш, Аси, да погледаш? Смейш, Аси?

Аси се вторачи колебливо в италианеца, но отсече доверчиво лице.

— Искам!

Италианецът го пое, очите му загоряха — ще целуне сякаш детето! Но това не стана — той заговори с малко задавен глас:

— Аси е юнак! Нали не е страшно, Аси?

— Страшно, monsieur.

— Да? Но не много.

— Малко страшно... не е много.

— А сега?

— Не е вече страшно, monsieur.

Люлееше се мостът — или се люлееше страшният порой. Аси отново се притисна о италианеца.

— Пак страшно, monsieur.

— Да, Аси. Голям порой: ще удави цялото поле.

— А може ли да удави и целия свят, monsieur?

— Не може целия свят.

— Защо, monsieur?

— Защото наблизо има море и пороят ще се излее в него.

Да, щом пороят ще се излее в морето.

Мостът се мина, но мътните води се разливаха далеч: личеше как обхващат ниви, градини, ливади. Аси искаше да гледа — още да гледа, а тренът не чакаше.

Сто-о-о-й!

Гувернантката пое възбуденото дете и го положи при себе си.

— Страшно ли беше, Аси?

Аси спря възторжен поглед на италианеца. После изведнаж скочи от канапето и се хвърли с писък в ръцете му. Какво става с това дете? Сега италианецът го целуна, присви го на коляното си и подигна кошницата.

— Искаш нарове, Аси?

Те били съвсем пресни, италианецът ги е купил току-що в Сер. Аси попи наровите.

— Пресни, monsieur? Не са добри пресни нарове.

И подигна статуйката на Наполеона. Погледна го, погледна после италианеца и пръпна: скочи от коляното му, отърча при гувернантката и сви устни в ухото ѝ. Тази се слиса: плесна ръце — ха-ха-ха! Статуйката прилича на папà — ха-ха-ха! Детето скри лице в полата ѝ — засрами се. И не се разбра: статуйката ли, или италианецът прилича на папà. Но лицето на чуждия човек се проточи и очите му изведнаж се наляха в кръв. Да, съвсем като болни! Гувернантката се разтревожи. Няма ли тоя човек опасен очебол?

— Извинете, monsieur, да не страдате от очи?

И Гики — също разтревожен — насочи големите си очила към италианеца. Но лицето на тоя пак отсече

горда усмивка. Не, той е здрав, съвсем здрав: очите му сега бях металнобляскави.

— Простеге, mademoiselle — сдъвка човекът през зъби. — Всеки има своята болка. В отечеството ми, в Италия, мене очаква също такова момченце — мое момченце.

А! Червеното като рак лице на англичанката пламна съвсем.

— Извинете, monsieur! Разбирам ви! Извинете наистина!

Аси пооткри лицето си, загледа пак италианеца и се усмихваше.

Тренът спря, чу се отсечено «Баракли Джумая» и се раздвижиха изведнаж много хора. Зад прозореца се пречупи блясъкът на войнишки байонети. Аси плесна плахо ръце: «У-у, лоши хора!» Гики каза отегчен:

— Хайде, пак ще претърсват трена! Обиски, обиски, обиски — безкрай!

Не. Гики за нищо в света не би останал да живее в Македония! Че на какво прилича това: може на всяка стъпка да ви подозират и да ви арестуват!

Италианецът беше вторачил поглед в Аси. В обтегнатото му кораво лице полича загриженост. Впрочем кой знае! Той се обърна към Гики — малко троснато:

— Дяволът не е толкова черен, monsieur.

Мъничкият човек оправи големите си очила, готов да спори:

— Не е толкова черен? А как може да се пътува през такава гора от байонети — гора, monsieur! Човек не е орел, не може да ги прелети, не!

Италианецът нахлупи широкополата си шапка до над вежди и стана.

— Да, monsieur, човек не е орел. Но все пак, когато дотрябва, той може да се обръща на червей.

Гики се опули.

— На червей, monsieur? Ха-ха-ха!

Аси припна — свря лице под големия нос на англичанката.

— На червей, mademoiselle, хи-хи-хи!

Италианецът нареждаше статуйките в кошницата си. И каза:

— Да, monsieur, когато потрябва, човек може да се провира и през пукнатина. . . като червей. Ето тези, байоните, търсят сега някой лош човек, който носи бомби, динамит. А този лош човек е може би невинен италианец, понесъл кошница статуйки да ги продава. . . и да се провира през турските полицейски пукнатини като червей.

Италианецът се усмихна — откри хищно бели зъби. И каза — малко насмешливо:

— Значи, не ще си купите някоя от моите статуйки?

Стоеше прав, погледна неспокойно навън и се подвоуми. Не, той ще излезе: очевидно, няма билет за първокласно купе! Но какво е търсил тук? Впрочем привлякло го е Асито. Оприличил го е човекът на своето дете в Италия — и се е вмъкнал в купето — при Гики. Има и такива любвеобилни бащи в света! А все пак. . .

Гики сне очилата си, обърса ги важно, тури ги пак и се вторачи в италианеца съвсем строг. Не, тоя човек е може би съмнителен! Да, той говори френски не като италианец. Гики ли ще се излъже?

А италианецът на свой ред се вторачи в Гики тъй, че малкият човек се почувствува, кой знае защо, в опасност. И почна да се усмихва. Даже беше готов да се извини.

Аси беше обаче във възторг: той обвисна о тежката ръка на чуждия човек, вторачи се с любов в лицето му и викаше:

— Е, monsieur? Човек е червей? Ха-ха-ха!

III. ЗАГАДКА

Гувернантката и Гики се спогледаха смутени. После строгата мамзел склучи вежди: не, тя ще отдръпне детето от тоя подозрителен пътник! Но Гики

избели очи: не бива! Той се покашли важно в шепа: госпожицата може да бъде спокойна, Гики е тук.

«Хм, щом човек е червей — добре!»

Мъничкият очилат Гики възлезе на канапето и спусна завесите. После заповяда на гувернантката:

— Аз ще изляза, а вие се заключете.

Вагоните в турските железници са още без коридори: всяко купе е само за себе си. Гики излезе на стъпалото отпред, а англичанката заключи след него.

Италианецът беше вече наредил своята кошница. И очевидно, реши да остане в първокласното купе. Навярно ще обясни на турците, че е влязъл тук да продава статуйките си. Той спря поглед на Ася — пълен с обич и скръб. Детето се разтревожи.

— Вън лоши хора, monsieur?

— Не са хора, Аси.

— Не са хора?

— Мъртъвци са, мило!

Детето изблеци очи.

— Мъртъвци, monsieur? Не!

То отиде на прозореца, повдигна предпазливо завесата и я затисна бърже.

— Живи хора, monsieur!

Непознатият кимна глава замислено. После по лицето му се разля широка усмивка.

— Мъртъвци са, Аси. Излезли са от гробовете си — да плашат живите.

А отвън, пред заключеното купе, Гики обясняваше на турски:

— Дженабеси, в това купе сме само ние, семейството на мадам Меворах от Цариград; знаете, тя е дъщеря на банкирина Елиас Бенбасат от Солун. Искам да кажа, ефендим, пътуваме с детенцето на мадам Меворах — малко, само петгодишно, и мило — чудо! А е болно, ефендим, много е болно, миличкото, страда от нерви! И се боя, ще го изплашите, истина! Отминете, много ви се моля, ефендим! Извинете ме, но отминете! Най-после, нали? Обърнете се към началник-трена и го попитайте за нас. Да, нали? Така вие ще имате всички нужни сведения. Какво по-лесно, ефендим, нали?

И ефендите отмина. В купето англичанката седеше безучастна. Но Аси беше свилю главичка между раменете. И пришепна:

— Monsieur, мъртвите си отидоха.

— Да, Аси.

Сега лицето на италианеца беше строго. Аси го изгледа изпод вежди:

— Monsieur, мъртвите са лоши?

— Да, мило.

Детето вгълби погледа си: съобразяваше нещо. После устните му потрепераха:

— Monsieur, татко Нахим-беше добър. . . О, добър!

Непознатият се изненада: потърси погледа на англичанката. Тази се намеси:

— Не говори глупости, Аси. Господинът ти изпитва ума. Може ли мъртвите да излязат от гробовете си?

И детето вторачи учуден поглед в италианеца. Сега тоя разля хубава усмивка по коравото си лице.

— Прости, дете! Добър ли беше татко Нахим?

— О, monsieur!

— Тогава той не е мъртъв, мило: добрите хора са живи и когато умират.

Лицето на Аси просия. То спря хубав поглед на англичанката:

— Mademoiselle, татко Нахим е жив!

— Не, Аси, татко Нахим умря.

Детето се поколеба, наляха му се и очите. То се притисна до италианеца.

— Monsieur, татко Нахим е жив?

— Да, мило. Всички добри хора са живи — на вечно време.

Италианецът обърса очите на детето. После го положи до себе си и взе от кошницата един нар.

— Можеш ли да рисуваш, Аси?

Аси може да рисува — охо! Но то рисува само с молив. А господинът почна да рисува с върха на ножчето си. Аси следеше опулен. Върху кората на нара се очерта рунтава мечка.

На солунската гара, когато англичанката и Гики бяха записани с тоалетите си, непознатият италианец

даде на Аси нара с нарисуваната мечка. И му пришепна до самото ухо:

— Мило, кажи на мамà: много здраве от Мечка.

Аси зина.

— Ще кажеш, мило?

— Да, monsieur.

Непознатият целуна горещо двете ръчички на детето. После загледа поред англичанката и Гики: иска да им каже нещо може би! Но отсече сухо лице и само се поклони. Гики го последва по стъпалата. Аси остана удивен. И се вторачи в англичанката. Тази сви рамене: странен италианец!

Долу непознатият стисна горещо ръката на Гики:

— Събра ни щастлив случай, малко момче. Вие ми услужихте — благодаря ви. Предайте на мадам Меворах: утре тя ще има новини от мен.

И се изгуби като фантом. Не, какво можеше да значи това?! Гики стоеше малко зинал. И сне очилата си да помисли. Но не му остана време: в купето Аси записка лудо.

— Мамà! Мамà!

И Гики не свари да се опомни: Ема го щипна по брадичката, завъртя го после галовно, блъсна го в ръцете на някакъв господин — и се втурна при Аси.

Господинът беше много хубав и сочеше невероятно висок — с лъскав цилиндър на глава. Гики се вторачи в него през големите си очила: мъчеше се да го познае. Господинът прекара шепа по брадичката му:

— Малкият шегобиец не си спомня, да?

— Познат господин! — побарабани Гики с пръсти по челото си. — Да, познат!

— На концерта — в Кайро, Гики.

И Гики дигна високо показалец:

— Monsieur ди Торе! Ха-ха-ха! Гики няма пари, monsieur, но има памет, охо!

Аси стискаше в едната си ръка някакъв нар, но Ема не забелязваше това. Впрочем и детето беше забравило нара си: то се взираше с разширени очи в новия господин, в тоя monsieur Марикио, към когото мамà беше необичайно топла. Аси скоро си посви очите,

скри ги под веждите си. И застиска още по-здраво нара.

Задушна есенна вечер в Солун. Но високо е небето. И е синьо: слънцето трябва да залива вече Олимп. Това ще се види скоро.

— Аси! Какво си застискал тоя нар, ха-ха-ха!

Ема сграби ръчичката с нара и я зацелува. Аси се притисна о мамà. Но стискаше яко и нара. Гувернантката обясни: някакъв италианец (странен тип, съмнителен) се е вмъкнал в купето им още от Сер — и Аси, като никога, се залепил о непознатия.

Гувернантката се разсмя: червеното ѝ лице се оживи. Непознатият пътник, съмнителният, продавал статуйки, а между тях имало, знаете, и една такава на Бонапарте.

Ема прекъсна англичанката — малко вдетинена:

— По-късо, mademoiselle: виждате, аз съм в транс.

И гувернантката сви кротко разказа си:

— Да, madame, исках да кажа: тоя италианец нарисува с ножче нещо по кората на нара.

Аси изкрещя:

— Не-е!

И скри лицето си о гърдите на мамà. Не, какво е това с детето, защо е такова?

Впрочем уморено е то. Миналата седмица е пътувало от Кайро до София, а ето и сега.

— Много впечатления! — погали Марикио ди Торе детската главичка, скрита във високия бюст на мамà.

Ландото излезе на кея. Блесна Олимп, пламнал от залеза.

Аси все още се лепеше о мамà, не дигаше очи и стискаше нара. После почна да заглежда — с ъглов поглед и сърдито — черноокия господин. Ревнува мамà от него, ха-ха-ха!

Но господинът — тоя monsieur Марикио — щял всега да се отдели за малко: имал работа в тяхното консулство, в италианското. Впрочем той щял веднага пак да дойде у тях, при мамà и при Ася. И щели те да

вечерят днес заедно — monsieur Марикио, мамà и Аси. Той, monsieur Марикио, ще бъдел винаги с Аси — през всичкото си престояване в Солун: ще го развежда из града, по маслиневите гори на Карабурун, а също с лодка из пристанището. Аси не е бивал още в Солун и нищо не знае: тук било много хубаво!

Гиздавият човек — с цилиндър и с къпинови очи — целуна едната ръчичка на Аси, целуна и другата, която стискаше нара. И Аси се надупи: спомни си може би, че също така го целуна и непознатият — със сините горящи очи — в трена.

— Довиждане, Асенце! — усмихваше се захарно monsieur Марикио.

После той целуна твърде горещо ръката на мамà, погали я в шепите си и посрещна трайно погледа ѝ. Аси виждаше всичко — о-хо! Той отпрати чуждия човек с крив поглед. И щом ландото потегли пак, малкият ревнивец дигна до лицето на мамà нара — показва ѝ рисунъка по него. Ема се усмихна: мечка! Но Аси пропъзля на рамото ѝ и сви устица до самото ѝ ухо:

— Мамà, много здраве от Мечка?

А! Лицето на мамà пребеля. Тя взе нара от ръката на детето и се вторачи в Гики:

— Какъв човек е пътувал с вас, Гики? Българин?

Гики каза доверително — с поснишен глас:

— На това аз, братовчедке, не бих могъл да отговоря с положителност. Смятам, това ще знае самият той — и никой друг. Защото, видите ли, Ема, човекът се даваше за италианец, а говореше френски не с италиански акцент: това аз мога да твърдя съвсем положително. При туй на прощаване той ми каза — пришепна ми собствено, — че мадам Меворах ще има от него новини.

Устните на Ема трепереха.

— Човекът беше рус, Гики? Със сини очи?

— Точно, братовчедке.

И малкият очилат човек добави настрани за себе си: «Значи, не е бил някой непознат.» А после побутна с пръст коляното на Ема — и тя се понаведе. Аси подслушваше — о-хо! И почувствува, каквото трябваше,

макар и да не разбираше нищо. Чичо Гики разказа на мамà как е затворил купето, когато щяха да влизат при тях, в трена, лошите хора. И мамà се развълнува силно: Аси забеляза това — охо! То се разчувствува, пропълза по рамото ѝ и горещо ѝ обви шията.

Ема прегърна детето си и потърси погледа му. После изгледа строго също гувернантката и каза внушително:

— Ще забравите това, което е станало при обиска на трена! С вас не е пътувал никой друг!

И целуна Ася горещо по устничките.

— Да, Аси?

— Да, мамà!

Гики загледа настрани. Очевидно, Ема не е открила всичко на годеника си, на тоя monsieur Марикио. Скрила е може би, че бащата на Аси е още между живите. И така трябва, разбира се. Така е в живота: човек никому не открива всичко!

IV. «ГЕМИДЖИИ»

Над пристанището се рееше вечерна дрезгавина. Олимп вече беше закрил слънцето и се очертаваше близък. Параходите, проснали сенки по тихите води, издигаха към небето гора от мачти.

По високия тротоар на кея не се разхождаха двойки: солунчани не са още навикнали на вечерни разходки. Пък и неспокоен е градът.

«Неспокойна е вече цяла Македония.»

Мадам Меворах беше притиснала Асито до себе си. И сочеше уморена. Тя гледаше малкото минувачи — и не ги виждаше. Ландото се люлееше леко. То мина край тунтурест младеж, който беше закачил на пръста си овнешки дроб. Младежът дразнеше глутница касапски псета, които вървяха по него. Гики насочи големите си очила по странното зрелище. И се разсмя. Непознатият забеляза това: обърна се на няколко пъти. Очите му, плувнали във влага, се заискриха.

Младежът — Пинговчето Владо, велешанче — не беше женолюбец. А все пак очите му се заискриха от жената в ландото: сочна и хубава беше еврейката в него, притиснала до себе си златокосото си момченце. Нищо, разбира се.

«Касапска стока, макар и хубава.»

Пинговчето обичаше хората и света. То ги обичаше весело, много весело. Но, види се, мислите му сега не бяха весели. И с право, разбира се: къде е весело по земята! . . . Младежът скърши врат.

«Майката! Четирийсет и трима първи люге, осъдени все по на сто и една годин — тю-ю. . . Пере, Христето Матов, директорите. . . и д-р Татарчев, и х. Николов. . . и девет попо̀е, тц, тц!»

Младият човек се намръщи — стана съвсем зъл. И задразни наново псетата с овнешкия дроб. Но очите му ги не виждаха: те гледаха зад тях.

«Тю, майката! А ке ги навържат сега пранга о пранга и ке ги носят во Подрум — пред цял народ, пред цял свят, тю-ю-ю! Не-е, фурната се нагря — метай хлебоете!»

Младежът наново раздруса дроба пред псетата:

— Сте гладни, дръгльовци? А ке се сторите гемиджи?

Дръгльовците скимтяха и клатеха опашки. Умни животни! По-умни от Дамета и Гоце: не вярват в добро — и не вършат зло. Те разбират: платното на света се тъче от жената на Одисея.

Пинговчето отрязва кървав къс от дроба и го метна сред гладната глутница.

— Хърр-хон! Е, кротко де — ке ви сритам!

Брадикката му — току-що избръсната — се издаде гневно напред. Но очите му все още играеха по гладните псета. Храбър народ! И даровит! Как вият те вече из пияцата, край отоманската банка! Също като в Неапол, когато ще изригва Везувий. . . Мда, животните имат душа — не са като хората. Те предугаждат земетресения, пожари, мор, динамитни атентати. . . А хората са затыпели! Даже съвсем. За тях дигни на въз-

духа ето, Олимп. Струпай в недрата му динамит — всичкия, колкото има по света! — и го подпали.

«Фю! Ке се сипнат гранитни блокове по Виена, Берлин, Париж, Лондон. . .»

Пинговчето се облиза от удоволствие (впрочем сладеше му още чашата емирненска мастика, с която се беше подкрепил при месарите). И завъртя пръста си — запокити остатъка от дроба. Псетата се сдавиха пак. Нищо — това го правят и двукраките кучета.

Младият човек забърза приведен. Бледината по лицето му се усили — надви му пак умората. Но скоро трябваше да подскочи: някой го смушка отстрани.

— Бре, Орце! Са чоешките ребра обраче?

Орце — висок и също обръснат — потръгна край него, без да го погледне. Дигнал е остро лице нагоре — ще промуши небето!

От градината на «Сплендит» се носеха проточени маанета: пристигнали са нови одрински кюечки. Улицата бе задръстена от маси: разхлаждат се космати евреи и пълногръди еврейки. Тю! Светът да изгори, чергата на евреите не изгаря. Пинговчето позавидя.

— Това се вика живот, Орце!

Но Орце му опита пак ребрата.

— Дръж се чоечно бре, Орце!

И завиха край Англетер. Улицата и тук бе задръстена от маси: хилят се остролики гърци и кирии с двойни гуши. По топчестото лице на Пингова заиграха бръчки. Той хвърли подозрителен поглед към Орце.

— Гнило месо, Орце: во-они!

И се стъписа — пазеше си ребрата. Но Орце го не погледна.

— Таквиа са бре, Орце! Алчак миллет!¹ Мърсят и со дечинята. Гнило-о!

Орце пак го не погледна, но потърси мъха под носа си. И заискри поглед по схлупените турски кафенета напред: там беше, види се, гнилото.

Насядали бяха (все разкрачени до ниски маси, на столове без облегалка и с пъстри наргелета до нозе)

¹ Подъл народ! (Тур.)

бегове, бегчета и милязими. Афионлии лица, подпухнали, преситени, сладчиви. Продават чифлици, гори, мери. . . Всичко продават: сараи, юртлуци, градини. . . Продават нанизи, пръстени, стари оръжия, че и нови — от държавните складове. . . И живеят — с хареми, с олани и кюечки.

По челото на Орце заигра сянка.

— Аллах да им е на помощ, Владо.

Пинговчето се възмути:

— Защо бре, Орце? Предвидливи люге: предугаждат као псетата! . . .

Из разтворените прозорци на кукушкия хан излизаше на вълни тютюнев дим. И се носеше гърлест говор — митинг е сякаш. Хората са си поразпрали уста. Е, не може друго сега: я какви са се надули и турци, и гърци! Нищо.

Пинговчето се линкаше лениво, а Орце — висок и властен — огледа масите: ястреб е сякаш, пилци търси. И езиците се посвиха. Но веднага се отпуснаха пак. Някой повиши глас:

— А що сме ние? Не сме народ ли?

Отговориха му още по-високо:

— Теле да не варка предо майка си!

Де крави и телета де! Орце заискри очи. И зае маса до прозорец. Пинговчето изостана — седна по-навътре: то обича шума. Езиците гърмяха, гърлата бяха дрезгави, слушаха се и тежки изпъшквания. После някой плесна с шепа по маса.

— Сарафов ни яде главите! Толко!

— Защо бре?

— Прашай овие, що ке ги носят сега во пранги у Подрум.

— А има стадо без шуга?

Орце сви език между зъбите:

— С-с-ст!

Надигнаха се намръщени чела, извиха се черни шии, някой изръмжа нещо — чу се ясно: «Гони си магарето.» Орце се възправи — спокоен, студен. Метна дясна ръка зад гърба. И потръгна — бавен, тежък. Той спря при спорешите, изгледа ги един по един и сипна глухо:

— Мираз¹ делите?

После ръката му — иззад гърба — се дигна оловно тежка. Плесникът беше пълен — отскочи фес. Кафенето онемя. Ръката на вѐлешанчето пак се изви: изплющя втори плесник — и отскочи друг фес.

Така.

Лицата по масите се поколебаха, после се отпуснаха облекчени. Младото имаше право! «Дър-дър! Централисти, върховисти, сарафисти. . . Ние ке я оправим работата?»

Зад тезгяха прилепчанецът ханджия се провикна:

— Що кѐ пиеш, Органджиев?

Но Орце не се обърна — седна при Пинговчето. В кадифените очи на тоя святкаха зелени искри. Бузите му обаче се отпуснаха — той смигна към тезгяха. И погали коляното на Орце.

— Ке пиеш?

— Не сакам. Имаш цигари?

Кафенето укротя — спотаиха се хората. Такива са те: търсят си майстора. И ханджият, бае Монче (с безброй нечисти бръчки по лицето), зашета весел: на всяка маса се окуми шишенце.

Яви се после Кирков, висок и хубав, но нежен, сякаш току-що се е откъснал от майчина пола. Той се спогледа накриво с Орце и Пинговчето. И не ги поздрави. Може да са скарани. Седна обаче на съседна маса.

А заредиха се по него — влизат през минута, през две — Мече, Павле, Илчо. Сподгледват се също с другарите си малко накриво и не се поздравяват. Но заемат съседни маси. Не ще са скарани! Може да са били заедно и току-що са се разделили, та не бързат да се съберат. Впрочем кой ги знае, не може да се хване краят на тия вѐлешанчета. Изглеждат изморени: цигарите им треперят между пръстите. Може и наистина да са разтоварвали гемии по пристанището. А са обръснати и напарфюмени: докарали са се като за

¹ Наследство.

сватба. Хората ги заглеждат изпод вежди — като че ли им се боят. И шушукат:

«Не знаеш, що ке рече гемиджии? Не си чуел? На шията си вързует черно: демек, жалят народот. А се колнат о череп, не о народ! Таквие». . .

В кафенето се яви нов човек — също млад, възнисък, хубаво облечен, с ален фес на глава. Бледо, замислено лице, вишненочервени устни: усмихва се тънко, но изпод сключените му вежди блестят зловещи очи. Човекът спря при Орце и се поколеба дали да седне. Но отпусна лице, даже дигна червения си фес на теме. После поръча кафе. Пинговчето го гледаше закачливо:

— Все на турски език учиш френските дечиня, Манолев?

— На цигански ли да ги уча?

— Учи ги на свой език, чоече.

— Що полза от робски език бре, будала!

— Прав си — убил те господ.

Чирачето донесе кафе с чаша вода. Манолев потопи пръст в чашата, размаза мрамора пред себе си и почна да драще с молив — така, разсеяно. А говореше:

— За нас бугарите турският език е като запалена борина в тъмна нощ. Ке питаш защо? Така. Ние си нямаме история. Тая, що се учи в школите, е измислена.

Манолев гледаше пак зловещо, но ръката му продължи да драще. И по мрамора се очерта широкопола женска шапка с едри незабравки. Орце и Пинговчето пушеха нехайни. И не снемаха очи на масата. Впрочем кой ги знае: всеки има своята хитрина. Кирковчето — от съседната маса — се дигна, тих като котка, и седна при Манолев — така, без да поздрави. Тоя продължи:

— Аспарух или Исперих бил минал Дунава с 50 000 жени и деца. . . Лъжа е бре!

Манолев потърси очите на всички поред. А на мрамора, под шапката с незабравки, моливът му чертаеше обло женско лице. Аника Беровска трябва да се е върнала от София. . .

— Глупави историци, глупави! — викаше Ма-

нолев. — Хе, за 20—30 години царството на Испериха стига стените на Цариград! А може ли да се бие — и да се разбие — цяла Източна римска империя с някакви 50 000 жени и деца?

Пинговчето залепи горнята си устна о носа — търси мустачките си.

— Е, вака учиш френските дечиня, Манолев?

И погледът му се плъзна по масата: на мрамора се очертаваше край Аника Беровска мъж с широко таргарско лице, с дебел врат и с плещи на орангутан. Загарецът ще е, да, Гарванов, той е при Беровска! Е, потъркулила се е тенджерата, та си нашла похлугака...

— Така ги уча, Пинговче — продължи Манолев. — Исперих е водел по себе си цял народ бре! Може да са били милион, може и два — не, съм ги броил, но не е било друго. И само така е успял той да заеме по-голямата част от полуострова. А защото и славяните са били също много, той ги клал, клал и като видял, оти не може да ги изколи, обърнал политиката: привлякъл и техните водители в държавното управление. Ето така е почнала нашата, бугарската, история! И така е вървяла тя при Крума и Симеона, при Петра и Самуила, а също и при Асеновците, т. е. при Асановците. Разбра, Пинговче?

Манолев разведри зловещия поглед на очите си. И дръпна двойна скоба под нарисуваните на мрамора мъж и жена.

— По моята сметка Исперих е минал Дунава с 200 000 конни бойци, що са били голи като червенокожите американци.

И моливът му написа под двойната скоба: 200 000 американци.

Орце изпъшка. Той мислеше: «Ако Гарвановци земат тия пари, ке ни изтепат.»

V. УРОК ПО БЪЛГАРСКА ИСТОРИЯ

Кукушанецът Иван Манолев, учител по турски език във французкия колеж, ще свърши навярно в лудницата. Според него кръвта на българите и сега си е била все още турска, ха-ха!

— А бре, будали! — викаше той. — Българското царство на Испериха се е сгромолило, речи, след 300 години. И го заменило македонското царство на Самуила. А що е Самуил? Какъв е? Откъде е дошел?

А моливът му, който беше нарисувал по мрамора някакъв полумесец и звезда, изведнаж спусна енергично две колони на градски врати. Вратите на солунската крепост!

— Самуил е разбил византийците — говореше Манолев, — заел е пак София, прехвърлил е Стара планина, стигнал Дунава при Видин, а... не се е обявил за цар! Той е наел хора, похарчил много пари, измъкнал тайно от Цариград пленените синове на цар Петра и от тях е направил цар: Бориса втори! Така ли е, а? Е, Орце, кажи; кажи бре, Кирковче, защо Самуил не е обърнал гръб на Бугария и не си е турил македонска корона? Не знаете! На, яз да ви кажам: Самуил не е бил мечка, от гора фатена — толкоз!

Моливът му зачука по масата — чертаеше рунтава козина по тялото на някаква мечка, която влизаше през портите на солунската крепост.

— На, да знаете: това ще се докаже един ден! — продължи Манолев. — Самуил е бил боил от Испериховото коляно, ке рече, турчин! Щомка руският княз Светослав е нахлул в Бугария със страшните си орди — целият бугарски двор от Преслав се е изтеглил в Македония. А щомка княз Светослав се е запилял по дяволите — тамо нему! — българските боили се организирали в македонските планини, ударили на Византия, дигнали ново царство и потърсили пак Испериховата династия — синовете на цар Петра. Това е!

Пинговчето гладеше мъха под носа си. Орце сумтеше нетърпелив. А Кирковчето се беше ухилило. Сега по мрамора, от двете страни на нарисуваната мечка,

се спущаха някакви махмузлии ботуши. Някой е яхнал Мечката!

— Не ми вярваш, Орце? — сви вежди Манолев. — Твоя работа! Слушай сега: паднал е и Самуил, минали други 160 години и бугарите дигнали пак глава — с кого? С Асеновците, т.е. с Асановците, ха-ха-ха! А бре Исперих е дошел в нашенско най-малко с 200 000 бойци и пуснал турска кръвчица по целия народ, ха-ха-ха!

И моливът му очерта — върху гърба на Мечката — някакъв дявол с дълга козя брада. Пинговчето се намръщи:

— А бре, Манолев, ти изкаруваш и мешека за резан. . . На сон видиш нещо као дявол?

Моливът на Манолев зачука по мрамора:

— Наяве, Пинговче! Наяве!

И дяволът над Мечката получи бакембарди и еполети: това беше крал Хумберт италиански — същият! Той е яхнал Мечката. . . Пинговчето плесна мрамора:

— Защо лажеш бре, Манолев? Учител си, не те е страм?

Манолев потопи пръсти в чашата с вода и пак изми мрамора.

— Пинговче, бивал си в Охрид? Не! Бивал си в Търново? Не! Що ке знаеш бре, будала? Що може да знаеш?

Манолев беше тържествен: Търново било излупено от Охрид! И тук, и там се е дигал хълм със сгради една върху друга като манастирите на Далай Лама в Азия. И тук, и там болярското летовище се викало Трапезица, а разходките на болярите били по «Св. Гора». . .

— Разбра, будало, оти си резан? — чукна Манолев топчестото носле на Пинговчето.

Но Орце се покашли.

— Режи накъсо, Манолев.

— Дълго ти се види, Орце? Хе, още колко има — рисуваше Манолев по масата. И говореше: — Руският историк Погодин доказал, че братята Асан и Петър били потомци на Самуила. Те ходили всяка година на поклонение пред императора в Цариград и го молили

да им отстъпи мираза от деди: чифлиците по Стара планина. Но императорът отсичал: «На север работа нямате.» Тогава Асан и Петър избягали зад Стара планина и дигнали въстание.

— Тука е ключът бре, Орце! — зачука Манолев пак с молив по мрамора.

И Пинговчето плесна ръце — с ъглов поглед към молива.

— Майката! Разбра, Орце? Ключот е у резаните. . .

На мрамора беше очертан банкиеринът Елиас Бенбасат: голям корем, къс врат и гърбат нос с очила.

Лицето на Орце се проточи. А Манолев се хилеше. Русите са най-големите будали в света! Тоя историк Погодин, ужка намерил ключа, а не проумял къде той води. Според него братята Асан и Петър знаели влашки, та избягали зад Дунава и дигнали власите срещу Византия. . . Тю-ю, проста глава московска!

— А бре румънски народ не е имало никога! — викаше Манолев. — Власите до ново време са писали бугарски! Само преди 200 години Букурещ е бил чифлик на евреина Бука! В средните векове из Влашко и Богданско са се ширили кумански дружини. А що са куманите? Турци! И тяхният език, на, са знаели Асан и Петър като потомци на Испериха, ха-ха-ха!

А моливът му очерта съвсем нехайно — и току под гърбавия нос на Елиас Бенбасат — малко женче с бухната глава и с гърди високи като корема на банкиерина. Дъщеря му ще е това, оная от Цариград. Тя е била не к н и в София. Трябва сега да си е дошла в Солун. Е, що от това?

— Да си дойдем на приказката — сниши глас Манолев. — Както за всеки човек, тъй и за народите има предопределение. А предопределението за бугари и турци е да бъдат заедно. Ке се карат, ке се колят или ке предават едни други на враговете — ама на крайта пак ќе се потърсят и заедно ке вървят. Кръвта ги тегли. Да речем, на ви тука — нарисувал съм една еврейка. Ама ако жената има в жилите си малко италианска кръв — ке я тегли към Италия, нали?

И по мрамора на масата се очерта цилиндър до

бухнатата глава на еврейката. После под цилиндъра се извиха бакебарди и се проточи дълга козя брада. Накрай ръцете на еврейката и на крал Хумберто италиански се преплетоха.

Пинговчето се опули: солунският банкерин ке жени дъщеря си за крал Хумберто?

— А бре, Манолев, от лудница се вракяш, али в лудница одиш?

Но Орце му сви ръката. И Манолев продължи:

— Кажете бре, как се създаде в наше време Бугария? Нали след Панагюрското въстание? Е, харно, панагюрци са Исперихови бугари, ке рече — турци. Яз ке ви докажа това!

С лявата си ръка Манолев поглади мустачките си, а моливът в дясната му ръка рисувахе на мрамора — пред младоженците — пак Мечката!

— Според Иречека — продължи Манолев — най-голямото сражение между бугари и турци е станало при Ямбол. Борили се дни и нощи — два ли, три ли, не съм бил там, та да знам. А случило се, турците надвили. И турският главнокомандующ Кяфир Демир (ке рече, гяурин) писал на султана — ужка бугарите били много храбри, та хилядите пленници, що са фатили от них, добре било «да ги земат на своя страна». И, хоп, султанът склонил! Заповядал: пленените бугари да заселят планина една и да бъдат на вечно време султанови слуги. Така се заселило според Иречека Панагюрище. Тю, чех, а и той — будала, ха-ха-ха! А бре може ли турски султан да стори свои верни слуги гяурски войски, защото били храбри! Проста работа! И съвсем явна! Пленените бугарски войски при Ямбол са били Исперихови конници, ке рече, турци. И затова султанът ги е сторил свои лични слуги! Може ли друго да е, а, Пинговче?

Сега — на мрамора — младоженецът крал Хумберт беше яхнал пак Мечката, а младоженката ронеше сълзи. . .

— Не измислям, Орце — продължи Манолев. — В Одрин има голяма турска библиотека. И в нея са всички тайни. На, пленените бугарски войски при Ямбол

са били все конница. Защо? Защото султанската по-веля е била: тези бугарски пленници да са сенокоси и да служат в оборите негови. А такива бяха панагюрци и до въстанието в наши дни! Е, кой не знае? Испериховите бугари са били все конница, ха-ха-ха!

Манолев потопа пръсти в чашата с вода и изми пак мрамора.

— Има още работа една, Орце: да се чудиш! Ке найдеш по школите голям илюстриран албум за всички племена по земното кълбо. Ке го найдеш и в нашата гимназия. Е, харно: потърси в този албум портрета на татарин от град Болгар — столицата на Курта (пишат го Кубрат, ама човекът се е викал Курт, ке рече, вълк). А бре земи тоя албум и отиди в Панагюрище. Тю, същите татари по целия град, същите татари! И калпак, и абички, и пояс, и потури — същи бре! Гъсти вежди, а малки очи; широки образи, а остри скули: и къси вратове, къси!

Манолев изпъшка.

— Прост народ сме: не познаваме и кръвта, що тече в жилите ни!

После почна да чука с молива по мрамора: рисувахе гора по изострена като език планина. Пирин е. . .

— Виж, Орце, това, що ке ти кажам сега, е наука. За да знаеш какви човеци и какъв народ са заселили една покрайнина, потърси какви са географските имена по тези места. Е, харно, турците до наши дни са пишели не Панагюрище, а Отлукьой, ке рече, «Село на сеното». А откъде ке е името Панагюрище? Явно откъде: такова име са му дали бугарските пленници, що са го заселили. Така-а! Е, на кой език е това име? Оди в Одрин, оди да разбереш бре, Орце!

Манолев млъкна, даже зафюфюка. И рисувахе: Мечката се катери по Пирин.

Орце изсумтя.

— Е, що мислиш, Манолев?

— Това: окончанието «ще» в името Панагюрище е славянско. Началото «пана» е гръцко: панаир по гръцки ке рече сборище (пазар по турски). Е, откъде иде частицата «гюр»? На, откъде: гръцкото «панаир»

Испериховите бугари превърнали по татарски на «панагюр». Това е!

Манолев смигна: върху гърба на Мечката, която се катереше из Пирин, пак се очертаха бакембардите и козят брада на крал Хумберта! Но сега на главата му беше накривен каскетът на македонски четник.

— И още, Орце: при Панагюрище има връх Бунай. Всите думи, що имат ударение на последната сричка, са турски. А в Панагюрище турчин не е можал да се заселва: не е имал право. Ке рече, и това географско име е дадено от жителите на Панагюрище. А какво може да значи то? Ей какво. Върхът Бунай за Панагюрище е това, що е Витоша за София (ти в София си бивал, Орце, нели?). Щомка се яви облаче на Бунай, панагюрци знаят — ке вали. А Панагюрище е високо, тамо често вали дъжд. Ето защо на Бунай има винаги облаче. Ке рече, Бунай «прекалява». А тъкмо това значи думата «Бунай». Има татарска поговорка: «булмуш, та бунаер» — ке рече: «намерил, та премерил».

Манолев постисна с лявата си ръка брадичката на Пинговчето:

— Е, разбра бре, Пинговче, оти си резан?

— Разбрав, Манолев! — следеше Пинговчето молива на Манолев: пред Мечката — с италианския крал на гърба ѝ — се очертаваше — в Пирин — грамадна пещера.

Манолев сега рисувахе бърже. И говореше още побърже:

— Всички бугарски деца — от Охрид и Видин, от Велес и София, от Кукуш и Чирпан, — всите играят една игра на войници. И викат много еднакви и съвсем неразбрани думи. Азка сега печатам книга и доказвам какво значат тези неразбрани думи. А бре те всите са останали от Исперихово време! Цялата игра — игра на войска — у бугарските деца е останала от Испериха!

И на мрамора пред пещерата се очертаха две жени, едната ниска, другата — висока, с дълъг врат. Американката ще е...

— Така, Орце; искаш да знаеш каква кръв тече в жилите ти? Иди в Одрин.

И като дръпна пак двойна скоба под фигурите на мрамора, Манолев написа: Одрин.

Погледът на Орце се вгълби, той стана. После се поприведе към Манолев:

— Не е болна Одринлиева?

Манолев изтърва молива си и наведен да го земе под масата, отговори:

— Ако е болна, не е умряла.

VI. У ДЯДО ПЕПИ

Луната е изгряла зад Халкидон — Олимп се надига. И бледнее южното небе, осеяно със звезди. Солун вече спи, излегнат на своя хълм. Зад него се губи черна като нощта Македония.

«Робска орис, тъжна и безкрайна, фю!»

Орце вървеше с широки стъпки, метнал дясна ръка назад. Готви се пак да извие някому плесник — сухото му лице е напрегнато.

«Не, човек може да бъде нещо повече от това, което е!»

Да. Само — нужно е всичко да се построи като аритметическа задача. И да се изчисли...

Разкривените — и наведени над тясната улица — къщи изглеждаха настръхнали: ще се ударят. И невисоките фенери мъждеяха като сънливи очи на пазванти.

Но просветна — улицата се разкри. И блесна далечко дъното на залива. През пустинно поле, разровено като турски гробища, блещукаха светлини. На изток край «Трансваал» (квартала на дебрияните) откриваше спокойно осветлените си множество прозорци италианската болница. По-надясно тъмнеяха мраморните вили на европейския квартал «Пирги». В тях имаше много светлина, но тя беше закрыта за града и за Македония: по всички прозорци бяха спуснати непроницаеми зелени кепенци. Под «Пирги», до самия залив, гледаха в нощта зловещите дупки на Канликуле — червени като кръвави петна. А назад под снишения хълм на града

тъмнееше Едикуле. По каушите там — гнили и влажни — сега са свити като червеи и Пере, и Матов, и д-р Татарчев, и х. Николов. . .

«Любимците на толкова поколения, учителите на цял народ — пфу!»

Мда. . . И ето, не трепва никой в поля и гори, никой в цяла Македония! Сякаш е шахматна игра — дървени фигури, сякаш са повалени там, а не живи хора — светилници в нощта, фарове за кораба на живота. . . мда!

Сухите устни на Орце се начупиха като пред кървав труп. Не, очевидно ония хора в планините страдат от кокоша слепота! Ще въоръжат невинните в нищо човешки маси: тълпите ще въоръжат! И ще ги хвърлят в страшна и безсмислена касапница срещу други, също въоръжени и също тъй невинни в нищо човешки тълпи. . . А между туй азиатският вампир в Ялдъза ще ги лови. . .

«Ке ги лови един по един и ке се смее. . . Вчера Даме, днес Пере, утре Гоце». . .

Чомагата на далечен пазвант заблъска някъде калдъръма. И ударите проечеха като в гробища.

Орце натърти стъпките си. Сега той беше проточил шия напред като дива патица, подушила опасност. А мъртво беше околоръст — ни сянка, ни шум. Стъпките му намаляха, младият човек отпусна извитата си назад десница. Не, с него ставаше нещо: долната му челюст се издаде напред. . .

Орце виждаше наяве онова, което впрочем не беше вече сън нито за него, нито за другарите му. Пестник, един само пестник ще сложат те върху тежкия похлупак на вековете! Но той ще бъде кралитарковски. . .

«Прекъсни градското осветление в безлунна нощ, хвърли всичко в кромешен мрак. И почни. Отоманската банка на въздуха — най-напред! Поред — пощата. После — Алхамбра. Трябва да се убие валията. Да, на всяка цена! А когато изтръпне и замръзне градът, открий огън — по всички линии: в казарми, в главните участъци. . . Бий, бий до последния си час, до последния си миг.»

. . . Разбира се, без последното всичко би се провалило. Гемиджиите трябва да загинат до един. Защото ако бъде заловен жив даже най-малкият — Арсето даже ако бъде заловен, — пак в неговото лице — макар и невръстно — ще бъдат съдени всички. . . съдени като убийци. А това не бива — по никакъв начин! Лъжата трябва да се обезоръжи.

Улицата прислезе до залива, Канликуле се разрасна. Орце дигна очи към него. Ръждиво средновековно чудовище, проснало кървава сянка върху живота. . .

Зъбите на младия човек скърцаха. А после се надигна и ръката му. Не, той ще извие пак оловен плесник — наистина! Плесник по тъмното лице на света навярно.

Когато по-късно през тази нощ Орце се прибра в квартирата си — при католишката черква, — старият италианец дядо Пепи го посрещна сияещ. Какво ли има?

— Нищо, Орце. Гост! Гост един. Сакаш видиш го, Орце? Харен гост, сладък. Ела!

И го въведе в гостната. Зад маса — пред недовършена вечеря — седеше млад италианец в кадифено сако. Дълго, обгоряло лице. Но русо — с неголеми сини очи, осенени от меснати вежди. Важен млад човек, тежък: посреща сякаш подчинен. Орце се наежи: загледа изпод вежди. Непознатият обаче се възправи; лицето му се отпусна — изгуби си важността; той протегна живо ръка. Орце я пое. И се видя в плен — ръката на непознатия беше желязна: тя притегли велешанчето и го положи на стол при себе си. Старият италианец сияеше:

— Знаеш, Асен? Кажвам ти най-верно: обичам Орце, како шо тебе!

Лицето на Орце се проточи. Той даже зина:

— Асен Дъмбев?

Гледаха се колебливи. Ще станат врагове може би. Но не: усмивките им се сляха. Велешанчето добави:

— В тази къща често ви споменуват.

И замълчаха. Дъмбев отчупи хляб. После покани:

— Ако не си вечерял, почвай.

Орце не отговори, нито посегна на трапезата. Старият Пепи беше щастлив — и не се сещаше да кани: не е му в навика, види се. Дъмбев скри съвсем очите си под меснатите вежди. И каза — малко под нос:

— Ке воювате ли со Гарвановци?

— Не.

— Срещате ли се?

— Сега ида от Одринлиева, където бях повикан. Там беше и Гарванов. Не ке можем да се разберем. Той хитрува и заплашва.

Дъмбев изсумтя. И сипна дрезгло:

— Поомърсиха се работите. Но ние ги гледаме вече от върха на Пирин. Ке поговорим тази нощ. Вечеряй!

После дядо Пепи сложи ръка върху рамото на Асен, погледна го по-трайно и отсече:

— Асен, турски народ — харен народ, а? Харен, Асен!

И като се обърна към Орце:

— Харен бре, Орце! Сторете себе едно — турци и бугари, а?

Милият дядо Пепи! Асен Дъмбев и Орце мълчаха строги. Очите на дядо Пепи светеха от добро, любов и вяра. Асен каза:

— Да станем едно и со султана, а, дядо Пепи?

— Не-е-е!

— Тогава да станем добре со турските паши и бегове, а?

— Ах, не, Асен! О!

— Е, со кого да станем добре: со султанските офицери и войници, а, дядо Пепи?

— Защо сборуеш така, Асен? Ке сторите себе едно со бедни турци — со селени турци, со хамали, со работници турци, а?

И пак мълкнаха. Да, те бяха прави: и дядо Пепи, и Асен, и Орца. Тъй хитро е нареден светът!

— На турците е сложена голяма трапеза, дядо Пепи — отсече Асен Дъмбев. — Има наистина гладни и от тях: селени има, също хамали и работници. Но всичките разполагат со пищови, со ятагани, со пушки. И често нападат безоръжните раи: обират, избиват и

децата, безчестят жени. Тогава султанът ги преследва, лови ги и даже ги беси понякога. Но най-често ги амнистира. И ги прави «колагасъ»¹.

Орцето се беше понавел. Не е съгласен навярно. А може би все му е едно дали е така, или не е. И с право: какво има за тълкуване? Всичко това трябва да се помете! Толкоз.

Дядо Пепи се хилеше. И загледа сега с още по-голяма любов своя Асен. Той ли, дядо Пепи ли не знае кое как е в Македония? Тридесет години е вече тук. И нищо не се е променило, нищо! Даже по-лошо става.

— Бугарите во школо учат, Асен! Младо идат, сакат живот, а турчин не дава — пфу-у! Турчин взел чифлици, взел власт, взел всичко: и чест взел на бугарите, и душа взел, пфу-у! И в хареми живи, и с афион трови себе. . . Батак, батак турчин!

Устните на стареца потрепераха: няма да се оправи светът! И се дигна той огорчен: ще си легне. Дядо Пепи си ляга рано: какво му друго остава? Само едно е: старият човек би искал. . . о, да, преди да си легне най-после и в гроба, той би искал да чуе това, което очаква от толкова години: изстрел един — един само куршум — в черепа на крал Хумберто.

— Млього кръв зеде от нази крал Хумберто, Асен! Млього кръв, Орце!

Старецът изпрати гостите си в стаята им. Те ще спят заедно. От години тази стая е тяхна — на Асен и Орце, хи-хи!

— Чекайте! — смигна пъргавият стар италианец, изгуби се в някакъв килер и след малко се яви пак тържествующ: държеше в ръка ръждясал нож с кокалена дръжка. — Познаваш го, Асен? Не? Ха-ха-ха! Орце, со той нож — яз дал го на Асен, — со той нож — преди шест години, — фюйт един низам, черен како дявол, хи-хи-хи! Познаеш го, Асен? Земи! Земи спомен — за лудост-младост, хе-хе-е-е!

. . . Добрият дядо Пепи! Той учеше някога младия си български питомец да говори италиански — и го

¹ Старшин на милицията.

научи да върти нож — пак италиански. Мечката погледа ножа и го тури под възглавницата си.

Загълхнала е къщата — дядо Пепа вече не се чува.

Младите заговориха:

— Средствата ви са от София, Орце?

— Да.

— Значи, ќе искат да ви употребят.

— За какво?

— Вие ќе знаете.

— Не могат, Дџмбев. Акробати са: ќе се радват на таватура, що ќе дигнем. И после ќе се бият по грдите: техно дело е! Какво друго?

По-късно:

— Колко хора сте, Орце?

— Тук петима. И двама в запас: те са във Велес. В София имаме един — за връзка. Услужват ни тук още Одринлиева и един кукушанец учител. Посветили сме ги, че ще се пожертвуваме. Но кога, къде и как, не знаят. Това не знае и никой друг. Подозират обаче.

Говореха отсечено. Нощта беше къса, а на Орце утре предстоеше пак тежка работа — с лопатка, чук, длето и без въздух. Душите на двамата млади хора бяха заключени, гласовете им боботеха тъпо в нощта. Орце каза:

— Гарванов е турил око на Одринлиева, защото ни услужва. Ќе я убият навярно. Ако е да се земат отделни глави, Дџмбев —

Орце изпъшка. Дџмбев се понадигна, като да го е заболяла страната, на която лежи. Но се отпусна пак.

— Орце, изгорете парахода, който ќе носи осъдените за Подрум. Изгорете го в самия ден, когато ќе ги товарат. Това е работа. Аз ида за друго тук — но ќе ви помогна. Гарвановци да не знаят: ќе почнат пак — бива, не бива!

Помълчаха. Орце пришепна:

— Но то ќе се стовари върху тех, Дџмбев.

— А другото, което готвите, нема ли да им се стовари?

И по-късно:

— Осъдените ќе бъдат откарани още тази седмица, Дџмбев.

— Толкоз по-добре.

— Ќе треба да узнаем с кој параход.

— Да. Ќе узнаем.

— Ќе ги карат навярно с турски параход, Дџмбев. Може би с военен. Мъчно ќе е да се проникне в него.

— Аз ќе нареди тоа.

Още по-късно:

— Ако се успее, Орце... момичето, учителката Одринлиева, ќе треба да се укрие. Не за много — седмица, две... — докато се възгордеят Гарвановци за извършеното.

— То... Гарвановци тогава ќе изпълнят каушите.

— Може. Нищо. А за учителката — за Одринлиева — дедо Пепа ќе ја укрие. Ќе ѝ намери место — докогато треба.

После Дџмбев се објрна към стената и заспа веднага — като по заповед.

VII. ГОДЕЖ

Кварталът «Пирги» в Солун допира Халкидик. Западният хълбок на тоя полуостров върви към Олимп и спуска по брега на залива сребролистни маслинови гори.

В «Пирги» южните стени на мраморните вили са в самите води. С малки, плюширани отвѣтре лодки съседите си правят посещения, устройват си пикници по Карабурун и си дават среџи в параходите.

В «Пирги» имаше вила и Елиас Бенбасат. В града се говореше, че тя му била подарена отнейде за няква услуга. Това можеше да се допусне. В Турция беше всичко възможно. При тоа банкерът познаваше силата на свободните пари; не обичаше блясъка; немаше деца освен една дъщеря и тя — кукувица. Прочее зашто би хвърлил тој луди пари за мраморна вила!

Аника Беровска — некога незначителна модистка — живееше също в «Пирги», в малка къща, недалеч от Елиас Бенбасат. Тя не работеше сега нищо — или работеше нешто, което се знаеше и — не се тълкуваше.

Когато дъщерята на банкирина — мадам Меворах — се яви пак в Солун и покани близките си на излет по Карабурун, то в «Пирги» изведнаж се узна, че Аника Беровска е устроила годеж: на излета, подръка с Ема, е бил оня италиански военен аташе, с когото тя е избягала от Цариград само месец след сватбата си, та е погубила своя съпруг — ангросиста Сами Меворах.

А с това се почнаха и събитията. По-късно хората вече знаеха, че Аника Беровска е препоръчала художника левантинец, който е изработил годежните картички. А също, че тя сама е съставила даже менюто за годежния банкет. Не се узна само как е могло годежното веселие да се продължи не в някой друг параход, а тъкмо в турския военен стационар «Османие», който на заранта трябваше да откара в Подрум осъдените български първенци. Но събитията дойдоха тъй неочаквано и бяха толкова потресни, че хората не смееха и да гадаят.

Аника Беровска се беше върнала от София веднага след Ема. И щом се разчу в града, че дъщерята на банкирина е довела и своето скрито в Египет дете, Аника се яви при Ема много мила. Според нея италианският аташе monsieur Марикио ди Торé можел веднага да почне работата си, та ако е било вярно това, което тя е узнала от бащата на Ема в София — за годежа, — то церемонията трябвало да се свърши по-скоро...

И годежът се насрочи.

Отначало Ема се държеше твърде недружелюбно към Аника. Но Гики се отбиваше често у нея. А в навечерието на тържествения ден очилатият мъничък смешник доближи Ема и твърде важен, й пришепна: годежното веселие трябвало да се завърши с лодки по пристанището, тъй като оная среща, която monsieur Марикио очаквал, щяла да се състои на някой параход.

Ема през тези дни беше винаги много възбудена. И сега тя пригали малкия очилат човек:

— Е, в кой параход, глупчо?

— То не е важно! Ще се узнае впоследствие...

Ха-ха-ха! Но нали трябваше да се знае в кой параход ще се иде, че да се предупреди капитанинът?

Така Ема се принуди да повика Беровска, макар да беше все още враждебна към тъмната авантюристка.

И Аника се яви пак сияеща, като че ли нищо не се е случило. Погали любовно ръката на Ема, даже сне по сочните й гърди недвусмислен мъжки поглед.

Но Ема я положи насрещно — не до себе си.

— В кой параход, Аника? Нали трябва да се предупреди капитанинът?

За Аника това не беше важно, разбира се. Можело в кой да е параход! Но наистина трябваше да се знае предварително в кой, та и Аника да съобщи на лицето — въпросното.

— Добре би било, Ема, параходът да е турски. Човекът, въпросният, е на турска служба, та ще му е неудобно да се яви в чуждестранен параход. Разбирате, нали?

Да, Ема разбираше това.

— Но има ли турски параход в пристанището, Аника?

— Не зная, мила: трябва да се попита. За всеки случай, нали? Тук винаги стои един отомански военен стационар. Не може ли да се устрои това тъкмо в него? Така всичко би се замаскирало чудесно. Даже срещата би могла да се състои в обществото на турски офицери, ха-ха!

Ема се развълнува: жегна я лошо предчувствие. Нищо. Тя ще поговори с Марикио. Всичко това ще може да се уреди. Да, навярно. Все пак.

— Я останете, Аника, у нас — докато се свърши тоя таватур¹. В града и без това се мълви, че вие ми устройвате годежа, ха-ха-ха!

Ема предложи това не току тъй, разбира се: трябваше най-после да се избегне честото сноване на малкия Гики между двете къщи.

И Аника остана. А на заранта — в деня на годежа — тя вече се разпореждаше тъй, като че ли устройваше щастието на своя дъщеря. И нареди за себе си

¹ Глъчка.

работите така, че не дотрябва да напуска вилата, даже и след като monsieur Марикио съобщи за успешното разрешение на задачата, а именно, че годишното веселие ще може да се продължи на отоманския стационар «Османие». Ема беше спокойна. Тя виждаше, че слугинята на Беровска се вестява сегиз-тогиз по черния вход. А това стигаше.

Разбира се, Ема беше в транс и не се сещаше, че Аника не е човек, който ще довери каквото и да било на слугиня. Испитаната авантюристка се движеше из вилата, загледваше от прозорците към пътя и навярно беше кимнала на някой минавач така, утвърдително. Какво по-просто от това!

А Гики беше по-свободен, та още по обед слезе на пристанището да услови лодкари. Аника му препоръча един притежател на лодки, който бил много почетен. Гики трябвало непременно да се обърне към него. Но Гики не беше дете: не би се оставил той да бъде подведен, о, не! Имаше си човекът мярка за хората — за всички хора в света. Опита един съдържател на лодки, опита втори. И се убеди най-после, че Аника поне в случая е безкористна: препоръчаното от нея лице наистина предлагаше най-износни условия. Само че тоя човек разполагаше едвам с три лодки. А трябваше да се наемат, за жалост, много повече. Стекоха се веднага други лодкари. Гики се пазари дълго — пазари се до изпотяване. Но накрай махна ръка: няма най-после да плаща от джоба си!

Гласеното годишно тържество се почна за Ема с огорчение, което впрочем можеше да се предвиди: равинът отклони поканата да присъства на годеча ѝ. Това не би се случило, разбира се, ако старият Елиас Бенбасат беше в града, т.е. ако той лично поканеше равина. Защото наистина брак между израилтянка и друговец е немислим, но най-после и заповедите в Талмуда остават известни отворени вратца, нали? За нещастие обаче, старият банкер имаше неотложна работа във Виена, та не можеше да присъства. За всичко това той беше изпратил обстойна телеграма с горещи (лагопожелания към младите.

Ема съумя обаче да маскира отказа на равина: покани на годеча си самия председател на еврейската община. А той не можеше да откаже! При това също и директорът на отоманската банка беше израилтянин, а човекът зачете фамилиарно церемонията. Не можеше друго да бъде: приели бяха поканата — и щяха да присъствуват на годеча — първите хора на италианската колония в града начело с консула.

Не, това не можеше да се нарече обикновена церемония! Една музика свиреше в предния двор на вилата, към главната улица; друга — зад вилата, на просторната тераса над залива. При двете музики имаше феерверкска служба: небето над целия Солун гореше от разноцветни ракети, които се пръскаха високо и си цеха дъжд от огнени цветя.

Когато се почна банкетът, веселието пак се нещо накърни: годеникът — monsieur ди Торе — получи някакво съобщение и гостите узнаха, че той още тази вечер ще трябва служебно да отпътува за Цариград. Но тъй като бързият жонксин Солун — Цариград потегляше в 11 часа през нощта, начертаната програма за годишното тържество все пак можеше да се приложи: излетът до стационара «Османие» щеше да се състои въпреки всичко.

И Гики току изостряше крайчеца на езика си под своето гърбато носле. Мъничкият човек работеше трескаво: редеше в две от лодките провизии за веселието в «Османие» (мохамеданският бюфет на стационара — с лоени закуски и без пития — не можеше, разбира се, да послужи в случая). А помагаше му и препоръчаният от Аника Беровска притежател на лодки. Гики го беше преценил: човекът е честен, изпълнителен, при това строг — охо!

По едно време на банкета се яви къс, плешив човек — г-н Беровски, съпругът на Аника. Той беше един от първите поканени, разбира се, но досега никой не забелязваше отсъствието му. Зарадваха му се, които го познаваха: плешивият човек беше докаран безукорно (Аника ли не ще го дресира!). Той пристъпи към годишниците доста тържествен, носеше им изящен бу-

кет — все от екзотични цветя; поднесе поздравленията си и може би от пръстите му се плъзна някаква картичка в шепата на monsieur ди Торе. Г-н Беровски трябваше да се извини, че не е успял да бъде точен — не се е явил навреме въпреки горещото си желание: задържали са го досущ непредвидени обстоятелства. «Mesdames et messieurs — говореше той, — животът е често непреодолима сложност от дреболии, в които се дави не само важността, не и смисълът на човешкото съществуване.»

Не, тоя плешив и незначителен българин беше може би един философ, ха-ха! Марикио ди Торе му се зарадва. Къпиновите му очи загоряха. Той огледа тържествующ гостите и покани: да вървят вече в лодките — очаква ги радостта на звездна нощ в един от най-хубавите заливи на света. . . Милият италианец! Той не забравя водната шир даже и когато е цял в морето на своята любов.

VIII. В НЕИЗВЕСТНОСТ

Когато лодките, накичени с гирлянди от разноцветни книжни фенери, се плъзнаха над звездните води, проецаха далеч фанфари. Те идеха от стационара «Османие» и толкова бяха тържествени, че Аника Беровска се трогна до сълзи.

Параходът беше феерично осветлен. По мачтите се кръстосваха безброй турски и италиански знамена. Свиреше мистична арабска музика. И пак безчислени ракети гонеха звездите и сипеха върху залива огнени букети от цветя.

Целият екипаж на «Османие» беше на борда, в шпалери. Имаше речи, викове «яшасън»¹ и всичко друго, което подобаваше за посрещането на високия годиник — военен аташе и майор от армията на негово величество италианския крал. Налице бяха всички офицери от парахода и всички бяха много мили: турците са петимни за европейски ордени.

¹ Да живее.

После екипажът се изгуби от очи — целият. Остана само комендантът с помощника си. Monsieur Марикио ди Торе сам пожела това: той беше служил в Цариград и знаеше, че еврейска трапеза и християнско веселие не са по вкуса на мюсюлманите.

Хората си услужваха сами, но и Гики беше под ръка. Той, мъничкият, прояви истински дарби на разпоредител! Помагаха му, разбира се, и лодкарите на препоръчания от Аника Беровска притежател на лодки. Даже и сам тоя човек се яви на борда, макар и малко по-късно. В услуга беше и заведующият бюфета на парахода — един пълничък, но пъргав офицер. Оказа се, че той, макар и моряк, бил правоверен мюсюлманин и не употребявал спиртни напитки. Все пак човекът в края на краищата не се отказа от шампанското: намери го за нещо невинно и го нарече «резие». Той се сдружи с Гики, въведе хората му в бюфета на парахода и остави на разположението им всички прибори. Гики често отпущваше — за новия си приятел — бутилки от невинното «резие». Те гърмяха и шупваха възхитително. Пълничкият морски офицер се радваше като дете. И пиеше — нещо, което скоро полича в погледа на очите му, а после и на самия му език.

Гостите не забравяха, че ще трябва да изпратят monsieur Марикио на гарата, т.е. че и там ще се яде и ще се пие. Така трапезата не се нареди: хората останаха прави — разместваха се и се разбъркваха. Всеки се чувствуваше горд да посрещне погледа на годещната двойка — виновници на тържеството. И да пие за тяхно здраве, разбира се.

Въобще беше много весело.

Свъзторг се тълкуваше и откритието, което monsieur Марикио направи: съпругът на madame Аника Беровска, тоя плешив българин, бил наистина философ, несъмнен философ! Той бодял като с върха на игла такива истини върху любов и омраза, богатство и сиромашия, живот и смърт — о! Monsieur Марикио беше просто влюбен в тоя човек. Не, очевидно съпрузите madame и monsieur Беровски са забележителни хора! Даже не е чудно, именно мъжът — философът — да

е пресъздал и вдъхновил жена си. Monsieur Марикио в увлечението си от българина отиде дотам, че го взе на страни — подръка при това! — и шушука дълго с него, а после се разсмяха презглава.

Ето при тоя случай навярно monsieur Беровски обясни на monsieur Марикио, че картичката — оная, която той втична в шепата му още на банкета — отбелязвала собствено само име на една железнична гара. На тази железнична гара г-н Марикио ди Торе щял да бъде причакан още тази нощ от човек, който го познавал. Тоя човек щял да предаде г-н Марикио на македонска чета, която щяла да го изведе в планините. Това се е наредило така, защото дадената тук среща нямало да се състои: определеният за това човек е бил неочаквано арестуван.

После, на гарата, веселието намери своя възторжен край. Monsieur Марикио размени някакви думи с годеницата си. И изведнаж — никой не разбра как стана това! — madame Меворах запъпра ръце във въздуха: хубавият италианец я подигна високо и после я целуна сочно по устничките. И това стана даже не тъкмо при потеглянето на трена. Madame Меворах се беше нещо поомърлушила, та Марикио се загледа в нея и ѝ пришепна:

— Какво става с вас, Ема? Предчувствувате пак нещо лошо?

Но Ема се изсмя. И весело отрече:

— Нищо подобно, Марикио! Наопаки: предугаждам нещо добро. Даже очаквам най-хубавото — преди всичко за вас.

То се случва често: надникне в мислите ви чуждо око — и душата ви се скрие. А с език сипнете веднага нещо, което е тъкмо обратно на скритата ви мисъл. Това е тъй весело понякога! Чувате собствените си думи, чудите им се — и се разсмейте.

Но Марикио познаваше добре Ема! Тя е такава: живее винаги с някакви свои предчувствия. И уж не им вярва, а ги крие. . . Крие ги даже от Марикио, ха-ха! Той я притегли, после каза: «да прогоним лошите предчувствия!» — и изведнаж я взе на ръце: подигна я

хубаво, мъжествено. А щом я беше вече подигнал, можеше ли без целувка — пак хубава, мъжествена, макар и прилична, разбира се? Годежниците ликуваха: скомина — и каква още!

Тренът се повлече тежък. И лицата осени грижа: само преди седмица последният атентат на македонския комитет бе разрушил един мост до самия Солун. Но нямаше що — такова беше времето! Марикио се излегна самичък в купето и запали пура — доволен от тревогата, в която остави Ема, от вярата си, че ще проникне до американката в македонските планини; и от съзнанието, че е наново в своето военно поприще. Не, човечно е да се говори против войната, но какво незаменимо опиянение крие войнствената треска! Това няма нищо общо с любовта. Впрочем любовта не е даже възторг, а кой знае какво самоизяждане. О, да! А войната е друго. На война човек се възвеличава: става бог. Мда! Обземате се изведнаж от божествено съзнание, че ви е позволено всичко. Онова, което ви е било забранявано тъй мистично от баща и майка, от поп и учител, от писани и неписани закони — то изведнаж пада! Сега вече вие може да разорявате цели народи! Може да палите села и градове, да сеете смърт безогледно — т. е. да убивате и да бъдете убиван, както пожелаете и докогато можете — ха-ха!

Марикио отсече строго лице: така е! Даже да не е тъй, пак е нещо подобно. И е добре! Охо! Във войната има опиянение — демонично опиянение, което не може да се мери с нищо друго!

Устата му горяха. Той би пил сега! Но в турските тренове няма, уви, бюфет. Ето тук няма даже коридори: всяко купе е само за себе се, с врата към полето. Ще отворите вратата, когато пожелаете. . . когато дотрябва. . . и ще се озовете сред брадясали страшни хора, наметнати с каракачански кебета! . . .

Хубавият италианец отсече строго лице. И стана. Поразля се той малко — с тоя шумен годеж. И шампанското му е повлияло, разбира се. Ето, забравя да погледне картичката, в която е ключът на всичко. А

пъргав мошеник е тоя Беровски, охо! Не, човекът не е без дарби, в това нямаше съмнение!

Намери картичката и я-дигна до керосиновата лампа: «Гара Демирхисар».

— А, в град, значи?

Това беше чудно. Нима планинските чети влизат и в градовете? Не, очевидно Марикио слиза сега по безкрайни стъпала. В тайнствен лабиринт слиза той. . . В подземие някакво, което крие странен живот — живота на поробен от векове народ. О, да! О, да!

Не, всичко това е наистина много интересно: Марикио никога не е помислял, че ще му се случи в живота да предприеме нещо подобно!

Извади пътническите си пижама и каскет. И се изтегна пак на канапето, ще подреме. Но тренът нижеше гарите една след друга. А те бяха шумни. Струпали са се пътници — селяни все, нарамили дисагите си. И никой не се качва! Чакат трена за Солун навярно. Необичайно, съвсем необичайно е това движение за всеки случай. Преди седмица, когато Марикио пътуваше с Ема, нямаше нищо подобно. . .

— Кондуктор, голямо оживление по гарите!

— Да, monsieur: утре е пазар в Солун.

— Обяснимо, значи. А все пак —

— Monsieur?

— Подозрително изглежда.

— Имате право.

— Как ще трябва да се обясни?

Кондукторът левантинец сви рамене.

— Утре в Солун ще бъдат отправени на заточение осъдените български първенци.

— Охо. . .

— Може би сама властта е пожелала да слязат депутации и от селата — за по-голяма тържественост. В навалищата от пътници се мяркат и турци.

— Турци, кондуктор? Не виждам.

— Имате право: малко са. А българите — маса.

— Дали и тях е позовала властта?

Кондукторът пак сви рамене.

— Не вярвам, monsieur. Те може да са позовани от тяхната власт. . .

— Допущат?

— Трябва вече да се допуска.

— Но тогава. . . утре може да очакваме в Солун нежелателни събития?

Левантинецът кондуктор държеше полуотворена вратата на купето. И се усмихна нехаен:

— Предполагате, monsieur?

— Питам, кондуктор. Турците и без това са възбудени. . .

Кондукторът се поогледа и сниши глас:

— Те са по-скоро изплашени, monsieur.

И отмина.

Призори тренът спря на Демирхисар. Марикио се беше издал из прозореца си. Окъсан носач се вмъкна в купето, поздрави италиански и пришепна:

— Разполагате със закрыта кола.

Окъсаният носач нарами саквоаяжа и поведе. Приставът на гарата надникна в паспорта на аташето и поздрави почтително. Чернееха се в мрачевата редица брички: види се, в тоя град не се употребяват файтони. Окъсаният носач отвори вратцата на една от бричките и аташето се видя при дребничка жена — девойка може би. Тя остана безучастна. Не е ли случайна пътничка? Какво можеше да значи това?

Бричката потегли. И monsieur Марикио се опита да заговори със съпътничката си. Но тя не знаеше никакъв чужд език. Тогава той я запита на турски — колкото беше научил в Цариград. Откъде пътува нейна милост? Или може би посреща?

Сега вече младото момиче се усмихна знаменателно, поколеба се, но отсече: излязла е да посрещне. . . брат си да посрещне. . . но той не е пристигнал.

Ясно беше: това момиче е някакво прикритие. Впрочем все едно. Другото беше по-странно: бричката спря! Коларят скочи от високото си седало напред — това се почувствува: бричката се разлюля. И заигра с някакво чукче по задното колело. Повреда някаква, очевидно! Италианецът посегна да отвори вратцата: да види ка-

кво има? Но мъничката дама го въздържа: залепи показалец на устните си.

Коларят натъкмяваше повреденото колело: чукаше. А отстрани по пътя отминаваха брички една след друга. Най-послед, когато шосето съвсем утихна, коларят остави своето колело и подкара, без да се качи. Бричката се клатушкаше бавно: тя е повредена, очевидно! Скоро обаче се разнесе отдалеч някакво подсвирване. После подсвирването се повтори отблизо. И колата наново спря. Сега вратцата се отвори — Марикио трябваше да слезе.

Той се видя между въоръжени хора — сред високи кукурузища.

И не помнеше после какво стана с бричката, с коларя, с мъничката дама и с неговия окъсан носач — въоръжените хора го поведоха.

Отначало вървяха трудно: пречеше рохкавата пръст, а също и високата царевича. Но скоро ходът стана вихрен: бяха по скалист хълм. Изтокът вече багрееше. И Марикио можеше да отличава суровите лица на македонските четници. Един от тях му пришепна — на френски:

— Скоро ще имате кон.

— Благодаря, monsieur.

А след малко същият човек каза — вече на италиански:

— Ние сме стари приятели, синьоре.

И на Марикио се стори, че слуша гласа на същия оня окъсан носач, когото беше добре изгледал в трена. Но едновременно в паметта му проблесна и друго. Той се вторачи — сред утринната дрезгавина — в непознатия, който сега беше наметнат в каракачанско кебе. И плесна с ръце:

— О, синьоре, от Рилския манастир, да?

IX. ЕДНА СМЪРТ

Годежниците — изпращачи на Марикио ди Торе — се разотидоха направо от гарата: настроението на мадам Меворах наистина се бе пречупило: тя не можеше вече да владее гостите си.

Съпрузите Беровски мълчаха в своя файтон. Впрочем те не бяха приказливи помежду си: това се знаеше. С течение на годините брачните двойки си дотегват. Това е особено така, когато жената вземе връх при дълготрайната борба в брачното съжителство. Всяка жена търси да победи мъжа си — да го победи с хитрина, със съдби, с грубости, ако не и с умишлена измяна. А успее ли, всичко ѝ опротивява. Навярно защото мъжът е брутална сила. А жената го дразни именно като такава. И когато тя го доведе най-послед до положението на мокра кокошка — нали? — и сама вече не намира интерес да блъска в отворени врата. Не, това е навярно така! За всеки случай между госпожа и г-н Беровски личеше нещо подобно. Аника Беровска отдавна не търсеше — за нищо и в нищо — помощта на своя съпруг. Тя живееше свой живот — колкото женски, толкова и мъжки. Застъпваше досущ самолично фирмата «Беровски», макар че съпругът ѝ бе способен комисионер и печелеше добри пари.

Когато мълчаливите съпрузи влязоха в тесния двор на своята къщичка в «Пирги», те бидоха посрещнати от непознат човек. Той пропусна госпожата, а взе подръка г-н Беровски и го повърна назад. Г-н Беровски — пълничък, плешив и философски самодоволен — даже не сви рамене. Така беше вече сред българите в Македония: затиснат ли някого нощем непознати гости, знаеше се какво е. То бе нещо такова, каквото е в другите страни появата на власти у нечий дом. А защото г-н Беровски беше чист и пред себе си, и пред хората, нямаше защо да се тревожи.

Непознатият го спря пред пътните врата. И зашепнаха:

— Ке може да преспие у вашата кантора, г-н Беровски?

- Да. Az обикновено там си спя.
- Утре турците може да ви арестуват — знаете?
- Не. Защо?
- Не знам. Повела е: ни гък, ни мък! Разбра?
- Разбрах.

И непознатият поведе г-н Беровски също като стражар: ще го заведе в кантората му и навярно ще го заключи там. . .

Между това Аника Беровска влезе в къщата си с твърди стъпки. Тя отначало посви тревожно устни. Но се съвзе — не ще се даде тъй лесно, изтръгвала се е от какви ли не положения!

В трапезарията я посрещнаха двама младежи. Аника ги познаваше: учителчетата. И отпусна лице: ще им надвие.

Младите учители изглеждаха отегчени: трябва дълго да са чакали. Все пак посрещнаха любезно домакинята. Тя, г-жа Аника, не ще им се сърди: те са потършували в бюфета ѝ.

Госпожа Аника е даже много довольна.

— Ха-ха-ха! И дума да не става.

На масата стоеше тантуресто зелено шише с ликьор и до него три малки напълнени чаши. Те, гостите, предпочитали мастика и това потърсили в бюфета на г-жа Аника. Но, види се, г-жа Аника не употребявала прости пития.

— Това не е вярно! Ще ви намеря и мастика—захвърли Беровска шапката си. — Ей сега, за момент.

Но се скова, даже зина: единият от младите гости скри зловещо погледа на очите си под сключени вежди и ѝ посочи повелително стол.

Аника седна — малко бледа. Другият гост сложи ръка на мустачето си:

— Не е така страшно, г-жа Аника, успокойте се. Вие навярно сами знаете: върху вас падат известни подозрения.

— Подозрения?!

Първият гост, злият, поиздаде долната си челюст напред:

— Ст! Сега ке слушаш. И ке отговаряш.

Помълчаха. Вторият от младите учители пак сложи пръст върху мустачето си.

— Състоя ли се тази вечер срещата в «Османе»? Г-жа Аника беше вече твърда и строга.

— Не. Определеният човек за срещата бил арестуван.

— Значи, не свършихте и тази работа.

Аника възправи чело.

— Работата се свърши. Колкото разбрах, на италианеца се даде директива. И той вече отпътува.

— Кой му я даде?

— Не знам. Навярно съдържателят на лодки. А може би и мъжът ми. Тъкмо се гласях да го питам.

— Сигурни ли сте, че италианецът отпътува?

— Разбира се, бяхме на гарата и ние — с мъжа ми: изпратихме го.

— Това е добре. Да прием прочее.

Младите учители посегнаха на чашите си, плъзнаха ги до третата и гледаха остро Аника. Тя се поколеба. Но не трябваше да прояви слабост, разбира се. Аника взе чашата. Добрият от гостите каза:

— Услугите ви са много големи, г-жа Аника. Желаям сега да разсеете и подозренията — доста тежки, — които се трупат върху вас напоследък. Прочее — бог доброто!

Пиха. Когато Аника преполови чашата си, ръката ѝ потрепера. Посивяха даже и очите ѝ като пред зина бездна. Но гостите бяха изпразнили чашите си на една глътка и погледите им сега бодяха очите на Аника като нажежени игли. Така и тя доизпи своята чаша.

След това злият от двамата учители разкри на масата ситно изписан лист. Покашли се и зачете — обвинителен акт.

Сега никакви погледи не бяха втречени в Аника. Но лицето ѝ загоря и се опържи; устните ѝ посивяха като гъби. Гледаха я и я пържеха може би очите на душата ѝ. Тя е получавала заплата от българското външно министерство, от чужди легации в София, а и от солунския валия. . .

Аника изхълцука. Навярно действуваше вече съм-

нителното питие. Но тя го беше забравила. И намери сила да каже:

— Това е клевета!

Обвинителят обаче дигна показалеца на дясната си ръка — отсече строго мъртвата тишина в стаята. И продължи да чете. А беше излишно всяко четене вече, разбира се. В София едни служат на Петербург, а други — на Виена: Аника Беровска знае това добре. Кой предаде пратеника на Борис Сарафов в Солун — пратеника за връзка, — същия, който издаде целия централен комитет? Аника Беровска си има скрита квартира в Солун. Нима само за любов? Малко ли ѝ е собствената ѝ къща — мъжът ѝ си спи обикновено в кантората...

Мъжествената жена пак изхълцука. Сега очите ѝ овлажняха. Но по ресните ѝ не блесна сълза: те пъпреха като у лъжливо дете. И по широкото ѝ чело заиграха сенки.

Трябва да вярваме, че смъртта може да се вижда, преди да е настъпила. Да, в това бива да се вярва! Особено когато и сам обреченият на смърт е способен на прозрение.

Очите на Аника Беровска се поизбелиха: те залутаха отчаян поглед в страшната тишина на света сред злокобната нощ.

И изведнаж лицето ѝ се изтъни: ланитите ѝ пребеляха — станаха прозрачни.

После ужасът ѝ се заличи — и се доби нещо съвсем странно: устните ѝ се отпуснаха — по тях се мярна сладка усмивка...

В човека се крият тайни, непостижни за ума. Давили ли сте се някога във водни дълбини или в дълбините на живота? Да? Тогава ще признаете, че в последния миг вам се е привидяло нещо от детинството ви. Аника Беровска беше издебната — някога, в ранните си години — от самата своя майка, когато вършеше нещо неприлично. Това тогава беше станало тъкмо когато малката Аника беше в сладен унес. И щом майка ѝ пристъпи до нея, малката не можа да се уплаши или да се засрами: дигна само слисано лице, устни-

те ѝ се разлепиха сочни и отсякоха виновно-сладка усмивка.

Това беше може би и сега с Беровска. Навярно.

А двамата млади учители бяха вече нетърпеливи. Очите им гледаха все по-опулено жената; после бърже се спогледваха и пак се вторачваха в жертвата си. Не, тя не се гърчеше още: тя се усмихваше!...

И злият от двамата терористи не издържа: скочи нервно, впи ръце в раменете на жената и я раздруса с всичка сила.

Това стигаше: стрихнинът сега подействува светкавично. Жертвата изкриви лицето си и се сдърви.

... Слугинята беше заключена в кухнята. Тя чу само стъпки, изплаши се, после видя, че я заключват — и не гъкна. Но и не можа да заспи, разбира се. А покъсно позна стъпките на госпожата си, успокои се и заспа. Ще спи, докато я събудят утре заран, то се знае.

Бутилката с ликьор биде поставена на мястото ѝ в бюфета. Чашите обаче се изгубиха в джобовете на двамата млади учители.

После се заключиха всички врати, все отвътре. В цялата къща остана само един отворен прозорец. Навярно от тоя прозорец късните гости напуснаха дома. Разбира се, ще са заключили и пътните врати със същия ключ, с който са ги отключили в началото.

Нощ тъмна и страшна: царство на робите!

Х. СМЕТКИТЕ НА ВААЛИ ПАША

Негово сиятелство солунският валия минаваше за изпитан администратор: беше човек проникателен, съумяваше да зема нещата, както си са, и действуваше според случая.

Сега той схващаше, че заточаването на българските първенци — все образовани хора и любимци на цялата рая — трябваше да стане много тържествено.

Защото в Солун нямаше вече две мнения върху със-

тоянието на духовете: работите бяха отишли много далеч, планините бяха от въръжени банди, с всеки нов ден положението ставаше все по-натегнато.

Прочее трябваше да се ускорят събитията: нека раите минат в открито въстание!

Наистина, това криеше известни страхове: ще се развълнува християнският свят, та може да се дойде и до външна намеса.

Но нали? — тези страхове биха били много по-оправдани, ако се дочакаше едно напълно организирано въстание в Македония.

Не, изпитаният валия — негово сиятелство пашата — беше прав: заточаването на българските първенци трябваше да стане открито и най-тържествено.

Даже за случая можеше да се снимат в Солун депутации и от селата: гяурски депутации! Ако ли пък комитаджиите се опитат чрез тези депутации да дигнат някакъв товатур, толкоз по-добре: малко кръвопущане сред Солун би подходило за случая. . . Разбира се, това трябваше да стане в известни рамки!

Така денят на заточаването се определи да е непременно пазарен. Самото извеждане на заточаваните от валийските подземия щеше да стане преди обед, когато пазарът е най-оживен. По главните улици трябваше да се наредят шпалири от всички школни деца в Солун — турски, еврейски, гръцки, български. . . да, и български! И всички те да пеят хвалебствия за султана тъкмо когато заточаваните — превити под тежките пранги — ще бъдат плюти и хулени от верните на султана.

Тази програма не се държеше в тайна: тя се знаеше в града вече от седмица.

Имаше обаче подробности, които не се знаяха от никого. Пашата беше въобще непроницаем човек: той никому не поверяваше съкровенията от своите намерения.

И когато комендантът на града полковник Хамди се яви срещу тържествения ден да получи последните нареждания на пашата, той даже го не прие. На полковника се каза, че негово сиятелство е зает, но че е

с намерение да свика отговорните началници на съвещание. Кога обаче — това не се знаело.

Полковникът протри подобострастно ръце и си отиде доволен, че си е изпълнил дълга.

И градът втърна в нощта си: дюгените се затвориха, щом мръкна; после спряха и трамваите, та улиците заглъхнаха пак като в обсадена крепост. Само от турските квартали по хълма на Солун се носеха все още безкрайни цариградски маанета. Фаталисти са азиатците: за тях светът е странноприемница — и ще се случи, каквото е писано!

Обаче зад градските стени гъмжеше необичайно много свят. Това не беше наистина нещо съвсем изключително: срещу пазарните дни хората от по-далечните села ношуваха пред града, тъй като никой не се пропускаше нощем в него. Но сега крайните квартали плахо се вслушваха в тътнежа от многото пазаргаши зад градските стени: неспокойно беше в Македония и хората вече очакваха онова, което се чувствуваше, че предстои.

В късна нощ из града се понесе тревожен тропот на суварии: свикваше се военният съвет.

Негово сиятелство валията — дребен, с наложен фес, с обло подстригана османпашовска брада — работеше в кабинета си. Свиканите правеха ниски поклони с лява ръка на пояса и заставаха прави в полукръг. Пашата, който не дигаше глава, изведнаж раздруса бляскавите си еполети (той тази вечер беше параден), изгледа поред всекиго и заговори кресливо:

— Част от гарнизона да обхване мюсюлманските квартали и да арестува по-буйните хаймани.

— Градските врати да се отворят рано и от придошлите гяури да се арестуват на десет един.

— Войските да се разпределят из града и при нужда да свият в пръстен чаршията и пристанището.

— Имамите и ходжите да разпределят мюсюлманските жени и деца по улиците и да ръководят общото хулене и заплюване на заточаваните комитаджии.

Такъв беше военният съвет. Изправените в полукръг началници се поклониха пак с лява ръка на пояс

и се отделиха в салон да обработят операционния план.

Градът спеше. И последвалото войсково движение не се забеляза от никого. Но християнските части осъмнаха с шушукане, че войската е оградила турските квартали. Не, очевидно валията беше изпитан и мъдър човек!

Хората плъзнаха по улиците: почернях прозорците на хотели, къщи, кафенета. Живописни бяха гъстите шпалери от школници и гиздави пансионери. Пак и въобще всичко беше жива картина, която земаше очите — със странните фигури и пъстрите носии на жителите в многоезичния и разновиден град.

Денят бе ведър, небето се дигаше бездънно. И гледаше от юг божественият Олимп, скрил зад темето си мъдростта на вековете.

Мадам Меворах зае големия балкон на хотел «Англетер». Тя го беше ангажирала отпреди дни и си подбра общество. Тук се стичаха всички улици от валийското управление и, значи, тук картината на окованите във вериги и заточавани няколко десетки български първенци щеше да бъде най-трогателна.

Поканените дами се явиха една след друга, задъхвани от вълнение. Те бяха всъщност тревожно весели — поне отначало: хият се, поздравяват се със стискане и на двете ръце, озъртат се като деца. Такива са хората, особено жените: петимни са да присъствуват на шумни събития, макар и най-трагични.

Възбуждението обаче скоро отпадна: пречупи се напрегнатостта, остана само тревога в очите.

Въобще може смело да се твърди, че при трагични зрелища по-мекодушните хора не издържат. Даже някои съвсем не отиват на такива зрелища. Но това се случва рядко. По-често хората пъплят един след друг; трупат се в гъмжило като мравуняк и немеят. . . Ето, в тоя последен миг мекодушните хора не издържат: любопитството им се изпарява, изпадат в странно униение и току скършат врат — бягат. Но справедливостта изисква да се признае, че това се случва повече с мъжете. И не че жените са по-кораводушни — къде! Даже не и за това, че те са по-лекомислено любопитни. О,

не! Може би ще трябва да приемем, че тъй като жените са по-чувствени — или именно защото са такива! — те намират по-изключителна наслада в силните вълнения. За всеки случай несъмнено е, че тъкмо най-слабодушните жени не пропускат по никакъв начин трагичните зрелища! Те знаят предварително, че ще примрат — знаят го от опит! И пак тичат, задъхват се от любопитство, блъскат се в навалищата, свират се даже като деца в междините от хора и в края на краищата наистина примират.

Отначало мадам Меворах беше много възбудена: гласът ѝ беше сипкав и очите ѝ горяха. Наистина, това можеше да е и от годишните тревоги напоследък, от веселието снощи в «Османе» и от прощалните минути на гарата. Но пак личеше: вълнуваше я предстоящото мъчително зрелище!

А не се мина много, лицето ѝ отпадна: остана само тревогата в очите ѝ. Устните ѝ засъхнаха — изгубиха цвета си. И скоро челото на младата жена се омрачи като от лошо предчувствие. Езикът ѝ се склочи съвсем: тя онемя.

Гостите ѝ почнаха да се сбутват. Не, мадам Меворах е много чувствителна! Обяснимо е впрочем: една тъй артистично вдъхновена жена, при това и музикална като нея. . .

Навярно всяка от гостите мислеше, че мадам Меворах може в края на краищата да се поизтегли в дъното на балкона. Щом не издържа! Но никоя не се полъгваше да каже нещо подобно. Можеше ли това? Да бъде човек тук и да не гледа! . . .

— Знаете, мадам Меворах? — осмели се най-последна от дамите — възниска, но изящна виенска еврейка, съпруга на банков директор. — Добре е да разполагате с флаконче етер: то крепи, знаете. . .

Но мадам Меворах се намръщи. После засъхналите ѝ устни отсякоха корава усмивка. Тя каза:

— Аз не помня, мадам, да съм припадала в живота си!

Нима? Ах, боже мой! Браво! Не, не, това е навярно така с мадам Меворах, ха-ха! Артистичните натури са

мъжествени — дълбоко в себе си. Корави са и агресивни. Даже са жестоки, ха-ха!

Инак, разбира се, никой не може да бъде безучастен към онова, което очакваха сега да видят. О, пази боже! Ще трябва да присъствуват самолично — и да гледат с очите си (даже не на сцена, а в действителност, в самия живот) как първенците на една страна, речете, самите депутати, членовете на бъдещия македонски парламент, се влачат, оковани във вериги като убийци (замервани с камъни, ругани и оплювани публично), за да бъдат откарани в някакъв пустинен остров на заключение, на доживотно заключение — о, боже мой?!

— Знаете, madame? — зашепна пак виенската еврейка. — Аз лично не бих дочакала това печално зрелище, за нищо на света! Но не мога, знаете: трябва да остана, да. Искам да видя — ах, да видя за последен път — хубавия българин, лекаря!

Виенчанката дълбоко въздъхна. Говорело се е в града, че и той, българинът лекар, хубавият, бил също пребит в подземията на валийското управление. Ужасно! Превърнал се бил на кожа и кости, на сянка се е превърнал, говорят...

— А какъв мъж, mesdames, какъв обаятелен, о!

Приказливата виенчанка се даже просълзи.

— Купидон, mesdames, същински Купидон — и нищо повече! Знаете, аз не скрих това от мъжа си, о, не! И не го крия, защо? То беше по-силно от мен: аз се бях влюбила в него — в хубавия българин, лекаря, ха-ха! Влюбила се бях до уши, ха-ха-ха!

Жената на италианския консул — височка, дълголика, с големи сини очи, а медномургава — напери сочни рамене.

— Сериозно, madame?

— Най-сериозно! Ах, вие не знаете, madame, каква история имаме ние тук, каква история! Той — хубавият българин лекар — разигра такъв любовен роман — такъв роман, о! Седна гръцка аристократка, о!

Италианката метна бухнатата си глава назад. Сините ѝ големи очи загоряха. Снажен мъж? Лекар?

Любил е гръцка аристократка? Любил я на живот и смърт? Браво! И е успял да я вземе въпреки противенето на всички гръци? Въпреки противенето на султан Хамида? Браво! Ах, браво!

Над бухнатите женски глави в широкия балкон като че ли изни вихрушка: възклидаваха и въздишаха всички. Мълчеше само Ема. Хубавият българин, лекарят бил снажен и строен, о! Снажен и строен като Лоенгрин! А е бил при това италиански възпитаник: учил е медицина в Рим.

— Не може да бъде! — разля италианката звучен глас.

Тонът ѝ беше настъпателен. Тя решително друсаше сочните си рамене. Той е учил в златна Италия — хубавият българин? Учил медицина в Рома? Не може да бъде! А е бил строен? Строен и обаятелен като Лоенгрин? Не може да бъде!

Сега зрелището можеше да е, каквото ще! Жените около Ема стояха вече твърдо на нозете си. Те ще видят — ще видят на всяка цена — хубавия българин, лекаря, романтичния любовник, Лоенгрина. Той може да е превърнат в турските подземия на кожа и кости — нищо: породистият жребец личи и под лошо седло!

XI. КРИВА СМЕТКА

Не можеше да се следи какво става.

Не че пречеха стени! Около стълбата пред вилаетското управление такива нямаше.

Нито се издигаха наблизко високи сгради, които биха закривали обзора. Наопаки, към север се откриваше — в живописна пъстрота — амфитеатралният стар град. А непосредно до него стоеше величественото вилаетско управление със своята обширна стъгда.

Но даже и от снизаните по хълма стари къщи не можеше нищо да се види!

Навярно хората си пречеха сами. Всеки търсеше да е по-нависоко. И се чоголеха — покатерили се сякаш

един върху друг. А наблюдателността на хилядната тълпа се пречупваше и от застрашително свишените остри капи на суvariите. Те бяха яхнали охранени коне и низеха гъст кордон сред стъгдата. Все пак понесе се най-после по всички уста:

— Извеждат ги!

И онемяха стъгдата, улиците, градът. Свиha се редиците и се скъсиха шиите. Многохилядното любопитство угасна като свещ. Навярно готвят се всички да хукнат. Хората предугаждаха: ще стане нещо.

Да, сметките на пашата бяха може би погрешни!

Но запяха — неуверено и пискливо — шпалирите от школници: величаят падишаха.

И главите около стъгдата се разлюляха. Свещта на любопитството възпламна пак в душите. Помогна навярно и звънът на веригите: той се понесе глух и зловещ.

Поведените на заточение български първенци бяха навързани по петима в редица. Прангите съединяваха ръцете им, увиваха им поясите, на някои минаваха през раменете и по шиите. И лъчите на южното слънце се чупеха в тях.

Повечето лица бяха подпухнали и брадясали, а очите им — хлътнали и горят.

Калимявките на десетина попове стърчаха над всички. Тя бяха разкривени — навярно от блъсканицата при извеждането им из подземиято. Но се държаха на нозете си даже и старите духовници — макар и с последни сили.

Сред високите калимявки се виждаха само две-три глави на снажни арестанти. А тъкмо те бяха избръснати, измити.

Кои ли са?

Погледите на хилядната тълпа гадаеха. Д-р Татарчев, хубавият, Купидонът, беше цял неузнаваем! Не е останала никаква следа от руменината на дългообразните му ланити. Те бяха хлътнали и жълтееха като смин. Устните му — мержанените някога — сега са пръстени. . . Широкото му чело е студено като раз-

голен череп. И скрили са се под него големите обязательни очи: блещукат само като гаснещи въглени.

Край д-р Татарчев вървеше малко трмава, висок и плещест атлет с дълги мустаци. Матов трябва да е — Христо Матов! Какъв е подпухнал . . . И е мрачен: навъсил е южанските си вежди като гърмовержец. Обиден е навярно, че са го снели от небето. Но стъпва спокойно. Горд е все пак, види се, че върви срещу рогатия Сатанаил, който се е разбеснял по калната земя.

А третият — малко по-къс — беше несъмнено Пере — Пере Тошев. Същият — неизменен, съвсем неизменен! Да, открил е албанското си чело и е изкривил тънки устни в познатата си усмивка на сприхав човек.

Само погледът на славянски любвеобилните му очи сега е изпълнен с тих упрек. Упрек към хората, разбира се. И към слънцето, към света. . .

Ридаеха плахите души сред хилядната тълпа. И мълвяха имената на жертвите. Познават ги те, всички ги познават: и евреи, и гърци, и цинцари. Силеше се смут. Откъсва се от всяка уста по някоя дума, носи се като вълна и се превръща в глух ропот.

Суvariите наостриха лица. Жандармите посягаха на кобурите си.

Така потръгна мрачното шествие. Покаже се като подигнато на длан и изчезне пак сред морето от глави. На завой, под стъгдата, бяха струпани фереджи и гъжви. Те са нагласени, разбира се. И ще почнат своето.

Първа кресна — остро, проточено — една старица:

— Хамзър кьопеклер!¹

Навалицата затаи дъх. Но любопитството беше вече запалило погледите. Всеки търси и спира на осенено от бял яшмак позеленяло лице. Свиrepата туркиня размахна високо чехъл и го запрати сред гъстите редици на арестантите.

Така знакът бе даден: насрещните групи от яшмаци и гъжви изригнаха поток от храчки, ругания, закани.

Но едновременно се чу — и се понесе малко подземно — отнякъде дюдюкане:

¹ Мръсни кучета.

— У-у! Дю-ю!

Не, сметките на пашата са погрешни! Тълпата от евреи, гърци, цинцари се-смуги, лицата пребелиха.

Втурнаха се обаче жандарми. И сред настъпилото объркване скоро се дозе ясно: сипеха се удари и псувни върху отвлечени из тясна улица хора.

Сега онемяха даже туркините — всички онемяха.

А сред зловещата редица на арестантите се сипна креслив глас. Пере викаше — Пере Тошев:

— Кротко, народе! Кроткоте! Това и чака врагот!

Сувария на бял кон изтегли сабята си и замахна с опакото ѝ. Желязото не достигна острата глава на Пере — свали се калимявката на поп. И бликна кръв по подпухналото пръстено лице на стар свещеник.

Нищо, добре е. Сега се понесе от друга улица — и пак подземно:

— У-у! Дю-ю!

Бре, тия българи! . . . Хилядната тълпа се затаи съвсем.

Но сувариите снеха от презрамо карабините си. А знаеше се какво значи това. И заозъртах се очите на всички: огледват накъде може да се бяга. Групите от яшмащи и гъжви се съвзеха: те ревяха вече жестоко. Закайват се, дигат високо пестници и посягат пак с емении върху арестантите.

Всички други мълчаха. Заточаваните бяха оставени на себе си. И на своите тежки пранги, разбира се. А тези ги сковаваха, теглени от големи халки, които бяха в ръцете на жандарми.

Мрачното шествие вървеше по надолна улица. Заточениците се попрегърбиха: принизени са и угнетени.

Но скоро пръстените им лица се наежиха и загоряха хлътналите им очи: те лепяха упорито рамене един о друг. После веригите им изведнаж звъннаха — подхвана се от четиридесет гърла песен:

Навръх Шар и Бабуна
отчаян глас се чуи:
Ма-ке-дония плачит!

А! Сувариите пръпнаха. И се развъртяха с карабините си. Върху пейщите българи се сипеха удари от всички страни. Веригите звъннаха, извайкваха потекло улучените, песента се заглушаваше. Така един след друг навързаните се заляха в кръвите си. Накрай изрева някой сред тях — някой мъничък и невидим:

— Бийте, зверове! Македонскиот огин ке опепели скоро куките ваши! Бийте!

И сувариите биеха. А дръзкия мъничък заточеник не можеше да бъде настигнат — ударите падаха върху по-снажните.

Нищо, добре е! . . .

XII. АТЕНТАТ

Отделение жандарми се втурна нанаяпред: трябваше да се разгони хорското гъмжило по късата чаршия пред «Англетер». Едни от наваницата се набъкваха към еврейските махали наляво, други пък се попиляха по кея в дъното. А улицата надясно, към кукушкия хан, беше и без това задръстена: тук бяха българите — в своите черни и бели народни носии. Лицата им горяха, очите бяха тъмно скрити под сключените вежди, устните се гърчеха.

И се понесе сред тази тълпа от мрачни жени и мъже дълбок стон: зададе се потресното шествие. Народните учители — любимците, вождите — бяха наистина окаяни! Кърви струяха по самите им пранги, цепнатите глави на повечето от тях бяха паднали на гърдите като у разпнатия Исус.

Първи записаха жените. И един след друг зариваха всички: плачеше целият народ.

Това не се очакваше, види се. Дамите от балкона на «Англетер» — в изящни костюми и пак разгопени, навели се по перилата — сега охкаха и се задърпаха назад. Смуги се даже лъвицата сред тях — жената на италианския консул с медномургавото лице: наперените ѝ рамене отпаднаха и очите ѝ — сини, големи —

се закриха зад отмалелите клепачи. Остана твърда само Ема — възправена, с нервно впити в перилата пръсти. Тя беше мъртвобледа, цяла се тресеше, но зелените ѝ очи бяха изострили поглед: ще извика може би.

Но стана нещо: сувариите около кървавото шествие насочиха своите карабини към кукушкия хан.

Може би някой беше извикал оттам нещо. Или нечий стиснат пестник се беше размахал над главите. Кой знае!

Сувариите дадоха залп във въздуха.

И човешкото стадо по чаршията се ужаси: то прърпна плахо и безпомощно; разби се и се запиля като яребично ято.

Но нямаше, уви, къде да се бяга! Улиците към града бяха тесни, а надолу, под чаршията, се белееха пристанището, заливт, морето. И се развяваше до кея голямо знаме — с кървавочервен полумесец. То беше дигнато високо по мачтата на стационара «Османие». От двете страни на военния параход зееха чугунени гърла. О, той ще посрещне заточениците и ще ги погълне живи или мъртви, за да ги отнесе към азиатските брегове...

Тълпите все пак напиреха. Ужасът изби в паника. А после всичко се превърна в някакъв див вой: бягащите се повръщаха като ударили в скала морски вълни! Улиците около чаршията и край пристанището бяха в обръч войски...

Навалицата се сгъсти и вцепени. Това беше миг, след който трябваше да настъпи лудост.

И ето — стана още нещо, което вече надхвърляше и самото обезумяване.

Разигра се сякаш земята.

Или морето, разбунено, се възправи да залее града.

Въздухът се разби от страшен тътнеж. Не можеше да се диша! Онемяха градът — и светът. А страшният тътнеж се повтори. Сега затаената многохилядна тълпа сякаш се препъна и остана зинала. Въздухът наново се сгъсти — или изчезна: не можеше да се диша!

И изведнаж до кея се дигна гигантски облак от бял дим, в който заиграха огнени езици.

Гореше продъненият стационар «Османие».

Най-напред се чуха резове в пристанището: бягаха лодкарите, спасяваха своите ладии, фелики¹, гемии. После екнаха сирените: параходите дигаха котва.

И най-последно някой военачалник се сумяса: пред хотел «Англетер» се понесоха пискливи заповеди.

Сувариите завъртяха конете си, жандармите зароботиха свирепи с камшици — и гъстите редици на арестантите раздрусаха тежките си вериги: кортежът от заточеници се повърна назад — потръгна пак към подземята на правителствения дом.

А тълпите стояха още зинали. Но личеше, паниката в душите се разби, в опулсните хиляди очи заигра спотайване, даже злорадство.

Не, стационарът «Османие» наистина гореше като свещ и наистина заточените българи бяха повърнати назад! А! Но това беше чудо! Някаква игра на съдбата! Или поличба за утрешния ден в царството на султана и на султаните...

За всеки случай ясно беше — и нямаше място за противоречиви тълкувания: извършен бе атентат върху парахода, който трябваше да откара в Азия осъдените българи. Да, атентат: дело на дръзки хора. И знаеше се кои са те!

Българските тълпи в улицата към кукушкия хан се бяха затаили. Хората тършуваха в джобовите и в поясите си за скрито оръжие. Те не се съмняваха: сега турците ще почнат клане — о, непременно!

Но стана нещо съвсем странно. Изкрещя някаква жена — хвърли дръзки думи:

— Слава на борците!

Мъжете, които стискаха скритите си оръжия и бяха готови да мрат, настръхнаха. А дръзката жена — граждански облечена и съвсем млада, момиче навярно — изрева:

— У-у, пълзловци!

И като откъсна от главата си своята малка шапка,

¹ Стари плавателни съдове.

дигна я високо и я запрати далеч в тълпата. Постоя после залисана. И току разчорли буйните си коси. А след малко размаха ръце — пръстите ѝ се закършиха. И като извика високо «иху-у», понесе се в луд танец!

Побърка се, бедничката! В това никой не се усъмни.

— Полудя! Жена полудя! — викаха.

Сувариите, подкарали заточениците в обратен път, сега се заобръщаха от своите високи коне. Но се усмиваха сурово и отминаваха: побъркала се е една гяурка!

Навалицата от българи обаче се полюля: близките до полудялата се задържаха — сбиха живо коло. И момичето, видяло простор, съвсем се унесе: затанцува като весталка.

Полича: далеч по пребелелите лица избиваха морници.

Сумясаха се най-после стари хора — запротяха ръце към побърканата.

— Ела на себе си, дете! Ела на себе си, Одринлиева! Страмота ет, учителка си!

И учителката спря, полузина, с бянали хубави зъби. Тя гледаше като пияна. Но лицето ѝ изведнаж посиня, китките на ръцете ѝ се дигнаха в нервно стиснати пестници, из устата ѝ се изтръгна дръзко:

— Така на тираните! Да живее свободата!

После всичко се заличи: учителката изчезна. Примря може би. Или ѝ запушиха устата и я присвиха помежду си.

ХІІІ. ПОГУБЕНА

Тълпата се люлееше. И се разреди. Това стана със светкавична бързина. Паника нямаше: само невидимо се топеше човешкият нравуняк.

Много очи се дигаха към балкона пред «Англетер»: оттам се носеха викове и ахкания. В нозете на изплашените дами лежеше сдървена като мъртвец мадам Меворах. Тя, която беше заявила днес, че не е припадала никога в живота си!

Ема наистина се бе държала твърдо. Шествието от

разкъравени български заточеници тя посрещна права, възбудена, съчувствующа, даже готова на дързост. Когато сувариите насочиха карабините си по тълпите към кукушкия хан — и дадоха залп, — Ема даже изпищя: «Варвари.» Тя не се ужаси и от последвалите един след друг страшни взривове в «Османие»: беше изпаднала в транс и допусна, че това са военни салюти в чест на кървавото тържество.

Но — на нея се дигна страшният стълб от дим и пламъци! И младата жена се хвана за косите: тя се раздруса цяла като ударена.

Навярно Ема би се повалила още в тоя миг. Но пръстите на едната ѝ ръка се бяха впили в перилата на балкона. Тя се стъписа назад, но не можеше да си разтвори пръстите от перилата: беше забравила как се прави това.

А тук някоя от дамите извика:

— Атенат!

Ето това преля чашата: Ема избели очи — залута високо поглед над хорските глави; после промълви на испаньолски: «Погубиха ме!» И пръстите ѝ изведнаж се отпуснаха от перилата: тя се сгромоли на цимента като труп. Навярно в последния този миг в съзнанието се мярнаха корави устни с хищно разкрити бели зъби. Навярно!

Дамите записаха. Само жената на италианския консул остана с удивено разширени зеници. Тя беше въобще разочарована, сочеше даже сърдита, и сега попита безадресно:

— Мадам Меворах страда може би от скрити припадъци?

А на балкона се беше озовало онова дребно момче с големи очила, което се явяваше навред, където биваше мадам Меворах. И ето сега очилатото момче се възмути — то каза много кресливо:

— Това не е вярно, мадам! И не позволявам да се говори така за братовчедката ми! Не позволявам!

Разбира се, никой не настоя на противното. Отърчаха лекари, освестиха примрялата милионерка, а Гики доведе купе. . .

Лицето на Ема беше увехнало, очите ѝ гледаха безразлично и като че ли беше оглушала: не чуваше и не отговаряше. Само челюстите ѝ навремени потракваха. Не, Гики никога не беше виждал братовчедката си в такова състояние! И не знаеше какво да мисли.

После, в къщи, Ема прегърна Асито и се мъчеше да заплаче. Детето пишеше изплашено, притискаше се о мамã, галеше я горещо. Уви, нищо не помагаше: сълзите на Ема отказваха да текат.

Гики беше неспокоен, ходеше сам из коридорите, щипеше си челото и току бършеше големите си очила. Малкият човек гадаеше и не можеше да разгадае. Ако това със стационара «Османие» се окаже наистина атентат — а не, че са се пръснали двата му котли от силно загряване, — хм, да!... Човекът снощи, препоръчаният от оная — от Аника Беровска, — не беше лодкар може би...

«А разполагаше с лодки, да!»

И изведнаж малкият очила човек дига ръце като пред видение. Гледаше през прозореца и видя — на улицата се стичаха суварии и жандарми. Те спряха: обхващаха вилата. Езикът на Гики се изплези и допря наведеното му носле. Той забърза — мина в задните коридори към пристанището. Също и тук, пред терасата, беше спряла голяма военна лодка, пълна с жандарми.

Не, сега беше ясно! Гики се почувствува като стиснат за гърлото. Той забърза при Ема. Не забрави да почука обаче. И когато влезе, изкашли се в шепа.

— Братовчедке, суварии и жандарми заобиколиха къщата. Даже са дошли с лодка и под терасата. Обиск ще правят може би, а? Но защо, братовчедке? Това е възмутително!

Гики не говореше сега с любов. Отбягваше от езика му даже името на Ема, което той обичаше. Но — нали? — когато човек се уплаши, търси да се ограда от вината на други и е готов понякога да се откаже от всекиго — да се откаже и от милата си братовчедка, от архибогаташката. Разбира се, това е само така от първо

стресване. Всъщност устните на Гики трепереха! Той обичаше Ема и му беше мило за нея.

А Ема не се уплаши и не се възмути: замрежи само очи. И позвъни за гувернантката.

— Мамзел, вие ще се заключите в стаите си. С Аси ще се заключите. И не ще му позволите да излиза, каквото и да би станало.

Аси писна. Но Ема викна странно зла:

— Аси, ще мълчиш! И ще слушаш госпожицата!

А! Ема е коравосърдечна! На Гики домъчня за Аси. Не, Ема е бездушна като баща си. О, да!

И загледа пак навън — към сувариите и жандармите. Те бяха разтворили пътните врати, но не прекриваха прага. И не ще го прекратят, разбира се: тъй ли е лесно да тършуват суварии и жандарми във вилата на Елиас Бенбасат?

Гики протри ръце.

— Не ще влязат, братовчедке: стоят на портите. И не ще посмеят, само да видиш!

Сега Ема изохка. И протегна ръка.

— Какво, Ема? Само кажи!

Ема пак изохка. И посочи работната си маса. Гики услужи: донесе хартия и молив. Ема ги пое. Но после сви очи. И се надигна.

— Не мога да пиша, Гики! А трябва! Седни на масата, моля ти се: ще ти продиктувам. Но с мастило, Гики, с мастило!

И Гики написа продиктуваното от Ема на френски:

«За Мечка — при дядо Пепи.

Ако смъртта не е победила още живота — на помощ! На помощ! — Аси.»

... «Разбира се, записката Гики ще предаде на Аника Беровска. Гики може да бъде спокоен — записката не е опасна! Все пак той трябва да я скрие»...

— Ще я скрия, Ема! — ококори се малкият. — Даже ще я глътна, ако трябва!

Гики може това — охо!

Растеше смут в града и се отекваше под земята. Пинговчето (Владо) надуваше «кюрека»¹. И ясно дозе страшни тътнежи от два взрива. Лицето му прося като на възкресение.

— Ишаллах, яребим!² — извика и изгърва дръжката на меха.

А Орце тъкмо слизаше по стъпалата. И извика:

— Защо се заяпа, будала: надувай меха!

Владо го загледа опулен. Орце прекалява! Другарство ли е това най-последно? Като че ли работата е само негова, а другите са слуги. . . .

— Кротувай бре, Орце! — нагъна той пак дръжката на меха. — Сега ке треба да се открие дюгенот горе: новини ке има.

Орце погледна часовника си. Не беше още време за смяна. И пропълзя в подземния вход.

— Е, каде без свещ? — викна му Пинговчето, като надуваше енергично меха: прашане по гумена тръба въздух в галерията.

Орце не се повърна за свещ. И след малко подаде петлешкото си лице из подземиято: влачеше с въже плитък сандък. Сандъкът тежеше: беше пълен с пръст. Орце запаля свещ, отвлече в другия ъгъл на мазето сандъка и се изгуби пак в ниска галерия.

Работеха от година. Погрешили бяха отначало — пробиха неправилен ход. Но затова сега нямаше нужда да изнасят пръстта навън в книжни кесии. Влачеха я със сандък от новата галерия и запълваха старата.

Е, мъка. . . Но нима тя е била по-малка — за бащи и деца — през векове робия! Всеки със своя жребий!

Пинговчето размахваше дръжката на меха. И все по-често се заглеждаше нагоре. Какво ли става в чаршията? Мда, фурната е напечена — мятай хлебоете!

«Още седмица — и не ке има веке ни смиренска ракия, ни бърснене, ни псувните на Орце.»

¹ Мях.

² Боже мой!

Но ако Гарвановци посегнат на Одринлиева още сега — хм. . . Пинговчето, Владо, сам ке земе на душа оня старозагорски шоп! Не ке пита никого: ке го срещне и — так!

Из погрешената галерия се подаде Орце, погледна си часовника и дръпна връв. Чу се далечен глух звън в новата галерия: дошло беше време за смяна. Подадоха се един след друг като лалугери Мече и Коста — Кирковчето. Лицата им бяха черни като на ковачи.

Пингов отпусна дръжката на меха.

— Чухте бре?

— Шчо?

— Дум-дум —

— Чухме.

— Свършено ет со «Османие» — каул чинам!¹

Кирков зина: под запапаното му лице се бялнаха хубави зъби. Но Мечето погледна недоверчиво и се просна на земята. Ще спи!

— Яз чух бре: два взрива! — шепнеше Пингов. — Свършено ет: каул чинам!

Орце свирна. Отгоре слязоха Илчо и Павле. Редно беше сега да се посъветват. Горе, над земята, ставаше кой знае какво — трябваше да се разбере! Наистина, Арсовчето можеше да отърчи всеки миг. То беше в шпалира със своя клас школници — да пеят химни за Абдул Хамида. И щеше да донесе новините. Но ще може ли? Ще ли оцелее? Турците днес ще колят — и дума да не става!

Не, редно беше сега да се посъветват в избата. Пинговчето мигаше; бликна и пот на челото му. «Ке се съветваш — со Орце? Денес веке не се търпит: оса ет.»

Орце наистина изглеждаше свиреп. Сграбчил е сякаш самото земно кълбо: ще го стовари върху Ехова. . .

— Хайде! — махна той ръка към Илчо и Павле.

Пинговчето се заекна:

— А бре, Орце —

— Шчо?

— Велик ден ет денес бре! Язка думам: да отворам бърснарницата —

¹ Не мога, съвестно ми е.

— Не може. Какъв велик ден? Великден е напред. Тогава ќе се обрџнем всите — еднаж завинаги.

Кирковчето — все още ухилен — каза:

— Нека бре, Орце, Владо да иде горе: аз ќе надувам меха.

Орце се нацупи. И размаха сам дрџката на меха.

— Почивай, Косте! — изсумтя.

А след малко изгледа накриво Пингова.

— Върви горе. Арсовчето може и да куртулише: прати ми го веднага.

Владо Пингов отваряше брџнарският си дюген само вечер. Еснафът в чаршията не се чудеше на това. Групата велешанчета се ползуваха на пиацата с лоша слава: шляят се до късни ноци, дружат даже с турски хаймани и осџмват в неприлични места. А после си отспиват през деня, разбира се.

Впрочем Владо Пингов минаваше за по-надежден. Но той не можеше навярно да се откъсне от врџстниците си, от Орцета Органджиев и от Костета Кирковският. А за тия две велешанчета в чаршията се мџлвеше какво не. Все пак хората бяха снисходителни. Момчетата са се развалили още в школото. Идат за учители от България какви не едепсизи! За Орце се знаеше, че още малџк, във Велес, е излязъл до «Дџърпопе» под Бабуна, на разходка уж, а там го е причаквала комитска чета. И пратила после четата пусулка до стария Органджиев: да брои хиляда лири откуп за сина си. Стариат ги броил. А по-късно се разбрало: парите били занесени на комитетата в София от самия пленник — от Орце. . .

Тази история се знаеше в Солун от бџлгари, евреи, турци. И всички сџжаляваха момчето. То едвам си е спасило главата в София! Видяло как ония от комитетата пилеят парите на баща му, отворило уста и погнало да го убият. Така бедното момче забягнало през девет земи. Скитало из Немско, из Френско — учило се уж, а повече гладувало — и един ден — ето, че пак осџмнало във Велес, при тато и мама! Забъркали се родителите му, изтрџпнали братята и сестрите: къде сега? И нямало що: завели те блудния син в хџокумата, при

каймакамина. А бил мџдър тоя човек, простил нещастното момче. И всичко се уж наредило. Но не след много младото наново го бџзнало нещо. Скарало се с баща си и пак забягнало. Види се, разхайтено е вече. . . И ето го сега в Солун: живее, както намери, слиза да работи даже на скелята като хамалин. . .

А за Костето Кирковският в пиацата се мџлвеше нещо по-срамно. Такова момче — хубаво като писано яйце, било е при това прџв по учение в гимназията, а отишло дотам, че — подучено пак от комитетата! — откраднало на тетката си нанизите сџс сџщински пендари. . . Да не е било бащинското сџрце на стария Кирков, който побџрзал да плати откраднатите пендари, тетката — т е т и з¹ жена — е сџяла да го предаде — за едното чудо! — на турците.

Не, лоша беше славата на младежите, с които дружеше кроткото Владо Пинговче! И добри хора го сџветваха да се откъсне от тях, да залегне на брџнарският си дюген. Не се знаеше как ще свџршат неговите другари. Ще ги избие може би и самият комитет! И с право: те дружеха открито с личните афиета на Абдул Хамида. . .

Сега Владо Пингов не отключи вратата на брџнарският си дюген. Надникна само от страничен прозорец. И веднага се дрџпна: чаршията гџмжеше от народ, от суварии и жандарми.

Владо протри рџце: сега беше време да се работи долу! И отсече с прџст въздуха:

«Майката! Сега темелот на отоманската банка бидува да се пробие и со_ковашки чукое: не ќе чуит и дяволот!»

Пингов обичаше прџстрия говор на прилепци — тџй богат с «благини». Той даже мислеше на тоя говор. Особено когато се погџлџаше от грижи за «делото» — онова, което вършеха долу, под земята — ето цяла година вече. Ако можеха да работят и през нощите! Откога да се е свџршило. . . Но Солун не е Цариград, уви! Мрџкне ли, улиците тук запустяват тџй, че и гвоз-

¹ Нахална.

дей да се чукуне под земята, пак ще се чуе от някой за-
зяпан пазвантин горе. А същото е и по обед, когато
хората почиват: пиацата заглъхва като гробища.

«Нищо! Близък е крайот — майката!»

Пингов беше отначало твърде старателен в своето
бръснарско поприще; откриваше кепенците на дюгана
си и предобед. И клатеше нозе, беше мухите.

Но работата долу се задълба, дотрябва мях, зара-
ботиха на смени и Орце почна да прекалява (замахва-
ше даже да бие!). Така Пингов запусти съвсем бръснар-
ницата: залегна на кюрека долу. Размахваше меха по
цял ден — прашаше въздух в галерията. А едновремен-
но очовечаваше с «благини» Орця.

«Опак чоек, чорбаджия.»

Разбира се, и Владо Пингов, и «гемиджиите» да-
ваха — скрито в душата си — право на «началникот»,
на Орце. «Що е крив чоекот — таков се е родил. . .»

Впрочем колкото «делото» зрееше, толкова по за-
гаряха очите на цялата дружина.

И сърцата биеха в гушите. . .

Кой друг освен Орце можеше да държи в ръка такива
глави!

Инак Владо Пингов обичаше Орця — даже повече,
отколкото можеше да се мисли. При това те имаха тай-
на. Пингов нямаше добро мнение за себе си: знаеше,
че кога «чукне часот», може и да се уплаши. И се беше
открил на Орце. А тоя помисли и отсече: Владо ще
нападне казармите на Топхането. Стигне ли той там,
хвърли ли бомба, няма вече накъде: и да хукне назад
от страх, пак ще го убият. . .

И Владо живееше с тази си тайна. Потръпваха му
ребрата, щом помислеше, но скърцаше със зъби и си
представяше как ще бъде. Коста Кирков ще запали ре-
зервоара на газовото осветление и целият град ще се
обърне на зандан.

«Тогай — ке пропълзя край стената на Топхането,
до самите часови, и — так! так! — со наганот. Майката!
А послека — хъ, во казармите — усред самите низамъе.
Мрете, кучиня: дойде ви часот!»

Хе! Владо ще метне бомба, ще метне втора — и

трета — колкото може, докогато диша! Пък ако се
уплаши —

«Ке се заколя, ако се уплаша! Майката!»

Владо се вслушваше, приведен до страничния про-
зорец. И му се стори, че чаршията запустява: глъхнеше
шумът натам. Да са почнали турците клане? Къде!
Би се дигнал такъв вой. . .

А чаршията наистина затихваше! Не, пак ще тряб-
ва да се прекрати работата в галерията — тю!

«Ке се случи хата — токмо на крайта, както що
велат кукушене.»

И забърза по тъмните стълби, препъна се, насмал-
ко да се катурне долу: трябваше работата да се пре-
крати!

— Орце, градот замре: нокем не ет по-глухо — ни
шук, мук!

Орце взе на две стъпки стълбичката — да провери.
И се блъсна горе о Милчо Арсов, школьника.

Така нахлуха новините в избата. Орце дръпна връвта
със звънеца. От галерията се подадоха Павле и Илчо,
плахи: защо се спира работата? Събудиха и Митрето
Мечев, който беше заспал. Арсовчето разказваше.

Но сънливият Митре се прозя и се обърна на друга-
та страна. Чудо станало! Бомбите на Павле наистина
запалили «Османие». А оная, даскалицата Одринлиева,
се замаяла и заиграла ръченица пред всички. Жена! . . .
Митре Мечев е ходил с Дамета Груев из цялото Битол-
ско. Бивал е четник и на Делчев. Сражения, сражения —
фю-ю! А и глад по София — здраве му кажи. Но рабо-
тата сега тук — с отоманската банка — беше друго!
Само дано се свърши по-скоро! Орце прекалява. Не се
търпи! Даже в галериите на пернишката мина Мечев
не е бивал тъй обиждан. Впрочем ония кучета в Пер-
ник, надзирателите — тяхната. . . Мечев си настани
рамото о пръстта и пак заспа — захърка тихо.

А Павел беше седнал по турски и се облизваше:
сладни му! «Османие» горял като великденска свещ. . .
Значи — нобеловият динамит хвана място. . . Харно
е. . . Ех, да можеше сега да запустат по една цигара!
Но къде при Орце! А този скубеше мъха на горната си

устна: въобразява си, че засуква мустачки. . . При това в ъгъла на избата бяха тенеките със сапунените калъпчета, червени като да ла к-х ай вер. Те чакат запален фитил. А фитилът е вече в темелите на отоманската банка: внимание! Не може да се пуши, тю!

Илчо Тричков слушаше зинал. Попрегърбил атлетски плещи, диша наежен, очите му горят и мълчи — пак мълчи, винаги мълчи. Илчо знае да действа — и нищо повече. Действа и когато чете (чел е може би и повече от другите). Затова, види се, той тъкмо сега проговори. Проговори на края, то се знае:

— Това е харно. А сега — да се види горе. Все ке почне нещо, сметам: патрули ке има, ке арестуват, ке тършуват, ке колят. Ке има шум, сметам! И ке почнем пак работата си тува.

Решиха да излезе Коста Кирков: той е хубав, облича се като паликаре и може да мине за гърче. Ще обиколи отоманската банка, ще види, ще прецени. Защо да се губи време?

«Фурната се напече, мятай хлебдете» — отсече с пръст въздуха Владо Пингов.

XV. НА ЯВЕ

Всички хора се боят от сънищата си. И дълго помнят по-лошите от тях. Случва се даже, че тъкмо когато лошият сън е щукнал най-послед от паметта, тъкмо тогава ще се мерне къс от него пред очите ви. И наново сте в смут. . .

Снощи, на гарата, Ема изгуби настроение. И Марикио допусна, че тя е обзета пак от лоши предчувствия. А то не беше така — поне за снощи. Ема се беше само преуморила. Инак тя се вълнуваше през целия ден на годеща си. Вълнуваше се от всичко онова, което италианецът не можеше и да подозре: решената от комитетата гибел на Асена Дъмбев, на другарите му вой-

води, на пленените невинни жени. . . Ще ги спаси ли Ема? Ще успее ли италианецът?

Но когато снощи Марикио я взе на ръце (и я целуна твърде театрално: Ема забеляза това!) — тя се смути: мярнаха ѝ се в съзнанието мухлясалите стени на Едикуле.

Едикуле! Глупости! Ема се съвладя. И даже целуна твърде горещо годеника си на прощаване.

Но щом тренът се изгуби от очи, тя почувствува, че ѝ предстои нещо много лошо. И не може вече да си надвие. Прости се с гостите още на гарата, спа лошо през нощта, а когато на утрото гувернантката ѝ доведе Асито, на Ема се доплака. Детето се примъкна в леглото ѝ

— топло и предано, — залепи устнички на устните ѝ, дишаше сладко, а Ема се просълзи! Домиля ѝ за нещастните в света — за всички нещастни: за отвлечените две жени в Пирин, за осъдените от комитетата войводи, за съдбата на Асена Дъмбев, бащата на Аси. . .

Не, човек е с предначертана съдба! Той има само способността да предугажда. Но не може нищо да измени от онова, което му е предопределено, нищо!

. . . Гики докладваше: сувариите все още стоят на улицата! Съседите са се струпали на балконите си. Трябва да са отърчали от града и много познати: всички прозорци наоколо са почернели от народ. По двата края на улицата са се съгостили любопитни: ябълка да хвърлите, няма къде да падне. . .

Малкият глупец! Впрочем нека си приказва. Ема вече се владееше: нервите ѝ се затвърдиха. А това беше на добро. Тя ще трябва да понесе стоически изпитанието! Длъжна е да го понесе — за Аси, за баща му, за тоя беден Марикио. . . Не, италианецът я обича не съмнено. Обича я хубаво, мъжки!

Гики — на прозореца — запъпра ръце:

— О, братовчедке! Ема! У Аника Беровска става нещо! Натам се втурнаха и самите съседи. . . Ще трябва да видя непременно!

— Не ще те пуснат, Гики. По-добре остани при мен.

— Е? Какво ти помисли, Ема? Че ще те напусна —

аз — теб — сега?! Не, боже мой! Ще слеза да погледна само от двора. Бива — да?

— Върви, Гики.

Ема се развълнува пак. Да я подкарат с оная авантюристка, с Аника Беровска! . . . Да я преведат през целия град сред бял ден. . .

Навярно за благомислещите хора няма нещо по-срамно от това — да ги поведат със стражар, да ги арестуват. Те чувствуват много силно върховното от човешките достойнства: почтеността. И когато самите власти се усъмнят в нея — благомислещите се виждат навярно като разгопени — разгопени пред цял свят.

Да, това е навярно така. А какво ли е, когато бъде поведен от стражар някой богаташ!

Впрочем положението на богатите и в тоя случай ще е по-друго. Върховното човешко достойнство, почтеността, е нещо относително: тя може да се отрича и да се отнеме, да се заличи. А богатството — поне в наши дни — стои над всичко: то е священо и неприкосновено.

Ема се беше възправила. И видя през прозореца: съседните вили наистина бяха от любопитни. Зре-лище чакат! Не, това може да разяри и по-слаб човек. Ема метна косите си назад. И зад челото ѝ зашрака горда мисъл: нека заповядат турците! А! Нека я арестуват! Ще видят после! Тя не е от улицата взет човек! Зад нея стои баща ѝ — стои Лондон! А е налице и Марикио, Рим е налице! Само да чуе италианецът, че турците са дръзнали да арестуват Ема. . .

Гики се втурна в стаята с високо дигнати ръце:

— Ема! Аника Беровска била отровена! Отровили са я или се е отровила — нощес! Стражарите са я намерили мъртва — ето сега!

И малкият човек изплези език, като че ли сам беше извършил нещо срамно.

Ема се задърпа ужасена: отстъпваше като пред змия.

— Аника отровена?!

Гики прибра езика си и пипна с две ръце големите си очила: вторачи се в Ема. Той се усъмни в нещо може би. Но това беше само миг — малкият човек зашепна:

— Гавазинът казва, Ема!

И додаде като на себе си:

— Не може гавазинът на Елиас Бенбасат да лъже!

Ема отпадна на шезлонга. Тя сега не се уплаши. Нито ѝ домиля за Аника Беровска. Даже почувствува злорадство — смътно, неопределено. Тази тъмна авантюристка не ще е чужда на атентата в «Османие»! Навярно. И сега са я отровили само за да заличат връзката. А може би и за да я посочат като изпълнителка, която може да ги издаде. . . Но. . . но в това се криеше може би нещо спасително за Ема!

А Гики пак беше хвърлил поглед през прозореца. И видя: в дома влязоха един по един трима снажни милизими, а след тях нахлуха и жандармите. Свърши се!

— Идат, братовчедке! Дворът се изпълни с жандарми. Не, това ще е в свръзка с атентата на «Османие». . . Тц, тц, не е хубаво! Човек не знае какво да мисли.

Гики се омърлуши. Не се ли готви — малкият — да свие рамене и да заяви — да заяви на цял свят: «Мене не закачайте, аз съм от Кайро, какво мога да знам?»

Ема въздъхна тежко. Потракаха после и зъбите ѝ. Но се опита да заповяда:

— Повикай ми гавазина, Гики!

Гласът ѝ обаче потрепера безсилно. Не, тя не ще издържи. Ще ѝ бликнат навярно и сълзите. Отвратително!

Ема стискаше нервно малките си пестници. Те по-синяха. А съзнаваше добре, че не може турците да я повлекат току тъй. Най-после — тя е жена!

— Гики! Слез веднага при гавазина, Гики! Нека спре ония нахали: те не смеят да прекратят нашия праг! Да ги попиташ какво желаят и ела да ми обадиш!

Гики може това, охо! Нека Ема се успокои: Гики ще направи възможното. Гики ли не ще може? Охо!

Офицерските саби вече дрънкаха по мрамора долу. И поежа стълбите. Гики се залепи о стената. Какво можеше, бедният! Друго би било, разбира се, ако Гики имаше свои милиони. Но той е, уви, само едно сираче.

Син на беден, съвсем беден часовникар. Да, за нещастие!

Пред властните милязими вървеше гавазинът на Елиас Бенбасат — цял в сърма и доспехи. И ги доведе пред покоите на мадам Меворах. Мъничкия Гики — с големите очила — никой не забеляза. И толкоз по-добре, разбира се. Той се подвоуми: дойде му навярно да си земе пътя. Ще се качи на първия параход и ще види там, в Кайро, какво ще може да земе за бащината си къщурка. Но това беше само хрумване. Всъщност Гики отърча след жандармите — потръгна на пръсти и все край стените.

Старшият по чин от тримата милязими почука, после отвори широко вратата и се поколеба. Поклони се и каза съвсем сладчиво: «Ще позволите, мадам: неприятност.» А не влизаше: не смееше.

Гики се откъсна от стената и се надигна. Но нищо не можеше да види, уви!

И по-добре може би. Защото, ако той можеше сега да съзре Ема, не би повярвал на очите си. Тя беше неузнаваема. Излегнала се е на шезлонга и е разпуснала коси, като да е на театрална сцена.

Няма съмнение, всяка жена е актриса, когато до-
трябва. А все пак позата на Ема сега беше наистина величествена. Сякаш е кралица, в двореца на която има бунт, та идат да я детронират... Да заповядат! Тя няма да урони своето кралско достойнство — в последния час!

Милязиминът все още стоеше пред прага. Ема се надигна малко, невинно удивена и готова да се възмути.

— Monsieur?

Милязиминът сега пристъпи, а по него — и двамата по-млади офицери. Домакинята се дигаше бавно и разля твърд глас:

— Какво значи това, monsieur?

— Нищо лошо, madame, заповед изпълняваме, успокойте се.

И защото Ема беше вече възправена, офицерът ѝ посочи стол:

— Седнете, моля ви се. Седнете, madame Меворах!

Да, това беше вече заповед. И мадам Меворах се покори: седна. Намести крак върху крак и кръстоса ръце на гърди. Даже се и усмихваше! А и веднага пак скочи. Не, наистина какво значи всичко това? Тя ще се обърне към европейските консули телеграфически! Щом властите в самата столица на Македония, в Солун, си позволяват нещо подобно като това с първите хора в империята — с финансовите магнати, ако обичате...

... Но мадам Меворах снощи е празнувала сво-
годеж, да? И е била с гостите си на пикник в стационара «Османие», да? Параходът е военен, в него никой не би могъл да проникне, за да постави бомби — и не една, а няколко, нали? Не, мадам Меворах не може да откаже, че нейното припадане на балкона в хотел «Англетер» при атентата тази заран е...

— Но страшно беше, господа! — промълви Ема съвсем невинна.

Няма съмнение! Потресени бяха и мъжете даже. А все пак в хилядното множество не примря никой друг освен мадам Меворах, нали? И после — навярно мадам Меворах още не знае: нейната довереница — и сподвижница, очевидно! — известната със съмнително по-
ведение модистка Аника Беровска — същата, която е разпореждала при годеежа ѝ вчера и която е устроила излета до «Османие», — тя днес е намерена в къщата си мъртва!

Лицето на Ема пребледня, тя се понадигна:

— Мъртва, messieurs? Мъртва, казвате?

Не, малкият Гики сега би искрено повярвал, че Ема наистина е забравила страшната вест за Аника Беровска. Даже би пристъпил да я подкрепи: изглеждаше, че на Ема ще полошове от това потресно обстоятелство!

А милязиминът беше впил полицейски очи в Ема и продължи. Снощи у Аника Беровска са влезли непознати хора, заключили са слугинята ѝ в кухнята и са дочакали нейното завръщане. Съмнителната българка е била на източната гара с мадам Меворах: из-

пращали са годеника ѝ monsieur Марикио ди Торе, военния аташе при италианската легация в София, да?

— Можем ли да знаем, мадам Меворах, за къде замина г-н военният аташе, вашият годеник?

Странно! Та какво може да знае мадам Меворах от служебните боравения на своя годеник? При самия годежен банкет снощи monsieur Марикио е получил някаква телеграма. И мадам Меворах, а също и гостите ѝ са чули с прискърбие, че monsieur Марикио е служебно заставен да отпътува още снощи за Цариград!

— За Цариград, мадам Меворах?

Старшият от офицерите погледна едного от младите, който беше вече седнал на стол до маса и пишеше.

— Телеграма, значи, мадам Меворах? — попита седналият офицер.

Ема пое дъх. Навярно всичко това ще се свърши ето с това дознание, което се пише там от младия офицер!

А старшият милязимин поглади строго мустачките си. Съмнителната българка, нещастната Беровска, е била снощи на гарата при изпращането на monsieur Марикио. Тя е била там със своя съпруг, с комиссионера Беровски, да? Но се е върнала у дома си сама! Нейният съпруг е жив, за щастие. И ще каже, каквото знае, разбира се. Той е преспал в своята кантора. Мадам Меворах не намира ли нещо странно в начина на живеене у тези съпрузи?

Ема сви рамене. Тя да се интересува от съпружеския живот на комиссионера българин? Смешно наистина!

Впрочем тя е права. Но мадам Меворах не знае: неизвестните хора, които са причакали мъртвата сега българка в къщата ѝ (след като са заключили слугинята ѝ в кухнята), те са разговаряли дълго с нея в приемната ѝ стая и са напуснали къщата после тъй, че не са оставили никакви признаци за влизането на чужди хора в нея. А ето тази заран домакинята е намерена, седнала на стол в гостната си стая и мъртва.

Ема каза сухо:

— Разрив на сърцето може би.

Разрив на сърцето! Но аутопсията е вече извърше-

на: съмнителната българка е отровена като див звяр — със стрихнин!

— Със стрихнин?! Боже мой...

XVI. СКАНДАЛ

Ема захапа долната си устна като на сцена. В погледа на зелените ѝ очи се мярна злорадство, но остро-то око на милязимина не забеляза това. Все пак устните му отсякоха суха усмивка.

Не мисли ли мадам Меворах, че умъртвяването на съмнителната българка е в пряка връзка с атентата в «Османие»?

— Възможно е, monsieur. Само — аз не разбирам защо ми се задава тоя въпрос. Нима ще трябва да гада-да? Или допускате, че предварително съм могла да подозирам какво да било?

Милязиминът помълча. Той гледаше сега настрани. После каза сухо:

— Мадам Меворах, вашата българка е умъртвена през тази нощ само за да се заблуди следствието.

— Не разбирам, monsieur.

— Стационарът «Османие», madame, е посетен само от вашето общество. Допускате ли, че някой друг е внесъл и поставил там взривните вещества?

Мадам Меворах се даже отегчи. Тя да допуска какво да било по тази ужасна история?!

Впрочем тя не би могла да откаже, че атентатът е дело на зломишленици. А знайно беше кои могат да бъдат те в Македония. Милязиминът помълча зъл. Но зломишлениците умъртвяват през нощта своя агент — съмнителната модистка Аника Беровска! Е, с каква цел? Ясно е с каква: сами посочват на властите коя е виновницата, за да стане невъзможно всяко съдебно дирене.

Мадам Меворах премижа: съобразяваше. Не, всичко това беше наистина много убедително!

— Прав сте, monsieur, това е така. После?

— Значи, madame, по тоя пункт сме съгласни. И си посрещнаха погледите. Ема гледаше невинно, даже по-невинно, отколкото може човек да бъде въобще в живота. И милязиминът кривна глава: учуди се съмнително. Ема се жегна.

— Но какво има, monsieur? Какво, че всичко това може да е тъй?

Боже мой?! Но madame Меворах ще се съгласи, ще трябва да се съгласи! Модистката Аника Беровска, умъртвената, нѐ е могла сама да издействува приема в «Османие». Или как?

Ресните на Ема запъпраха, бликна ѝ червенина по ланитите ѝ. Впрочем какво чудно в това, че тя — отоманска поданица — е пожелала при своя годеж да отведе годеника си — и своите годежници — не в някой чужд параход, а в турски? Най-послед годеникът ѝ е човек военен, аташе на чужда държава! И за мадам Меворах като родена в Солун и жителка на Цариград е било гордост да го отведе именно в стационара «Османие», единствен представител вчера на отоманската флота в солунското пристанище!

Милиазиминът сега гледаше през прозореца. И каза — със зловещ тембър в гласа:

— Значи, madame, и по тоя пункт сме съгласни: вие сте издействували разрешението за приема в «Османие», да?

Ема се поколеба. И не отговори. Разрешението беше издействувал Марикио. Но то беше изискано от нея, уви!

Милиазиминът погледна офицера до масата, който пишеше нервно. После изсумтя.

— Мадам Меворах, още един въпрос, не от голямо значение наистина, но все пак... Вие сте били напоследък в София?

— Да, monsieur!?

— За вашите отношения там има известни доноси. Макар и непроверени, madame Меворах, но те са неблагоприятни, съвсем неблагоприятни, за жалост!

— Доноси, monsieur? И неприятни? Интересно!

Милиазиминът сега помълча по-дълго. И каза съвсем мрачен:

— В деня, когато нашият представител в София е оповестил комюникето на Високата порта за известната афера с американката в нашите предели, през тоя ден, мадам, в отоманската легация сте били поканена и вие, да?

— Да, monsieur.

— Явихте ли се?

— Не, monsieur.

— Но сте били на файтон, стигнали сте до самата легация, да, madame?

— Това е така, monsieur.

Гласът на милиазимина потрепера. Мадам Меворах дълго се е извършчала от файтона по някакъв съмнителен бозаджия; а после се върнала с файтона си и се изгубила по тоя съмнителен бозаджия.

А! Ема се възправи. Тя сега трепереше, но то можеше да се отдаде на възмущението ѝ. И гласът ѝ се сипна дрезгаво креслив:

— Аз да съм гонила някакъв бозаджия? Аз — мадам Меворах, дъщерята на Елиас Бенбасат? Скандал! И това е донос? Официален донос? Скандал!

Милиазиминът отсече стоманено лице.

— Мадам Меворах, в името на закона, аз ви арестувам.

Навярно Ема беше забравила своя зловещ сън от София. За всеки случай сега не се мярнаха в съзнанието ѝ мухлясалите стени на Едикуле. Да я арестуват? ... Това ѝ прозвуча съвсем ново и съвсем непознато: не го е мислила никога!

И правилно беше, разбира се, тя да метне глава назад — силна, горда, недосегаема.

Но Ема не можа да направи това. Знае ли човек кога на какво е способен?

А не се чувствуваше виновна — даже съвсем. Тя недоумяваше само как да държи главата си, къде да дene своите ръце.

И когато двамата млади офицери я взеха помежду си, а милиазиминът потръгна напред, Ема закри с

птичи стъпки. Боеше се сякаш да не събуди някого! И по ресните ѝ заиграха сълзи. . .

На коридора Гики, малкият, пак се залепи о стената. И кой знае защо, сне големите си очила. А ръцете му трепереха, като че ли бяха арестували самия него. Така очилата се изхлузиха от пръстите му и се разбиха в мрамора на пода. Шумът беше слаб: никой не го чу. Но той проряза слуха на Гики: къде сега без очила?

В такова положение човек може и да заплаче, нали? Но Гики не беше малодушен — това не бива да се допуска! Той запъпра ръце към гавазина, който беше до него.

— Върви по тях! — зашепна малкият човек. — Върви да видиш къде ще отведат братовчедката ми! Това е скандал. А аз нищо не мога, уви: строших си очилата.

Едвам след това вече Гики се просълзи — съкрушен толкова от своята безпомощност, колкото и от своите хубави чувства по Ема.

Гавазинът беше спокоен и величествен в своите доспехи. Той и сега държеше ръката си върху сребърната дръжка на своите кобури — по многогодишен навик, види се. Човекът пристъпи почтително към милязими-на и се понаведе с лява ръка на гърди. Той иска да знае къде ще бъде отведена господарката му? И ще може ли да ѝ се достави всичко, което тя ще пожелае?

Мадам Меворах ще бъде засега във валийското управление, разбира се. И няма какво да ѝ се доставя — нищо не ще ѝ е нужно: тя ще има всичко.

Навалицата по врати и прозорци се вкамени: милязимите наистина изведоха мадам Меворах, влязоха с нея в затворено купе — черно като погребална колесница — и потеглиха с голям ескорт от суварии и жандарми.

Какъв скандал!

XVII. ТУРЦИЯ Е ИЗГУБЕНА

Градът се сви като ударен: мадам Меворах арестувана?!

Наистина, стърчащите до кея останки на разрушения стационар «Османие» оправдаваха всички мерки на властта. А все пак улиците запустяха. . . Не че хората се изплашиха наново, не! Но това сега беше нещо небивало. Всъщност никой не се възмущаваше, а и никой не съчувствуваше! Има случаи, когато не се издават и най-сприхавите хора: свиват се като таралежи и се прибират по домовете си неми и безучастни.

Впрочем солунчани отдавна бяха узрели за такова отнасяне към събитията. Малко ли е да слушате през ден, през два: тук сражение с чети, там атентати, тогава убили, оногава арестували. . . В съзнанието на хората беше залегнало само едно предугаждане: че турците и Турция са изгубени! Даже открито се признаваше, че султанът царува още благодарение на чужденци.

Инак, не ще и дума, в днешните събития имаше обстоятелства, които предизвикваха само свиване на рамене. Например отравянето на модистката Аника Беровска не можеше да подкрепи общата теза за безнадеждното положение на Турция — по никакъв начин! На тази трагична смърт се отричаше всяка политичност и всеки разум. Допущаше се по-скоро, че тя крие нещо тъмно: навярно българите се избиват и сами помежду си.

Но какво значение можеше да има и това! Ето, стоеше налице делото на комитета: стационарът «Османие» беше разбит и изгоря като свещ пред очите на всички! И властта не можа да откара българските заточеници в Азия. . .

Не, всичко това зашеметяваше умовете. И тълкуванията ставаха излишни. Съвсем беше ясно: македонският комитет обявяваше открито война на Турция. Може би още днес ще избухне масово въстание.

И въпреки всичката тази очебийност стоеше нали-

це нещо съвсем нелепо: турците все още си оставаха непоправими наивници! Пак се трупат пред своите кафенета, смучат наргиле, метнали крак върху крак, и следят презрително. . . вятъра! Даже някои отричат да е имало атентат на «Османие»: котлите се били пръснали от силно нагриване. . . А други, които признаваха атентата, тълкуваха отравянето на модистката Аника Беровска ето така: хората от българския комитет били подвели нещастната жена да постави бомбите в «Османие», а после я отровили, за да предотвратят всякакви разкрития. . .

Странен народ! Фаталисти! Разбира се, и прекаленото употребяване на афиона ги прави такива. . .

А участва на модистката Аника Беровска търпеше само едно обяснение: тя е имала лични врагове в македонския комитет. Да! И те именно, враговете ѝ, са намерили тъкмо сега сгода да я затрият. Защото ако е било нужно да отстранят модистката само за да не я принудят турците на разкрития (с известните за всяка власт средства), нима е трябвало непременно да я убият? Че то. . . македонските чети даваха вече сражения на войските до самите стени на Солун! Навярно те влизат тайно и в града. Какво би струвало на комитета да скрие нещастната модистка и при сгода да я предаде на някоя чета, за да бъде жената прехвърлена в България. . .

Не, положението в Македония беше съвсем определено: нямаше място за предположения! И най-заплетеното не беше тъкмо заплетено, а онова, което можеше да се счита за необяснимо, се прозираше даже и от детските умове.

Само ето сега — скандалът с мадам Меворах беше наистина нещо свръх очакванията! Поразителна история! При това, очевидно, тя криеше някаква тъмна и страшна интрига, която надхвърляше всяко човешко уразумение. Не, смело можеше да се каже, че ако днес не предстои нищо повече в Солун, пак не ще се намери човек от пиацата, който да излезе по кафенета и бирарии. То би било неприлично: така се чувствуваше

станалото. Срам, небивал срам! Нещо невъзможно, съвсем невъзможно!

И хората щураха из кварталите си: провираха се през скрити входове, прескачаха тесни прелези и намираха — на всяка цена! — човек, който да е самолично присъствувал, когато милязимите — трима — са извели мадам Меворах от дома ѝ — вилата на Елиас Бенбасат.

А странно нещо: никой не възприемаше разказа на очевидците!

Никому се не искаше да допусне, че милязимите са качили мадам Меворах в затворено купе и така са я отвели в подземията на вилаетското управление (за да я оковат там във вериги, разбира се). От уста на уста се предаваше съвсем друго: милязими (трима, със суварии и жандарми) са повели мадам Меворах пеш — сред бял ден! Прекарвали са я през турските квартали: хулили са я и са я плювали — сред бял ден!

Какво можеше да значи това? Не ще и дума, човек по природа е лош и зъл (даже повече, отколкото се допуска). Сега обаче солунчани не се поддаваха на човешката си лошота: по никакъв начин! Даже наопаки. Целият търговски свят, всички благомислещи хора в града искрено благоговееха пред Елиас Бенбасат. Силен, богат човек! О, при други условия и при по-други времена градът би скочил на крак — навярно! Да се арестува дъщерята на Елиас Бенбасат? Да се арестува мадам Меворах, която и сама беше милионерка, цариградска милионерка? Не, това в Солун не би могло да се посрещне безучастно.

А ето, хората почти злорадствуваха! . . . Очевидно, в живота на Македония се беше въдворило нещо съвсем превратно. В самите души на хората се таеше някакво озлобление. И даже не се криеше то. Да, опротивели бяха и турците, и властта им! Омръзнали бяха и опротивели на всички — даже и на децата. . . Не се питаше вече: кого са арестували? Всички искаха да знаят само: как е станало арестуването? И всеки желаше турците да са колкото се може по-азиатци. Да са глупави и зли!

Инак скандалът с мадам Меворах не вълнуваше хората и затова още, че — нали? — мадам Меворах, дъщерята на Елиас Бенбасат, не се нуждеше от ниции съчувствия. Навярно вече е телеграфирано на стария банкир, който е бил по работа във Виена. Той там ще се развърти веднага, разбира се, и ще се разтичат европейските консули както тук, тъй и в Цариград. Какво е Турция и какво може! А надали ще е нужно даже да се безпокои старият Бенбасат във Виена. Сигурно валията ще бъде веднага отстранен и без никакви телеграми до чужбина. Нали годеникът на мадам Меворах е бил италиански военен аташе? А при това знаеше се, че на веселието в «Османите», устроено от годежниците, е присъствувал и сам италианският консул в Солун. Е? И той ли трябваше да се счита за участник в атентата, и него ли трябва да арестуват, ха-ха-ха!

Не, Турция беше изгубена, изгубена!

XVIII. ПОСТЪПКИ ЗА ЕМА

Телеграма до Елиас Бенбасат във Виена беше, разбира се, подадена веднага. Това извърши Гики, малкият. Той взе със себе си гавазина на банкера и юрна из града на фойтон, купи си очила, подаде телеграма до чичо си във Виена и после се яви в италианското консулство.

Гики трябваше да узнае точния адрес на monsieur Марикио: това беше безусловно нужно!

Наистина, Гики можеше да телеграфира до италианската легация в Цариград: нали оттам бяха заповядали на monsieur Марикио да се яви?

Но малкият очилат човек придаваше голямо значение на онова, което беше намислил да телеграфира до годеника на братовчедката си, на бедната Ема: едно пламенно обръщение! Прочее той предпочиташе да изиска лично от консула точния адрес на monsieur Марикио.

За нещастие, консулт беше зает. Секретарят разпита Гики и го насърчи да телеграфира на monsieur Марикио чрез италианската легация в Цариград (даже му даде бланка с готов адрес). А на изпращане добрият секретар удостои Гики с уверение, че негово сиятелство консулт е вече направил постъпки пред негово сиятелство валията за съдбата на мадам Меворах. Арестуването на мадам Меворах е било едно недоразумение. Да, само едно недоразумение и нищо повече!

Гики сви бланката и напусна консулството тържествующо. Така се пада на валията: ще има той сега да чупи гръбнак пред италианския консул!

... Негово сиятелство синьор Даниели беше наистина отишъл във вилаетското управление. Той прави това съвсем церемониално — в каляската на консулството и придружен от гавазина си.

Щом каляската профуча в двора на управлението, разтичаха се стражари. И когато консулт възлезе на втория етаж, където беше приемният салон на валията, един стражар дръпна завесата на входа без всякакъв доклад.

Старият валия — мъдър и изпитан администратор — сега беше без кръв по лицето. И обяснимо, разбира се: след събитията днес неговото положение беше трагично! Старецът можеше да бъде повикан в Цариград и там да изчезне безследно, каквато беше учащата провинените паши. Все пак старецът посочи достолепенно фотьойл на консула. И когато той седна, валията го поздрави по турски обичай, с лява ръка на челото. Младият дипломат заговори трогнато. Той влиза в положението на негово сиятелство — о, да! Събитията днес не се поддават на измерение, на преценка: те надхвърлят възможното, допустимото.

— Но нали? — скърши галовно глас италианецът. — Ще трябва да се помирим с нещата и да ги земем, каквито си са. Най-после, ваше сиятелство, и човешките общества са като пчелини: роят се. Да, роят се от време на време. И не винаги пчеларят може да ги държи в ръка, ваше сиятелство!

Инак синьор Даниели не може да отрече: той и сам се чувства неприятно засегнат от злодейския атентат в «Османие». Защото — бил е снощи с годежниците, присъствувал е на фаталното веселие в стационара. . . Да, уви!

Пашата дигна очи. И в тях проблесна зъл огън. Но това бяха последни отсенки на сила и власт у злополучния стар човек. Младият дипломат не се смути. Даже усили снисходителната си усмивка. За всеки случай той смята, че арестуването на мадам Меворах — годеницата на неговия колега monsieur Марикио ди Торе — е само така, в общите мерки на властта, нали?

Старият паша пак дигна очи. Сега погледът му беше скритен. Ще се види, ще се разбере. Старецът се усмихна даже двусмислено. Но и тази усмивка изчезна като гаснещ лъч. Той, пашата, не би накарнал с лека ръка хубавите чувства на солунските евреи — най-верните поданици на падишаха!

— За нещастие, ваше сиятелство — сипна треперлив глас старият човек, — още преди злополуката ние имаме прискърбни донесения за връзките на мадам Меворах с българския комитет в София. Но аз не можах да повярвам, не можах! И ето сега —

Дипломатът отсече строго лице. Как? Нима негово сиятелство пашата допуска, че мадам Меворах е могла да има нещо общо с терористи? Мислимо ли е? Едни от най-крупните финансови фактори в Отоманската империя — баща и дъщеря — да подадат ръка на своите преки врагове, на разрушителите!

Пашата дигна рамене. Той не иска да каже тъкмо това, разбира се. За всеки случай властта разполага с известни донесения, те се систематизират сега, съпоставят се с фактите и до ден-два съдебното следствие ще може да се произнесе.

Лицето на италианеца се проточи. Той е удивен. И ще донесе до правителството си веднага. О, веднага! Няма съмнения, неизменните добри чувства на Италия към приятелската Отоманска империя и към храбрия турски народ не биха могли да се затъмнят от тоя страшен случай сега, колкото да е прискърбен той.

— Но аз не допускам, ваше сиятелство! — сниши гласа си много топло и много внушително европейецът. — Познавам мадам Меворах: тя е преди всичко даровит човек! И е толкова интелигентна, ваше сиятелство, толкова интелигентна, че би могла да си пробие път даже в европейските дворцови кръгове!

Помълчаха. Пашата гледеше изпод вежди. Италианецът отсече с ръка въздуха:

— Не допускам! Една молба, ваше сиятелство: ще искам да остана на две очи с мадам Меворах. Тя ще ми открие самата истина: не се съмнявам в това! Мадам Меворах е изключителна личност, ваше сиятелство! Тя е много горда, за да бъде хитра, и е много почтена, за да мами. И ако се окаже налице даже сянка от подозренията на ваше сиятелство, о!

Младият дипломат сниши глас до шепот:

— В такъв случай, ваше сиятелство, аз ще съумея да отклоня моя колега — годеника — от чувствата му към провинената, а също ще отстраня всяка сянка от хубавите отношения между нашите правителства.

Валията протегна ръце: той благодари на негово сиятелство monsieur Даниели, горещо благодари!

И заповяда на адютанта си да придружи дипломата до отредената за мадам Меворах стая. Г-н дипломатът ще иска да говори с мадам Меворах на две очи: това трябва да се спазва най-строго!

Може би младият дипломат съумя да схване разменените погледи между валията и адютанта. А може би и нищо не се криеше в тези разменени погледи. Но все пак — нали? — обстоятелствата бяха изключителни, моментът беше съблимен: трябваше да се действувва много внимателно!

Властите в Ориента са галантни, когато трябва. Впрочем историята на човешките общества е обширна и богата. В арест са попадали и короновани глави. А — нали? — арестуваните царски особи са държани в прилична обстановка даже до самото им отвеждане на ешафота. Старият турски валия не беше може би запознат тъкмо с тези подробности от историята на човешките общества. Но верният му усет — усет на аристократ

от многовековно владетелско племе — му е подсказал, види се, че богатата еврейка заслужава най-голяма галантност, макар и да не е коронована глава.

Отредената за мадам Меворах стая — в средния етаж на вилаетския дом — беше комфортно мебелирана: прозорците бяха с двойни завеси, креватът — с алкови, имаше тоалетно огледало, умивалник, фотьойли.

Появата на младия дипломат изненада затворницата. Тя се изчерви и залепи шепи на бузите си.

Monsieur Даниели отсече шегобийско лице. Той съжалява, че е италиански консул, а не валия на Солун: съблазнително е да има човек подръка такава арестантка!

Ема се почувствува като в свой салон: посочи на госта фотьойл. Но младият дипломат направи знак с очи да заеме тя стол до прозореца, а сам седна срещу нея, гърбом към вратата. Те бяха сами, разбира се, съвсем сами. Но дипломатът не забравяше, види се, че стаята не е тяхна. И докато се настаняваха, предвидливият млад човек разкри в шепата си картичка — визитна картичка с едро написан ред. А едновременно говореше високо:

— Все пак неприятност, мадам Меворах! Но трябва да влезем и в положението на негово сиятелство валията, защото отговорността за трагедията със стационара «Османие» пада върху него, нали?

Едро написаните редове на визитната картичка в шепата му гласяха:

«Допущате ли властите да са в следите на предприетото от monsieur ди Торе?»

Ема пак беше залепила шепа о пламналите си бузи. И отрече енергично с глава. После разля високо глас:

— Ваше сиятелство, аз съм имала тайни само със своя годеник. И те са любовни. Знаем ги само ние помежду си — и никой друг, ха-ха-ха! А други тайни аз нямам.

Дипломатът прехапа долната си устна. Дявол жена! Не, тя ще отиде далеч в живота. . . И говореше звучно:

— Но, chère madame, ще се съгласите: негово сия-

телство валията трябва да има някакви основания, за да си позволи това с вас — с вас, madame!

И ѝ предложи цигара. Ема запуши. Навярно валията ще има някакви основания. Мадам Меворах е била с баща си в София, движила се е в политически среди там — а нали? — в България никой не е чужд на македонския комитет. При това известна виенска къща е успяла да поеме голяма държавна доставка за българските железници, а за тази доставка е посредничил баща ѝ.

— Малък повод ли е това за нашите конкуренти, ваше сиятелство? — говореше Ема. — Те са пуснали в ход доноси, измислици, клевети. Какво друго?

Разбира се! Младият дипломат разигра отрицателно веждите си. И уж посниши доверително глас:

— Мадам Меворах, ние сме тук съвсем сами. Аз изисках от негово сиятелство валията да бъдем оставени tête à tête. Кажете ми прочее: не сте ли имали опасни връзки? Така например посредством отровената нощес мадам Беровска? И не предполагате ли — как да кажа? — не предполагате ли да сте подведени?

Италианецът пак разигра веждите си отрицателно.

Ема се възправи. Но, боже мой, не е ли очевидно, че тази злочеста българка, тази Беровска е самата подведена! Инак с какво може да се обясни погубването ѝ?

— Каква трагедия, excellence!

Мадам Меворах други компрометиращи връзки не би могла да има! Нейното обществено положение изключва това. А и самото ѝ познанство с тази българка — със злополучната тази Беровска — се е дължало изключително на нейното реноме като първа модистка в Солун.

— Аника Беровска беше несравнима в своята работа, excellence! Покойната ми майка не признаваше друга модистка в Солун! Същото бих могла да кажа и аз за себе си!

Ема се вълнуваше — престорено може би. Лесно ли е да се долови женска игривост? Дипломатът се обезпокои.

— Простете, chère madame, наистина простете!

При вас ме водят най-добри чувства: не вярвам да се съмнявате в това! Аз бих искал да ви бъда с още нещо полезен. Например ако ви трябва лекар — след тези възнения, разбирам!

И поклати утвърдително глава.

— О, excellence, действително! — залепи Ема пак шепи о пламналите си бузи.

Тя е инак здрава и рядко е прибягвала до лекар! Но ето, отзаран при ужаса със стационара «Османие» не е издържала. . . Не, мадам Меворах наистина не се чувства добре!

Младият дипломат ѝ пое ръцете. Той ще ѝ прати началника на италианската болница, реномирания лекар д-р Колони.

— Да, madame?

— О, excellence!

Д-р Колони е почти домашен лекар в семейството на мадам Меворах. Той би спасил и покойната ѝ майка, ако не е пребивавал в Рим тъкмо когато е заболяла покойната.

— О, excellence!

. . . . Човекът е окаян в беда: хваща се и о сламка. Очите на Ема овлажняха. Нека само успеят да я вземат в италианската болница! О, Асен — Асен Дъмбев — ще отърчи, където и да се намира. И ако трябва, ще я извлече от болницата. Непременно! Той умира за Аси. . .

Само ако е жив още!

«О, боже мой!»

ХІХ. ГИКИ ДЕЙСТВУВА

Файтонът на Гики летеше към вилата на Елиас Бенбасат. Малкият очилат човек беше метнал глава назад: горд е за себе си. И с право: кой не търси да е герой в живота, колкото и да е мъничък сред хората? Даже малките са най-щастливи в това отношение: те се чувствуват по-често герои. . . О, Гики ще отърчи сега при Аси, ще го дигне на ръце и ще му викне:

— Глупчо, майка ти ще бъде до довечера освободена! Да, освободена! И това ти ще дължиш на чичо си Гики!

Но от залива — и от далечния Олимп — лъхаше вечерна хладина, развяваше къдрите по сгорещената глава на Гики и дълбоко някъде в забърканите му мисли се зараждаше нещо, което изстудяваше геройското му самочувство.

Не, братовчедката на Гики, тази злополучна Ема, не ще бъде може би освободена нито тъй скоро, нито тъй лесно. Уви, да — въпреки милионите ѝ, въпреки милионите на баща ѝ и въпреки намесата на консула, на синьор Даниели!

Как?! Да се разбие един султански параход, да се разбие с бомби — и да изгори като свещ пред очите на цял град, на цял свят — у-у!

«Един параход, който струва милиони, да, милиони!»

Не, Гики не е дете! При това българските заточеници изостанаха — всичките четиридесет и толкова души, все инспектори, лекари, попове. А! Хора, осъдени на смърт, на които султанът великодушно е заменил това страшно наказание с доживотен затвор! Не, той, султанът, може сега и да се повърне: ще заповяда да ги избият — и туйто!

Впрочем не: това не ще може! Валията ще изиска от Цариград друг военен параход и пак ще ги заточи. Разбира се.

Да, с българските заточеници е лесно: те ще си бъдат изпратени в Азия по живо и по здраво.

Но другото от днешния атентат — другото! Бламът за валията, за султана, за цялата Отоманска империя! Фю-ю!

При това, ето че и оная кукувица, Аника Беровска, е отровена — отровена като куче, със стрихнин. Тц, тц!

Не, това е вече мистерия, същинска мистерия — за театър, направо за театър!

Унесеният в мислите си мъничък Гики се удари по челото: досети се за нещо.

И огледа предпазливо улицата. Стражари нямаше:

никой го не следи! Изу полечка чепика на лявата си нога с помощта на дясната, като зяпаше настрани — към Олимп. После неусетно извади от обувката си нещо и пак си я нахлу на крака. А още след малко разкри в шепата си записката, която му беше продиктувала Ема. «За Мечка — при дядо Пепи. — Ако още смъртта не е победила живота, на помощ, на помощ!»

«А не подписва себе си! Подписва Аси!»

Хм, Гики има основания! Той се басира: тоя Мечка е бащата на Аси! Да. И е може би същият оня, подозрителният, в трена. Сигурно! Гики ли ще се излъже? Охо!

Файтонът беше наближил къщата на Аника Беровска. От нея излизаше тунтурест човек. Не е ли г-н Беровски? Но нали той е арестуван? Гики попипа очилата си. Не, тунтурестият човек беше младо момче. То имаше печален вид, много печален. Навярно ще е роднина на отровената, ако не ѝ е и брат. Впрочем може и по-друго да е! Бедната оная кукувица, Аника, макар и мъртва сега, все пак беше една съмнителна персона. Да, въобще съмнителна.

Гики спря файтона. И попита: кога ще се извърши погребението на злочестата модистка?

Тунтурестият непознат момък обаче не знаеше френски. Гики слезе от файтона. И заговори на турски. Непознатият пак се поколеба: не разбира може би и тоя език! Но не: човекът сне шапка. Той иска да знае: с кого има честта да говори? Прочее Гики трябваше да се представи: Гершон Сахатчи от Кайро. Тунтурестият момък се поклони и натърти: Владимир Пингов от Велес, град на Вардар. Той не е никакъв роднина на покойната модистка, нито е имал даже случай да я запознае приживе. Властта обаче му е възложила да се погрижи, т. е. да се нагърби с всичко нужно за погребението на отровената българка.

— Възмутително! — сви рамене г-н Пингов. — Отравят една беззащитна жена — видна, при това познатата на целия град! А после — бягат всички! Няма кой да купи място в гробищата, няма кой да поръча

ковчег, няма въобще кой да я погребее! Възмутени са даже турците.

Гики разбираше. Охо, такива са хората! Да не изпадне човек в нещастие: всеки бяга от него. Той, г-н Гершон Сахатчи, е запознал покойната Аника Беровска неотдавна в трена: пътували са заедно. От Одрин са пътували до София. Великолепна жена, светска дама, макар и модистка наистина!

Малкият очилат човек декламираше. Но беше строго вторачен в новия си познайник. Не е ли той афие? Впрочем не! Между българите нямамо афията: комитетът ги избивал всичките — до един.

— Ето що — пристъпи съвсем близо Гики до новия си познайник. — Кога ще се извърши погребението? Аз ще искам да присъствувам, макар да е опасно, знаете!

Г-н Владимир Пингов сви рамене. Каква опасност може да представя присъствието на едно погребение? Впрочем все едно. Трупът на покойната модистка не е бил още върнат от моргата. И не могло да се определи кога ще се извърши погребението. Нито — и дали ще има въобще погребение. Защото —

Г-н Пингов сви рамене:

— Власти, г-не! Току вижте, хвърлили са трупа в някоя боклукчийска кола и са го погребали сами.

А! Но това не бива да бъде! Грях е! Гики проточи шия: в случая той би могъл да помогне. Него турците не смеят да закачат: той е под английски протекторат!

Г-н Пингов посви очи. Но тогава — щом г-н Гершон Сахатчи е тъй добър — и няма причини да се бои от властите, — то... Колкото се отнася за трупа на покойната — г-н Пингов ще наеме кола и ще го извлече от моргата — на всяка цена! Остава обаче още нещо главоболно: трябва да се извади билет от общината — разрешително за погребение, нали? И да се откупи място (все пак едно прилично място!) в гробищата, нали?

— Много работа, г-н Гершон Сахатчи! А съпругът на покойната е арестуван, слугинята ѝ — глупаво момиче — само хленчи и го не бива за нищо, а самият аз

съм бръснар — бръснар, знаете: затворил съм си бръснарницата!

— Вий сте бръснар? — пропя се Гики. — А, чудесно! Аз ще се стрижа при вас. Моля ви се, моля ви се, къде е бръснарницата ви?

Г-н Владимир Пингов сви недоволен рамене. Но каза: ъгъла при уличката за отоманската банка. Разбира се, по-важното сега беше, че няма кой да помага на г-н Пингов в погребението: никой не иде, всички бягат! Не би ли искал — така, от човешчина — г-н Гершон Сахатчи да се нагърби с едно от хилядите главоболия? Например да изиска от общината погребално разрешение за покойната?

Гики се замисли дълбоко. После си попипа очилата. Не, той не може това. И не бива!

— Видите ли — зашепна малкият човек. — В игра е трета персона. Боя се да не злепоставя арестуваната мадам Меворах, дъщерята на банкера Елиас Бенбасат. Аз съм ѝ братовчед, знаете, първи братовчед!

Г-н Владимир Пингов изви вежди на сърп. Не, това каирско джудже е може би съмнителен тип!

Погребението на Аника Беровска беше наистина възложено на Пинговчето от самия каймакамин. Приетият ред беше: щом някой убит или умрял няма свои да го погребат, трупът се предава на черковната община, към която се е числил покойният. Но Орце промени сега тоя ред. И направи той това тъй скоро и тъй неусетно, че другарите му наново се изненадаха. И наново му простиха в душите си всичкото натрапничество. Това стана предобед. Щом нахлуха и в подземията новините — че е арестувана дъщерята на милионера Бенбасат и че модистката Аника Беровска е отровена, — «гемиджиите» се наежиха. Съдбата на богатата еврейка не можеше да ги вълнува, разбира се. Но погубването на Аника Беровска те почувствуваха като удар срещу тях. Ясно беше: Гарвановци са подушили, че модистката е предприела нещо с гемиджиите. Да. И като не са знаели какво предстои, побързали са



Страшимиров на излет в Балкана

«да ѝ светят маслото». Те ще направят същото и с Одринлиева, разбира се... Мръсни хора!

Така Орце вдигна нос нагоре и шукна из града. А когато се върна след малко, той каза на Пинговчето:

— Може да те повика полицаот: ке ни се възложи да погребем отровената модистка. Ке приемеш! И всите ке сме на погребението.

Пинговчето зина.

— А бре, Орце! Що ни треба? Ние да си гледаме работата...

Но едноман мислеше — а мислеха и всички в подземие: Орце е прав! Трябва да се отдаде почит на модистката: тя послужи! Не бива да се остави погребението ѝ на българската община! Там ще я отвлекат в гробищата и ще я заринат като мърша.

Разбира се, Гики (г-н Гершон Сахатчи) не можеше да подозира нищо от всичко това. Той стоеше само забъркан. Не можеше Гики да злепостави пред турците арестуваната си братовчедка, дъщерята на неговия чича, на милионера Елиас Бенбасат! Не, даже и сам г-н Владимир Пингов като благороден човек и почтен бръснар не можеше да желае това, не!

Г-н Владимир Пингов обаче пипна с два пръста шапката си — ще отмине! Но защо? Господинът не бива да мисли нищо лошо! Мадам Меворах е невинна, съвсем невинна. О, г-н Владимир Пингов трябва да вярва в това! Мадам Меворах ще бъде освободена още днес. Но и да не бъде освободена, мадам Меворах няма никога да каже нищо лошо за българите, никога!

Гики сниши глас:

— Нито ще издаде тя какво да било — никога! Пингов ефенди, аз още утре ще дойда при вас — непременно!

И като мина на шепот:

— И ще ви доверя една тайна от голямо значение! Ще видите!

Привечер, когато слънцето се топеше над Олимп, към българските гробища потръгна глухо погребално

шествие: групата велепанчета носеха ковчега на Аника Беровска. Пинговчето държеше дървен кръст, стар свещеник разлюляваше кадило, а зад ковчега вървеше с твърди стъпки учителката Одринлиева. Тя беше повела със себе си и две плакалки, които хленчеха.

Суета-сует. . .

Пинговчето погледваше назад. Той би намерил и сега да подхвърли нещо, но. . . Одринлиева не склони да се укрие! Славна ч у п а, както що велат дебряни. «Ке й светят маслото и неи.» Е, нека, струва ли да се живее в робия — майката!

Владо Пингов се обръщаше към учителката — и си спомни днешния нов познайник от Кайро — джудже-то. Не иска да злепостави братовчедката си — хе-хе! А обеща утре да му повери тайна някаква. . . Да заповяда! А сега той не ще се окади на погребението, разбира се. Джудже такова, ха-ха!

. . . Утрото беше ден като всеки: Пингов залегна на меха в подземие. И съвсем забрави каирското джудже.

А привечер то се яви. Г-н Гершон Сахатчи е идвал още предобед да се остриже, но бръснарницата е била затворена. Разбира се, г-н Гершон Сахатчи си е обяснил това с оправданото обстоятелство, че г-н Владимир Пингов ефенди ще да е капнал от умора по онова погребение вчера. Е, състояло ли се е то — погребението?

Малкият човек беше снишил глас. Той свря големите си очила под меснатата брадичка на Владо Пингов. И втикна в ръката му някаква бележка. После огледа бръснарницата, а също и улицата. И обясни шепном:

— От братовчедката ми, арестуваната, дъщерята на милионера Бенбасат — моя чичо. Поръчано ми беше да я предам на покойната, на Аника Беровска. Те бяха тъй —

Г-н Гершон протри показалците си.

— Да, ефендим. А вчера аз ви видях отдалеч, когато носехте покойната. . . видях ви, охо! И размислих: г-н Владимир Пингов познава близките на покойната. Познава ги, да! И ще ми услужи за тази записка. Нали, ефендим? Да! Аз сам не дойдох на погребението,

но не от страх — не! Страх? Защо страх? Аз съм под английски протекторат. Да. Но — лошо е, Пингов ефенди, много е лошо: братовчедката ми не е освободена, както очаквах! Не е! О, предайте това, където трябва! Предайте!

И като кимна към шепата на Пингов ефенди (в която беше свита записката), г-н Гершон Сахатчи изхвъркна навън. Види се, забрави и сам, че беше дошъл да се стриже.

XX. В ПИРИНА

Пирин е побелял. И е оглушал: ранният сняг е прогонил стадата, те са към Бяло море.

И не се чуе из пасищата проточен блей, нито се отекват по скалите клопотари.

В храм не е по-тихо.

Но из подоблачни гънки се вие син дим като от предолтарни кандила — не е съвсем секнал животът из бачии и сайванти!

Лунна нощ: блещи снегът. Студ. Но топло е в дълбокия сайвант: в широко огнище пламтят възправени борови стволи.

Момчетата — със загорели и брадясали лица — са излегнати на лакът и до нозете им чернеят манлихерите. Подхваща някой — и поемат всички:

Планино, Пирин, плани-ино-о,

колко си, Пирин, уба-ава.

Хе-хе-хей! Хо-хо-хо-о!

Колко си, Пирин, уба-ава.

Хе-хе-хей! Хо-хо-хо-о!

Колко си, Пирин, уба-ава.

Срещу огъня в къта са войводите — Яне и Черният. Отляво до тях седят каракачанки. Те са две — стара и млада. Срещу тях, отдясно на войводите, е излегнат на висока възглавница млад мъж. Той е тънък в лице — с изострена брадичка и с големи къпинови очи.

Песента на момчетата се слива с лумтенето на огъня.

Излегнатият на възглавницата мъж се надига бавно: той е дълбоко удивен. И се вторачва в по-младата от двете каракачанки.

— Г-жа Габриел, това... народна мелодия ли е, българска народна мелодия?

Младата каракачанка (с изнурено лице: тя е в положение) свива рамене: да, мелодията е българска, пее се от Дунав до Егея.

— Но същата ли, г-жа Габриел, съвсем ли същата?

— Не ви разбирам, синьоре: за тази песен у нас няма друга мелодия.

Младата жена превежда разговора си с чужденеца. Но войводите се загледват мрачни към тъмното дъно на сайванта, където се губи входът.

А човекът с къпиновите очи обяснява нещо — обяснява на своя език. И младата каракачанка превежда на другарката си — на по-старата. Гостенинът се боял да не изпадне в самохвалство, но той макар от албански произход имал музикални познания на същински италианец. Даже е минавал — в своята среда — за ценител и теоретик.

— Е, добре! — сними доверително глас човекът с къпиновите очи, като говореше припевно италиански. — В никой европейски народ няма такава игра на полутонове като в тази българска мелодия! Не, това е достойние само на най-сложната народна музика в света — индийската.

Младата каракачанка е изненадана. Тя пак превежда разговора. Но войводите са неспокойни: те се вслушват навън — очакват нещо. Каракачанката се заглежда към момчетата.

— Моля ви се, повторете песента за Пирин! Гостенинът не вярва, че тя е българска.

Излегнатите мъже обаче също са неспокойни. Все пак... те ще повторят песента за Пирин. Да. Но сега са се надумали да пеят Димовата. И подхващат:

Димо ле, Димо чобано! Харамии са Дима хванали: назад му ръце вързали, огън са силен наклали и са нагрили жезла — пари му искат, торба жълтици!

А Димо им се мило моли: ръка да му отвържат — дясната.

И кавала да му подадат — медноковани. Той ще кавала надуе: да екне планината. И ще го чуе стопанката му — с мъжко дете на гърди.

— Димовице ле-малина! Димовица ще дете да остави — мъжко дете първаче. Тя от шия наниз ще откъсне — наниз пендари! От уши ще обици да снее — чисти маргари! От везано коланче пафти ще отреже — из сребро ковани, със злато низани! И ще Дима да откупи от туна беда голяма.

— Димовице ле-малина! Полъгали се харамии: на Дима ръка отвързали — дясната; и му кавала подали — медноковани.

Надул Димо меден кавал — засвирил. И екнала планината: Де бре-бре кучка Караман — со деведесет кутрета!

Тичайте — беда голяма!

... Младата каракачанка превежда ред по ред песента. И нищо не обяснява: няма защо! Харамии са пак същите, които идат сега от София.

Сайвантът кънтеше от робската песен. И накрай в душите на мрачните певци изви буря: на Димовия кавал отърчва кучка Караман с деветдесет кутрета. Те са зли като възбужали роби. И се нахвърлят на харамии: хапят, давят, късат...

Войводите скочиха на нозе тревожни: в сайванта влезе куриер — цял оскрежен. Той носеше пощата от Солун. И съобщи малко глухо: щял е да бъде заловен от Донча войвода. Тоя идеал откъм Попова глава с голяма чета харамии...

Войводата Яне преглеждаше пощата. И не даде ухо на вестта за Донча войвода: предизвестен е навярно. Той е поставил вече на харамии засада, разбира се. И ще запукат може би скоро пушките.

Куриерът каза:

— Големи работи са станали в Солун!

Но Яне го сгриза с очи. Той беше разкрил голямо писмо-шифровка, което беше придружено с някаква записка, написана на френски. И викна:

— Цоне бе!

Край стената зад излегнатите момчета се дигна глава с огрубяло, брадато и сънливо лице. Двете каракачанки се обърнаха към събудения момък с оживени погледи: обичат го, вижда се.

Цоньо се дигна.

— Уф, пак дешифриране! Яне, отказвам се: не съм вече грамотен.

— Ке те поразсъни това писмо, Цоне.

Но изведнаж навън пръпнаха сякаш-ято пилци — заситниха далечни залпове. Отекват се през пустинни долища! И като чѐ ли по стените на сайванта се блъскат заблудени в нощта птици.

Черният поведе наскачалите момчета. Сайвантът заглъхна: лумти само огънят.

Младата каракачанка — г-жа Габриел — замря ужасена. Чужденецът с кѐпиновите очи я гледаше усъмнен. Тази жена се бои от противниците на тези, които я влачат — с другарката ѝ — по тия пустинни планини!

Той каза глухо:

— Каква страшна история е всичко това, г-жа Габриел!

Младата жена потресе глава, опомни се. И зашепна нервно:

— Много страшна, синьор ди Торе! Ако ония надвият и ни заловят — с нас е свършено.

— Но защо, г-жа Габриел?

Нервността на младата българка изби в сълзи. Тия тук, техните похитители — колкото и страшни да са, — имали зад себе народа в страната. А не е било същото с противниците им: те разполагали само с отделни недоволници. Но ето сега войските на властта — турците — са затиснали народните маси. Така останало е да се борят само чети с чети.

— Ако тази нощ ония надвият, с нас е свършено — повтори младата жена съвсем неразбрано.

Гостенинът сви рамене: недоумяваше.

— Не можах да разбера, г-жа Габриел!

Жената стана. Тя се задъхваше.

— Ще ви обясня после, monsieur ди Торе — каза и отиде при войводата.

Снажният планински вожд — с раздвоена брада — се беше изгубил в дъното на сайванта. Там е може би военният склад на четата: вождът е запалил походна лампичка.

До огъня при старата каракачанка беше седнал кръстато сънливият Цоньо: дешифрира полученото писмо. Работата му е трудна: всяка буква означава нещо. На едното си коляно е сложил шифъра; в полата си държи откритото писмо, а на другото си коляно е обтегнал хартия на картон. Беше задълбочен в работата си. И нехаеше, че от писмото е паднала — и се е разкрила — написана на френски записка.

Старата каракачанка — снажна и с червено като рак лице — е разкрила библията и чете наведена до огъня. Но погледът ѝ се отплесва от библията към разкритата записка с френски редове.

Едновременно и погледът на гостенина е спрял на френската записка:

«За Мечка — у дядо Пепи.

Ако смъртта не е още победила живота — на помощ! на помощ! — Аси.»

Човекът с кѐпиновите очи изостри поглед. Аси?

Да не беше поне на френски писмото!

А г-жа Габриел шепнеше — в дъното на сайванта. Тя питаше войводата: няма ли възможност те — че и гостенинът — да бъдат снети в някое село пак? Очевидно, в планината е по-опасно сега — след тоя ран сняг!

— Повярвайте, г-н Сандански — говореше г-жа Габриел. — Ние предпочитаме по-скоро смъртта пред възможността да паднем в ръцете на ония хора...

Осветеното от походната лампичка лице на войводата отсече крива усмивка. Опасността сега не е била от харамииите. Трябвало да се очаква нещо по-лошо: под Хайтин рид се криел авджийски табор, който можел да отърчи на изстрелите.

И отсече:

— Все пак положението не е опасно, сестра Богослава.

Жената чупеше ръце.

— Но как, г-н Сандански? Ето, пицят куршумите! Ако настъпят и турски войски —

Лицето на войводата отсече пак крива усмивка. И обясни, че долу, из колибите, е Мечката. Той е орга-

низирал там милиция. И ако турците се намесят, ще ги удари в гръб.

После каза — малко тихидно:

— Пък и — няма нищо опасно за вас, сестро. Харамите са също българи. Те идат да ви отнемат от нашите ръце, за да ви освободят. Какво по-добро!

XXI. «СГРЕЯНИ»

В дъното на сайванта нахлу студ и трясък, вратите се отвориха. Даже суровият вожд се поизненада: изстрелите и пищенето на куршумите биеха сякаш в самия праг.

Влезе оскрежен четник — дългокос и брадат като дявол. По него вървеше невръстно момче, също в четнишка куртка. Те идеха за патрони.

— Майката — каза под нос брадятият четник. — Сгряха ни, бай Яне!

Офицери командували — все в униформи. На засадата попаднало едно младо — юнкерче може би. Да го оплачеш! Нищо. А се е зачернило сега и отсам, по Хайтин рид:

— Смятаме, бай Яне, оттам иде сам Донче войвода.

Яне изсумтя. И сне закачената си на стената карабина.

— Цоне! — извика той към огнището. — Земи карабината. Ке имаме работа тази нощ.

Гласът на вожда прозвуча зловещо: сепна се и сам рошавият четник. При огнището се изправи на нозе даже и старата каракачанка. А младата трепереше при вожда. И каза отсечено:

— Г-н Сандански, не ни давайте живи в ръцете на ония хора!

Цоньо прибра тревожно книжата в чантата си. И също откачи карабина от стената. Сега по него вървеше гостенинът с къпиновите очи. Той настояваше на нещо — говореше френски. И Цоньо преведе на войводата: гостът искал да участва.

Добре — какво по-хубаво! Войводата протегна орангутанска ръка — стисна десницата на италианеца.

И Цоньо преведе: на г-н майор Марикио ди Торе ще се възложи чуката до самия сайвант. Той ще има работа с турски табор низами. Прочее — военен срещу военни. . .

После войводата се обърна към рошавия четник:

— Дандана, и ти си военен: ке останеш с майора.

С тях трябваше да остане, разбира се, и Цоньо поетът: как би се иначе разбирал Кръстьо Данданата с майора италианец?

Невръстният четник понесе сандък с патрони и излезе по войводата. Вратата на сайванта вече зееше отворена. И кънтеше планината от изстрели и залпове.

Данданата понесе също сандък патрони. Върви след Цоня и след италианеца. Но се обърна назад, към младата каракачанка. И сипна с фалцет задвардарски говор:

— Не берете гайле — вие тамо, господжи! Нели ке ет со турци работа-ва? Ке ги настелим као зелки!

Бедната жена закри с шепи лицето си. И промълви — без да ще, може би:

— Бог доброто!

Другарката ѝ — снажна и корава — обгърна я през плещите. И я отведе при огнището. Младата изрида:

— Ние сме погубени, мис Агнес, погубени сме!

— Да не забравяме небесното око, сестро Богослава: то бди над нас!

Американката положи до себе си отчаяната българка. Червеното ѝ увехнало лице беше спокойно. Старата девственица търсеше с душата си небесното око. И не виждаше земното: другарката ѝ беше вече узряла родилка, до седмица-две тя щеше да се нуждае от помощ и трябваше да бъде снета в някое селце. А харамите нямат достъп в населението и ако сега те успеят да ги отнемат от четите — Богослава е изгубена, изгубена!

Луната беше спряла на Тодорин връх. Тя е далеч и гледа празнично безучастна: бесът на хората кипи

само по окървавените гънки на Пирин — и не достига до нея.

Данданата и Цоне отведоха Марикио до малка грамада под сайванта. Те пълзяха, макар че изстрелите идеха нейде отдалеч. Италианецът се опита да огледа поверената му позиция. Но де можеше! Лунните полусенки заличаваха гънките или откриваха само бездни.

Надясно от тях се мярна грамадната фигура на Сандански. Той се преля със сянката си: прилепна о земята и запълзя. Следеше го отдалеч невръстният четник, понесъл сандък с патрони. То беше дребно момче, губеше се в нощта и скоро се сви на топка: разкри, види се, сандъка — ще носи пачки на бойците.

Марикио ди Торе беше вече залегнал при Цоне до грамадата и следеше как пълзи снажният войвода. И кривна глава: нима е вече толкова опасно, че и сам войводата се превръща на червей? Впрочем такъв трябва да е редът и сред тези романтични хора: модерни войски! Големите са се приравнили с малките — и няма герои. . .

Сражението се усилваше, залповете честяха и скоро в техния екот преля някаква песен. Пеяха четниците отдясно — четниците на Черният; струмичени:

Заплакала е гората,
гората и планината
заради Делчев войвода:
Де да си, Гоце, да дойдеш!

Гласовете ечаха горолотно — надвиваха на далечните залпове. Но мелодията звучеше меланхолично. «Мда. . . На какво друго биха могли да свикнат тези хора тук — през страшните векове на своите страдания. . .»

Марикио бърчеше засъхналите си вече устни. И слушаше Цоня. Поетът му внушаваше — прираснал о камък, — че трябва да се свива като полска мишка. Между турците имало и черкези, които се катерели по скалите като диви кози. Не знаете откъде ще надникне някой брадат козел — и ако не друго, ще прасне с изстрел камъка пред вас, за да ви обезобрази. . .

Все пак италианецът извиваше шия: огледваше позициите. И разпитваше поета. Но тоя отговаряше неуверено: малко знае може би. А не помагаше и бинокълът: полусенките на луната наистина превръщаха всичко в скали и бездни. Ясно беше само едно: заетият от четите връх владееше всичко околоръст. Не, позицията беше великолепна!

Успокоен така, италианецът потърси с очи разположението на позицията в тила — зад сайванта. Натам се откриваше малка полянка с лека възвишина, зад която се слушаха редки залпове. Очевидно, настъпният оттам противник е някъде далеч. Само една обхватна верига е навярно.

Не, италианецът се убеждаваше: войводите са изпитани военачалници! Тази позиция е непревземаема. Само — ако не настъпи случайно паника, разбира се.

Някъде из бездните отдясно се изви гороломен глас: — Яне бре! Хо-о, Яаане!

Изстрелите спряха — планината онемя. И вслуша се нощта — горолотният глас из бездните екна пак: — Турци идат, Яне-е! Ела да се сговорим бре! Да ги ударим!

И пак онемя планината — ехото само повтаряше думите. Цоньо преведе на Марикио предложението. И добави;

— Измама е. Навярно заемат сега близка някоя чука та —

Цоньо не довърши, Данданата изрева:

— Бре, куче!

И като зашрака пълния магазин на манлихерата си, извади бомба.

А в ръката на Цоньо гореше вече запалка. Италианецът не виждаше — и не разбираше — какво става.

Пред чуката, която те заемаха, зееше дълбока стръмнина. Наистина, там някаква незначителна седловина, забулена сега от лунни полусенки, откриваше само на стотина стъпки малка и ниска чука. Обаче зад нея зееше също бездна. . . Все пак трябваше и тази чука да бъде заета от преден пост, разбира се. Впрочем къде

са толкова бойци, че да се заемат всички гънки по тази опасно насечена местност!

Зад челото на италианеца щракаха военни съображения. И едновременно той стреляше. По малката ниска чука се подаваха — и се криеха като лалугери — някакви големи черни петна. Не ще са мечки, ни вълци, разбира се: противник е. Но той още не откриваше огън. Защо ли?

Марикио даде знак — Цоньо с Данданата се затаиха. Мъчителен миг. И екна от малката чука изстрел. Маузерка! Турци са, значи. Италианецът се беше прицелил — дебнеше.

Но изведнаж чуката се надигна: сипна се в зловещата нощ многогърло: «Аллах! Аллах!»

Тримата бойци на грамадата настръхнаха. Сякаш гъсеници пъплят по стръмната седловина! Лъщят байонети под лунната светлина, гърлата зовят аллаха и се слуша стръвно дишане...

Бедни турци, бедни фаталисти!

Из грамадата на тримата бойци се запратиха — и едвам се мярнаха в лунното сияние — някакви топки. Те кацнаха по седловинката като черни птици. И след миг цялата скала се оглуши от страшни взривове.

Италианецът вече стреляше трескаво. И се изненада: седловината се заля — сред оглушителните избухвания — с окаяни човешки стонове.

Но потокът от турци още прииждаше от ниската чука, та и Марикио прибягна до новото военно изкуство, на което го бяха научили македонските бунтари: мятеше и той топки като черни птици, които скоро се превръщаха по седловинката в огнени змейове.

Потокът от турци се поколеба. И юрна назад — с окания.

Но сега малката чука долу биде удавена в залпов огън. Види се, войводите надясно бяха проследили неравната борба при грамадата до сайванта. Те пуснаха тънка верига наляво — и ето тя сега давеше в огън отстъпващите турци.

Веригата се водеше от човек, който правеше при-

бежки, стреляше по турците трескаво и реवेशе нещо към тримата бойци по грамадата.

Данданата се надигна. Човекът, който реवेशе, бе Черният — суров войвода, къс, набит. В сражение той е безмилостен: пребива и баща си! Трябваше да се чуе — и да се схване — командата му.

Това не беше мъчно, за щастие: гласът на Черният беше гороломен. Той реवेशе:

— Малката чука, Дандана-а! Заемай я бре, мамата ти —

И Данданата се мярна край грамадата — юрна по седловинката: потърколи се сякаш. А тъй като той не биваше да бъде оставен сам, юрна по него и Цоньо.

Не, това беше безумие! Турската верига се е свила навярно под ниската чука. И ще се хвърли отново на нож. Италианецът се поколеба. Но човекът не беше страхлив, види се: той също пропълзя надолу.

А Данданата и Цоньо бяха вече до ниската чука. И с бомби в ръка търсеха предпазливи — прираснал о земята — отстъпващия противник.

Турците бяха очистили южния склон на стръмнината под ниската чука, където биеха българските залпове. И се подреждаха в северния заслон. Данданата се досети, махна с глава на Цоньо и метна зад чуката запалена бомба.

Сега по лицето на Цоня — поета — нямаше нищо мечтателно, уви! Само очите му бяха изблещени като у настръхнала котка. Той метна също бомба, а приготви и друга. Но изтръпна цял: зад гърба му се понесоха тънки револверни изстрели. Поетът се обърна, свил глава между раменете. И видя нещо неочаквано: хубавият италианец изреждаше с револверни изстрели повалените по седловинката турци: доубиваше ги...

Военен, пфу! Звяр. Впрочем някой от тези повалени зад гърба им низамин можеше да се окопити и да ги зачеше с маузерата си.

— Евива, синьоре! — викна поетът. И добави, малко под нос: — В нашата борба пленници зема само небесният Ехова.

Харамийските банди спряха огъня. Трябва да са забелязали пропълзяването на турците, та се осъвестиха. Или . . . кой ги знае какво още пресмятат!

Сандански, изпружил снага зад скала, току в средището на четнишките позиции, загледваше кръвнишки към ниската чука под грамадата. Какво можеше да коштува една грешка! Не, ще трябва да се узнае името на турския офицер, който командува авджийския табор. Опасен човек! Трябва да се пречука. . .

Колоната на Черният беше заела ъгъла до сайванта. Тя също спря огъня.

Планината занемя — отдъхваше.

И екна изведнаж зловещ топовен гръм. Не, това тази нощ беше нещо изключително: турците не бяха извличали досега артилерия по Пирина! Четниците се опулиха. Гранатата фучеше и се разби ниско в скалите. Някой каза:

— Трябваше да иде малко надясно — за «аферим» на харамииите.

Отсече се суров смях.

А зловещият трясък се повтори и потрети. Но гранатите биеха все още ниско в скалите. Четниците, прираснали о гънките на скалистата позиция, се озъртаха смутени. Не са свикнали на артилерийски огън, види се. Нищо: ще свикнат.

Но зачестиха пушечни залпове далеч в тила — зад сайванта. Войводите се вслушаха: ечеха и там манлихери. Значи, харамии настъпват. Дончо войвода ще е — неговата! . . .

Четниците се наежиха наново — развързаха езици.

Инак Дончо войвода — там, в тила, зад сайванта — не е опасен: насреща му е Монката със своите банскалии. При това там е пресният гроб на бедното Марче, радовишенката. А за тоя гроб Монката, богомилът, би западил света от четирите страни — хе-хе!

Гошо, мъничкият четник, който носеше патрони, се провикна:

— За гроба на учителката банскалииите ще изгълтат всичките харамии на Донче войвода!

Разля се пак суров смях по веригата. Присърце беше на всички борбата с харамииите. Очевидно, омразата към тях надхвърляше оная спроти турците.

Скоро обаче четниците почнаха да се вслушват един след друг и се загледваха зли: доземаха се далечни провиквания.

И се разбра: насрещните харамийски вериги, сврени по нискостоящи ридове, бяха спрели огъня и предлагали преговори. Сред лунните полусенки се очерта пратеник: размахва бяло знаме.

Някаква игра ще е, разбира се: може ли да се вярва на харамии?

Но нищо — нека: печели се време!

Войводата Яне Сандански поглади раздвоената си брада: съобразяваше нещо — лукав и зъл. И отсече:

— Викнете му, нека дойде!

Нека дойде, ако му държи. . . Четниците засумтяха. Сандански повиши глас:

— Да дойде бре! Че има хапка за Къосето — за Андона.

Сега по веригата се отсече наново смях.

После войводата потърси с очи малкия четник, Гоша.

— Иди, Гошо! Дано го примамим. . .

А сражението далеч зад сайванта се сгорещи. Сведенията бяха, че Донче войвода настъпва с голяма чета. При това и сам старият харамия беше храбър човек. Сандански се заглеждаше натам, лицето му се омрачи, посиняха му и устните.

Асен Дъмбев не беше се обадил от вчера: ходи из своите «побратими» по колибите и дебне харамийските ятаци. Разбира се, той сега ще отърчи с милиция и ще удари турската рота в гърба. Сандански не се съмняваше в това. Само ако Донче войвода не е успял да извърши някоя пакост. Старият харамия е бил някога цар из Пирина, знае всяка гънка тук, а си има и ятаци. Няма съмнение, Асен Дъмбев не би се дал тѣй лесно в ръка. А не биха го дали и безчислените му «побратими» из колибите. Но все пак . . . ето, нощта се пре-

половяваше! Времето е застудяло, утре, изглежда, ще е ясен ден, турците биха налучкали — със своите топчета — и сайванта най-после. При това младата пленничка зрееше за приплод, страховете ѝ сега можеше да ускорят очакваното...

Не, Сандански беше неспокоен.

А по веригите настъпи оживление: водеха «пратеника» на харамите.

— «Пратеника на Фердинанда» — подхвърляха залегналите четници.

Млад момък с енергично лице — юнкер е може би. Той е обискиран, разбира се. Но бялото му знаменце не е отнето: то виси в ръката му. Момъкът поздрави войводата войнишки. Сандански сви нозе — седна кръстато.

— Казвай!

— Вие сте в безизходно положение, г-н Сандански. И началниците ни решиха да ви подадем ръка.

Младият човек пое дъх: вълнуваше се. И додаде: г-н Сандански да предложи условията си за разбирателство.

Млъкнаха. Войводата засукваше раздвоената си брада.

— Ти македонец ли си?

— Да.

— Откъде идеш?

Момъкът се поколеба. Войводата натърти:

— Откъде идеш? От чие име?

Пратеникът се съвзе. Той не е дошъл да води идеен спор! Те са противници. Но ето — налице са турците...

— Бийте ги! — прекъсна го Сандански.

— Това мислим и ние: ще обхванем турския табор, може и да го пленим.

— Добре де, хайде!

— Но нали трябва предварително да се разберем, г-н Сандански.

Войводата премрежи очи. Какво собствено предлага младият: идейно да се разберат или военно да се споразумеят?

Тъмното лице на страшния човек се промени: устата му — големи — разпуснаха зловеща усмивка от ухо до ухо.

Челото на пратеника се омрачи, а потрепера и гласът му. Нима ще се наддумват? Позицията е обхваната от всички страни! В тила на четите е Дончо войвода с дружина от двеста души.

— Дясното му крило е вече в свръзка с нас, г-н Сандански! — отсече сухо пратеникът. — За отстъпление вие имате само вратцата към турски табор...

Войводата пак замрежи очи.

— Ти военен ли си?

— Не, адвокат.

— От София?

— Да.

— Македонец съм, бай Яне — смекчи глас младият адвокат. — Дойдох да се бия за родината си.

Войводата каза малко през нос:

— За скалите на Македония? Или за кокошките в колибарските курници?

Пратеникът се усмихна. Адвокат! Ще потърси да изклинчи. Все пак той каза топло:

— Бай Яне, предложението да се явя тук като пратеник е мое. Началниците не се решаваха да ме пуснат. Вие сте застрастени във вашите междусобици. Но ето, аз дойдох и може да правите с мене, каквото щете. Но знайте: аз съм тръгнал също като вас да се бия не за скалите на Македония, а за свободата на народа си.

Войводата засука пак нервно раздвоената си брада. После се обърна към веригата четници:

— Къосе, кам те?

Четниците един след друг закриха с шепи устата си. Засрамираха се може би. Или си задържаха смеха. Повиканият Андон Къосето беше терористът на четата. Тоя се дигна отнякъде и запристъпва, поиздаден напред като хищна птица.

Пратеникът сипна притъпял глас:

— Бай Яне! Ще ви дадем път да се изтеглите —

— Ст! — отсече въздуха с пръст Яне. — Който ќе освобождава Македония, не гони нас в планините.

И се обърна към терориста:

— Хайде, Андоне!

Младият адвокат се разтрепера. И сипна плачливо:

— Какво правите бе, братя! Не сте ли най-последни вие българи.

Но това едвам се чу: Кьосето му изви ръцете назад.

Сега от веригата се възправи човек с грамадна глава. Врачанецът е навярно, Александър Илиев — едвам личи в сянката си. Той свря лице в лицето на адвоката:

— Ние сме слуги на тоя народ тук. А ти що си, куче? При кого си дошъл? Кой те е пратил? И кого идеш да биеш в тия пушинаци, като си българин?

Бедният млад адвокат! Той наведе чело и тръгна пред Андон Кьосето, ням и покорен на лиха съдба. . .

XXIII. КУЧКА КАРАМАН

Харамите чакаха отговор — и не подновяваха огъня. А турците подозряха навярно, че воюващите помежду си българи може да се споразумеят, та — също прекратиха огъня.

Но това не можеше да продължи много: те ще почнат пак. . .

А помощ не идеше! Не, с Мечката се е случило нещо — с Дъмбева. . . Растеше загриженост сред четниците: те трябваше да напуснат позицията, преди да съмне, трябваше да се изтръгнат от бръча и да се подслонят нейде в поселищата — заедно с пленничките, разбира се: за друго не се мислеше!

И войводите — вече със заоблачени чела — свикаха съвет. А нямаше много за обмисляне, уви. Трябваше да се реши: бива ли още да чакат помощ, или не?

Чернопеев (спънат в езика си войвода) сега беше зъл като никога. И с право може би: падналият ран сняг по целия Пирин правеше положението наистина опасно. У всички зрееше съзнанието, че с Мечката, с Асена Дъмбева, може и нищо да не се е случило. Да. Просто колибарите отказват да се дигнат! Всяко многолюдно движение по ранния сняг би могло на утрото

да бъде проследено. И войските биха затиснали поселищата, из които мъжете са поели Пирина. . .

Черна робска орисия!

Цоньо поетът се просълзи. Той вярваше в човека, в хората, в народа. А сега войводите не искаха да го слушат. Чернопеев предлагаше да земе Джема и Сандя Китанов, да се измъкне из обръча през турската верига по Хайтин рид, да дигне насила от Градево десетина колибари и да удари турската рота в гърба.

Той можеше това, Черният!

Но Цоньо не беше съгласен.

— А бре, хора! — викаше той със сълзи в гласа. — Народът не ни е изоставил. Най-последен Мечката е сред него — Мечката стръвница на робска Македония! Или не вярвате на Асена Дъмбев?! Не позволявам — ха-ха-ха!

Сандански гледеше настрани. Той изръмжа:

— Стига, Цоне: само теб ли ке слушаме.

Цоньо пропълзя пред него на четири — обтегнал шия като смок:

— Яне, не давам Черният! Не давам Джема и Сандя!

И подскочи:

— Вие сте томовци бе! На, аз чувам — добре чувам: далеч по всички колиби бият черковни клепала, оглушително бият! Народът се дига!

Поетът чуваше. . . Но глуха беше нощта — робската нощ.

А в тила зад сайванта се понесе зловещо «ура»: надигнал се беше пак Дончо войвода срещу Монката с банскалите!

И огънят пламна по целия обръч около четите. Екна Пирин, зафуча. . .

На поетите не бива да се вярва: те живеят с фантазии.

А все пак — хората им вярват. . . И не грешат, струва ми се! Ето, далеч по робските поселища из Пирин ечаха сега черковните клепала.

Но ечаха напразно, уви! Пръснатите по цялата планина колиби оставаха заключени. . .

Страшният човек, Мечката, се съгресе. Светлите му

сини очи потъмняха: заляха се в кървави сълзи. В душата си обаче той отдаваше право на хората: роби са. Но фучеше Пирин високо: ечеха доловете от пушечни залпове. Трябваше да се бърза!

И огненият човек прибягна пак до своите скрити магии. Той подбра из челедите на свои «побратими» дружина от гласовити моми. И заповяда:

— Сега — ке пеете, сестри! Ке пеете високо — да чуят и мъртвите!

И поведените девойки извиваха в глухата нощ средбърни гласове — провикваха се из махалите на безкрайното Градево:

— Льо-льо-льо-льо-льооооо!

И пяха:

Димо ле, Димо чобано!

Турци са, Димо фанали,

назад му ръце вързали...

— Льо-льо-льо-льооо!

Де бре-бре, кучка Караман

со деветдесет кутреџа:

Тичайте — беда голяма!

— Льо-льо-льо-льоооо!

Заскърцаха тежките дъбови врати на безброй колиби: разтваряха се. Мечката редеше тремовете, потропваше ситно пред всеки праг и се провикваше:

— Сукалчета, хей! Кръщелничета! Хайдете по мене, че нѐ, татковците ви — мрави им яли паламари-те! — са се сврели в полите на прабабите си.

Децата се кискаха, жените превиваха вратове и мъжете, засрамени, нарамваха манлихерите.

Скоро потъркулената така снежна топка се разрасна в тежка лавина. Провикваха се девойките тревожно, пяха позивната си песен и Мечката, наежен като стръвница, вече заливаше колибите с вихрената песен на Пирин.

— Мари, баби, защо стоите? Нарамвайте пушките! Скоро! А булките да останат: ке треба да операт гаките на мъжете си, че я — за срамотите — тю-ю!

И запушваше нос...

Засрамените млади невести привеждаха лица. И

почваха да крещят една след друга като ято гъски:

— Хайде, мъже, срамота е! Вървете да отемнете старико!¹

После вече школните деца блъскаха черковните клепала по махалите. И пищяха:

— Хо-хо-хе-е-ей! Ста-вай-те-е! Скоро-о! Чи-та-ци-те на-га-зи-ли Пирин — тях-на-та-а!...

И снежната лавина растеше: бучеше Пирин.

Но високо, по Хайтин рид, нощта бе оглушена: там скалите блъскаха огън.

Монката — с банскалите — беше приковал по пръснатите ридове голямата дружина на Дончо войвода. Старият харамия, скрит в полусенките на лунната нощ, се тешеше с псувни — току се провикваше:

— Хайде бре, Яне, хайде, курвин сине, ела ми на срекя!

Монката Молеров му горолотно отговаряше:

— Де бре, юнак Донче, де бре, куче безверно, ела по-близко! Курбан коля на момин гроб — светиня на Македония!

И залегнал зад рохката купчина пръст — пресния гроб на Марчето — той пееше:

Аз, бидейки болен, Марче,

у вази си дойдох.

Марче моме,

тебе не те наидох!

Марче моме,

китка во градина —

китка некичена!

Марче моме,

с ръка нефатена!

В огнището на сайванта не лумтяха вече пламъци — нямаше кой да поддържа огъня. Пленничките, съблекли тежките сукмани на каракачанки и запършили ръкави, бяха се превърнали на милосърдни сестри: превързваха ранените. Лицата им са посърнали, в погледите е угаснала всяка надежда. Но все още дават ухо навън. Сражението е отчаяно — горолом е сякаш:

¹ Народно прозвище в Македония, давано на всеки прочут войвода.

ечат безднени долове и се тресат над облачните чела на скалите.

И промълви ранен четник:

— Не ке има спасение, сестри: помощ не иде! А раниха и гостенина... италианеца раниха... Е-е-е, с шрапнелен куршум в главата.

Младата пленничка — съвсем натежала — падна ничком:

— Милост, господи, какво съм ти прегрешила!

Отчаяният шепот на узрялата родилка изпълни сайванта: прекъснаха охканията си самите ранени.

И чу сякаш бог: извърши се чудо! Като по магически знак залповете навън секваха един след друг.

Ставаше нещо: възкръсваха надеждите в отчаяните души. Ранените запълзяха към широко разкритите врати.

Само двете безпомощни жени оставаха възправени: гледат изблещени навън, недоверяват.

Но припнаха и те — някой викаше от чуката под сайванта:

— Бега-ат тур-ците! А бре — г-н Ачко ет! Майката-а! Г-н Ацко идит со все народ!

Данданата е, реве от радост: майката-а!

После, опомнен, рошавият дявол се обърна към сайванта:

— Госпожи во сайвантот, госпожи, хо-о! Мечката идит, Мечката стръвница на робска Македония! Майката-а!

И като насочи манлихерата си към небето, пусна изстрел... за да чуе и дядо господ!

Четниците по веригата надясно се възправяха един след друг. Очевидно, бягаха и харамите. Най-после и Цоньо поетът се възправи на цял ръст, дигна високо ръце и разля тържествено:

Димо ле, Димо чобано!

Харамии Дима фанали,

назад му ръце вързали —

Четнишките вериги поеха песента като по заповед — стройно и гърлесто. И никой вече нищо не чуваше: пеше целият Пирин.

По веригата зад сайванта огънат беше също спрял: харамите на Дончо войвода бяха на свой ред развели доламите си по всички ветрове. И Монката Молеров, удивен, тръгна да види какво става при войводите. Грамадният му и странен силует — рошав, окъсан, самотен и сега — се очерта по билото като видение. Върви фанатично горещ като Кръстителя. Очите му, широко опулени, търсят истината. И виждат Марчето, разбира се — покойната...

Врачанецът Александър Илиев — снажен като Голият и по-рошав от Молера — изви поглед към видението по хълма, позна богомила и потръгна насреща му с широки стъпки:

— Мечката нагъна авджийския табор, Монка! Да живее народът!

И боготърсачът, спрял благоговееен, скръсти ръце на гърди. Широко опулени му очи се замрежиха в сълзи, но това не се виждаше. Той се просълзи за Марчето, то се знае. И с право: за него сега покойната беше навред. А най-много в народа, разбира се.

Между това четниците по веригата почнаха да стрелят — един след друг — нагоре, като на засявка: по Хайтин рид се носеше горолонна песен — пееше Асен Дъмбев!

Де бре-бре, кучка Караман

со деветдесет кутрета:

Тичайте, беда голяма!

XXIV. НАЗОВ

Марикио ди Торе беше улучен само от рикшетен куршум. Но той се бе зашеметил, та падна. Помислиха даже, че е убит. И само Черният отърча да види. Но Цоньо освести италианеца, превърза го, даже го це-луна. Марикио се трогна и отказа да се прибере в сайванта при жените. Той ще се бие докрай!

Данданата прекара шепата си по своя космат врат. Виж го ти, г-н макарони! А е бил аташе. Не му прилича...

— Ръка да му целунеш — майката! — викна той възхитен. — Ама да не е такъв, би ли дошъл при нас?!

После, когато Хайтин рид почерня от въоръжени колибари, та турският табор неусетно се изгуби от очи, хубавият италианец не издържа! Възправи се — със своята превързана глава — и се поклони. . .

Цоньо го гледаше опулен. Но сега горещият южанин го целуна на свой ред. И тръгна към сайванта. Там се бяха очертали — ниско по земята — пропълзелите силуети на ранените. Скоро зад тях се възпразвиха и двете каракачанки. Натежалата г-жа Габриел висеше о рамото на мис Агнес. Марийко забърза към тях с превързаната си глава. И говореше високо:

— Mesdames, желал бих да съм вместо вас пленник на тоя дивен народ!

Но сега стана нещо, което би смутило всеки мъж. Младата каракачанка протегна и двете си ръце — като Мария Магдалена към разпнатия Исус. Италианецът не се сумяса и не свари да отстъпи: жената, разтреперана, грабна косматата му ръка и залепи о нея горещи устни.

Лицето на хубавия млад човек посиня от кръв. И укротен дълбоко в душата си, той взе кичур коси от главата на страдалчески приведената българка и ги зацелува.

Това преля чашата: узрялата родилка се полюля и отпадна в ръцете на другарката си.

За щастие, не беше онова, от което можеха да се боят. Така наново изпълниха всички сайванта. И наново лумнаха пламъци в широкото огнище.

Младата Богослава Габриел се е съвзела, излегната е щастлива до къта, но все още не изтегля треперещите си ръце от шепите на мис Агнес.

В тъмното дъно на сайванта сноват трескаво четници: изнасят съоръжението. Ще пътуват — очевидно!

Навън пред сайванта се слуша тропот на мъски и говор — войводите обмислят нещо. А при огнището до жените Цоньо е легнал на очи — ще си опърли косите от огъня! Той бърза много: довършва дешифровката на полученото от Солун дълго писмо.

И ето сред сайванта пристъпи млад колибар — тънък и висок. Той спря поглед на г-жа Габриел. И я поздрави топло — доколкото можеше. А после скри сините си стъклени очи под меснати вежди. И едвам кимна с глава на мис Агнес. Американката разля широка и блага усмивка по червеното си лице. Това тя правеше вече отдавна: обикнала беше своето «еврейче». И не помнеше първото си отвращение от него. Но нищо не помагаше, уви! Суровият млад човек винаги отбягваше погледа ѝ. Злопаменен е може би; почувствувал е по-силно потреса на мисионерката през първите дни на пленяването ѝ. Или — кой знае! Крие се може би и нещо по-друго в душата на вчерашния студент от парижката Сорбона — днешен разбойник из Пирин. Не му ли е съвестно пред старата жена? Защото — нали? Какво е крива тя — родена през океани, — че хората нейде, в някаква робска страна, се озверили? Какво е тя крива за българската робия, че да бъде влачена из планините като пазарно добиче. . . за пари!

— Ке пътуваме! — сипна глас Асен Дъмбев към узрялата родилка. — Приготвили сме ви кротко добиче. Ке имате и удобства: няма да яздите — ке си легжите. Ке ви снемем в селата. Може да ви отведем и в град. Ке можете ли, сестра Богослава?

Суровият човек беше отпуснал наново топло лице — пак колкото можеше. Г-жа Габриел се просълзи. Господи, тя не е могла да познае Дъмбева!

— Ке мога, Дъмбев! Ке мога, то се знае. Това и чакам.

— Тогава — хайде! — махна с ръка коравият млад човек. И излезе навън.

До пресечен каменак бе подведена снажна мъска. Тя беше натоварена с продълговати матрапазки кошове; които бяха завързани о самара с дебели въжа. Единият кош беше затежен с камъни, а другият — празен и постлан с каракачански кеби.

Около мъската се струпаха четници. Италианецът доведе и двете жени — готови за път. И се заоглеждаха: Мечката се беше изгубил нанякъде! А кой друг

би могъл да дигне натежалата г-жа Габриел и да я положи в коша с каракачанските кеби? . . .

Но скоро по билото на хълма се очертаха два силуета на снажни мъже. Всички се обърнаха. Мечката е с Молера! Простили са с Марчето, били са на гроба ѝ. . .

Асен Дъмбев пристъпи с благоговейно лице и подкрепи г-жа Габриел да възлесе на пресечния каменак. После възлесе и сам. Четниците притиснаха мъската о каменака. И младият човек подигна, синовно внимателен — узрялата родилка на ръце, — положи я в коша като на легло. Снажната мис Агнес, подпомогната от Марикио ди Торе, се беше обвесила на другия, натоварен с камъни кош. Войводите следяха също благоговейни. После — всички се ухилиха. Само лицето на г-жа Габриел остана спокойно и отдадено. Очевидно, тя съзнаваше, че вниманието — и честта, и любовта — бяха към новия живот, който тя носеше и който вече се помръдваше — меко и топло — както в утробата ѝ, така и в самата ѝ душа.

Луната се скри зад Попова глава. Полусенките на Пирин се преливаха в необятен саван, който обвиваше ридове, долища, пътеки.

Не се промълвяваше дума. Чува се само как ситно стъпват мъските. Това е така далеч напред, настрани и назад. Тайнство се извършва! Движат е челни групи, снизани човек след човек, а по тях пъплат четнишки редове и милицията. Спотайли са се гората, планината, небето.

Цоньо догони задъхан Асена Дъмбев. Те изостанаха. Поетът предаваше съдържанието на полученото от Солун писмо. Не, това там е било нещо тържествено и пак небивало! А сега набъкани са навярно в турските кауши и новите величия. Нищо: други ще ги заместят. Но имало нещо и лично за Дъмбев: към писмото е била прибавена и една записка, написана на френски. Тя била адресирана до Мечка, само че не в Пирин, а у някой си дядо Пепа. . .

Мечката се прозя — поуморил се е най-после и той навярно. Кой знае колко денонощия вече не е спал! Все пак Дъмбев натисна походното си фенерче. И разкри записката.

— А!

Суровият човек закова нозе. И се вторачи в записката: недоверява сякаш на очите си. Аси?! Аси вика за помощ?!
После пое широко дъх. И скри записката в пояса си.

— Ке треба, Цоне, да слеза веднага в Солун.

— В Солун, Дъмбев?!

— Ке тръгна още тази нощ.

— Но то вече съмва —

— Тогава — още днес. Треба! Ке дойдеш ли с мене?

— С тебе, Дъмбев? Кой не би слезъл с тебе и в пъкълта. . .

XXV. НА ВЕЗНИТЕ

Навярно старият паша, валията в Солун, ще успее да си спаси главата. Той вече печелеше почва.

Наистина, арестуването на мадам Меворах все още се тълкуваше враждебно из града. Хората не искаха да допуснат, че дъщерята на първия банкир в Солун, която при това и сама беше милионерка, е могла да има нещо общо с враговете на империята.

Но следственото дело по страшното злодеяние със стационара «Османие» попадна още в първите дни на нещо, което въпреки всичко станало представляше нова шеметна загадка. Годеникът на мадам Меворах, военният аташе при италианската легация в София, се е качил на жонксина за Цариград още през нощта след годежа си, а по пътя е изчезнал. Ето властта не можела да му открие следите въпреки най-строгите заповеди на валията! . . .

При това потвърждаваше се и мълвата, че годежният пикник, който се беше състоял в стационара «Османие» и в който собствено трябваше да се търси ключът на цялата трагедия, е бил устроен по личното ходатайство на синьор Даниели — италианския консул в Солун.

Не, всичко това беше наистина много! Не ще и дума, хората схващаха, че в случая италианският консул е бил подведен. Допущаше се даже, че изчезването на

годеника, софийския аташе, е също от трагично естество: то е може би ново злодеяние като онова с нещастната модистка Аника Беровска.

Но тъкмо поради всички тези потресни обстоятелства ставаше съвсем ясно, че е несправедливо да се държи отговорен за събитията само старият валия. Какво е можел да стори той, щом работите в Македония са там, където бяха!

А това обнадеждаваше пашата: той сега работеше денонощно. Цялото му внимание обаче беше приковано върху мадам Меворах. Навярно изпитаният администратор разполагаше с доказателства, които му даваха право да смята милионерката за престъпница — въпреки всичко!

Все пак когато популярният в града д-р Колони намери, че мадам Меворах е съвсем разстроена, и предложи да я изпратят в италианската болница — валията не можеше да откаже. Впрочем предложението на д-р Колони беше може би и добре дошло за валията: то би отклонило възможните допускания, че сензационните признания, които се очакваха от мадам Меворах, са изтръгнати с известните полицейски средства.

В болницата на Ема се отстъпи пак цял салон. При туй властта сега се държеше съвсем снизходително: арестантката можеше да бъде посещавана от своите близки; позволяваха ѝ даже да кореспондира комай без преглед! Едвам ли не трябваше да се мисли, че валията и сам улеснява Ема да излезе от заплетеното си положение. . .

Но пред салона ѝ дежуряха денонощно двама милизими, които си бяха глътнали езиките. И по тротуара пред болницата винаги се слушаха тежките стъпки на тъмнокож низамин, байонетът на когото зловещо лъскаше под газовото осветление през нощите.

Елиас Бенбасат пристигна веднага от Виена, разбира се. Той се беше надул — фучи! И не удостои валията с посещение. Да арестуват дъщеря му, неговата дъщеря, на Елиас Бенбасат! Не, човекът сега работеше само с началника на австрийската поща.

Скоро обаче старият баща увехна и потъмня в лице.

Той все по-дълго се застояваше при арестуваната си дъщеря и тази после го изпращаше с гъбясали от уплаха устни.

Милиазимите следяха всичко. И ставаха все по-люкаво сладчиви. Не, еврейката, макар и жена, не ще избегне въжето!

Много се тълкуваше в града обстоятелството, че на Елиас Бенбасат е бил възложен в България някакъв търг за доставка на локомотиви. Като се знаеше как стават такива работи, хората се питаха: защо старият banker е водил в София и своята дъщеря — вдовицата, — ако боравенията му са чисти? Ето че тази негова дъщеря е била замесена в работи и с македонския комитет! Не е ли голямата софийска доставка нещо съмнително? И дали е тя за локомотиви въобще. . .

Може би Ема също чувствуваше ужаса на своето положение: казваха, че се е стопила съвсем. Впрочем кой знае! Човек е твърде лекомислен. Поставете когото и да било на везни между живота и смъртта: той до последния си час ще се залъгва със суетни надежди. И ще вярва в звездата си, непременно!

За всеки случай по едно време стана достояние на градските клюки мълвата, че мадам Меворах е пожелала да ѝ се достави и роял в болницата. . . в арестантската ѝ стая! Не, това вече беше смешно. . . Валията е отказал, разбира се: отказал е сухо и решително. И много обяснимо: възбуждението между турци и гърци срещу евреите растеше не с дни, а с часове! Даже самото еврейско общество вече се делеше по отношение на аферата с мадам Меворах.

Няма съмнение, благомислещите хора все още се владяха. Те по-скоро съчувстваха на злополучния Елиас Бенбасат: съжаляваха го най-искрено. Да има една-едничка дъщеря, а тя да е ето каква!

За такова отнасяне към Ема помагаха особено много известните страници от миналото ѝ. А тъкмо сега беше време за градската клюка да се рови в тези страници! Някогашното убийство на низамина при Института на католишките сестри изостряше наново хорското хлевоустие. А ето че току-що бе изведено на свят и незакон-

ното дете на Ема (което е било скрито в Кайро при някакъв нейн чича — часовникар). И вървяха поред тълкувания върху бягството на Ема по италианеца само месец след бракосъчетанието ѝ със Сами Меворах; смъртта на нещастния съпруг; комедията после с паметника върху гроба му (издигнат от Ема, разбира се, само за да оправдае заграбеното наследство).

Навярно всичко това проникваше и до арестуваната. Само така можеше да се обяснят остриите промени в душевното ѝ състояние. Ема понякога отказваше да разговаря даже с баща си! Лежи по цели дни на гръб, не се храни, не чете: немее като ударена по главата.

Но всяка заран Ема разкриваше всичките прозорци на салона и надникваше поред през тях като птичка, която търси да излети от клетката си.

Болницата беше сред просторни турски гробища, които бяха отдавна запустели. На север белееше новият квартал на дебрияните — «Трансваал», — а на запад се откриваше пристанището. Заливът обаче и челото на Олимп падаха по на юг, та стояха закрити от лицето на болницата, която гледаше към стария град.

Всяка заран далеч по запустелите турски гробища се шляеше малко момче с големи очила. То обикновено се задаваше откъм «Пирги» с бързи стъпки, като тръгнало по служба; стигаше до Канликуле и все тъй бърже поемаше улицата «Хамидие». Но тъкмо когато ще влезе през «Хисаркапу» в стария град, стъпките му се поколебаваха, малкият очилат човек кривнуваше врат и вече с бавни стъпки потръгваше назад: поемаше кривата пътека за «Пирги» през запустелите турски гробища, край италианската болница. Сега момчето често дигаше шапката от главата си, замахваше я даже малко отрицателно, като че ли се препираше със себе си. И си бършеше челото, макар по него да нямаше никаква пот.

Разбира се, мъчно можеше някой да обърне внимание на тоя мъничък човек, макар че сега в Солун всеки подозираше всекиго. Поговорката «И стените имат уши» стоеше в съзнанието на всички. Хората вече се бояха и от мислите в главата си.

Но въпреки всичко малкият очилат човек правеше своята утринна разходка твърде открито и съвсем смело. Може би Гики беше узрял да жертвува даже главата си за Ема. А можеше ли да се мисли; че той не ще направи това? Охо! За Гики Ема не беше само братовчедка. Да. И не само я обичаше той — не! Макар и такъв — малък и очилат, и беден, — той любеше Ема. Любеше я, както можеше само Гики — и никой друг на света. О, да! И готов беше да жертвува всичко, за да я спаси. Всичко — даже и главата си!

XXVI. СЛУЖБАТА НА ГИКИ

Службата на Гики (утринните му разходки край италианската болница) почна веднага след деня, когато той успя да посети Ема. Малкият човек беше дълбоко съкрушен и се просълзи, щом се видя насаме с братовчедката си. Миличкият! А Ема тогава се държеше още (току-що я бяха преместили в италианската болница), та се разсмя и запляска ръце. Разбира се, това веднага утеши Гики. При туй Ема направи нещо, което на него се стори небивало и знаменателно: тя го целуна по двете бузи, а после и по устата. Ако тези целувки бяха леки, сестрински, Гики не би обърнал внимание. Но той ли не ще почувствува разликата! Не, Ема в оня миг беше изпаднала в транс и целувките ѝ не бяха обикновени, о, да! Разбира се, Гики допускаше, че тя е измъчена и е загоряла за милувки. (Ема е жена и под ноктите на пръстите си — охо! Гики я чувствуваше с целия себе — мъничкият!) Все пак той се разтрепера. И като се притисна о братовчедката си, пришепна ѝ строго:

— Ти не бива да мислиш нищо лошо за Гики, Ема! Той е отгледал Асито, обича го като свое: може ли прочее да е равнодушен към майка му?

И Ема пак се разсмя, пак го загали. Взе го даже на кушетката при себе си. И го попита шепном:

— А записката, която ти продиктувах — в последния час?

Лицето на Гики се проточи. Той е свършил работата! Не е важно — как? Но я е свършил! Охо, предметното нещо е отишло по назначението си.

Ема го бодеше със зелените си очи. Сигурен ли е Гики? Би ли могъл да провери?

— Да провери — първа? — шепнеше Гики. — Хе-хе! Колко пъти вече!

Ема му взе ушето с устничките си. И пришепна до самата му ушна тръбичка:

— У самия дядо Пепа, да?

Гики изви вежди на сърп. Не, той не е виждал дядо Пепа, нито го познава! Но Гики е сигурен, той е свършил тази работа!

— Бъди спокойна, Ема! Със сигурен човек: съвсем сигурен.

Малкият глупчо беше готов пак да се разплаче. Защото Ема го гледеше огорчена и плаха. Но той не направи това, а извърши нещо друго, което не беше мислил и на което не би се решил никога. Гики се надигна до самото лице на Ема и я целуна — така, съвсем братски. А после вече сви устни до ухото ѝ:

— С таен човек, Ема! Човек, който устрои погребението на Аника! А какво погребение, братовчедке! Тъжно, тъжно. . .

Но Ема не се успокои. Тя му взе главичката на рамото си и му пошепна внушително: Гики ще намери дядо Пепа — у арменска къща, срещу самите врати на джамията «Ай Георги». И ще го пита: получил ли е той такава записка и успял ли е да я изпрати, където трябва?

Гики ще извърши това — охо! Гики е готов на всичко.

Така и стана: Гики узна от дядо Пепа, каквото трябваше, и предаде това на Ема при второто си посещение в болницата. Тогава Ема му възложи да нагласят с дядо Пепа тъй, че щом се получи отговор, Гики да ѝ го донесе веднага — и на всяка цена.

Гики свърши и това. Не беше важно — как? Но той всяка вечер узнаваше, че няма още отговор, и всяка заран правеше своята разходка до Хисаркапу, а оттам прекосяваше край италианската болница и дигаше шапката от главата си с различни отрицателни

замахвания, като си бършеше челото, без да е то потно.

Една заран обаче Гики не се яви край италианската болница. И зелените очи на Ема загоряха: трябва да има отговор!

Ема не можеше да се лъже, разбира се: човек в нейното положение вижда нещата с безпогрешността на сомнамбул. Така през тоя ден Гики се яви в болницата пръв, носеше на Ема голям букет хризантеми и сочеше строго тържествен, макар че влезе бърже, като че иде при Ема с протестирана полица. Той ѝ втична в шепите заедно с букета от хризантеми измачкан дебеличък плик.

То се знае, Ема трепереше. И не знаеше какво да прави сега с Гики. Трябваше веднага да го отпрати, за да се заключи и да си прочете писмото. А ѝ беше неудобно да направи това — колкото от предпазливост, толкова и затуй, че се чувствуваше изпълнена от безкрайна благодарност към братовчедчето си — дребничкото, очилатото, милото.

Но Гики е досетлив — въобще досетлив, охо! Той сне шапка, поклони се и каза високо, даже много високо:

— Моите почитания, братовчедке. Днес очаквам телеграма от Кайро. Ще трябва може би веднага да замина. Ако не обаче, вие ще ми позволите да ви навестя утре пак?

Миличкият!

— Идвай всеки ден, Гики! Всеки ден идвай!

Хората са тъй смешни, когато са старателно предпазливи! Добре, че валията не намираше за нужно да дебне още своята арестантка. . . Гики си излезе — важен, надут. И Ема се заключи. Ръцете ѝ трепереха много повече, отколкото при треска. И очите ѝ горяха като на тифозна.

Но разпечатаното писмо падна от ръцете ѝ: то бе от Марикио!

Ема беше забравила италианеца. Или поне отгонваше от съзнанието си мъчителната му сянка, която я следеше и в сънищата ѝ. Тя чакаше отговор не от италианеца.

И я побиха изведнаж тръпки: бузите ѝ се заляха от тревожна руменина, устните ѝ потрепераха — ще заплаче.

Не, Ема носи на челото си огнения печат на злото! Нейният път е път на убийца! Тя прекрочва трупове, само трупове — един след друг.

Марикио беше ѝ признал — още през нощта, когато тръгнаха от София, — че всъщност Ема го е навела на мисълта да се намеси в тази страшна история с пленената в Пирин американка. Тя му е повлияла с изобличителните си думи по оня злополучен проповедник д-р Габриел, който е изоставил своята съпруга в ръцете на разбойниците. . .

«И ако сега Марикио бъде убит. . . Страшно! Колко страшно, боже мой?!»

Младата жена заходи с птичи стъпки. Не, тя в София действуваше като злодей! Всяка нейна помисъл там, всяка нейна дума бяха лукавство. Тя не знаеше какво ще постигне, но знаеше какво гони. И спекулираше с всичко — със своя интелект, с душата си, със самото си тяло. . .

Съкрушението ѝ сега беше пълно: Ема простена. Така е навярно даже с престъпните хора, когато са лице на лице със смъртта. Човек се размеква, изпада в скръб (у някои до сълзи!), душата му се начупва от необяснима болка, която се разраства и стига до писък.

А Ема все по-определено се чувствуваше лице на лице със смъртта. Влияеше ѝ навярно съкрушението на стария — на баща ѝ. Ужас! Извеждат я в тъмни зори. . . А там силует на рошав циганин и очертание на праметната въже между два стълба. . . У-у!

Не, Ема не можеше да вярва в това.

И не вярваше!

XXVII. ТЪМНИНИ

Писмото на Марикио беше написано с молив и мъчно се четеше. Носено е навярно под нечия гола мишца или даже в нечий кални цървули.

Любима!

Аз наистина се дигнах над облаците и нямерих онези, при които ме изпрати благородството на твоята душа.

И се питам: не е ли това сън — сън от «Хиляда и една нощ»?

Не, защо постъпихме ние така? Защо не тръгна и ти с мен!

Ние трябваше да бъдем заедно тук — при тия несравними вожди на тоя странен народ!

Ема беше разкрила измачканото писмо върху ръчката на фотьойла и го четеше само с очите си — като чуждо. Но последните редове замрежиха погледа ѝ: тя закри писмото с шепичките си.

«Да бъда там, между двамата!»

Ланитите ѝ трепереха — бледи, увехнали. Но писмото — с лъскави редове — привлече пак погледа ѝ:

Слаба е човешката реч, Ема, за да предаде всичко, което преживявам! Това биха успели да направят само клавишите под твоите божествени пръсти! И трябваше ние да рискуваме; нямаше защо да се делим, любима, трябваше да дойдеш с мен. Най-после нима смъртта не ни следи на всяка стъпка и в обикновения живот?

Наистина, опасностите тук са по-чести. Ето, нощес пак имахме сражение (даже някакъв залутан куршум ме одраска зад ухото, та сега нося на главата си превръзка, голяма като турска чалма).

Шепите на Ема се раздвоиха.

«Ранен!»

Мъчеше се да вникне в това. Но то ѝ избягваше. И чувствуваше мъчителна грозота. А не беше ѝ страшно!

Даже обтегна ръце назад. И устните ѝ се свиха в нервна прозявка.

Не, Ема е към края! Тя скоро ще изпие до дъно отровната чаша на съществуването си.

«След онова, което стана тук... О, те там ще загинат всички. Властта ще струпа големи войски, ще обхване планините в Македония и ще ги избие до един.»

И Ема потрепера. Види се, в това беше сега най-страшното: щом турците избият онези, ще дойде и нейният ред.

Погледът ѝ се отплесна към огледалото: потърси да се види — в страшното си положение. Но се гледаше чужда и окаяна. Даже протегна пак ръце назад. Не намери обаче нервната си прозявка: отблъсна я високият ѝ бюст, раздвоенс отразен в огледалото.

Не, очевидно тя не ще издържи! Не, не!

«Ще умра, преди да ме поведат!»

Коленете ѝ се пресякоха. Беше сред стаята, а не можеше да пристъпи.

Разбира се, би могла да се просне на пода. И да не стане вече: да умре.

И изведнаж лицето ѝ стана зло.

«Но в краен случай — аз имам Аси!»

Когато човек се дави, хваща се и о змия. Ема още беше на брега, то се знае. Но съзнаваше, че няма връщане. И душата ѝ се продъни: в нея стана нещо отвратително. Из незначителни тъмнини подаде главичката си мисъл-гъсеница...

Младата жена се вцепени; влакнестата мисъл пропъзля гнуснаво по цялата нея. Тя омърси съвестта ѝ, олигави ѝ сърцето, проникна в мозъка ѝ и го завладя.

«Ако те — в планините — загинат... аз съм спасена!»

Да: Асито!

Гики ще го доведе пред съда... И Ема ще го посочи на цял свят.

«Ето виновника! Всичко стана за него: баща му търсех! Но попаднах на коварни люде: зад мене извършиха нещо ужасно! Аз нищо не знаех и не знаях! Невинна съм!»...

Непостижни тайници на човешката душа! Очите на Ема се изблещиха тържествующи.

Миг — вечност: тя ще победи!

И едновременно младата жена отпадна във фотойла и се сви на кълбо, принизена, оподляла. А след малко вече стенеше — на пресечки, като че ѝ се нанасяха удари...

Но още след малко — хвана се за косите: ще обезумее! Те са имали сражение! Марикио е ранен! А Дъмбев?!

«Асен! Асен!»

Ръцете ѝ грабнаха измачканото писмо и очите ѝ — ужасено зелени — затичаха лудо по лъскавите редове. Ема не четеше — търсеше само, уверена, че страшното не ще избегне от погледа ѝ.

А на вратата се почука. О, боже мой! Не може Ема да приеме сега никого, не може!

Но отвън се понесе мек глас — болничната сестра говореше:

— Простете, madame: само за момент.

Ема сви писмото в пантофа си под петата. И отключи.

Някакъв стар италианец — бояджия (той бил известен в града под името дядо Пепа) — е пожелал да украси болничната фасада — така, на свои средства. Та ето той искал сега да огледа отблизо горните корниз на прозорците...

— Ще позволите, мадам, да?

Ема не можеше да се опомни:

«Дядо Пепа!?»

И поклати утвърдително глава.

Сестрата пропусна висок старец. После се оттегли като сянка — затвори вратата след себе си. Това беше знаменателно. Милязимите отвън едва успяха да надникнат.

Старецът — с щръкнали вежди и с дълго неспокойно лице — се поклонил съвсем салонно: представи се. Ня-

кога той познавал мадам Меворах, но тя ще да го е забравила. — В шепичката на мадам Меворах се сви записка. — Дядо Пепи е в края на живота си и навярно ще издъхне в някой от креватите на тази благотворителна болница тук. Затова той е намислил предварително да плати разходите за погребението си — хи-хи!

Старият човек зареди прозорците: отваря ги, оглежда ги отвън и понатисва долу рамките и корнизите — опитва ще удържат ли стълбата? Защото той е намислил всъщност да украси само болничния портал долу и прозорците на средния етаж. А за това не, ще му е нужна скеля отвън: ще работи със своята стълба.

— Тя е висока и здрава, мадам Меворах! Би удържала петима като мен и като вас наистина, хи-хи!

Ема следеше стария човек, изглеждаше залисана, думите му обаче тя схвана добре. И не издържа: застанала гърбом към вратата, разкри мъничката записка.

«Смъртта не е още победила живота.»

Пред очите ѝ заиграха огнени кълба. Тя взе хартиятката между двете си шепи: вдетини се — галеше я! А после я втична в пазвата си, до самото си сърце.

Дядо Пепи я не гледаше. Но виждаше всичко, то се знае. И като си свърши прегледа на прозорците, пак спря пред арестантката — младежки салонен.

— Ще ви поглавоболя, мадам: ще почна работата си още сега. Но вие ще бъдете освободени до довечера: така се говори в града. Нека вярваме, мадам, хи-хи! И като посниши гласа си:

— Впрочем аз съм убеден в това, мадам Меворах: довечера вие ще бъдете освободени.

Ема запрегльща. И лепеше разтрепераните си пръсти по коравата шепи на стария човек.

— Колко сте мил, дядо Пепи! Благодаря!
Това трогна стареца — той, зашепна:

— Ние ще се виждаме още, мадам Меворах! Знаете, аз имам помощник. Е, не мога сам: стълбата ми е голяма и тежка! А моят помощник е млад и силен като мечка. Искате да го видите, мадам Меворах?

И старецът смигна към прозореца. Ема се подаде. Долу млад италианец ковеше нещо по сложена надлъж край стената голяма бояджийска стълба. Той дигаше често глава нагоре. И подалата се от прозореца Ема наново пребледня: младият италианец я стрелна с поглед изпод меснати вежди — стоманенокорав поглед на сини очи.

XXVIII. В АРМЕНСКА КЪЩА

Солун вече се задушаваше: страшни дни! Снощи злосторници бяха минирали малкия железничен мост между старата и нова гара на жонксина Солун — Цариград. Динамитът е експлодирал точно когато е минавал тренът! За щастие, машината се е оказала потежка, отколкото са предполагали злосторниците: не се е катурнала. . . Инак колко жертви биха се дали, о!

Не, в живота на човешките общества се редят от време на време дни, когато хората се наежват като зверове: ще се нахвърлят един на друг и ще почнат да се душат. . . Изглежда, такова беше състоянието сега в Солун. И мъжете вече заглеждаха децата си твърде загрижено: таваните са несигурни скривалища, а къде ще се намери място в избите за всички челяди!

Опитът на вековете — вечният. . .

Дядо Пепи живееше в арменска къща. А тъкмо в наметта на тези бедни негови хазяи беше най-жив опитът на вековете.

Така учителката Одринлиева се видя в съвсем изкусно скривалище дълбоко в земята.

Но младото момиче никак не беше доволно. Даваше я пушекът на запаленото газениче и ѝ дотягваше тази бедна старица — арменката — с нейния припевен турски говор. Тая слизаше в подземията заран, приклякваше до възглавието на учителката и подпряла подбрадник до събраните си колене, почваше своето: клатушкаше се като плакалка на умряло и редеше страшната легенда на своя народ. Турците са изклали и тримата ѝ синове — там, в Армения! Изклали ги един

до друг, един до друг. . . А дъщерите ѝ отвлекли: тя за тях нищо не знае, нищо, нищичко! Навярно заключили са ги турците в харемите си — ако не са ги нахълцали — и тях! — нейде по кръстопътищата. . .

Старицата съвсем не можеше да каже кое е по-страшно: дали че турците са изклали арменците, или че тя е могла да преживее всичко това — тя, майката!

— Защо са бог и свят? — питаше тя с опулени безресни очи. — Никой не помага!

Одринлиева вече не слушаше нещастната стара арменка. Всичко омръзва — в края на краищата! Чашата на младото момиче беше преляла: тя искаше да си я изпие. Турците бяха изклали — сред Солун! — толкова хора. И натъпкали бяха в своите кауши всички живи. А ето, Одринлиева беше жива и се криеше. Не, това беше даже позорно! . . .

— Ке потраеш! — думаше ѝ Орце.

Той я отправяше вечер с един помак запитие у бекташа¹ — за срещи и преговори с Гарвановци. И я тешеше: «Нема да оцелеем: не бой се!»

Кой ли ще оцелее — и затова ли може да мисли човек сега. Но ето — нижеха се дните. . .

Впрочем Одринлиева се отегчаваше само деня — в това подземие, тъмно като в катраник. А вечер ѝ беше даже весело, когато навличаше фереджето и вървеше като туркиня край помака запитие. Наистина, тоя помак вече се облизваше: суче ѝ пазвантските си мустаци. . . Но ще потрае и той, нали е лаком за пари — ще омаже въжето. . .

. . . Тъмно е, газеничето пуши и чернеят стените на подземието. Старицата арменка се клатушка пак и реди припевно като плакалка до мъртвец:

— Няма спасение, кузум! Няма, яврум. Турците ще направят, и с вас същото: ще ви изколят! О-ох, нахървавиха се те: ще избият всички ви — всички ви из градове и села!

Ще видим. Тоя шоп, Гарванов, залъга пак турците: държи се и все повече заграбва всичко в ръцете

¹ Дервишко капище, запустяло дервишко гробище.

си. А не ще допусне той въстание. . . Разбира се: няма заповед от София! Пфу, чиновници! Лакоми за пари чиновници. . . също като тоя ахмак — заптието, ха-ха! Но — дано Орцеви се приготвят по-скоро —

Одринлиева не търсеше да знае — не питаше — какво готвят Орцеви? Защото така трябва. Никой не бива да знае! И в такъв смисъл нейните срещи в бекташа бяха ценни: Гарвановци трябваше да се приспиват и да не предугадят часа. Няма съмнение, те се досещат, но. . .

Фи, колко безсрамен беше старият бекташ: християнски смирен уж, а — сводник. . . Е, за пари, то се знае. Какво ли си мисли: младичка помакия, хубава, ха-ха! Даже посмива вече, ха-ха-ха!

«Нищо! Бекташите все пак са безстрашни. Може би той ще ме погребе — »

. . . Лежи учителката със студено лице, а старицата арменка се клатушка: «Всинца ви ще изколят!»

И избоботиха мъжки гласове. Те са повече: тая вечер ще става нещо. . . Когато Орце най-последно слезе да изведе Одринлиева, тази се развълнува. Но горе тя не можеше да разбере, макар да слушаше малко зинала. Дядо Пеппи — старият италианец — седеше до Асен Дъмбев и току повтаряше едно и също: сигурно било! Лампите щели да се угасят в цялата болница: машинистът обещал. А стълбата била яка и здрава — съвсем нова: Асен не бивало да се опасява, не!

— И — колко е високо, Асен? Пет-шест метра — не повече!

Асен Дъмбев слушаше стареца, но гледаше настрани: обмисляше нещо. А Орце — неспокоен — търсеше да засуче мъха под носа си.

Дядо Пеппи съвсем сви устни до ухото на Дъмбева:

— Ти прашай стар чоек, Асен! Всичко е у караул, долу! Махнеш караул — фертик! . . .

Орце взе Одринлиева настрани. И тя се намръщи. Но Орце беше прав: дълг е най-последно! Без мадам Меворах делото със стационара «Османие» не би успяло. При това ако мадам Меворах се изтръгне от ръцете на

турците, те и сами биха се убедили, че шепите им са празни: нищо не държат!

Все пак — раменете на Одринлиева тръпнеха. Нищо: тя ще свърши и това! Нали само отдалеч ще замами часовоя? Ще го направи!

И я облякоха пак във фередже.

А Цоньо поетът пушеше и загледваше тъжно учителката. Такава хубава — по снага и по душа! Подлудила би целия университет в София. . . А тук я чака турска бесилка и комитетски куршум. . . Нищо: всеки по своя ред!

Орце стискаше и двете ръце на учителката:

— Сбогом, Одринлиева. Ние може вече и да не се видим.

Нервната девойка трепна. И каза шепном:

— Значи, на оня свят, Орце?

Орце сви презрително рамене. И подаде ръка на Дъмбева. Но този не я пое — придружи го навън (навярно чул беше прощалните му думи с учителката).

— Вашето трябва да е узряло, Орце?

— На края сме. Виж какво: погрижи се за Одринлиева. Земи я, ако можеш, със себе си. Нам. . . нам тя не ще ни трябва вече.

Хм, тяхната е съвсем узряла! Асен притегли високото като прът велешанче — присви го в мечите си прегръдки.

— Върви, Орце: всеки по своя път! Поздрави другарите си.

Орце потръгна. И се обърна шеговито:

— И ти — твоите, Дъмбев, макар и главорези. Споменувайте ни с добро — там из Пирина!

Когато денят превали, пред арменската къща спря закрито купе за ханъми. На капрата до коларя седеше турско заптие.

Из двора на къщата се яви Цоньо поетът — обръснат, изгладен, с накрехнат пюскюллия фес, същинско бейче, готово за нощни безпътства. Той надникна от вратата — огледа тясната и кривулна улица — и нежно изведе млада ханъма в бял яшмак. Тя се скри пъргаво в купето.

Още след малко из къщата излезе снажен млад човек в изтрито кадифено сако, на глава с широкопола италианска шапка. Той също огледа улицата, а после, кой знае защо, понесе в дясна ръка някаква цепеница — да, същинска, дълга като бастон, ръбата и дебела. И също се скри в купето при ханъмата с бейчето.

XXIX. ЦЕПЕНИЦА

«Гемиджиите» бяха дълго чакали своя час и сега, когато той настъпваше, те не се вълнуваха: не им се вярваше може би, че настъпва!

Трябваше да се почне, когато мръкне, разбира се. Ще се прекъсне осветлението на града и ще се действа.

Тази първа задача се възложи на Коста Кирков.

Гиздав, строен, облечен като паликаре, той понесе в голяма книжна кесия това, което му трябваше. А то бяха сапунчета, червени като руски хайвер. Те тежаха само два килограма — не повече! В джоба си Кирков беше свил и нужния за работата фитил, то се знае.

Задачата всъщност не беше трудна. Под нисък мост при Серската гора минаваха железните тръби на газовото осветление на града. Тъй като мостът не беше далеч от шосето, по което вървяха файтони и пътници за гарата, тук винаги имаше голямо движение. Прочее никой не щеше да обърне внимание, че едно паликаре е кривнало настрани или даже че се е скрило под моста: на такива отбивания хората в Солун не се даже смеяха.

Паликарето свиреше тихо с уста (може и да е пийнало!). То се сви под моста и се затаи. Скоро там заблещука нещо. Но какво чудо можеше да има и в това: навярно пийналото паликарче е запалило цигара.

Обаче сянката на момъка вече не се показва: той пропъзля зад моста и шавна към файтоните пред гарата.

А под моста все още блещукаше светлинка. Тя беше малка, странна: синкава — като по гнил пън ноще.

Е, ще фъфле тя още минута-две: фитилът е доста дълъг. «Гемиджийчето» си знаеше работата.

Между това закритият файтон, който потегли от арменската къща (с помака заптие на капрата), спря под квартала «Трансваал».

Надалеч сред пустинните някогашни турски гробища се чернееше италианската болница. Осветените ѝ много прозорци гледаха в нощта като очи.

От закрития файтон слезе мъж, сви под мишниците си ръбата цепеница и се залута из тъмния пустош пред болницата. Някакъв сойтария ще е: залъгва се навярно с някоя от болничните сестри.

По едно време човекът се застоя: оглеждаше осветените прозорци. И може би забеляза по тях онова, което търсеше. Той запали кибрит: ще запуши, види се. Но хвърли високо кибрита. А едновременно дигна и широкополата си италианска шапка. Не, очевидно, сойтария е: дава знак на някоя от болничните сестри...

По-късно слязоха от закрития файтон още хора, една ханъма с яшмак и едно бейче с накрехнат фес. Но те не потръгнаха пред болницата, а извиха зад нея.

Над болничния входен портал пламтеше хубав газов кандилябър и под осветлението му байонетът на часовая зловещо проблясваше.

Низаминът часовой крачеше с измерени стъпки далеч до южния ъгъл на болничното лице и се връщаше все със същите измерени стъпки. Той беше мургав и плещест, сочеше в сянката си даже мрачен, но се държеше отегчено отпуснат. Нали? — дотягва еднообразното крачене от една точка до друга, колкото и дълъжко да е разстоянието.

Може би отегченият низамин би се залъгал, ако се сетеше да дигне очи нагоре към прозорците на болничния салон. (Собствено той беше дори длъжен да прави това: казали му бяха, че там има арестуван човек и тези прозорци той трябва да пази!) Но — азиатецът не дигаше очи, вървеше отегчено и навярно предпочел би да запали цигара.

А горе в крайния южен прозорец на болничния салон се очертаваше бухната женска глава. Тя се произдаваше навън: навярно следеше нещо или някого по здрача из празните места. По едно време бухнатата женска глава се издаде по-смело и загледа към южния болничен ъгъл: види се, натам изви тоя, когото тя следеше.

Низаминът часовой ставаше нетърпелив: много му се пушеше. По едно време той сапикаса блещукането на цигара в пустоша на юг. През там вървеше пътеката от квартала «Пирги» за в стария град, та често минаваха хора. Низаминът загледа копнеещ блещукащата цигара. Тя идеше от юг, из «Пирги», а низаминът крачеше към южния ъгъл на болничното лице и се вторачи изненадан, даже се повъзправи: човекът с цигарата напусна сякаш пътеката от «Пирги» и тръгна към болницата. И не беше той сам, а имаше със себе си слуга. Но още по-чудно беше, че тоя човек с цигарата изглеждаше да е ханъма! Някоя бейка навярно — от хубавите, от най-хубавите!

Нощните любовни срещи на непознати хора може да накарат и най-страстния пушач да забрави всякаква цигара, нали? А за низамина часовой ставаше все по-ясно, че ще е свидетел тъкмо на такава среща: към болницата пристъпваше ханъма със запалена цигара в ръка. Цигарата е, разбира се, за да я забележи от болницата тоя, когото тя очакваше.

Снажният азиатец дигна ръка на мустака си. Даже промълви: «Гел, яврум, гел.»¹ Не че би използвал нещо — пази боже! На пост е човекът. Но удоволствие би му било да погледа отблизо чуждата наслада.

Стана обаче нещо, което обнадежди отегчения низамин: кандилябърът над болничния портал угасна. А потъмняха и прозорците. Очевидно, повредило се беше осветлението на цялата болница.

Това не беше кой знае какво, разбира се: случва се! Но нали? — друго е, когато мъж и жена се видят в

¹ Ела, пиле, ела.

тъмно. Отегченият низамин сякаш се събуди. «Вай, яребим!»

Наистина, мракът не бе много голям: трептеше цялото южно небе от милиарди звезди, а при това през ясните вечери в Солун свети и морето.

Но все пак в мрачевата сега цигарата на незнайната ханъма проблесваше много силно. А тя е дошла тук на среща може би с някой гяурин... «А, безверница!»

Низаминът сне пушката от рамото си и се посниши: запристъпва като пантера.

А и ханъматата пристъпваше. Тя почна даже да крие и цигарата си в шепата.

Те бяха още далеч: той — близо до южния ъгъл на болничното лице, а тя — под тоя ъгъл, до някаква купчина — стар гроб навярно. Низаминът пристъпяше задъхан. И шепнеше все по-силно:

— Гел, яврум, гел!

Той се приравни с болничния ъгъл. И спря — инстинктивно може би или по навик: тук беше чертата на поста му. Но сега ханъматата пристъпяше по-живо. И се чу в мрака:

— Гел! Гел!

А! Бедният низамин се задъха: той забрави всичко. И вече не се опомни... Щом се подаде из болничния ъгъл — насочен сладострастно напред, — над бедния анадолец се изви вампир: върху тила му се сложи със страшна сила ръбеста цепеница.

Снажният анадолец се заклопи на очи, без да гъкне: заклопи се като подсечен пън. Да, в здрава ръка цепеницата не лъже!

Младата учителка трябваше да се владее: нали за тази работа беше дошла тук. И можеше да се каже, че тя се владее. Но тъкмо в тоя страшен миг стана нещо, което я сътресе: изведнаж потъмня целият град зад нея! В това имаше наистина нещо зловещо. Младото момиче се позабрави. И каза с треперещ глас:

— Някой прекъсна осветлението на града!

Но това ли беше важно сега! Мечката втична в

ръцете на развълнуваната девойка тежки паласки с патрони, а после и самата пушка на убития низамин.

— Вървете сега във файтона.

Учителката недоумяваше защо ѝ се дават тия тежки паласки с тази турска пушка и — къде ще ги носи? Впрочем можеше ли бедната да има представа какво значи в Пирин една пушка — с патрони при това!

XXX. УСЛОЖНЕНИЕ

Разбира се, не е нещо обикновено, когато стохилиден град втъне изведнаж в пълна тъмнина. Но хората в Турция вече живеяха от десетилетия под страшната нощ на сомнамбулния сатрап от бреговете на Босфора, та случайните тъмнини не можеха да им правят голямо впечатление.

Асен Дъмбев не се даже обърна към потъналия в мрак Солун. Какво значеше и какво можеше да значи сега за него, че някои (Орцеви навярно!) са прекъснали газовото осветление на града. Наистина, ако това е от тях, от Орцеви, то... можеше да се очакват усложнения (навярно те ще хвърлят цялата чаршия на въздуха). Но — толкоз по-добре! Той, Дъмбев, ще използва общата залисия, за да си привърши по-скоро работата тук.

И непоколебим, извишил чело над всички тъмнини, младият гюмендженец забърза край болничната стена: ще намери бояджийската стълба, която те (той и дядо Пепо) подложиха днес до тази стена. Наистина, тук беше съвсем тъмно, но и това не можеше да пречи: няма из девствените лесове на Пирин не е по-тъмно! Ще закрепим той стълбата до оня прозорец на болничния салон, на който сега вече се очертаваше силуетът на Ема.

Но — далеч, сред потъналия в мрак Солун, избухна със страшен трясък бомба.

«А! Почват!»

Сякаш земята се разтърси... Зловещият ехтеж се блъсна о хълма на Солун, повърна се и раздруса нощта.

После из недрата на сътресените тъмнини бликваха задавени гласове и писъци, разраснаха се и обхванаха града, заляха залива.

Мечката настръхна — и посегна за револвера си. Сега навярно ще наизскачат хора от болницата да гледат какво става.

Но никой не се явяваше: не се отвориха даже прозорци! Наопаки, големите врати на болничния портал се тръшнаха панично и се заключиха! Хората са наплашени от снощния динамитен атентат между двете гари, разбира се. . . Да, това е!

Царственият в нощта пиринец забърза: сега беше време да се бърза! Очевидно, в града действуват Орцеви. И тепърва ще има да ехтят бомби. . .

Той намери стълбата и я възпрavi. Малко трудно беше в тъмнината да се закрепи тя о прозореца горе, но — Ема се издаде съвсем навън: помагаше. Тя е юнак очевидно. Впрочем главата си спасява!

Бомбата беше избухнала в градината на летния театър «Алхамбра».

Сега нощните забави в Солун се приспособяваха към общото състояние на духовете. Те почваха, преди да мръкне, и свършваха скоро след това. Защото хората се прибираха в къщата си съвсем рано. Това правеха даже и ония, които имаха свои телохранители — гавази.

В «Алхамбра» нямаше много свят — къде след снощния динамитен атентат между двете гари! Все пак престрашили се бяха някои видни евреи и гърци: присъствуваха даже с челядите си.

Заповедта на Орце беше да се избягват човешки жертви — непременно! Затова Арсовчето (Милан гимназистът) беше заел маса посред градината. Той криеше в джоба си неголяма топка (един кг мелинит, обвит в стоманен тел) и току поглеждаше часовника си. После запали цигара.

А не след много и газовото осветление се прекъсна в целия град.

Това стана като по магическо духване. Изненада-

ната публика се затаи. Бързата промяна винаги крие нещо възбудително. Но, види се, прекъсването на газовото осветление в Солун беше нещо познато, та възбуждението изби във веселост: мъжете избухнаха в бурни ръкопляскания, а жените притискаха раменете си о тях.

И Арсовчето заработи: постави завитата топка на масата, отпусна фитила ѝ с нобелов динамит на края и го запали с цигарата си.

Фитилът беше дълъг, при това и черен, който по-бавно гори. Значи, това щеше да фъфле и да чатка, докато публиката се разбяга.

Някой извика (може би сам Арсовчето):

— Качънъз! Бягайте!

А нямаше нужда от това: човешкото стадо съзря в тъмнината фосфорния светлик върху зловещата маса и пръпна като пощръкляла черда. Ревяха, като че ли ги колят, и бягаха обезумели. Повечето от хората бяха закрили с шепи очите си — за да не видят смъртта, която ги гонеше.

И сред масите остана само главният келнер. Човекът беше издал на касата всичките си марки, а нищо не беше още събрал от консумацията! Сега, опулен по бягащите гърбове, той стоеше понадигнал ръце, като квачка, която е излюпила патенца, та гледа ужасена как се те гуркат във водата. Бедният келнер — охранен, хубав! Той чуваше как фъфле и чатка нещо там, на срещната маса. Но то сякаш не се отнасяше до него: разоряваше се човекът!

Така си и отиде тоя нещастен келнер от света — объркал земните си сметки: на заранта намериха късове от черепа му по сцената.

Ема не чувствуваше сърцето си, макар че то играеше в гърдите ѝ като трепетлика.

Тя се беше приготвила за път, както трябва: при- сви роклята си с щипки, сви косите си в пребрадка и се изу (можеше ли да бяга от турски арест с ботинки!).

Проехтялата сред града бомба не ѝ направи впечатление. Сега можеше да се продъни и земята: Асен ще я спаси!

А ревовете в града тя даже не чуваше — сърцето ѝ биеше вече в самите ушни тъпанчета.

Но когато Ема помагаше за закрепяване върха на стълбата до прозореца, почувствува по ребрата си остър студ. И след малко се вцепени. Това можеше да е и от дълбокия мрак долу, в който се губеше още Асен. А можеше и от друго да е: сега никой не би могъл да каже какво е на Ема — нито самата тя! Твърде е възможно, че изведнаж в душата ѝ се разби някаква кристална ваза. Допустимо е даже, че тъкмо тези кристални късчета се превръщаха в душата ѝ на стоманени стърготини — остри и леденостудени. Защото — нали? Ако Асен я спаси, то... ще я отведе той в планините. А там е Марикино!

Стълбата заскърца — Асен възлизаше. И тилът на Ема пламна, нозете ѝ се подкосиха, а по тялото ѝ бликна ледена пот.

После тя навярно недобре съзнаваше какво става: действуваше като автомат. Асен ѝ пое ръката, тя стъпи на прозореца и... настъпи мрак, стълбата се заогъва и се откри бездна от всички страни...

Мечката — с лице към прозореца и с гръб към света — пое плячката си и я притисна до широкото си рамо. Навярно така поема родител своето дете из обхваната от пламъци къща. И така беше то всъщност! Не дойде ли Асен Дъмбев тук, защото бе позован от детето си — от Аси?

Стълбата все по-слабо се огъваше — и Ема се опомни. Навярно тя и преди това още чувствуваше широкото и топло мъжко рамо, на което седеше. Но щом се опомни добре, почувствува остри тръпки и изхлипа. А едновременно ръцете ѝ загалиха рошавите коси на Асеня. Още миг, и тя ще притисне лице о тях и ще изридае като сираче — кръгло сираче в света, което е намерило най-последен свой роден човек.

Но сред изгубения в мрака град проецаха едно след друго две бомби. А след миг още две — и още, и още...

А! Земята се продъни... Наистина! И ще погълне тя сега всичко и всички: добро и зло...

XXXI. НОЩ НА УЖАСА

На Тричкова (Илчо) беше възложено да влезе в австрийската поща и да хвърли две бомби. Европейците, които бяха яхнали ялджиякия вампир и заедно с него смучеха кръвта на толкова народи, трябваше сега да почувствуват...

Скритата мисъл на Орце при тоя план беше обаче друга: австрийската поща е до отоманската банка; и щом експлодират бомби в нея, хората околоръст ще се разбягат, та при голямото дело — личното на Орце — не ще има много човешки жертви.

Илчо не беше посветен в тези съображения, нито пък му трябваша те: той чувствуваше главата си само като перушина и никак му се не чакаше. «Гемиджиите» виждаха още отпреди, че най-буйният между тях е Тричков, но не допускаха, че той е тъкмо такъв «кибрит». И Орце сумтеше: току прекосва край Илча и му шепне внушително:

— Внимавай! Ке се действува само когато Кирков прекъсне осветлението. Инак можем да разстроим всичко.

А Илчо се беше свил като пантера зад кепенците на бръснарницата. И не слушаше какво му се шепне. Той не дигаше глава даже към Пинговчето, което го задиряше весело:

— Хайде бре, Илчо, да си залеем огинот со една смиренска: последна ке ет!

Все пак Илчо дочака. Мръкна се, светна газовото осветление по улиците и той подскочи. Но Пинговчето го дебнеше — и се зацепи о него.

— Къде! Не може! Ке чекаме знакот на Костета! Ще чакат! Ами ако Кирков не успее?

Но газовото осветление във мигна и — Солун ослепя. Прочее нямаше кой вече да задържа Тричкова. Той позатисна с ръце двата джоба на палтото си (в тях бяха кюстендилските железни топки) и с котешки стъпки се озова пред вратите на австрийската поща.

А тя се оказа затворена (часът беше вече минал седем). Как?! Тричков не ще може да изпълни задачата си? А ха...

Буйният момък побесня. Снажен (цял атлет!), той извади от джобовете си кюстендилските железни топки и тръгна с широки стъпки към трамвайната улица. Не, Илчо ще бие, ще убива! Какво му важи вече Орце! Илчо света ще убие — той мръсен свят!

Сред мрака в трамвайната улица течеше поток от разтревожени хора. Ужасът от избухналата в «Алхамбра» бомба караше всички да се огледват като престъпници и пак да се блъскат един о друг тъкмо защото всеки се пазеше от всекиго.

Тричков се яви из напречна тясна уличка, огледа забъркалия се в улицата поток от хора и запраши едната бомба нагоре, а другата — надолу. И пак изчезна в напречната уличка, из която беше дошел. Зад него се разкри пъкълът: двете страшни избухвания раздраха черния воал на нощта. И скоро високо се отекнаха резове, писъци, охкания.

«Така, вашата!»

Тричков сега подскачаше като на кокили. Той държеше стая с Мечето. Те криеха в квартирата си още 40 бомби. Предстоеше още работа.

А на Мечето беше възложено да спре движението по трамвайната улица. Средна пора човек с измъчено лице и окъсан (същински безсребреник, какъвто беше през целия си живот), той излезе пред хотел «Egipte» и зачака тъй безучастен, както се явяваше пред касата в Перник, за да получи седмичните си надници. Ще се зададе трамвайът, набит с хора, и Мечев ще метне бомбата нагоре и настрани, за да излезе привидно, че е разрушен трамвайът, а всъщност ще се всее само паника.

И навярно Мечев щеше да изпълни задачата си тъкмо по начертания план. Но ето — чаршията се раздруса от бомбата на Илчо. Не, сега вече не можеше да се чака! Наистина, улицата тъкмо сега се заля от ужасени и бягащи в мрачевата хора. Но нямаше що: трябваше да се действа! Все пак спокойният добряк съобрази: хвърли едната бомба далече о стена по тясната улица, а после — хвърли и другата на същото място. По тоя начин все пак жертвите щяха да са по-малко!

Ревът и писъците обаче не бяха по-слаби и тук. Мечев втична ръце в скъсаните джобове на панталоните си и кривна по напречни улици — забърза към квартирата си, при 40-те бомби...

Потъналият в тъмнина град се заличаваше от ревовете на ужасени хора. Те идеха сега от всички страни: из крайбрежието — от «Алхамбра»; по трамвайната улица, която беше обхваната напречно от бомбите на Илчо и Мечева; а също и откъм «Топхане»-то на запад, че и откъм «Grand hôtel» на изток, където трещяха и други бомби.

Пинговчето (Владо) беше тръгнал в мрака към «Топхане»-то безрадостен: изгубил бе всяка самонадеяност, намираше, че не е надарен за нищо, и навярно допускаше, че няма да завърши «работата». Но стъпваше уверено. Когато обаче наближи до уличката пред големите порти на «Топхане»-то, сърцето запъпра в гърдите му и коленете му се подсякоха... Не, човек не бива никога да мисли за страха си, защото, току виж, той наистина го е хванал за гуша.

Владо Пингов се разгневи на себе си. И подскочи като гумена топка — метна се сред малката стъгда пред «Топхане»-то.

Беше тъмно, часовоят не се виждаше, но там трябваше да е. Пингов — макар още далеч — метна с всяка сила желязната топка, която стискаше. И залегна. Бомбата експлодира с оглушителен трясък. Тя осветли едновременно и всичко околоръст. Но време ли беше да се гледа! При това Пингов, залегнал, вадеше сега от джобовете си и другите две бомби, с които тряб-

ваше да се втурне в двора на казармата. Така той не забеляза, че пред вратите на «Топхане»-то нямаше човоци и че в двора, край вратите и по прозорците на казармата, блещяха байонети.

Бомбите из града (на Арсовчето, на Илчо, на Мечев) бяха ужасили войската. Така тя се барикадира в казармата. Началниците бяха допуснали, че в Солун е избухнала революция.

Веднага след трясъка на Пинговата бомба от двора на казармите се даде залп.

Но Владо не чуваше вече и не виждаше! Той скочи с дигнати високо в ръцете си бомби и се втурна в двора с рев:

— Изядох ви, майката-а!

Уви, това беше всичко: нов залп наниза с куршуми страшния атентатор. На зараната го намериха потънал в кърви — и с разперени ръце, всяка от които стискаше бомба.

От гарата Коста Кирков взе файтон. Но когато влизаше в града, проеца далече към пристанището първата бомба. А скоро после затряскаха и бомбите по трамвайната улица. Файтонът спря — кочияшът не искаше да кара. Толкоз по-добре! Кирков замаята нозе сред мрака и скоро се видя пред «Grand hôtel». Той беше кисел — очите му бляскаха като на рис. Сега никой не би познал хубавия и нежен Коста Кирков! Младият човек не беше доволен от своята работа под моста — не! Наистина осветлението се прекъсна — градът тънеше в мрак. Но сметката на «гемиджиите» беше по-друга. Бомбата на Кирков трябваше не само да прекъсне тръбите, но и да запали газа в тях, та огънят да се пренесе в главния резервоар. А това не стана — не се чу над града никакво голямо избухване!

И сега, спрял пред «Grand hôtel», злият млад човек залута поглед като пиан. Това беше само миг: той бръкна в двата джоба на своето сако и скоро едно след друго се понесе ужасният трясък на още две бомби.

Тъй като всеки спасяваше вече себе си — улиците

бяха комай запустели, — то Коста Кирков пое тъмните улички и се прибра в квартирата си.

За Асен Дъмбев нямаше вече съмнение, че в града действуват Орцеви. И затова той, понесъл на рамо своята поолекнала в ареста плячка, прислизаше по бояджийската стълба на дядо Пеци почти възторжен.

А Ема едвам дишаше. И само лепеше изтръпналите си от ужас пръсти по косите му.

Но когато най-послед стъпиха на земята, стана най-страшното — изведнаж градът се залюля цял. Сред изгубения в мрака стар Солун се дигна стълб от нажежено желязо. Из тоя стълб лумнаха жълтозелени пламъци към небето. Всичко това трая само миг: земята се скова след сътресението, светещият стълб се разби, жълтозелените пламъци се погълнаха от нощта и остана само ужасът от дълбока детонация. Сякаш експлодира огромен военен погреб! А още след миг черната нощ се забули в огнена плащеница: сред града се извиха страшни пламъци. Пожар!

XXXII. ДА ЖИВЕЕ ЖИВОТЪТ!

Орце беше дочакал в бръснарницата делото на Киркова. Но и след като се прекъсна газовото осветление в града, той се дигна тежко, като отегчен.

После пропъзля в галерията и пак зачака. Проехтя най-послед бомбата на Арсовчето в «Алхамбра». Зъбите на Орце изтракаха като на вълк. Той наостри уши — чакаше сега по-близката бомба — тази на Илчо в австрийската поща: тя трябваше да разгони хората около отоманската банка, за да няма много жертви. Но Илчо се забави. А после затрещяха бомбите в трамвайната улица. Сега вече нямаше какво да се чака. Орце запали. А тъй като фитилът беше дълъг 15 м, докато изгори, щеше да фъфле десетина минути, то... имаше доста време! Орце запъзля с бързината на гущер, изхвъркна на улицата, видя, че австрийската по-

ща е затворена, и си извади часовника. Но циферблатът не можеше да се следи в тъмнината, уви! Нищо. Младият човек с няколко скока влезе в отоманската банка и възлезе на втория етаж. Той позвъни, блъсна после тревожно стъклената врата на вестибула и извика на френски:

— Спасявайте се! След пет минути банковото здание ще бъде дигнато на въздуха!

И изчезна като фантом.

Улиците в целия град бяха вече запустели. Сега никой в Солун не се съмняваше, че в Македония е избухнало очакваното въстание: ето, четите са нахлули в града! Само преди седмица войските бяха водили сражение (през цял един ден!) с въстаници в селото Градобор: на осем км от вратите на Солун. При това турците вече не владееха Аржанското блато: то беше заето от много въстаници; ето от месец войските обсаждаха това блато и го биеха с артилерия като непревзимаема крепост. А снощи четите бяха дигнали на въздуха и моста между двете солунски гари тъкмо когато минаваше пътнически трен.

Да, сега никой не можеше да се съмнява: българите са нахлули в града! Избухнало е общото въстание, Солун е нападат извътре, ще нахлуят и въстаналите селяни. . .

А за въстанието тук нямаше по-друга представа от онова, което турците бяха вършили, когато се разбесняваха. Българите сега ще колят по свой ред когото срещнат, ще палят, ще грабят. . .

И хората се изпокриха — пропълзяха сякаш под земята. Заклучиха се всички къщи, войските се барикадираха в казармите си, а полицейските участъци запустяха: заптиите се разбягаха също по домовете си и се изпокриха или даже си навлякоха приготвените отдавна граждански дрехи. . .

Орце прекоси трамвайната улица, която вече беше съвсем мъртва, и се застоя до ъгъла — с револвер в ръка. Навярно и всеки друг на негово място би на-

правил същото: той трябваше да следи с очите си делото на своя целогодишен труд!

И видя. . . Разлюляха се стените околоръсткато от земетресение, дигна се отоманската банка нагоре в цял нажежен стълб. . . После всичко се разби в ослепителен блясък и страшна подземна детонация подсече позете даже и на своя майстор. . .

«Така, вашата европейска!». . . Орце се понесе из тъмни улички като на криле. Той беше начертал края на своя къс живот като на карта. И не можеше нищо да пропусне — о, не! Трябваше сега да види какво е свършил Асен Дъмбев. И да му помогне, ако трябва. Орце беше скрил от него, че ще действа тъкмо сега, когато Дъмбев ще е зает с отвличането на арестуваната милионерка. А Дъмбев не биваше да помисли, че Орце го е подвел и го е изоставил — по никакъв начин!

Колкото улиците се чупеха към края на града, толкова по-малко се чувствуваше какъв да било живот по тях.

Орце знаеше къде ще търси закрития файтон — със заптието на капрата: сам беше начертал плана — с Асена Дъмбев и с дядо Пепи. И бързаше сега с твърди стъпки. Но когато излезе в незастроено поле под квартала «Трансваал», стъпките му се поколебаха. Той трябваше да се върне може би! Нали там с Асена Дъмбева и с другите е и Одринлиева. . . Да, Орце сега не трябваше да се среща с Енка, не! Тя ще може да преживее.

Скритности на душата. . . Кой млад ги няма? Пък и — Одринлиева не се много криеше. Впрочем като всяка жена: ще хитрува, ще лъже, ще се чуи, докато се влюби. А след това всичко у нея е като на длан: личи й отдалеч. . .

Не, Орце не биваше вече да среща Енка! Може би за пръв път сега младият човек почувствува ясно онова, което криеше и от самия себе. Да, лесно е да прежалиш всичко — всичко — всичко. . . освен възлюбения обръч!

Впрочем глупости.

Стъпките на момъка се затвърдиха: той забърза пак.

Файтонът вече се чернееше. И когато Орце съвсем наближи, насрещно се зададоха две сенки. Свои ще трябва да са разбира се. Младият човек извири по студентски навик «Шуми Марица». Веднага от закрития файтон се подадоха глави. А едновременно някой от двете сенки в тъмнината извири: «окървавена»...

Мечката се беше позабавил при болницата: бояджийската стълба на дядо Пепи трябваше да бъде положена пак край стената (да не влачат утре стареца напразно). А при това и Ема беше примряла. Подземният гръм от голямото динамитно избухване в града беше наистина страшен! Орцеви славно са работили! Дъмбев чувствуваше това, беше възторжен и метна примрялата Ема на рамото си. Но тя се освести скоро, обви му шията и хлипаше без сълзи — окована от своя ужас и пак сладна от съзнанието, че е във верни ръце — най-верните в света...

Орце ги посрещна.

— Градът умря, Дъмбев. И се скри всичко — войски, постове, заптии. Смятам да теглите веднага към най-близката порта — ето Геленлерската капия. Аз ще ви придружа дотам.

Мечката дишаше през ноздри. И стисна ръката на славното велешанче. Какво по-хубаво — щом може да се напусне веднага градът!

Ема се изгуби във файтона, посрещната от Одринлиева. Мечката застана върху стъпалото от едната страна на файтона — с револвер в ръка. Орце направи същото — от другата страна. И изшипя към файтонджията: — Чек Геленлер капия!¹

Помакът заптие седеше на капрата ни жив, ни мъртъв. Но когато файтонът напусна последните къщи на «Трансваал», той се посъвзе и се наведе назад, към Орце:

— А бре що става? Ке се мре, а?

Но Орце беше вторачен в прозорчето на файтона. Из него женска ръка беше впила нокти в пръстите му. Учителката Одринлиева питаше шепном:

¹ Отвори Геленлерската врата.

— Къде ке одим, Орце? Кам другарите?

Младият момък беше побледнял: задъхваше се и не можеше да проговори. Учителката му подруса ръката. Юнак момиче, разбира навярно, че голямата скръб е като голямата радост: от нея се размеква и най-коровото сърце.

— Кажй бре, Орце! — шепнеше тя.

И Орце й сви пръстите в шепата си.

— Не питай сега за нищо! Да живее животът!

XXXIII. «ЧЕТИ»

В мрачината се очерта висока арка на каменни градски порти. Орце скочи от файтона. Трябваше да се провери: няма ли военен патрул? То не беше за допусчане, разбира се. Но тези порти бяха далеч от средището на града и поне ключарят можеше да е все още тука. Орце ще го обезоръжи. И ще го застави да отключи портите.

В гъстия мрак под арката не се мяркаше никой. Орце извика:

— Чауш ага!

Не, тук нямаше жива душа. Младият човек драсна кибрит. Грамадните железни криле на портата зееха открити. Очевидно, бомбите в града бяха преварили заключването на градските врати. И ключарят е избягал. Или се е скрил някъде тук може би. Орце повторно викна:

— Чауш ага!¹ Хо, чауш ага!

Сега иззад едното крило на портата се показва черна сянка. И запристъпва раболепно превит.

— Не вар, беим?² Какво става в града? Самичък тук: душата ми дойде на зъбите!

Бедният ключар беше видял, че го търси някакъв човек с накрехнат фес, взе го за чиновник, та бързаше да оправдае уплахата си. Орце идваше насрещно. И каза:

¹ Господин старши.

² Какво има, бейове?

— Страшни работи, чауш ага, много страшни!

А едновременно насочи револвера си току под носа му:

— Убих те! Хвърли пушката!

Ръцете на ужасения стар турчин изгърваха пушката: тя изтрака на земята. Орце я настъпи. И подсвирна триж. Далеч из мрака препусна файтон и префуча през портата. Ключарят стоеше ужасен под насочения револвер на Орце. Той извика към файтона:

— Довиждане, Дъмбев — на оня свят!

Файтонът се изгуби в мрака ням. После се чу из него глух женски глас:

— Ор-це!

И пак потънавсичко в немите мрачини. Глас в страшната нощ на живота — изгубен глас...

Орце не дишаше. Не дишаше и ключарят. Това трая цяла вечност. После младият човек отстъпи и заповяда кротко на ужасения стар турчин:

— Върви си, чауш, и не се обръщай! Иди при децата си, няма кой да те досегне.

А когато турчинът пое из мрака, Орце дигна маузерата и я щракна. Бедният ключар подскочи като луд и хукна из мрачините.

Младото велешанче се усмихна, заечи байонета на турската маузера и пое спокойно към града.

Солун беше мъртъв, наистина мъртъв! Мина се час, мина се втор — никъде живот! Цари нощта и диша само заливът, отразил звездния покров... Не, въстаниците трябва вече да са заели учрежденията, та се организират в града и ще обсадят скоро барикадираните в казармите си войски.

Но никъде не се доземаше какво движение на въстаници, уви!

И най-после военачалниците наредиха суварии за рекогносцировка из града.

Не, той беше мъртъв — тоя въстанал град, столицата на Македония!

Така войските се подадоха из казармите си и по-

тръгнаха бавно, предпазливо: заемаха квартал след квартал.

Този смел почин на войските беше дал военачалник арабин. За да насърчи низамите си, той ги водеше сам.

Но неприятел нямаше! И войските се насърчиха.

... Илчо и Мечев бяха разделили братски своите 40 кюстендилки: 20 за единия и 20 за другия. Всеки беше заел отделен прозорец. Пушеха и чакаха своя час. Най-после той настъпи: явиха се войските.

Пръв почна Илчо Тричков, разбира се. Той не дочака никаква гъста група войски: метна изведнаж две кюстендилки. В занемелите улици животът се пробуди. Ранените виеха. И ревяха насърчените войски: стичаха се на бой срещу явилия се неприятел. Така е във всяко сражение: колкото по-са се стреснали и изплашили отначало бойците, толкова са те по-безогледни, когато се насърчат.

А Илчо и Мечев нямаше от какво да се изплашат, та не се заслепиха: те хвърляха своите бомби отмерено. Не беше минало още среднощ. Значи, двамата велешани трябваше да разпределят бомбите си тъй, че с последните от тях да се посрещне зората...

И ето почна правилно сражение, т. е. войските давеха в залпове двуетажната къща, в която се бяха залюстили «четите». А тези не отговаряха с никакви пушки! Но изглеждаше, че те са много: от време на време летяха над войските бомби изневиделица — даже от тавана на двуетажната къща.

Хазаите се бяха сврели в избата. И Мечев с Илча разполагаха с целия дом. Те играеха сякаш на бой със снежни топки като в детските години. На бой със снежни топки срещу властта на исляма!

Улицата се окървави: настла се с низамски трупове. И недоубитите отчаяно виеха.

А се понесе между това далеч из подземията в града спасителна вест: войските оградиха четите!

А! Ужасените хора плъзнаха по тъмните улици. И се разяриха: готови са с камъни да избият ония — заградените от войската, които ги бяха тъй мъчително изплашили.

Все пак — никой не се навеждаше да дигне камък, разбира се. Страхът от българските чети беше оживял в душите, а и всички още вярваха, че в града са влезли чети — много чети!

Но тревожно разнасяните новини скоро се избистриха: в града е влязла само една чета и тя е била заградената. . .

А! И бликна сега безбройна тълпа към обградената къща.

Но до нея не се допускаше вече никой, уви! Тук се беше явил сам арабът — бинбаши. — поелият началството на войските смел офицер. Висок, мургав, със зловещо опулени очи и суров като бедуин, храбрият човек от горещите брегове на Арабия веднага схвана какво трябва. Бомбите на «четата» падаха отвисоко върху каменистата улица, избухваха оглушително, но биеха пак нагоре. Прочее, щом паднеше бомба, войниците трябваше да залягат. И съобразителният арабин зае ъглова позиция, от която можеше да следи всяка хвърлена бомба. Така щом «четата» метнеше сред низамите нова «кюстендилка», гласът на арабина разливаше далеч по улицата заповед:

— Ятъ-ъ-ънс! (Лягайте!)

Низамите налягваха и бомбата избухваше безвредно.

Обсадените схванаха това. И се разяриха: те почнаха да замерват самите началници с бомби една след друга, а като си свършиха бомбите, залостиха се до прозорците и заработиха с револверите си.

Разбира се, те скоро бяха удавени от залпов огън. И млъкнаха: онемя къщата.

XXXIV. ТАКА МРЯХА ТЕ

Орце седеше до дядо Пепи, пушеше цигара след цигара и свиваше рамене. Той не знае какво е това, което става в града! Чети трябва да са нахлули. Навярно Асен Дъмбев е устроил това — за да улесни себе си при отвлечането на богатата еврейка.

Дядо Пепи триеше ръцете си: «Браво, Асен! Тц, браво!»

— Орце, юнак Асен! Ой, юнак! Яз, Орце, стар човек; яз — дедо Пепи. А таков юнак како Асен, яз — на мой живот — не виждал, не-е!

На съмване старецът не издържа: нахлуи изтритата си капа и се изгуби по набъканите с народ улици.

Пожарът в отоманската банка беше угасен. Гаснеше бавно и «сражението» около обсадената къща с «четата».

Орце се заключи в стаята си. Той разполагаше с маузерката на ключаря от Геленлер капия, със своя револвер и с три бомби. Маузерката и бомбите бяха положени върху маса. Орце остави сега и револвера си при тях. Всъщност те вече му не трябваха — тези оръдия за избиване на хора. Ще избие той още 10—20—50 низами. . . Каква полза и каква смисъл? Орце е свършил своята работа. И не трябва нищо повече. Не трябва! Орце е свършил своята работа. . .

Оставаше сега да дочака края, разбира се. Края на своите — на всичките свои. Да се убеди, че се е завършило, както бе почнато. И както мислеха: да не остане жив нито един свидетел на делото. На неговото дело. . . Да няма следствие, да няма присъди!

Коста Кирков чакаше утрото — чакаше и той своя час. Момъкът беше купил нов костюм, също и цилиндър. Ще се облече той като европейски кореспондент и ще излезе. От разговори с хазайката Кирков беше разбрал, че австрийската поща не е изгоряла — нито е била разбита с бомби. Значи, Илия Тричков не е успял. Нищо. Сега Коста Кирков ще направи това.

Той слушаше залповете и бомбените ехтежи към Илчови. Разбира се, в края на краищата те — Тричков и Мечев — ще свършат своите бомби и ще си теглят куршума. Но «кюстендилките» са 40. Значи, имаше време. . . Коста Кирков палеше цигара след цигара и обхождаше ъглите на стаята си като вълк в клетка.

. . . Илчо и Мечев свършиха: не ехтяха вече бомби.

И низамите стреляха съвсем разрежено — навярно само от страх.

«Да, Илчо и Мечев свършиха!»

Кирков дочака деня, положи си цилиндъра и се огледа в огледалото. Така! Тури след това по една бомба в двата си джоба и като ухапа нова незапалена цигара, излезе — гиздав, строен, горд: същински европеец.

Улиците гъмжеха. На всеки кръстопът чернееха низамски постове. И димяха сред пиацата развалините на отоманската банка.

Кирков се провираше бавно, не се взираше в хората и стигна до австрийската поща непознат от никого. Но пред вратите тук стояха низами. Нищо — те не са за европейци! Младият човек пристъпи нехайно, но твърдо. Низамите обаче не се стъписаха — зли са вече. И началникът им махна с ръка към пристъпващия чужденец.

— Гери! Ясактър! (Назад! Забранено е!)

Но европеецът спря ухилен, извади съвсем открито една от бомбите си и допря цигарата си до фитила ѝ. Низамите се опулиха. А!

Разбира се, непознатият човек можеше да трасне страшната топка в нозете им и това би било край — ужасен край — за всички. Но той се усмихваше — непознатият. Даже духна залепената о фитила цигара. . . Очевидно, човекът искаше да разгони низамите, за да погуби само себе си.

Но бедните анадолци не разбраха това: те не можеха да схванат, че Коста Кирков е тъй тържествено спокоен само защото е настъпил часът му. И тъй като всички тези хора бяха накървавени, а се чувствуваха и победители, веднага — един след друг — заиграха с байонетите си, — взеха маузерите си на хватка. То беше само миг: най-близкият до Киркова низамин направи скок и байонетът му зловещо храсна — заби се в гърдите на опасния човек.

Той се повали като покосен: улучен беше в сърцето.

И стече се навалица. Сега всеки искаше да види по-

валения в локва кръв човек с потъркулен лъскав цилиндър. После някакво младо бейче викна:

— Мисмиллях! Юскуплу Киркооглу! (Боже-господи! Велешанинът Кирков!)

Зинаха всички околоръст. Турците си хващаха брадите. Кой от младите бейове не познаваше Киркооглу! Не пиеха ли мастиката си с него и не смятаха ли го за кръвен противник на комитета. . .

Мълвата се понесе от уста на уста. Тълпата растеше. Сред нея се заблъска висок старец с нахлупена до над вежди капа. Той беше чул кой е убитият (с две бомби в ръце!). Но не вярваше: искаше да види с очите си. . .

След малко старият човек, бледен, прехапал устна до кръв, се изтегли от навалицата и забърза като замаян. Спиреха го познати:

— Какво има, дядо Пепи? Какво е станало пред австрийската поща?

— Не сакам да сборувам! — махаше ръце дядо Пепи. — Езус Крист! Убит Кирковче! Ху-у-убав момче, е-е-е!

На вратата — в арменската къща — старецът биде посрещнат от Орце. Този го е съзрял навярно от прозореца на стаята си горе, та беше прибързал да чуе какво е станало и какво още става в града.

Дядо Пепи протегна ръце, но не посмя да прегърне младия човек: възпря го навярно трескавият му поглед. Старецът само чупеше пръстите на ръцете си.

— Орце! Орце, скоро долу — на скривалище! Били турци со бомби, много турци убили! И фертик, Орце, е-ех! Езус Крист, Езус Крист! А Кирков, Орце, твой Коста сега, пред австрийска поща, со бомби во руки —

Старецът изхлипа.

— Нищо, Орце! Е, що? Низам един мушнах Кирковче во сърце — во сърце, Езус Крист! А хубав Косте, Орце, ху-у-убав! Е-е, нищо!

Дядо Пепи се тресеше и подсмърчаше. Нищо. Изведнаж старият анархист надви на плача си.

— А — браво, Орце! Евива! А-а, истина! Браво, бугари! Браво-о-о!

Но сълзите му гадвиха пак, похлупи лицето с шепите си и се остави като дете в ръцете на Орце.

Младият човек положи стареца на самотното му чужбинско легло. И възлезе пак горе: заключи се в стаята си. Крачеше бавно и отбягваше да спре поглед върху положените на масата оръжия. Може би над тях сега се мяркаше образът на Енка, на Одринлиева. Това се случва. Тъкмо когато в душата се въдвори пустиния — тогава тъкмо паметта заработва по свой начин. И чертае пред очите най-скъпото от онова, което вече е напуснало душата ви. . .

В погледа на младия човек проблесна сияние. Мярна се даже и усмивка на устните му.

«Те са вече далеч. . . Завинаги далеч!»

Взе бомбите и спря до прозореца. Долу вървяха още хора. И не подозираха какво може да се стовари върху им. Впрочем не струва! . . .

Повърна се, остави бомбите и запали цигара.

Разбира се, часът на Орце е настъпил. Но добре ще е да знае как е свършил Владето Пингов. Той е слаб. . . А за Арсовчето нямаше съмнение: то е вече свършило.

«Така би било и с Енка.»

Учителката изведнаж нахлу в младата душа и заграби съзнанието му. Тя сега вървеше с всяка случайна мисъл, която му се мярваше, и с всяко чувство, което му свиваше устните.

«Дано оцелее. Ще ни помни! Само тя ще ни помни може би. . .»

Към обед градът се пак посви: улиците наново запустяваха. Носеше се шепот от уста на уста: турците са изтървали от ръце и мадам Меворах! Тя е била в италианската болница и нощес е избягала. Навярно помогнали са ѝ четите. Може би и цялата ужасия нощес е била само за нея. . .

Хората не си вярваха: нима дъщерята на милионера Елиас Бенбасат наистина е подпомагала четите? . . .

«Не, горчиво ще платят за това евреите — всички евреи!»

И следобед, когато улиците бяха съвсем запустели, пред арменската къща до католишката черква изтрещя нова бомба.

Сега — кой знае защо! — ужасът в целия град беше неописуем. Види се, набраният през нощта от всички страх избликна с неподозирана сила. Вече имаше случаи и на полудяване.

Обаче това не беше така и за войските. Те се бяха нахвървали. А при туй надъхали се бяха и с вяра в своя вожд — арабина полковник. Той веднага поведе рота и обсади арменската къща. Но от нея не се обаждаше вече никой.

Смелият военачалник покани доброволци от низамите и нахлу с тях в къщата. Хазайте се бяха изпокрили. В долния етаж легеше на очи върху легло някакъв стар италианец. Сбутаха го. Но той стенеше и говореше неразбрано: побъркан е може би.

В горния етаж на къщата, в стая над пътя, войниците откриха повален и в кърви труп на млад човек. Десницата му още стискаше револвера, с който беше прострелял своя череп.

Върху маса до стената легеше маузера, а до нея — бомба. Низамите вече знаеха действието на страшните железни топки и се стъписаха ужасени. Но фитилът на бомбата не беше запален, началникът — «араби бинбаши» — я взе в ръка и се вторачи след това в убития.

А! Полковникът се хвана за брадата. Той позна Орце. (Кой от солунските турски офицери не познаваше високия — строг и зъл — син на велешкия първенец Органджиолу — с неговата ранна комитска авантюра и с неговата открита вражда срещу софийските «комитаджии»?)

Сега вече нищо не можеше да задържи високия, надвесен над солунската пиаца турски квартал.

А! Опасната богаташка — дъщерята на милионера евреин Елиас Бенбасат — избягала от италианската болница! Тази, която беше устроила атентата в стационара «Османие» и която осуети заточаването на бъл-

гарските първенци, та затъмни ореола на султанската власт — тя е избягала! И това — в свързка с всички тези ужаси през цяло денонощие в Солун, столицата на Европейска Турция! . . .

Не, това беше наистина много!

Зашумя целият турски квартал. И рухнаха към пиацата тълпи — с брадви и сатъри.

Така почна очакваното: турците колежа.

XXXV. ДА ЖИВЕЕ СМЪРТТА!

Клането спря на мръкване. Властта предприе излавянето на всички българи. Набъкаха се със заговорници Канликуле, Едикуле, вилаетското управление и всички участъци. А през нощта — цялата нощ — се слушаха резове и писъци от общи побоища над всички арестувани.

И това вече успокои турците. Сега войската можеше да прибере труповете на застреляни и съсечени из града българи, евреи и гърци. . .

Трябваше да се мисли, че след всичко станало властта най-после е на нозете си: авторитетът на султана е възстановен!

Но само след ден (когато кръвта по улиците на Солун още димеше) при лятната къща на валията (сред мраморните вили на европейския квартал «Пирги») се яви висок човек — средна пора, снажен, но с хлътнали страни и с мътно блуждаещи очи. Човекът кашляше много зле: личи, току-що се е дигнал от легло. «Веремлия» човек: тръгнал е да търси лекар — какво друго може да е?

Човекът обаче сновеше надлъж по улицата. И съвсем непредпазливо загледваше къщата на валията. Очевидно, той причакваше пашата. Ще го моли за нещо — или поне иска да му подаде лично арзувал¹ ня-

¹ Заявление.

какъв (това ставаше в Турция; канцелариите са бавни, хората отиваха даже в Цариград да подават лично писмените си оплаквания на великия везир!).

Така най-после заптиите спряха болния снажен човек. Но тоя изведнаж се преобрази; изтегли револвер. Заптите се разбягаха, дигна се тревога, стече се пак народ.

И гледаха поразени: болният снажен човек извади от джоба си желязна топка, запали ѝ фитила, сложи я на земята и седна върху нея. . .

Това не трая даже минута. Хората не свариха да избягат. Те чуха дрезгав вик — ревеше болният, седнал върху запалената бомба:

— Е-ей, кучиня турци! Пулайте се: вака мрият бугарските бърци за свобода!

. . . Страшният трясък на бомбата разнесе далеч кървави късове.

И до вечерта Солун знаеше — и плахо тълкуваше: битолчанинът Цвятко Трайков, който бил на смъртно легло, та затова не са го арестували нощес, днес се е дигнал, за да убие валията и така да плати на турците за вчерашните кланета. . . А като не успял, запалил — от гняв! — бомба, седнал на нея и е опръскал с кръвта и тялото си европейските вили на «Пирги».

Не, Турция беше изгубена!

Изгубен се чувствуваше обаче и сарафинът Елиас Бенбасат. Ема избягала! Родителското му сърце се полъгваше да се възрадва. Но не можеше, уви! Турците ще го разорят — непременно! Те ще конфискуват всичко, което притежава Ема. . . Асито — бедничкото! То ще порасне с проклетие в уста — проклетие срещу майка си и срещу своя дядо. . .

А момченцето — Аси — не знаеше какво става: не разбираше. Но предчувствуваше злото. И вече не вярваше на чичо Гики.

— Мама ще дойде, чичо Гики?

— Ще дойде, Аси — още утре.

— Мама няма да дойде, чичо Гики!

— Ще дойде.

— Ня-я-яма!

И се тръгваше на земята, риташе с крачка, пишеше и примираше от плач.

Една вечер обаче Гики се втурна при него, луд от радост:

— Аси, мама е жива!

Жива?! Детето се опули и пребледня.

— Жива е! Ура-а! — дигна го Гики високо и се завъртя като пиян.

Мъничкият очилат човек беше получил записчица. И съвсем не беше важно как я той получи. Ценното беше това, което тя съдържаще. То бяха само няколко думи:

«Жива съм, Гики, но — да живее смъртта! Целувам Аси, теб, тате. Ура-а, Гики!»

Миленият мъничък, с големи очила, Гики! Той се радваше повече от Аси. Ема споменуваше нещо в записката си и за смърт, но то не можеше да драже душата на Гики. Смърт? Какво е смърт? За Гики няма смърт! За сирачето на каирския часовникар няма смърт: той е вечен.

БЕЛЕЖКИ

1. Записката е от Гики до Аси, написана от Гики, който е в Египет, а Аси е в България. Гики е сираче, а Аси е дъщеря на часовникаря.

2. Гики е сираче, а Аси е дъщеря на часовникаря.

3. Гики е сираче, а Аси е дъщеря на часовникаря.

4. Гики е сираче, а Аси е дъщеря на часовникаря.

5. Гики е сираче, а Аси е дъщеря на часовникаря.

6. Гики е сираче, а Аси е дъщеря на часовникаря.

7. Гики е сираче, а Аси е дъщеря на часовникаря.

8. Гики е сираче, а Аси е дъщеря на часовникаря.

9. Гики е сираче, а Аси е дъщеря на часовникаря.

10. Гики е сираче, а Аси е дъщеря на часовникаря.

11. Гики е сираче, а Аси е дъщеря на часовникаря.

12. Гики е сираче, а Аси е дъщеря на часовникаря.

13. Гики е сираче, а Аси е дъщеря на часовникаря.

14. Гики е сираче, а Аси е дъщеря на часовникаря.

15. Гики е сираче, а Аси е дъщеря на часовникаря.

Няма чин!
И се хрипват на земята, рита с ръцете, лицето
и прихвръщане от плач.

Един вечер обаче Гики се втурва при него, дупи
рамото...

— Аси, хам! — жива!

Жива? Детето се живи и живи...

— Жива е! Ура! — дупи го Гики...

Милият милиот...

Дали не е сиротен...

И стана не беше важно как той...

де това, която тя съдарила...

думи:

НЕЖЕПЪР

Жива съм, Гики, но...

Аси, теб, тате, Ура-а, Гики!

Милият милиот, с...

радваше повече от Аси. Гики...

ниската си и за смърт, но...

шети да Гики: Смирт? Какво е смърт?

смирт! За сиротето на...

той е зочен.

Първата част на романа «Роби» излезе през 1929 г., а втората — през 1930 г. Романът е недовършен. От третата част имаше написани известен брой страници, описани от вдовицата на брат му д-р Димитър Страшимиров покойната Анна Пекова-Страшимирова. По нейния опис от третата част са били написани 54 страници.

Романът «Роби» бе посрещнат, общо взето, добре и от читателите, и от публиката.

Едикуле — стар турски затвор в Солун, където са били затваряни политически лица.

Дандана — Кръстьо Българията с прякор Данданата, македонски революционер от групата на Сандански.

Савата — Сава Михайлов, учител и директор в Горноджумайско (сега Благоевградско), македонски революционер от групата на Сандански.

Карчо — Никола Карев (1877—1905), македонски революционер.

Мечката — прякор на големия македонски революционер — санданист — Кръстьо Асенов от Сливен, потомък на Хаджи Димитър. В романа той е прототип на главния герой Асен Дъмбев. За Кръстьо Асенов Антон Страшимиров публикува през 1906 г. специална биография.

Гьорче — Гьорче Петров (1864—1921), един от ръководителите и идеолозите на Вътрешната македонска революционна организация. Убит от хората на десницата в македонското революционно движение.

Генерал Бесараб — генерал Данаил Николаев (1852—1942), роден в Бесарабия, участвувал в Сръбско-турската война (1875 г.) и опълченец през Руско-турската война.

Яне — Яне Сандански (1872—1915), македонски революционер, водач на прогресивната група, известна под името санданисти.

Черният — Христо Чернопеев (1868—1915), македонски революционер — санданист.

Гоце — Гоце Делчев (1872—1903), водач на македонското революционно движение, убит от турците в сражение при с. Баница (Серско) в навечерието на Илинденското въстание.

Монката — Симеон Молеров (1875—1923), македонски революционер — санданист. Убит от фашистите в навечерието на 9 юни.

Американски Борд — американска частна мисионерска организация за поддържане на шестте колежа в Близкия Изток.

Мис Агнес — мис Стоун, американска мисионерка, е прототип на образа в романа.

Камелиите — нарицателно от прочутата пиеса на Ал. Дюма-син «Дамата с камелиите», лека жена.

A la Ravachole — така наречена хвърчаща вратовръзка, носена на времето от писатели, артисти, художници, на името на известния анархист Равашол.

Войнигански — войнишки села, които са били задължени да дават войници на султана, но в замяна на това имали известни привилегии.

Кропоткин — княз Петър Алексеевич Кропоткин (1842—1921), известен учен и идеолог на анархизма.

Кракра Пернишки — барон Кракра Пернишки, титла на ексцентричен софиянец, провъзгласил се за барон, забавна фигура за софийските бохеми отпреди Балканската война.

Пинговчето Владо — Владимир Пингов (1883—1903), македонски революционер от групата на «гемиджиите», които извършиха Солунските атентати.

Пере — Пере Тошев, един от идеолозите на македонското революционно движение.

Христо Матов (1872—1922) — привърженик на дясната групировка на Сарафов в македонската революционна организация.

Дамета — Даме Груев (1870—1906), основател и идеолог на Вътрешната македонска революционна организация.

Орце — Йордан Попйорданов (1881—1903), основател на революционната македонска група на «гемиджиите».

Сарафов — Борис Сарафов (1872—1907), водач на дясната

група на сарафистите от македонската организация, осъден на смърт от санданистите и застрелян в София от революционера санданист Тодор Паница.

Централисти, върховисти, сарафисти — имена на различните групировки в македонското революционно движение.

Кирков — Константин Ив. Кирков (1882—1903), македонски революционер — «гемиджия».

Мече — Димитър Мечев (1874—1903), македонски революционер — «гемиджия».

Павле — Павел Шатев (1882—1950), македонски революционер — «гемиджия», — заточеник в Сахара, участник в съпротивата срещу фашизма, автор на книгите «Заточението в Сахара — Фезан» и «В Македония под робство».

Илчо — Илия Тричков (1884—1903), македонски революционер — «гемиджия».

Гарванов — Иван Гарванов (1869—1907), македонски революционер от групата на Борис Сарафов убит заедно с него през 1907 г.

Редактор Милка Спасова
Художник Евгений Клиничаров
Худ. редактор Магда Абазова
Техн. редактор Любен Петров
Коректор Елена Баланска

Формат 32/84/108; тираж 10 000 екз.; печатни коли 23:75; издателски коли 18:05; л. г. IV; поръчка № 38/1963 г. на издателство «Български писател»; дадена за набор на 20. XI.1962 г.; излиза от печат на 20. III. 1963 год.; цена 1:37 лв.

ДПК «Димитър Благоев» — София